1914

1917

VÁLEČNÝ DENÍK
JENDY HOFMANA
LETCE-DOBROVOLCE

VÁLEČNÝ DENÍK JENDY HOFMANA

LETCE-DOBROVOLCE

(1914—1917)

1928

ČIN · PRAHA

PAMÁTCE JENDY HOFMANA

V jubilejním roce Republiky a v jedenácté výročí úmrtí francouzského starodružiníka a prvního našeho letce, který vítězí a umírá zároveň v zápase za svobodu své země, odevzdávám veřejnosti jeho deník. Je to odkaz jeho krásného, bohatého života, vyplněného nejvyššími zážitky radosti i utrpení a nejmohutnějším vypětím vůle a síly vytrvati stůj co stůj na dlouhé a těžké cestě, kterou se kráčelo k vítězství naší věci; je to odkaz hluboké, šlechetné, vznešené jeho duše, která prochází těžkými očistnými krisemi života a odkázána sama na sebe ve svých touhách a ve svém snažení, probojovává se zvolna pochybnostmi a záhadami, než dospěje v klidnou, vyrovnanou náladu smíru s osudem a s jeho údělem. Je jasno, že válka, která zastihla tuto mladou duši uprostřed vývinu, radikálně jej uspíšila. Její zásah byl prudký, bezprostřední: byla-li již před tím jeho prostá duše zmítána horečnými touhami po vzdělání, zdokonalení se, otevírala-li se jak žíznivý květ všemu, co ji mohlo zúrodnit a připravit pro

další život a to život plodné, užitečné práce a rozhodného činu, válka postavila ji rázem před nový úkol. Vše, co zrálo a mělo dozráti snad ještě za celá léta, ocitlo se ve výhni válečné litice, která hned žádala celého člověka, celého muže. Jenda-Sokol neváhá ani chvíli; zlomí v sobě vše, co ho poutá k starým láskám a starým snům a jde za hlasem povinnosti. Stává se dobrovolníkem a projde vším tím, čím prošel náš člověk v boji za naše osvobození. Zakolísá někdy v skrytu své duše, ale hned drtí i stín pochybnosti vzepětím nezlomné vůle, jsa odhodlán jíti až do konce ve znamení víry v naše vítězství. Takovým byl sám sobě a takovým byl i svým kamarádům: ve chvílích ochablosti a zoufalství byl jim tmelem a vléval víru a odvahu v jejich srdce. Bojuje jako prostý dobrovolec v zákopech a v poli a když se stává letcem, pokračuje v boji až do konce. Je symbolem dobrovolce, symbolem československého legionářstva.

*

Jenda Hofman pochází z východních Čech. Narodil se dne 28. prosince 1889 v osadě Nouzíně v domku číslo 20, položeném na stráni, s níž byl pěkný pohled na široká luka, rozložená po březích Metuje. Za nimi vzadu vystupovaly kopce s modravými lesy. Obec sama byla chudá a nevelká, měla jen několik stavení a patřila k obci Městci v okrese novoměstském. Z ní rekrutovali se hospodářští dělníci pro blízké dvory.

Jenda v tomto rodném koutě prožívá první své dojmy. Jeho otec od útlého mládí budí v něm porozumění a lásku k přírodě; maje duši citlivou a přístupnou všemu, co je krásné a co vzrušuje

— sám domnívá se, že to má po matce, která byla nemocná[1]) — toulá se po stráních a lesích, vnímá a snaží se pochopiti všechnu jejich krásu, která jej obklopuje a láká. Vzadu za Novým Městem nad Metují se rýsují Orlické hory, na severu vystupují Krkonoše a zasvítí časem Sněžka a on ztracen někde ve stráni, omámen ve své dětské duši nesmírností krásy, která leží před ním v náruči modrajících se kopců — čeká až do večera. kdy se ozvou první zvuky klekání... Ústa jeho šeptají mechanicky slova modlitby — byl v mládí velmi pobožný — zatím co v duši začínají se ozývati nové hlasy, jimž ještě nerozumí...

Začíná choditi do školy do Velké Jesenice. Cesta vede lesem přes pole. Několikrát za den prožívá dojmy, které jako dítě měl v nejbližším svém okolí. Jsou hlubší a začíná je chápati. Úzký styk s přírodou zpracovává jeho duši a naplňuje ji neklidem a neujasněnými touhami. Zamilovává se do ní nade všecko a jeho láska k ní jde celým jeho životem. Když mu je nejhůře, když zlomen na duši i na těle je blízek zoufalství, utíká se k ní, aby v jejím klínu hledal oddech, uklidnění a zapomenutí. Má rád podzim, jehož »slunce padá v zbarvené listí, kteréhož po zemi jako zlata...« A tu vzpomene si na obrázek z dětství: zdravé dítě malých nohou brouzdá se »v těch vánicích zlata«; kope, směje se a neuvědomí si, že ten život je tak tvrdý a bídný...[2]) Láska k přírodě roste s lety. Je a chce býti umělcem života. Co přírodou — vše mu patří v jeho roztomilém koutku v Chennevières nad Marnou: mělké kou-

[1]) Deník dne 14. listopadu 1917.
[2]) Deník dne 15. září 1915.

ty hladiny, koruny větví, tunely zeleně i hudba dešťů do listů, o níž si vybásnil, že je to naše hudba — — že to Libuše, Dalibor, že jsou to zkazky z domova. Jemu patří slunce, svou silou živící mladá těla, v nich duše hořela touhou »krásy a velkého žití«, jeho jsou večery ticha, hvězd a rozkvetlých růží.[3]) Příroda krásná a čistá, stává se mu vším, konejší a uklidňuje jeho rozbolestněnou a unavenou duši. Je mu chrámem nejkrásnějším a nejsvětějším, kde si vždy odpočine a načerpá nových sil k dalším zápasům.[4])

Jestliže se před válkou jeho duše snažila chápati hluboké tajemství přírody a jejích věčných zákonů, jestliže se zachvívala v úzkostech i úžasu před její velikostí a záhadou, za války tyto dojmy nabyly zvláštní síly: žil v ní a s ní, byla mu mateřským klínem, náručí, do níž klesal v smrtelné únavě a která dodávala mu nové síly. Ať již od Verzeney opíjel se pohledem v champaňský kraj, zalitý sluncem, nebo v Biaritzi díval se na příboj vln oceánu a měřil s ním své síly, nebo za dlouhých nocí na stráži u předních linií, kudy smrt mohla přejíti, naslouchal hlasům polí a lesů a kořil se v pokoře tajemství nekonečného prostoru a kráse hvězdnatého nebe, vždy to byl projev celé jeho duše, která v čistém, hlubokém souzvuku otvírala se dokořán sladkému, vznešenému, věčnému Neznámu.

Pro tyto své zažitky dovedl Jenda nalézti slova vzácného výrazu. Jsa citově hluboce založen, dovedl bohatě procítiti svůj zvláštní poměr k přírodě a vychutnati jej v nejrůznějších jeho tvář-

---

[3]) Deník dne 24. ledna 1917.
[4]) Deník dne 6. června 1915.

nostech. Je s podivením, jak v jeho deníku od stránky ke stránce rostou, množí se a bohatnou jeho dojmy, které — jak sám říká — bere »z prostoru« a jež zachycuje ve výrazné, odvážné formě. Vše, co ve svém útlém mládí nejasně tušil, jasní se před jeho zraky a uzrává ve vědomý obdiv a oddání se matce přírodě. To jej sílí a vede životem. Nechce, aby se při tom mluvilo o bohu. Chce věřiti, že na světě je nejvyšší dobrota, láska, spravedlnost, nekonečno, nejvyšší krása, milosrdnost, ale neříká tomu bůh: věří vždy v nejvyšší vůli Neznáma, bez něhož ani vlas s hlavy nesejde, Neznáma, které zmatkem plnilo jeho chlapeckou duši a před nímž v prach se koří jako muž. Tak píše svému příteli — zvláštní to náhoda — den před svou smrtí.

V šesti letech začíná choditi do obecné čtyřtřídní smíšené školy ve Velké Jesenici. V roce 1898 se stěhuje s otcem na nějaký čas na Rychnovsko, ale po třech letech vrací se opět do Velké Jesenice, kam jeho otec se trvale přestěhoval. Propouštěcí vysvědčení, které je mu vydáno v roce 1903 při odchodu ze školy, vykazuje v mravném chování, pilnosti a všech učebných předmětech známky nejlepší.

*

První etapa života je za ním. Škola a otec formují základy jeho charakteru. Zvlášť vliv otcův je zde patrný. Měl-li po matce, kterou záhy ztratil, jemnou a citlivou duši, jeho otec, který prošel těžkou a tvrdou školou života, snažil se vychovati z něho člověka řádného, samostatného a hrdého na své češství. Nikdy ho netrestal, jak sám

ještě nyní vypravuje: snažil se vždy vypěstiti jeho vůli, aby sám nahlédl, že chybil a že nesmí pokračovati. Ponechával mu svobodu, ale vedl ho k tomu, aby si ji spoutal sám a aby sám sobě ji dovedl dáti v pravou chvíli. Jenda s dojemnou vděčností vzpomíná každou hodinu svého otce. Od první chvíle, kdy se rozhodne jíti za dobrovolce, všecky vzpomínky patří jemu — a rodné půdě. V nich vše defiluje: Chennevières, Paříž, přátelé a najednou se vyhoupne obraz otcův: »Chápu jej,« praví ve svém deníku, »dobrý, hrdý a — poctivý a dnes, když jsem tak viděl dva muže ve stáří svého otce, kteří přišli navštívit své děti do nemocnice, tak jsem si představil svého tatínka doma s maminkou, která mu nyní ve stáří má nahraditi to, o co byl v životě oloupen. A cítil jsem najednou vůni domova, onu sílu a vůni domova v okamžicích, když jsem Vás políbil... Vůni domova! *Tatínku, vy jste mě tak vychoval hrdého, vštípil mně lásku k té naší hroudě, naší zemi*... a dnes, třeba mám tak život rád, jdu též rád vstříc nebezpečí, *je to pro Vlast a pro naši Svobodu*...«[5])

Jeho stařičký otec, který přežil válku, těžce přivykal myšlence, že jeho Jenda se již nevrátí a přece válečná vyznamenání a osobní vzpomínky na syna byly již v jeho rukou. Oko jeho sice zvlhne při vzpomínce na něho, ale v přímém, pevném pohledu a v celé jeho výrazné tváři je možno vyčísti rozhodnou vůli snésti toto utrpení statečně a zůstati pevným, odhodlaným, statečným a — hrdým.

*

[5]) Deník dne 5. prosince 1914.

Když Jenda vychodil obecnou školu, odešel do Nového Města nad Metují, aby se tam vyučil kožišnictví u Adolfa Žilíka. Má plno práce a také po ní touží. Jinošství se hlásí se svým hladem po činnosti a se svými touhami. Sám přiznává, že cítí mnoho, ale málo dovede ještě říci. Pilně čte, hltá vše, čeho se může dopíditi: Věřící jeho duše ocitá se v nových krisích. Začíná si všímat politiky: nejdříve zajímá jej sociální demokracie, později zahoří pro národní socialisty a při tom v patnácti letech stává se dorostencem Sokola.[6]) Neztrávené a nepochopené doktriny socialismu protínají se v jeho nitru s vlivy výchovy sokolské. A i později, kdy během času vše se prohloubí a uzraje, tyto dvě síly setkávají se vždy v jeho životě: Sokolská výchova vypěstila v něm smysl pro organisaci a pořádek, pro zdraví a sílu jedince i národa, pro rovnost a bratrství, dala vyrůst v něm silné víře v svobodnou budoucnost rodné země; socialismus pak a prostředí, v němž jako dělník žil, mu přiblížily snahy po povznesení sociálně utlačovaných vrstev, zájem o jejich boj a odpor proti všemu, co je pouze kapitálem a povýšeným třídnictvím. To s ním jde celým životem a vyrovnává se na konec v blahodárný souzvuk ve chvíli, kdy klade si otázku ceny svého života. »Proč se neobětovati, aby u nás v naší zemi mohl žít národ svobodně v království míru.« A hned při tom vzpomíná ruského revolučního hnutí, ale soudí, že u nás je to bohatší: není to jen touha po sociální rovnosti a lepším životě, u nás je to boj o *národní svobodu, s kterou přijde socialismus a demokracie.*[7])

---

[6]) Deník dne 14. listopadu 1916.
[7]) Deník dne 8. března 1916.

Po Novém Městě přišel Nymburk a brzy nato Praha. »Čtu mnoho a vše,« poznamenává ve svém deníku ve vzpomínce na tuto dobu a začíná také psáti. V jednom spolku dokonce koná filosofické přednášky a přiznává se, že sám ani dobře nerozumí všemu tomu, co vykládá. Vše to je příznačné pro poznání jeho bytosti. V horečné touze žene se za vším, co může rozšířiti a prohloubiti jeho vědomosti. Divadla, koncerty, knihy, přednášky, noviny, toť jeho svět, v němž mihne se i žena... Všímá si stranického života, myslí, že je socialistou, ale četba »Času« odvádí ho poněkud v jiné vody.[8])

Svůj denní chléb vydělává si těžce. Pracuje v kterési přízemní dílně Na Můstku často celé noci a utěšuje se, že se zase proběhne na zdravém vzduchu a ve slunci na stráních nad Smíchovem, kde bydlí a že si zacvičí v Sokole... Není příliš zdráv; na podzim a z jara objevují se zlé horečky, ale on chce žít, chce být silný a zdravý — jakoby v předtuše — pro příští významnější chvíle. Tento urputný jeho zápas s přirozenou fysickou indisposicí je charakteristickým pro Jendu: svou nezlomnou vůlí vše zmůže, aby mohl dojíti k cíli.

Pak nestačí již Praha: žíznivý jeho duch zatouží po cizině.

Odchází nejdříve do Švýcar, kde nějaký čas zůstává v Saint Gallen a odkudž zajede si na místa, která jsou posvátná pro nás vzpomínkou na Mistra Jana Husa a kde pořizuje si jejich snímky. Co asi táhlo mladou, vznětlivou duši Jendovou, když v pohnutí a v přemítání se za-

---

[8]) Deník dne 14. listopadu 1916.

stavil před památníkem Husovým a když si uvědomil celou tragedii i slávu jeho života? Tolik je jisto, že vzpomínka na Mistra, vzpomínka na jeho učení, na jeho skvělý příklad odvahy, statečnosti a vytrvalosti jíti za pravdou a hájiti ji až do konce, milovati svůj národ a proň všechno obětovati, šla s Jendou Hofmanem celým životem. Pak jde do Mnichova, kde si utvoří kruh dobrých kamarádů, zvaných později »Mnichováčky« a kde všude pilně pracuje ve spolcích. Přichází sokolský slet v roce 1912, který zvábí jej k zájezdu do vlasti. Velkolepá tato manifestace hluboce vzrušuje mladou, pro vše krásné zanícenou duši Jendovu. Ve dnech, kdy se opíjí radostí ze skvělých úspěchů sokolské práce a kdy jako borec prožívá nejkrásnější chvilky svého života, netuší, že za dva roky na to ve jménu téže myšlenky půjde pod sokolským praporem v boj za svobodu svého národa.

V Mnichově zdrží se jen krátce a spěchá do Paříže, o níž tolik slyšel a četl a po níž tolik toužil. Se svými »Mnichováčky« vpadá jak velká voda do klidného života české kolonie a všude přináší myšlenky, podněty, vzruch a chuť k práci. Cítí se zde jak v jiném světě. Zažil poměry doma, poznal Německo a najednou ocitne se ve Francii. *Miluje ji pro její krásu, pro její minulost politickou i kulturní, pro její boje za svobodu, rovnost a bratrství, jimiž razila cestu novému pojetí lidství.* Pracuje v Paříži, bydlí však v jejím nejbližším okolí, ve Varenne-Chennevières, rozkošném koutě nad Marnou. Jeho vilka, ztracená uprostřed zahrad, stává se brzy vyhledávaným útulkem jeho přečetných přátel. Ve stínu růží, jimiž zahrádka je přeplněna od časného jara až do pozd-

ního podzimku, mnohý večer prosedí se ve snění a ještě častěji v diskusi. Rád vzpomínám na tyto večery, které jsem tam prožil s Jeníkem a jeho přáteli. Dovedl vždy kolem sebe seskupiti několik dobrých hochů, kteří, byť prostí dělníci, byli sečtělí, uvědomělí a věrní svému přesvědčení. Zvlášť na jeden večer nikdy nezapomenu. Sešlo se nás několik v jeho zahrádce a seděli jsme dlouho do noci... Noc byla teplá a hvězdná... Mluvili jsme o všem možném, i o vzdáleném domově a našich věcech. Zvážněli jsme a Jenda prohodil: »Vrátím se tam, až vzduch nebude tak těžký, až se bude volněji dýchat... Snad o něco dříve... mám tam otce, matku, tolik mě zvou zpět...« A druhý, jehož jsme kárávali pro jeho neurčitost, ho přerušil: »Věřte, něco těžkého, nějaká chmura visí ve vzduchu... Bude třeba bouře...« »A přijde-li?« Sklenky naše zazvonily a Jenda zvučným hlasem doplnil: »Tu udeří i naše dvanáctá.«

Za této tiché, vlažné noci, uprostřed udivených růží, za svědectví tisíce hvězd, byla to slavnostní přísaha... Za několik dní na to padly dobře mířené rány v Sarajevě.[9])

*

Přišla válka. Zatřásla Francií, zatřásla každým z nás. Jendovi bylo jedno jasné: *Musím konati svoji národní sokolskou povinnost.* Nadšení, které zachvacuje celou Francii, rozlévá se i v české pařížské kolonii a strhuje přirozeně i Jendu. Při-

---

[9]) Viz též můj článek ve »Věstníku kolonie a dobrovolníků francouzských« ročník II., duben 1917.

hlašuje se mezi prvními rád a šťasten, že zrodil se pro chvíli, kdy může vykonati něco pro svoji ujařmenou zemi. Po prvním nadšení dostaví se vystřízlivění a přihlásí se chladný rozum se svými úvahami, ale vždy zvítězí zde pocit povinnosti, kategorický jeho příkaz, který přehluší všechny pochyby a zatlačí je do pozadí: *V duši jeho není místa než pro lásku k rodné půdě, není jiného příkazu než jíti tvrdě, neúprosně a bez bázně za hlasem svědomí.* Sám je pacifista, odpůrce násilí, zla a vraždění a nikdy v životě si nepomyslil, že by se octl ve válce a to dobrovolně... Ale rozhodl se a je připraven k boji »za cenu, kterou uznává za nejsvětější, za cenu naší Svobody«.[10]) Celým naším kulturním a národním životem byli jsme vychováni k odboji a vidí proto, že není jiného východiska než boj a zase boj.[11]) Přesto, že je přesvědčen o železné nutnosti začíti a vésti jej — proto také se dobrovolně přihlásil! — těžce nese chvílemi to vraždění, rafinované a rozumové, v něž se zvrhá: dvoje zákopy, a člověk čeká na člověka, až se objeví, aby po něm pálil...[12]) Pravda, sám si také střelil jednou, ale nazdařbůh — vraždit nechce! Celé jeho nitro bouří se v něm při této myšlence, ozve se minulost, vystoupí před jeho zraky celý dosavadní jeho život, položí se otázka smyslu lidského poslání zde. Překrásným dokladem jeho čisté, hluboké citovosti a těžkého vnitřního utrpení je dopis, který mně psal v červenci roku 1915 a který jsem již jednou citoval ve »Věstníku kolonie a dobrovolníků pařížských« (duben 1917):

[10]) Deník dne 2. listopadu 1914.
[11]) Deník dne 15. října 1916.
[12]) Deník dne 12. listopadu 1914.

»Ano,« píše, »vzpomínal jsem na šestého, na loňskou slavnost Husovu, vzpomínal na Vás — na všecky, co v tom sále Palais Royal byli přítomni a tak všecky ty známé v mysli přeházím... Kolik jich žije? A tak zalétá má mysl tam, k té hromadě ssutin, kterým se říká ještě Targette nebo Souchez, kde na polích roste jen tráva a tu a tam nějaký květ rudého máku, nebo sedmikrásy a kde leží naši hoši, mrtví se zmlklými touhami v duších viděti svobodné Čechy. Ano, ani to, ani to jim není dopřáno! A tak vzpomínám na ty doma, u nás, kteří jsou bez starosti o své děti, »vždyť jsou ve Francii, bez nutné povinnosti jít vraždit«, a kteří netuší, že ty děti se již nevrátí... Proto chtěl bych míti sílu silnější všech, chtěl bych zarazit to odsouzení k smrti, tak dobrovolné jak vznešené těch, jichž poslední výkřik je zdrcující, zaryje se v srdce — a nikdo ho nesmaže a nikdy nevymizí — leda že by tam též zůstal s těmi druhými na polích, na nichž kvetou krvavé máky a jež nasyceny krví, mladou žhavou krví, dají sílu žitům, chlebům lidstva. Takové, takové vzpomínky na šestého — a říkám si: *dovedl On umříti za pravdu slova — dovedeme i my umříti za naši Svobodinku... Ale bude? Ano, bude, musí. — A přes ty útrapy fysické a morální, jež tak zkoušíme, zůstaneme a zemřeme neústupni, tvrdí, byť i nepochopeni a neuznáni.*«

Tak cítí zvláště v prvních měsících. Duše jeho těžce zvyká na smutnou skutečnost, ale vidí nezbytí. Později sám si uvědomuje, jak všemu již přivykl; jeho hloubavý rozum se již nebouří, otupuje se v něm vše, co kdysi dobré v duši bylo — válka všechno ubíjí! — je to však naprosto nutné — jen tak bude možno vyhráti naši věc.

»Taková evropská katastrofa,« poznamenává ve svém deníku dne 10. listopadu 1916, »zatlačí daleko všecko snažení lidské po lepším životě a miliony životů lidských jsou zničeny. Celý svět každého jedince skončí jak — — pavouček, vyhnaný prvním mrazem a v překotu nevědomosti ženoucí se ještě za prací! Vítr roztrhá pavučiny, druhý mráz spálí jejich tvůrce a tak to je i s naším žitím. A přece i při tom v nás je touha po *lepším svobodném žití* a rádi dáváme i náš život v oběť pavučinám...« Dáti život za svobodný zítřek — to zůstává stále vrcholným příkazem: dáti jej a také míti odvahu jej vzíti. V tomto smyslu odsuzuje Romaina Rolanda, který ve svém švýcarském útulku jakoby povznesen nad světem v krvi se brodícím, naříká nad válkou a jejími následky. Nemůže ho chápati ve chvíli, kdy tisíce lidí denně umírá za svoje ideje, za svou vlast a kdy mluví a musí mluviti kanony a kdy není čas na sentimentální melancholické vzdychání. Je nutno vzíti hroznou skutečnost jak je: je válka, chce oběti, jež nelze smlouvati, poněvadž jsou přinášeny za cenu nejvyšší...[13]) Zase na konci všech úvah objevuje se — imperativ národní povinnosti.

V těchto chvílích, kdy prodělává své vnitřní boje, velkou útěchou je mu kniha. Mezi dvěma přestřelkami, v blátě, za deště sahá po ní s radostí. Vedle pocitu zapomnění je to však také touha rozšířiti a prohloubiti své vědomosti, která ho tolik hnala ku předu před válkou a která jde s ním i na vojnu. Má zde sice málo času a málo příležitosti dostati se k četbě, ale cítíme jeho

[13]) Deník dne 12. srpna 1916.

radost, když poznamenává ve svém deníku,[14]) že našli v rozbité vesnici nějaké knížečky, a že budou moci trochu zase přejíti na jiné myšlenky: »beztak člověk v sobě zabíjí,« povzdychne si, »co měl kdy dobrého cítění«... Čte Cyrana de Bergeraca — věc to jistě aktuelní na listopad 1914! — a jeden čas probírá se dokonce i v Pascalových »Myšlenkách«.[15]) Tak bylo v zákopech. Později jako letec má více času a sleduje proto s větším úsilím vše, čím by se mohl vnitřně obohatiti. Pustí se do ruštiny ve snaze, aby se naučil aspoň jednomu slovanskému jazyku; chce tím dokumentovati svůj zájem o Slovanstvo, k němuž jeho poměr je neobyčejně vřelý, jak o tom také svědčí zachovaná črta »Naše slovanství« i mnohá místa v jeho Deníku. Pilně chodí do přednášek, kde myslí, že vytříbí svůj názor a získá vědění: »Chci se obroditi z té povšechnosti vzdělání,« říká si a spolu si umiňuje, že toho musí dosáhnouti.

Byla také opravdu radost s ním si pohovořiti. Celé večery a často dlouho do noci jsme spolu diskutovali ještě před válkou a zvláště za války, kdy přijížděl na dovolenou. Jak jsem již řekl, válka uspíšila jeho vnitřní vývoj: jako kdyby v podvědomí cítil, že nemá mnoho času, že musí rychle růst, že musí soustředili veškeré své síly k nejvyššímu vypětí vůle, aby ukázal, že *něco* znamená v této přítomnosti. Není se co diviti, že při své vrozené, vysoké inteligenci došel opravdu daleko. Bylo skutečně možno s ním o čemkoliv mluviti, vždy ukázal dostatek pochopení, jasného

---

[14]) Deník dne 13. a 14. listopadu 1914.
[15]) Deník dne 2. května 1916.

postřehu, zralého úsudku a překvapující formulace. Bylo viděti hned, že mnohou věcí se zabýval na svých zamilovaných toulkách po lesích neb na dlouhých nočních strážích, kde bylo ticho a kde snad jen nebezpečí kráčelo kolem svým neslyšným krokem. A zde se vracel znovu a znovu k svému poslání na zemi. Cítil, jak je nepatrnou, mizivou částkou toho nekonečna, toho nesmírného dění, jež se řítí kolem něho prostorem, ale *nechce* věřiti, že jeho život by byl zbytečný a *nechce* připustiti, aby se jím stal.. Za našich rozhovorů často se vracel k této myšlence, snad obapolně jsme ji vyvolávali — válka nutila přímo, aby si člověk položil podobnou otázku. Jenda Hofman nechtěl odsuzovati ty, kteří se zdají býti neužitečnými lidstvu: znamenají přece něco a tvoří aspoň článek — byť sebe menší — v onom nekonečném řetěze, jímž je život lidské společnosti. *On však chtěl býti zjevně užitečným.*

*

Jenda Hofman jako voják projde vším, co velká vojna s sebou přinášela. Se setninou »Nazdar« prodělá první výcvik v jihofrancouzském městečku Bayonne, s ní odchází na frontu do zákopů v okolí Remeše, té Remeše, v níž krátce před válkou vystoupil jako Sokol; pak přichází její slavný útok dne 9. května 1915 v pláních artojských u Targette a Neuville Saint Waast a jeho pokračování k 16. červnu, kdy je raněn. Je poslán do nemocnice, pak do zálohy svého pluku; uznán za neschopna pro službu u pěchoty, hlásí se k aviatice do české eskadrilly, kterou připravuje generál Štefánik a k jejímuž uskutečnění ne-

došlo. Nastává mu život nového úsilí. Projde leteckými školami v Pau, Buc, Avord, Cazeaux, Bourget a pozná tak celou Francii. Není již tak zdráv, srdce ho zlobí, ale chce vytrvat za každou cenu. Stokrát zakolísá, je nešťasten, zoufalý ze svých neúspěchů, stokrát se však vzchopí k novému vypětí vůle, až dosáhne toho, co si předsevzal: stává se pilotem a odjíždí na frontu. Je nesmírně zajímavé sledovat v jeho denních záznamech *tento neustálý, urputný boj vůle se všemi překážkami, které se mu staví v cestu.* Sklíčen, deprimován, oslaben nervově, vyčerpán fysicky, *znova a znova se pozvedá a vrací se k započatému dílu, aby je dokončil.*

Konečně v únoru 1917 je poslán znovu na frontu. Odjíždí rád, jsa přesvědčen, že jenom tam může vykonati povinnost svou *plně.* S celou duší věnuje se novému svému poslání. Cítí se znovu silným ve víře, že vše se dobře skončí a že se vrátí, »aby políbil tu rodnou zemi«, za jejíž svobodu šel do boje.

Eskadrila číslo 80, k níž je přidělen, pohybuje se nad úsekem nedaleko Remeše — tolik vzpomínek denně se ozve na první doby vojny, které zde prožil v zákopech! — Patří k šesté armádě, která v tu dobu připravovala dubnovou ofensivu v roce 1917. Úkolem jejím bylo zabraňovati nepřátelským letcům, aby nemohli překročovati linie a sledovati tak přípravy k útoku. Úloha eskadrily byla tudíž odpovědná a těžká. Nadešel nešťastný den 18. března. Již od rána bylo možno pozorovati zvýšenou činnost německých letadel. Kapitán Glaise, jenž velel jeho eskadrile, takto líčí ve svém dopise, jejž mi téhož dne zaslal, dramatické poslední utkání Jendovo s nepřítelem:

»S hlubokou bolestí oznamuji Vám smrt desátníka Hofmana, pilota v eskadrile číslo 80, které velím. Poněvadž jediná adresa, kterou nechal, je Vaše, sděluji s Vámi tuto smutnou událost, která připravuje mou eskadrilu o jednoho z nejstatečnějších mých pilotů. Chci Vám popsati v několika slovech utkání, které mu přivodilo zároveň palmy vítězství i — smrti.«

»Dnes o deváté hodině desátník Hofman se vznesl, aby provedl obhlídku fronty. V 9.45 ve výšce 3200 m spatřil několik německých avionů, které se snažily přejíti naši linii; přes rozdíl sil — Hofman byl sám na svém letadle — odvážně vrhl se na ně a zvláště zamířil na jeden z nich, avion to o dvou místech, a počal jej zasypávati střelami ze své strojní pušky. Němec odpověděl a snažil se vyhnouti kulometu Hofmanově; při tomto manévru Hofman byl tak blízko Němce, že oba aparáty se srazily; jedno křídlo německého aparátu se oddělilo a celý aparát rychle se zřítil k zemi; oba Němci, kteří byli na něm, byli zabiti. Avion Hofmanův však, příliš poškozen, přes všechno úsilí pilotovo, nemohl se již udržeti ve výši a spadl rovněž k zemi na několik metrů od své oběti. Náraz byl tak prudký, že Hofman byl rázem usmrcen. Vzdávaje čest odvaze Hofmanově, který se obětoval za věc osvobození svého národa, chci Vám říci ještě, jakou úctu jsme měli všichni pro něho: *byl to muž, jenž znal svoji povinnost a při tom zůstal skromný jako každý pravý hrdina.*«

Tak skončil Jenda Hofman svůj bohatý, krásný život ve svých sedmadvaceti letech. Byl pro něho neustálým vzestupem a v posledních jeho hodinách symbolicky vyletěl si ještě k modrým

nebesům, by tam v záři ranního slunce vybouřil svou sílu a odvahu a vyzpíval svou radost... Tam ve volném prostoru, v nekonečném moru, jehož tajemstvími tolikrát chtěl proniknouti, seká se znova se železnou nutností boje... Přijímá jej, vítězí, sám však klesá též, aby krví zpečetil odkaz svého života.

V armádním rozkaze, který šel po všech plucích, městech i vesničkách vítězné Francie, stručně, ale tak výstižně je zaznamenána jeho vojenská kariéra:

»Dobrovolník české rasy, přihlásivší se na začátku války do cizinecké legie; následkem poranění učiněn neschopným pro službu u pěchoty, na svoji žádost přešel do aviatiky. Pilot odvážný a svědomitý. Podnikl útok na nepřátelský dvousedadlový avion a srazil jej; byl zabit průběhem boje.«

Vojenský válečný kříž s palmou a vojenská francouzská medaile, jedno z nejvyšších vyznamenání, jsou mu uděleny a později zaslány jeho rodičům.

Byl pochován ve vesničce Roucy, v okresu Ane, na malém venkovském hřbitůvku ve stínu mohutných stromů, jichž šum tolikrát skolíbal jej v sladké snění. Pohřeb byl prostičký a smutný: několik vojínů z nejbližších zákopů »en casque et capotes longues«, hrstka vesničanů, kteří zbyli ještě ve vesnici, a kamarádi z eskadrily, pokud mohli přijíti. Vše po vojensku, jak chvíle a blízkost fronty to vyžadovaly. V slova loučení, jež v pohnutí pronáší kapitán Glaize, mísí se hukot motorů letadel, jež krouží nad jeho otevřeným hrobem, zatím co více méně vzdálené výbuchy granátů — jediná to hudba — v pochmurném

tempu měří čas a berou životy. Péčí jeho kamarádů z eskadrily hrob jeho je překrásně upraven, postavena mřížka kolem a na ni připevněna kovová deska s nápisem:

JAN HOFMAN
CAPORAL PILOTE
ESCADRILLE No 80
TUÉ EN COMBAT AÉRIEN
LE 18 MARS 1917 [16])

Vesnička pak sama pečovala o hrob vzorně a dítky školní nikdy nezapomínaly jej okrášliti květy zároveň s devíti jinými hroby »velikých mrtvých«, kteří spí tam svůj dlouhý, slavný sen...

Letos byly jeho ostatky exhumovány, spáleny a urna s popelem převezena do Prahy. Ve výroční den jeho hrdinné smrti byla pak slavnostně uložena v museu Památníku odboje v Troji.

*

Přehlížím-li ve svých vzpomínkách život Jendy Hofmana, a pročítám-li jeho deník, v němž tak poctivě se vyzpovídal a tak výstižně zachytil vše, co kdy táhlo jeho duší, řekl bych, že několik velkých lásek dominovalo jeho žití.

Byla to především jeho *neskonalá, hluboká a nad vším stojící láska k rodné zemi*. Měl své přesvědčení, své představy o válce, byl pacifista, byl odpůrcem násilí a hrozil se vraždění. A přece,

---

[16]) Jan Hofman, pilot desátník, eskadrila číslo 80, zabit v leteckém boji dne 18. března 1917.

když běží o svobodné bytí či nebytí národa, *nezná nic než boj, boj na život a na smrt, do něhož jde s úsměvem na rtech a s písní v srdci, v hlavě tu »naši krásu, naši Svobodinku«*... V roce 1914 v říjnu píše otci, že jde do vojny... ne umírat... ale bojovat za svobodu... toť heslo jeho nového života! Měl jeho otec jen jednoho kluka, který byl všechna jeho chlouba a naděje, ale nesmí truchlit pro něho: šel do boje za cenu svobody své vlasti a — padl sice jako francouzský voják, ale srdcem a hlavou Čech... Bojuje, doufá, věří, že se vrátí a že bude moci pozdraviti svobodné Čechy. Není chvilky, aby ve vzpomínkách nezaletěl tam — domů — do země »kraslic« — a po paprscích zapadajícího slunce neposlal žhavé své pozdravy národu a vlasti.[17]) V nejtěžších chvílích tato víra v konečné vítězství dává mu sílu, aby nelitoval života, který přináší v obět svobodné budoucnosti. »Co je pro mě život,« táže se, »proč jej neobětovati, aby u nás v naší zemi mohl žít národ svobodně v království míru.« A jako letec těší se, že již v měsíci může býti hotov a pak že půjde tam, kam volá povinnost a velí osud národa a naší vlasti.[18]) Ve svém rozhodnutí je tvrdý a neoblomný. Není moci, která by mohla skloniti jeho hrdé čelo bojovníka a otřásti důvěrou, kterou má v sebe a ve vítězství národní věci. »Buď budem žíti doma životem volných, svobodných lidí,« píše ve svém zápisníku, »anebo padnu! Neb co by bylo do žití bez Svobody? Co by bylo do žití nemoci se nikdy vrátiti k nám?« A pokračuje jak hrdý psanec,

[17]) Deník dne 1.—3. dubna a 16. dubna 1915.
[18]) Deník dne 31. března 1916.

který nezvítězil sice, ale také nepodlehl: »Nepřijal bych nikdy nic od jiných. *Zůstal bych třeba po celý život tím toulajícím se světem — nenáviděný, opovrhovaný, poněvadž bez národa, bez vlasti, ale hrdý na ten zbytek češství, hrdým, třebas žebrák neb tulák, že jsem Čech.«* Ale nad chvilkovou skepsí, hrozící rozleptati jeho resistenci, se znova zvedne víra, silná víra vše přemáhající: »*Ne, to se nestane! Věřím, že se vrátím. Věřím, že políbím tu zemi a uvidím se doma, uvidím svobodný národ.«*[19])

U vědomí této hluboké, zanícené jeho lásky k vlasti pochopíme nyní, proč s takovou úzkostí sledoval poměry v pařížské kolonii, které se vyvíjely chvílemi velice neblaze. Nechápal, jak je možno, aby se zmítala ve sporech, zatím co sta dobrých hochů svorně dává život za společnou věc. S obavami a s lítostí v duši viděl, jak několik jednotlivců, sledujících osobní cíle, a hnaných neblahou ctižádostí, rozvrací veškerou práci v revolučním komitétu a v celé kolonii a dělá hanbu českému jménu a škodí české věci. Tu píše do Paříže svá krásná, vznešená poslání, v nichž se obrací k svědomí těch, kteří zapomínají na svoji povinnost a volá k svorné a oddané práci lidí dobré a poctivé vůle: Je to memento, výkřik, který se dere z prsou dobrovolce — vojáka, a který je výstražným hlasem, volajícím na poplach. A do svého denníku píše slova nesmírného smutku a lítosti i úzkosti, co zla to všechno může způsobit a co všechno ještě přijde.[20])

Tato láska k svobodným Čechám, k »tomu na-

---

[19]) Deník dne 15. října 1916.
[20]) Deník dne 26. září 1915 a násl.

šemu příštímu státu«, který v duchu již organisuje, neustále zvedá a udržuje před jeho zraky rozkazník povinnosti a určuje též do značné míry jeho vztah ke kamarádům, kteří jsou druhou jeho láskou.

Situace českého dobrovolce byla mnohdy velice těžká. Trpěl fysicky a trpěl morálně. Setnina »Nazdar«, složená pouze z Čechů, tvořila, tak jako ostatní dobrovolnické skupiny, část pochodových pluků cizinecké legie. Přihláška několika desítek tisíců dobrovolců na začátku války přivedla do administrativních rozpaků francouzské úřady, které konečně rozhodly utvořiti z nich zvláštní pluky cizinecké legie. Tím se stalo, že nejen důstojníci, kteří prodělali školu ve skutečné cizinecké legii v Alžíru a Maroku, byli jim dáni za instruktory, nýbrž později jejich prořídlé řady byly doplňovány z Alžíru a Maroka. Naši hoši těžce snášeli prostředí, do něhož takto se dostali. V něm setkali se s jednotlivci vysokých kvalit, ale také se živly, které neměly nejmenšího porozumění pro to, co *zvláště našeho člověka* vedlo do boje a bojem. Nebylo se co diviti, když nadšení ochablo a dostavila se po čase únava jak morální, tak fysická. Regimenty legie staly se brzo slavnými, prodělaly nejtěžší bitvy, přirozeně s nejtěžšími ztrátami a svým praporům dobyly nejvyšší slávy. Po 9. květnu 1915, kdy slavná jednolitá česká setnina »Nazdar« byla rozbita, naši hoši byli rozseti mezi nimi, cítili, jak jeden po druhém klesá — nejdříve setnina, pak četa a konečně zbyli již jen jednotlivci, ztraceni v záplavě cizího živlu, jenž jim nemohl mnohdy ani rozuměti. A za těchto okolností prošli celým peklem bojů, nebylo význačnějšího utkání na

frontě, kde by nebylo vystoupiti legii a kdy by při tom nebylo zůstalo několik našich hochů »se zmlklými touhami v duších« na poli cti a slávy. Marně naši hoši žádali, aby byli přeloženi do čistě francouzských pluků. Nedošlo k tomu nikdy a snad z administrativních i principielních důvodů k tomu nemohlo dojíti. Bylo nutno čekati na samostatnou českou armádu.

Jenda Hofman tyto poměry dobře znal, poněvadž je sám prodělal na frontě v legii a do jisté míry prodělával je později, když přešel k aviatice. I on jimi trpěl a těžce je nesl, dovedl však býti dosti silným, aby se přenesl přes ně a vytrval neochvějně tam, kam jej postavila povinnost. Uvědomoval si, jak politicky důležité bylo vystoupení dobrovolnických družin, a jak jím stále zůstávalo. *Proto snaží se udržeti stůj co stůj dobrého ducha mezi svými kamarády, budí v nich víru, i když sám ochabuje, a jde příkladem až k nejvyšší oběti.* I když je později od nich vzdálen, *cítí se stále jejich částí*, strachuje se o ně, žije jejich radostmi, jejich úzkostmi, jejich bolestmi. Často jedná o nich s Dr. Benešem i s generálem Štefánikem, s nímž — jak také je patrno z jeho deníku — několikráte mluvil a byl v písemném styku. Mnoho s nimi zažil, mnoho s nimi společně protrpěl a proto tolik jim mohl rozuměti.

I sám mnohdy v důsledcích těchto poměrů, které zastihuje ve vojsku, slevuje se všeho toho, co kdy cítil pro Francii. Již před válkou pohlíží k ní jako k touze celého svého života. Spěchal do ní, aby zde pookřál a se prohloubil v jejím prostředí, tolik ho lákajícím kulturou a politicky, a tak mu vyhovujícím. Přichází válka, která ho strhuje ve své nadšení a ještě více a úžeji jej

přibližuje k Francii: *jde do boje nejen pro svoji zemi, nýbrž i pro ni.* Vítá první raněné Francouze, rozmlouvá s nimi a obdivuje se jejich radosti i odvaze[21]) a jejich pevné, báječné vůli, která je vede cestou k vítězství.[22]) Těší se, že dokončí brzo svůj letecký brevet a že udělá ještě dobrou službu Francii.[23]) Miluje zemi, tu krajinu zlaté Francie,[24]) má rád její lid, který takové oběti přináší i pro nás, vděčně vzpomíná i žen, oddaných, statečných, které s laskavostí jen jim vlastní jej ošetřovali a zahrnovali svou pozorností.[25]) *Ale právě snad proto, že tolik sympatie má ve svém srdci pro ni,[26]) těžce nese různá příkoří a nepochopení, s nimiž se potkává.* To vše — řekl bych — je jen jiný projev jeho příchylnosti: *Byl voják, který mnoho zažil a zkusil a jako všichni naši hoši rád si zahuboval. Podobně jednali i staří »grognards de Napoleon«.* — Jako Sokol, který má vysoce vyvinutý smysl pro pořádek a organisaci, těžce zazlívá Francouzům nedostatek všeho toho a zle mnohdy na ně hubuje. Myslím však, kdyby se byl dožil konce války a přišel k nám do našich poměrů, o nic méně by asi nehuboval a jeho ostrá, břitká kritika, které se místy dočteme v jeho deníku, by neškodila ani u nás. *A tak jsem přesvědčen, že ta Francie přes to přese všechno byla jeho třetí velkou láskou. Miloval by ji byl tím více, kdyby se byl dožil*

---

[21]) Deník dne 5. prosince 1914.
[22]) Deník dne 19. září 1915.
[23]) Deník dne 19. března 1916.
[24]) Deník dne 15. října 1915.
[25]) Deník dne 23. června a 8. července 1915 a 16. června 1916.
[26]) Deník dne 23. února 1916.

konce války a viděl, kolik pro nás a naši věc vykonala.

A o té další jeho velké lásce jen jedno slovo: byl to čistý, něžný, hluboký poměr k dívce, kterou zanechal doma ve čtyřhranu hor, a která jako spásná hvězda vedla jej nad propastmi života, vystupujíc v jeho vzpomínkách hned vedle jeho drahého otce... Jedny z nejkrásnějších míst jeho deníku jsou jí věnovány. Nezapírá, že šly ženy jeho životem, které zaujaly ho na čas; jsou mezi nimi, které mu byly oddanými sestřičkami a na něž vzpomíná s něžnou dojímající vděčností. Ale nad nimi všemi vznáší se obraz jeho »dušinky«, která objevila se náhle a zůstala hluboko v srdci. Nebylo mu dopřáno osudem, aby mohl skloniti hlavu v její ruce a hledati štěstí a klid v její náruči...

*

Na následujících stránkách čtenář najde válečný deník Jendy Hofmana. Umiňoval si, že bude psáti každý den, ale nemohl toho docíliti. Psal ze začátku na jednotlivých listech a zdá se, že šťastnou náhodou se skoro nic z nich neztratilo; celkem se jich zachovalo 47.

Datem 27. května 1915 pokračuje v malém vázaném zápisníčku, s obyčejným hrubým papírem, po němž přijdou ještě dva: Nejobsáhlejší a velice zachovaný je druhý, který obsahuje záznamy od 16. září 1915 do 18. října 1916. Zápisník třetí nebyl dokončen — smrt přervala zpověď mladého nadějného života; poslední slova jsou ze dne 14. března 1917. Vedle vlastního deníku zachovalo se několik statí, které byly určeny pravděpodobně pro tisk, ale neodešly. Je to stať nade-

psaná »Ten náš příští stát«, dále »Pro patria«, »Naše slovanství«, »Mezi námi« a dvě črty bez názvu, z nichž jedna rozmarným způsobem popisuje stavbu zákopů a druhá je vzpomínkou na sokolské zájezdy předválečné. Byly napsány na podzim roku 1915, v době, kdy Hofman ponejvíce byl v nemocnicích, a kdy jednak byl žádán, aby psal, jednak umiňoval si sám, že dá do pořádku své zápisky. Měl v plánu začíti dobou, která předcházela krátce před válkou (asi od 1. května 1914) a válečný jeho deník měl prostě na ni navázati. Načrtl si již úvod, z vlastní však práce o předválečné době málo bylo vykonáno. V každém případě málo se zachovalo: je to vlastně jen shora jmenovaná stať o sokolech. Kromě vlastního deníků a článků ještě netištěných, přetiskuji tři věci, které byly napsány ještě za války, ale otištěny až po válce v »Naší revoluci«;[27]) jsou to črty »Po roce«, »Ranění«, a »9. máje 1916«. První dvě byly poslány 18. listopadu 1915 z lyonské nemocnice redaktoru »Československé samostatnosti« dr. Sychravovi. Měly společný titul »O nás pro nás« a Jenda Hofman je podepsal jako »Družinník«. Třetí část byla poslána dne 9. května 1916 a nadepsána tímto datem a podepsána »Jenda«. Za války v »Československé samostatnosti«[28]) vyšla náladová vzpomínka Jendova »Naše vánoce«, podepsaná »H. J., družinník«. Otiskuji ji také znovu. Celou řadu svých dojmů Jenda Hofman uložil do dopisů, jež psal z fronty svým přátelům. Snad se podaří časem je sebrati. Jenda psal mnoho svým kamarádům, které měl tolik rád a jimž

---

[27]) »Naše revoluce«, ročník I. (1923.) strana 22—32.
[28]) »Československá samostatnost«, dne 8. prosince 1915.

každé jeho slovo bylo vzácnou posilou. Z těch, které jsem dostal sám, vybral jsem nejzajímavější a připojil jsem k nim i jiné, pokud se mně dostaly do rukou (od slečny Skuthanové a Vitákové a bratra Solničky). Rozhodl jsem se je vložiti do deníku za příslušná data a tím jej doplniti.

Všechny zápisky Jendy Hofmana jsou psány, až na skrovné výjimky, tužkou, písmem drobným, vyrovnaným, na němž je sice možno pozorovati spěch a chvat — nebylo lze psáti jinak v zákopech — ale které přesto dává tušiti člověka přímého, odhodlaného, který ví, co dělá. Myšlenka jde za myšlenkou, nikde není škrtů, nikde není vložek, vše plyne lehce a jasně po čtvrtkách bílého papíru, tak jak plynulo vše lehce a jasně jeho hlavou. Charakteristická jsou jeho rozdělovací znaménka: tečka a pomlčka a hlavně pomlčky se mu zamlouvají, nahražují mu slova, celé věty; máme dojem, jako by chtěl jimi zhospodárnit svůj výraz slovný i svůj čas, náznakově si pomoci tam, kde slovo nepřicházelo dosti rychle. Tím, že psal téměř stále tužkou, zvláště část jeho deníku, obsažená na jednotlivých listech, značně utrpěla na své čitelnosti. Dlouhým přechováváním po kapsách nebo ve vaku se stránky poškodily, písmo na některých místech se rozmazalo a i zmizelo úplně. Když si uvědomíme, za jak těžkých okolností často psal, musíme býti vděčni šťastné náhodě, že se jeho věci zachovaly aspoň v takovém stavu.

Vydávám jeho deník tak, jak byl napsán. Když mně ještě za války odevzdal Jenda jednu jeho část, dal mi úplnou volnost při jeho eventuelním otištění. Nechtěl jsem této možnosti použíti, respektuje původní jeho znění. Změnil jsem místy

rozdělovací znaménko, opravil samozřejmou chybu, vynechal bezvýznamou konfusní větu — to je vše; jinak jsem dbal úzkostlivě toho, aby charakteristický ráz jeho tvorby zůstal nedotčen a zachován ve své původní kráse, tak působivý svou silou postřehu i vhodností výrazu.

*

Končím tuto studii o svém příteli s přáním, aby ho přiblížila a vnitřně spřátelila se všemi, kdo se budou probírati jeho válečným deníkem. Uložil v něm nejen kus svého života, nýbrž, zpovídaje se a vypravuje své radosti, své naděje i smutky, mluvil za ta sta svých kamarádů ve Francii a i na jiných frontách, kteří rovněž jako on šli v dějinné chvíli za hlasem národní povinnosti.

Je nutno zdůrazniti a dobře si uvědomiti, co znamenalo vystoupení našeho člověka za války. Byl to přelom v jeho životě, osvobození se od všeho, co ho mohlo poutati k minulosti a zdržovati jej na cestě k nové budoucnosti. V Paříži byla to pak krásná, nadšená manifestace přátelství pro Francii a její boj, spontanní vzplanutí myslí pro právo a svobodu. A nad tím vznáší se kategorická výzva ke konání té nejvyšší a nejsvětější povinnosti, kdy každý si uvědomil, že je chvíle, kdy je nutno opříti se vší silou a střásti se sebe příšeru starého poddanství. Přitom každý z těch hrdinů, kteří tak nadšeně a hrdě se přihlašují pod francouzské prapory, aby se zde bili za věc svého národa, je si vědom, že se buď vrátí nebo nevrátí — nic třetího pro něho neexistovalo. Byla zde sice naděje, že bude o něho postaráno v případě invalidity a že i jeho rodině dostane se

pomoci. Kde však byla záruka pro kolektivitu? *Nebylo jí zde a nikdo nemohl na začátku války zaručiti našim prvním dobrovolnickým setninám, že jejich oběti nebudou marny a že jejich vlasti dostane se svobody. Nikdo z nich nemohl tušiti, že po letech dlouhých a těžkých bojů slavné trosky jejich dají základ a stanou se tmelem samostatné velké československé armády, která bude postavena již na docela jiných základech a smluvně i se stanoviska politického zajištěna.* V prvních dnech války bylo možno jen prohlásiti se bezpodmínečně pro spravedlivou věc, jíti poctivě za hlasem národní povinnosti a vytrvati až do konce. Byl to nejtěžší úkol a nejtěžší zkouška, která čekala našeho člověka. Proto tím větší je zásluha a tím větší musí býti vděčnost k těm, *kteří první vystoupili sami, spontanně, bez záruk, vedeni pouze hlasem svědomí a nadějí, že dílo jejich nebude nadarmo. V Bayonne přísahali: »Ve jménu volnosti, rovnosti a bratrství, v důvěře v Republiku slibujeme, že budeme bojovati pro práva Republiky a lidskosti až do posledního muže a poslední krůpěje krve.«* Byla to přísaha francouzskému praporu, ale i zároveň vzdálené otčině, za jejíž svobodu šli v boj. *Této přísaze byli věrni až do konce a jejich rozhodné vojenské vystoupení, které spontanně a současně bylo provedeno ve všech spojeneckých zemích, bylo prvním významným politickým činem, který značně usnadňoval cestu našim politickým vůdcům, Masarykovi, Benešovi, Štefánikovi. Byl to začátek díla, které postupně nabývalo šíře a hloubky, rozvíjelo se ve velkou politickou a vojenskou akci, rozvětvenou ve všech spojeneckých zemích a uplatňovanou podle propracovaného,*

cílevědomého plánu, až vyvrcholilo v uznání nás za národ spojenecký a svobodný.

Tu třeba si uvědomiti a stále si připomínati, kolik odhodlání, síly, vytrvalosti a kolik obětí bylo třeba k tomu doma i za hranicemi, aby náš hlas něco vážil při konečném účtování. Soudobé a starší generaci, která válku poznala zblízka, nikdy z duše nevymizí vzpomínka na její hrůzy, vzpomínka na chvíle, kdy se naděje střídala se zoufalstvím a kdy nad vším tím přece jen vítězila *víra v sebe, v svoji práci, v svoji sílu.* Ale naše mládež, která o válce již jen slyší, ať v svou paměť a v svá srdce vryje historii našeho boje za osvobození: *Nechť jí je vzorem junák-dobrovolec, poctivý, odhodlaný, junák bez bázně a hany, tvrdý jako křemen, junák silný jako smrt, jíž se nebojí, junák krásný, skvělý borec, který nový svobodný život vybojoval.*

Na cestu tímto novým životem Jenda Hofman, krásná a vznešená duše, junák vzorný, nezlomný ve svých rozhodnutích a letící vysoko a neohroženě k svému cíli, nám dává odkaz *svého života.* Jeho deník — toť brevíř, v němž rádi budeme listovati v dobách šťastných a — v němž v dobách únavy načerpáme nových sil a nové odvahy.

Svoboda ukládá nové a těžké povinnosti. Umět být opravdu svobodným znamená umět denně si ji získávati každým slovem, každým skutkem, celým svým životem, celou svou prací. Právě o tom mnoho najdeme u Jendy Hofmana.

Jan Skalický

DENÍK A DOPISY

Bayonne, 4. října 1914.)*

Drahý tatínku, milá maminko, milé sestry a švagrové.

Píši z vojny. Víte, co se sběhlo za chumelenici v Evropě — historická věc — boření starých států — utlačovatelů, tyranů — a osvobození se tak jako Vy doma od Němců. Býti svobodni doma, to mám pořád na mysli a to je to, co mě jako tři sta jiných bratří Čechů přivedlo do francouzské armády. Ne umřít, ale bojovat za »Svobodu«! Je to již dva měsíce co vypukla válka a my jsme zde šestý týden! Šest neděl perného výcviku v horách na jihu Francie a severu Španěl. To jsou Pyreneje. Jsme u moře — zrají zde fíky — rostou palmy — a přes to že je už říjen, je pořád teplo a krásně. Teda naše »Svoboda« nás přivedla do armády! Jsme dnes připraveni a snad tento týden odjedeme. Tož jedem a nevíme, vrátíme-li se. Nejsem-li doma, tak tadyhle můj poslední dopis za mě! A neželte příliš. My sami těžko budeme umírat na cizí půdě, třebas přátelské! Jednu věc máme všichni na mysli: Jen aby Čechy za to byly svobodny! Ne za nás několik, ne, ale podívejte se, co tisíců životů nám vzalo Rakousko! Kolik set starých reservistů — otců rodin mřelo dobrovolně, odpírajíc konati službu proti rodným bratřím Rusům a Srbům! Kolik tisíců dětí,

*) Dopis rodičům. Byl poslán na začátku války do Čech po slečně Vitákové a Ernstové, o nichž tak pěkně mluví ve svých zápiskách, a které patří k prvním kurážným poslům revolučním. Vzhledem k jeho obsahu i poslání dávám jej na začátek, ačkoli časově by měl býti uveden o něco později.

matek, je bez živitele! Nechceme umřít — ale bojovat! Nevíme, kolik se nás vrátí — a kolik nás zůstane. Věřím, že politikové, kteří vědí (diplomacie), proč jsme šli do armády — zvláště Francouzi, postarají se, by Čechy byly svobodny!

Němci se brání, ale což je jim platno, když jde proti nim skoro celá Evropa. Dnes stojí Anglie, Francie, Srbsko, Rusko, a dost možná, že i Italie začne proti *Germánu*. Tož my jdeme pomáhat bít a — v mysli Vlast — Svobodu! Tak vidíte, moji drazí, co jiného dělat. Vím, že Lojzík se třeba také nevrátí a, Lojzíku, vrátíš-li se — tož buď rád, že jsi zůstal a važ si Svobody! Vím a věřím Vám, že je škoda mládí a života — ale věřte, že i já těsně před bitvou i v linii v ohni — věřím, že se vrátím. Nikdo snad nemá tak rád život jako já — a pak ten náš milý domov! Ale to všecko, zůstanu-li; nevrátím-li se, tak Vás prosím, nermuťte se a neželte. Vy, tatínku, pravda, měl jste jenom mě — jednoho kluka, vím, že jsem byl Vaše všechna naděje a Vaše chlouba, vím a cítím tu Vaši lásku ke mně, a věřte, že jsem chtěl po celý život Vám dělati *čest*, Vám jsem chtěl Vaše stáří učinit klidným a radostným, jak rád jsem Vás měl — vždyť veškerá ta láska byla jen k Vám! A nyní — ale neplačte, buďte hrdým, že jste měl syna, který za cenu »Svobody« naší *Vlasti* šel do boje — a padl. *Padl jako francouzský voják, ale srdcem a hlavou Čech — až do posledního vzdechu.* Maminko, a Vy — Vy jste mi nahradila pokud možno bylo vše, co dětem může dát matka! Mám i pro Vás jako pro moje sestry, Tebe, Mařenko, Boženo a Františku — a ty milý Lojzíku v srdci místo. A vy švagři, zůstali-li jste, *řekněte svým dětem, ať si váží a nedají vzíti »Svobo-*

du«, za kterou strejda v cizině umřel! Vše, co po mně zbude, rozdělte mezi sestru Boženu a Mařenku! Líbám to psaní zde a končím....

Všecky Vás líbá vroucně

Jenda

A v mysli mé zůstanete Vy a moje »Vlast«!

11. IX. 1914.

Tak jsem doma. Odřená pata. Zatím hoši se honí po cvičišti. Celkem takováhle vojna otravuje. Málo se cvičí a když, tož se opakuje do omrzení. Ostatně myšlenky jsou stále ve starosti o naši budoucnost.

Bayonne, 11. IX. 1914.)*

Ctěná slečno.

Nepsal jsem Vám ještě z vojny — nebylo snad ani o čem — a jsou zde chvíle — zvláště při návratu z execíráku, že jsme unaveni — otráveni. Až dnes — jsem doma, mám od těch vojenských bot odřenou nohu, tož píši. Dnes dopoledne byl se na nás podívat generál na cvičišti — tak jsem ještě cvičil, ale — pršelo nám do toho.

My — Češi jsme nyní pohromadě, je nás as 350 — první compagnie — a jsme rozděleni na 4 sekce po 90 mužích.

Za byt nám dali takovej starej klášter v restaurování, bude prý to seminář. Jsme v prvním patře

*) Dopis slečně Vitákové.

ve čtyřech místnostech. A jak veselo je mezi námi! Není jediné hodiny snad, aby se nezpívalo. A zpívá se všecko — i když jsme vyhonění, dáme se do zpívání »Barušky«, znáte ji ještě: »Má roztomilá Baruško« atd. A ta se líbí i našemu lieutnantovi. Někdy, když jdeme na střelnici, vstáváme ve čtyři hodiny — a na cestě náš »starej« lieutenant pobízí ke zpívání. A ta »Baruška« se mu nejvíce líbí. To se ví, že se zpívá také všecko jiné — pěkné, ošklivé — veselé — smutné až k pláči — na př. »Modré oči, proč pláčete« anebo »O ten svět kulatej ten se točí — nás ta vojna neroztočí« — »Ten vojenský mundur trápí srdce mé....«

Nejlepší jsou soboty a neděle. V sobotu se béře »lón« a v neděli jsme vždycky v Biarritzi. Biarritz to je skvost — což to moře — ty nádherné vlny — Oceánu! — Ty neděle — totiž od 12 hodin v poledne do 9 hod. večer jsou krásné. Nejkrásnější jsou návraty. Sluněčko zapadne — a jen takový odlesk zahraje na vlnách. Pyreneje zasvítí nahoře, docela na vrškách — a my jdem, v hlavách naši zem, naši krásu — přítomnost tak smutnou, a budoucnost — kdesi v mlhách — —

Oh, my a ti doma!

Ale přes takové chvíle — a je jich dost a jsme tím ovládáni všichni — půjdem vesele — — s vědomím, proč a zač jsme zde.

Náš lieutenant je na nás tvrdý (a má skutečně nač takovým býti) ale my jej — nemohu říci, nemáme rádi — vážíme si jej — ale té náklonnosti k němu nemáme. Jeť on totiž trochu přílišný katolík — a odporučoval nám návštěvu kostela — prý si můžeme v kostele zazpívati naše písně. Ale což když my jsme takoví kacíři! Jsou

snad tři mezi námi — ale my — — Co naše historie — naše přítomnost — a rozum? Tož proto není té spojitosti mezi námi a starým.

My tehdy v neděli, když byla mše zvlášť pro dobrovolníky, nikam nešli a zazpívali doma a jak pěkně, upřímně a od srdce.

Chtěli jsme zde udělat takovou akademii pro raněné, totiž ve prospěch raněných, ale generál nedovolil.

My Sokolové jsme již cvičili Lublaňské devítky — pěkná věc — sbor zpíval. Nu nevadí. My chtěli ukázati svou dobrou vůli.

Teď mně to přetrhli. Přišli nás očkovat; tak jsme se svlékli, taky 3 kluci byli z toho bez sebe — ale psina i při tom.

Debatuje se, že prý je to proti choleře — a už jeden kluk zpívá »Lidi já mám choleru, hum cará ráá« atd.

To víte — takové věci se rychle učí — a už to zpívá celá naše kumpačka.

Nyní při večeři — vlastně už jsme po ní. Měli jsme rybu s bramborem a polévku. (Vzpomínám na Vaše švestkové knedlíky — á — á až se sliny sbíhají!) Teda ještě před večeří, hned po tom očkování — přišel jeden kluk z Paříže a »to se ví«, že hned všichni kolem něho a musel vypravovat. Každý jeden přes druhého se ptá — co je s naším *výborem*, jak se asi stará o naše pozůstalé, manželky a děti. To je proto, že na všecky soukromé a přímé dotazy nebylo odpovězeno. Nyní pošleme podepsaný dopis.

Vypravoval, že prý jste slyšely děla až u Vás. No, myslím, že my as za měsíc půjdeme také do »toho«. Příští týden prý opustíme Bayonne. Snad Bordeaux nebo Orleans. Ale nevíme jistě.

V neděli, dne 13. IX. 1914 dopol.

Tak se z mé paty — vyklubaly 2 dny marodu. A jsme zase rozděleni na 5 skupin. Čtyři, které odejdou as v úterý a ti, kteří by snad nevydrželi, zůstanou zde.

Tož půjdem. Zase změna, zase jiný život — a jiný *nepořádek.* To je něco, co se mi u nich nelíbí. *Neorganisace,* něco vždy jen honem, honem — a při tom křiku, rámusu — nadávání — to je čemu my nejsme zvyklí — a na co si vůbec nezvykneme.

Tuhle neděli nám Petr zkazil. Prší. Pršelo celou noc, mně a Málkovi na hlavu — zase jsme »šanžírovali štruzoky«. To kolem sebe tolik kyselých obličejů, že nám dnes do toho prší.

V pondělí, 14. září.

Tak jsem si včera vypral prádlo (to je psina s tím praním) a zacpali jsme si okna, aby nám nepršelo na hlavu — a neděle byla pryč. Dnes ráno píši po obědě, už jsem byl na execíráku — a snad to půjde. Právě nyní jsem dostal od sestry Ernstové velikánský dopis — tož to víte, že mám z něho nehoráznou radost. To vždy potěší, že ještě někdo s námi žije. Teď poslal »sergent« (t. j. česky zupák) kluky na brambory, tomu se vždy rád vyhnu — to je lepší psát dopisy — svým drahým.

Dnes pršelo, tož jsme měli chvíli školu v chambře. Tak nám náš dědek — četl potěšující zprávy z bojiště. Ti Rusové se činí. Malkovský vedle mne spravuje kšandy, aby nemusel na

brambory. Zvyká si taky jako my všichni. Ostatně — jistě bude číst tohle taky — tož je to pro Vás pro všecky, tak se »nepoperte«.

Vzpomínám na Bílka. — Co as robí. Vyřiďte mu Nazdar. Dřív Vám tohle nepošlu, dokud to nepopíši. Ať už to stojí za to. No ne? Ovšem formu dopisu, které psáváme, to nemá, — a jen tužkou a na kavalci... A hoši si vedle — ti, kteří neškrábou, notují »U boj, u boj«. Pořád ještě to nadšení, ale není upraveno do té jejich organisace.

Tož zpívám s nimi.

Dnes je už pátek 18. Tři dny jsem nepsal. Jest to už otrava na té vojně. Někdy jsme zmořeni, unaveni — že to dále nejde.

Staří vojáci říkají, že ani u nás se tak nehoní jako zde. Tož přijdeme domů unaveni, — lehnem si a dni utíkají jako voda, ani se nezdá, že v pondělí je už jeden měsíc vojny. Už 4 neděle — tak ještě tak asi 48 týdnů, pak půjdeme domů. Již jsme se těšili, že pojedeme raději do fronty a tu máš — zas čekat. Tož ještě se několikrát vykoupeme v moři. *Málek* dostal velikanánský psaní od sl. Ernstové a také od Alleonů. Ti věří též v naši Samostatnost. Tak snad se to »*ňák*« utváří.

Vždyť je to beztak předmětem celého našeho snažení a myšlení — — —

Včera jsme byli střílet, tak máme s Malkovským stejně, z 8 ran deset bodů. — A jest rána do středu 2 body, na kraj jeden bod. Tedy máme 7 tref.

Neděle 20. září.

Zase prší a zase pereme. Tož *snad* zde zůstanem ještě tak 14 dní. Nikdo nic neví a nikdo nemůže nic říci — vše závisí as na válečném štěstí. Pak-li Francouzi ustoupí — bude náš odjezd v jedné hodině.

Ostatně končím. Dopisuji těch několik lístků vytrhnutých ze zápisníku — vzpomínám na Vás všechny — na »domov« — — — Ale vždyť my věříme přece jen v naši »Svobodu« (oč větší vyšších cílů — než jenom Vlast) — ale oboje se doplňuje, dodává nám síly, vytrvalosti — a proto rádi jdem — půjdem a třeba rádi budeme mřít, věříce tolik v »*Spravednost*«.

Vždyť »Svoboda« v záplavě se rodí. — A chtěl bych a — tak rád vítal bych — v plné síle — naše nové ráno!

Když ne my, tož Ti co zbudou — uchovají — střežiti budou »Svobodu« — v Síle, Kráse a Zdraví národa.

Vždyť to je víc než sám Život.

A to přeji upřímně Vám

Váš Jenda Hofman

Bayonne—Říjen.

V té směsi zvuků, vyvolaných lidskou prací, zaznívá zpěv zvonů a šumění palmových listů, jež pobouřil vítr, přicházející z modravých hor . . . Tam v dálce ukazují svoji mladost a své věčné krásy . . . A slunce, jež právě vyšlo, jim dává sílu

Hofmanův rodný domek v Nouzíně

svou, prozařuje moře v jeho hlubinách, živí ony čtyři palmy, které zde v šedém dvoře semináře smutně žijí — ba umírají tak pomalu jako my všichni. Nic nedává tušit onu hroznou válku, která zuří na severu, nic... Tiše, bezstarostně vibrací listů šumí ony čtyři palmy na našem dvoře, slunce vysílá své síly proti větrům za znění zvonů, splývajícího s hukotem lidské práce v tomto krásném ránu... Pyreneje se tyčí vzhůru k nebesům, čelo ozářené, ozlacené sluncem. A my všichni, my tak si vzpomínáme, že jednou půjdeme... ano, půjdeme, v hlavách naši krásu, naši Svobodinku.

2. listopadu 1914.

Den dušiček a včera všech Svatých... Vzpomínám na odjezd z Bayonnu. Jeli jsme rádi, ač jsme nevěděli kam. A přec jen touha po změně ať jakékoliv, dávala nám radost. Dnes takový krásný den na sklonku podzimu. Co vzpomínek vykouzlí tyto dva dny. Doma jistě vzpomínají... a já nikdy v životě nepomyslil, že se ocitnu ve válce... Sám, odpůrce násilí, války, zla, vraždění, sám jsem zde připraven vraždit .. Udělal jsem to však v prvním rozrušení *a za cenu, kterou uznávám nejsvětější, za cenu naší Svobody, a myslím*, že tak učinili všichni moji kamarádi. Bayonne! Vzpomínám na náš odchod. Městečko v baskickém zálivu, a vždy, když jsme šli domů z manévrů, viděli jsme z dálky již ty dvě bílé věže kathedrály, vzadu Pyreneje... A když jsme šli naposledy ve sražených řadách jeho ulicemi, v květech, které nám darovaly ženy, již španělské krve, šli jsme vážně a rádi. Pak cesta tří dnů

a dvou nocí ... vlakem ... kolem Paříže, kde tolik známých. I kolem toho mého ráje jsme jeli, přes La Varenne, na který, zůstanu-li živ, budu míti nejkrásnější vzpomínky, plné života, zdraví a krásy, něco Saninovského ... A pak celou noc na nádraží v Noisy-le-Sec. Blízko Paříži! Blízko svých známých a přec nám nebylo dovoleno je navštívit! Brzo na to první stopy války: pobořené vesnice, zbytky vozů na polích, ztracené rovy ... Vystupujeme blízko bitevní čáry ...

A celou noc jsem ztrávil ještě s 30 kamarády při pořádném dešti skládáním koní, vozů, munice. Na to stěhování do Mailly, vesničky to v champaňském kraji. Zde jsme již blízko k frontám. Aeroplány nás obletují — děla nám hřmí celý den — my však veselí. — Každý den jsme připraveni o půl šesté k odchodu do »tranší« — jak my říkáme — do zákopů a již to trvá tak celý týden. Ráno chodíme vždy na procházky do polí — do vinic — smutné, takové zaražené jsou jejich barvy. — Vždy se dívám k Remeši na katedrálu, která vévodí celému kraji a byla jistě výborným terčem německých střel. Myslím, že dříve jak do měsíce Němce odtud nevyženeme. Mají lepší posice než naši a ze zákopů se těžko vyhání.

Něco je zde tak těžkého, něco co zaráží. Je to snad vlivem toho kraje nebo čím ... Zkrátka nemají nás zde rádi — národ nemá rád své vojáky. U nás doma — vše, vše dají vojákům rádi, i ti, kteří mnoho nemají. — A zde, ani koupiti si nemůžeme! Po celé vesnici běháme, abychom koupili vajíčko — kousek másla se vůbec nedostane. Víno si nechají platit 75 centimů. Jinak prý se měli k německým vojákům, vše dali i šampaňské.

A představte si, jak v tom žijeme! Nevěříme jim a oni nevěří nám. Vodu nepijem, aniž bychom ji dříve nesvařili. Nějaké divné je to jejich cítění. Snad je zde mnoho vystěhovalých Němců, kteří i po letech si uchovali svoje cítění — — —

Dnes zase jednou jeden volný den. — Hoši perou prádlo, vaří, někteří byli v kostele, my paběrkujeme víno, ovoce a já si umiňuji, že budu psáti zápisník každý den. Jeden týden jsem poslal sl. Vitákové a ostatní je nepravidelné.*)

3. XI.

Noci jsou dlouhé — trávíme je hraním karet a děláme zápasy, v nichž vždy někdo je Němcem — samo sebou se rozumí, že poraženým a pak platí válečnou náhradu v podobě vína.

Dnes ráno v modravém kraji byli jsme překvapeni obusy, nedaleko od nás, 700—800 m. Je to veselé. Nějak divně si začínají mířiti na nás do vesničky. Možná, že se ten večer odsud scvrknem — něco blíže k divadlu. Oč veseleji zase. — —

Hoši škrábou brambory — já půjčil nůž druhým — toho se vždy rád zbavím! Zase jedna radostná zpráva přišla: do Bayonnu došlo nových 900 našich hochů až z Ameriky a Anglie. Teda již je nás pěkný bataillon. Jsem zvědav, jak se k nám za to Francie zachová.

A zprávy! Prý Turecko začíná proti Rusku a

---

*) Zápisky z tohoto týdne — sedm to sešitých listů malé osmerky, jsou vlastně dopisem, psaným v přestávkách po několik dnů a zaslaným slečně Vitákové. Zařazuji jej na místo, kam časově patří.

du côté du Nord, une grande bataille.*) My zde musíme čekat, než tam se to prorazí.

4.—5.—6. XI.

Čtvrtého v noci šli jsme sem do zákopů. Od dvou hodin v noci do rána do šesti procházka v klidu, v mlčení, které je vždy, když se očekává něco většího, nějaká změna. V prvním zábřesku rána jsme v tranších, v dírách to v zemi, přikrytých slamou, hlinou, rákosím. Jednu stěnu tvoří hráz kanálu Marny, plného vody. Hned prvý den pracujeme ložma**) pro kapitána. Vše v zemi. A žije se vesele. Nad námi lítají obusy, hučí a vybuchnou vždy v půl minutě. Nás odsud nevyženou, spíše my postoupíme do předních stráží — asi 100—250 m před námi!

7. XI. 14.

Není možno mnoho psáti. Stavíme díry — zákopy — a unaveni jsme každý den — včera na př. do půl jedné hodiny v noci službu. — Krásná noc — mlhavá — malé přestřelky. Naše první sekce šla napřed, vzpomínal jsem na ně — a teď se dozvídám, že vše dobře dopadlo. Hoši jsou tam a hrabou si díry, krtčí to práce tyhle zákopy. Měli jsme štěstí, že jsme vymázli z Mailly: v noci ve tři jsme odešli a ve tři odpoledne ji bombardovali. Na nás dobře nemohou, vše lítá nad námi. A pořád přemýšlíme, kdy bude té

*) A na severu veliká bitva.
**) Logements = místnosti.

psině konec — možná, že zde v zákopech oslavíme Vánoce!

Pořád mlhy, nebe olověné jako na spadnutí... Pořád pracujem na barákách a zákopech — celé dny, je málo času i na vyprání prádla. Večery trávíme u ohniště a zahříváme studené nohy. Hoši vypravují, smějeme se a pak vlezeme do taupinières. A pak se ještě bavíme na účet druhých. Každý z nás má ještě nějaké druhé jméno. Mně říkají Mnichováček — malíř Bílek začal s tím už před rokem a kluci se toho chytili. Jednomu říkají »jazýček« — jiný celé noci mluví, až se druzí probouzejí. Psiny tedy celé dny, ovšem že také dost nudných chvil, mrzutých — hádání se, zlobení. — Dnes jsem se pohádal se sergentem; nesnesu nikoho, kdo na mne křičí, nesnesu jednoduše poručnikování, ať to jest od kohokoliv. A tací jsme my Češi všichni! Je v nás tolik hrdosti, tolik nutnosti individuelní svobody, že si tu naši celou národní svobodu zasloužíme více než kdo jiný na světě. *A jistě že nám bude svatou! Vždyť jsme zde proto a za její cenu!*

Bojiště klidné až na malé přestřelky zvečera; my již tolik zvykli hvízdání kulek a hučení šrapnelů, že když se někdy večer nestřílí, stýská se nám po něčem — tak jako doma u nás na stráni v Nouzíně jsme čekávali na klekání.

Úterý, 10. listopadu 1914.

Je to u mne již zvláštní, že zapomenu vždy nějak dva dny. A nic jsem ten den nenapsal než to.

Tentýž den v noci ve 3. hod. nás vzbudili a šli jsme — nejhorší na tom, že nikdy se neví, kam a v co se jde. Šli jsme do zákopů, v největším klidu, ve tmě, v příkopech — kdož ví, co nám táhlo hlavami, co zajímavostí, domněnek, co všecko! — Již jsme tady — na 100—150 m v příkopech od Němců. Zde mně připadá ta válka hovadinou. Vždyť nám ti lidé nic neudělali a my jak oni čekáme, až se objeví a střílíme a můžeme stříleti jeden po druhém. Je to vraždění! Chtěl bych něco napsati, něco pěkného, plného života a jistoty, myslím však, že za celý čas vojny se k tomu nedostanu. Je něco tak těžkého, nevlídného v listopadových dnech... A pak kulky hvízdají nad hlavou a obusy těžkých děl otřásají vzduchem. Stráž na nevlídných místech 20 m před naší — o které říkám, že to tam někdo z nás odnese! Jen hlava kouká ven a nic nevidíš. Pozornost napjatá do krajnosti. Starý náš kaprál Steinberger nám rozdává trika, svetry. Tak ještě rukavice a něco teplého do bot a saj'e (= Ça y est)! Chtěl bych se ale přece vrátit domů — do Čech. A tady, když jsme již v první linii, kdy při tom před námi leží těla našich kamarádů — z nás Čechů již jeden raněný a tři mrtví za první den — i zde jsme pořád tak veselí. Dnes jsem navštívil naše hochy na levém křídle — my naše druhá polovice sekce tvoříme střed. Veselí kluci! I zde dělají si psinu z Němců. Tonda Černý vlastním jménem Novák — pražské dítě — nejveselejší kluk z armády — nikoho ještě nezarmoutil. Přijdu tam a kluk Fischer z Nového Města n/M. vezme svoji čepici na lopatu a ukazuje ji zvolna

nad hlínu, která tvoří hráz zákopu — a zase zvolna táhnul zpět. Pak na to samé místo postavil lopatu obráceně a třesk — rána, lopata se svalila a Tonda vezme lopatu a ukazuje, jak Němec trefil tak jako na střelnici! Tož se tak všelijak bavíme. Hrajem karty, píšem, kouříme, zpíváme a děláme si lepší díry, hlubší chodby a zahříváme schladlé údy. Nějaký pěkný obrázek jsem viděl: Byl to Verzeney — v mlhách, protrhaných proudem slunce — — Champaňský kraj, tolik zpustošen válkou, celé lesy, břehy řek, kanály prorvané — udělané v nich díry, přístřeší pro vojsko... Chtěl bych mít tolik dobrých obrázků nasbíráno, ale říkám — nejde to!

Pátek, sobota 13.—14. listopadu 1914.

Včera jsem nepsal. Byl jsem znaven, udělali jsme totiž zase změnu — odstěhovali jsme se; přišlo to tak rychle — zase v noci v 9 hod. Za úplné tmy. Odstál jsem si právě svoje 2 hod. na stráži. Naše »genie« natahovala přede mnou dráty — při malých přestřelkách. A pak když jsme odcházeli, pustili do nás pořádnou praskačku — ovšem že tím nikomu z nás nic neudělali. Tak jsme se scvrkli z té protivné stráže v tom lese.

(Náčrtek tužkou)

Tak to tam asi vypadalo. A ten večer jsme objevili, že vlastně Němci udělali asi takový podkop jako my a dostali se k nám na 15—20 m. Totiž zrovna tak a přímo proti naší stráži!

Pak jsme udělali asi 6 km obloukem ochoz do

jiných zákopů z linie, asi 2 km od prvních. Na cestě viděli jsme hrůzy války, cesty rozjeté — bláta — černé vesnice spálené — rozbořené — hroby padlých — —

A taková unavující cesta! Celý bataillon! Zima — nevyspalí — již třetí den na nohou — tož jsme čekali toužebně na ráno. Ráno přišlo, — smutné — mlžné — studené ráno. — — — Jsme v linii na 650—800 m od Němců, v dobré posici a v ještě lepších zákopech, úplně krytých a dobře zaopatřených slamou — a zase celou noc naše dvanáctá eskuada měla stráž. Nyní hoši vyspávají — je pěkné ráno — jeden jasný den — snad si dobře odpočinem. Němci střílejí pořád pomaličku — aeroplány jsou na objíždce a já si píšu a chci psáti též do Paříže. Našli jsme zde knížečky — tož budeme číst — beztak člověk zde v sobě zabíjí, co měl kdy dobrého cítění! Trochu jíme, trochu spíme — nemejem se, nu, budeme pěkně vypadat, až přijdeme domů! Divocí budem. Jedno se mně zdá hloupé — že jsme již čtrnáct dní neviděli ženu. Kolik tak týdnů nás dělí ještě od konce války!

(Náčrtek a pod ním slova):

30 cm nad zemí, poházené hlínou, řípou, které je zde celé lány a nemůže se dobýti ze země.

15. listopadu, neděle.

Je po krásné, hvězdné noci, v které jsem stál 3 hodiny na stráži. — Den zdál se krásný — vycházelo slunce čisté jako panna, ale zkazil se.

Prší — poletuje sníh — ráno mrazík, vítr — ošklivá bude stráž dnes v noci. A nic nového. — Jsem v kuchyni, štípu dříví, nosím pro naši eskuadu jídlo a jsem k večeru již tak trochu udřen. Naše kuchyně je umístěna v maštali rozbitého dvora. Zde je viděti tu hrůzu války: vše rozbité, není vidět, kde je okno, dvéře. — V stodole snopy zralé pšenice až po střechu, která však v první polovici rozbitá. A tak prší dovnitř a všechno hnije. V chlévě zabitá kráva — dnes ji zahrabali — a po obytném stavení ani potuchy. Vše vydrancováno, nábytek odvezen, roztahán po zákopech, kde uděláno pohodlí jak to jde. Zrcadla slouží k přenášení cíle pro kulomety ...

16. a 17. listopadu, úterý.

Včera pršelo, nevlídný den — dnes zase slunce, plné dohasínající síly ... Včera byli jsme přerušeni německými střelami při prohlubování zákopů, poprvé zblízka, 20—10 m. Noc bez usnutí. Večer pozdě přišel M. rozradostněn, dostal dopis od Ernstové a já jsem dneska psal. Vše jde dobře — kluci jsou pořád veselí — pojmenovali chodbu k naší díře »rue de 8 Mnichováčků 69 bis« — kousek dál zase »avenue de Prague«. *Jdeme vesele vstříc příštím událostem!*

18.—19. listopadu, čtvrtek, 14.

Včerejšek lepší předvčerejška — krásný zimní den — ráno mráz 3° — dnes 6°. Celé dopoledne jsme se bavili prohlubováním zákopů, obdivová-

ním aeroplánů a sledováním cíle našich kanonů. Odpoledne jsme hráli karty a večer jak vždy 4 hodiny stráže. Dnes ráno po snídaní sedlo si dohromady nás osm Mnichováčků. Vždy při tom jak slyším slovo Mnichováček vzpomínám na Bílka, co as robí. — Pochybuji, že by mohl pracovati, tvořiti svoje »panáky« jak on říkával. — A tak až do oběda jeden z nás předčítal »Le Matin« a ostatní jeden na druhém přímo ležíce rokujeme, sledujeme zprávy z bojiště jak zde, tak na východě. Rusko začíná svoji ofensivu. I při tom však může válka trvati ještě tak asi 4 měsíce! Raději bych toho válčení již nechal. Pravda, střelil jsem si jen jednou a nazdařbůh jak se říká — ale proč vraždit? Vždyť jistě i jim je jejich život drahý jako nám náš. A v ty detajly jednotlivce je nutno se vmyslet. — Mají ženy — děti — matky jako my a ti zase své plány a sny! A zde se to vraždí, zabíjí — — *Je však zbytečné o něčem takovém přemýšlet. — Žijeme s válkou — boj musíme žíti lehce — vesele — dobrodružně.* Raději si zazpívati — *Bude vláti nad sborem, starým naším hrdým vzdorem, ku předu — — jen věrně za praporem ku předu — —*

Dnes se prý někam hneme, *tož jen dál a výš!*

20. listopadu 1914.

Zima začíná pěkně. Zahříváme skřehlé údy. Čtu Cyrana de Bergerac v českém — hoši mají karty — naše kanony se činí — německé nás straší — zalezeme vždy do díry. V noci stráž. Dnes dostal jsem dopis od Kříže a Madame Fine — tato čeká, že příští léto přijdu si odpočinout

do Chennevières a Kříž — pozdrav ode všech od Maxe — Ba, máme to pěknou »saisonu« letos!

21., 22. (XI. 14.)

Zase pěkná neděle. — Jsme na repos — as na 4 dny — k čertu takové repos. Pravda, tam nám hvízdaly celé dny nad hlavou — zde jsme jistější životem, ale což — větší zima nám tam nebyla než zde — slámy je dost — tož nebylo zle. Vypravují se divné věci, že prý máme jeti do Maroka. Celkem by neškodilo poznání jiného světa — ale co nám kdy *udělali v životě*? Nic než — Francouzi si je podmaňují. — B. Vitáková mně psala — jede do Čech. — Tož píši též pro svého otce dopis — —

28. listopadu — sobota.
V nemocnici Eperney.

Již od neděle jsem nemocen. Zase to staré ošklivé, co se vrací každým rokem na jaře a na podzim. A poslali mě z tranší až 40 km nazad. Čert je vem, chlapy! K smrti to se mnou není a oni s tím dělají takové tahání — — U kanálu jsme se měli dobře — zpívali jsme — Němci as 1800 m od nás — a my tak veselí. Pak asi v úterý v noci jsme zase šli do zákopů vystřídati naši třetí kumpanii. Je to à côte de Marquise — díry individuelní, nejvýš 2—3 hoši společně. A z té díry jsem vylezl po dvou dnech — Němci nám začali povážlivě posílati marmity do tranší — Pak s jinými osmi kamarády povozem až do Verzeney a odtud druhý den ráno autem sem —

Zde v jakémsi klášteře — jeptiška se sem chodí modlit každý den ráno — dnes byl jsem prohlédnut lékařem, médicin — majorem. — Dobrý člověk — prozatím nesmím nic jíst než mléko a bouillon. Ale myslím, že jim za tři dny uteču. —

2. prosince 1914.

Z nemocnice venku, ale u rekonvalescentů! Poslední čas v nemocnici u těch Voršilek, jsem se dobře poměl. — A nyní v místnosti, kde je nás 34 — nemocní všech případů — pohromadě na slámě — uprostřed malá kamínka — vzduch, že by se mohl krájeti — většinou starší reservisti, kteří nesnesou tu změnu počasí — teplo — mráz — déšť — sníh! A vypravuje se, vzpomíná se na ženu, na děti doma. Jedno přání všemi ústy — kdyby bylo tak už konec té války — a těšíme se, že za dva tři měsíce snad bude konec. Vzpomínáme na kamarády v tranších. — Hoši drazí — ani nevíte, jak rád bych byl mezi vámi — raději s Vámi, mezi Vámi být a dát se zabít koulí nebo explosí granátu, než zde se dívat na ty vleklé postavy, které už nikam nemohou — —

4. prosince 1914, pátek.

Ještě zde —! Přišel kamarád, který vyšel z nemocnice — tož se těšíme, že spolu opustíme to vězení. Vše zde unavuje a — přece to utíká. Již prosinec! Kde budem as na Vánoční svátky! Jistě že nebudou veselé!

Ještě pořád v tom repos! Ač nerad — tak nerad — ale okolnosti nedovolují, abych šel do fronty — tož takové to vězení nedobrovolné — čas je zde dlouhý — i ti, kteří by raději zůstali zde — simulanti — se nudí. Vypravují se prožité chvilky, episody z války, ale i to unaví. A já — byl jsem vždy snílkem, sním a vzpomínám, tvořím plány, jenom že se vždy zarazím, uvědomím-li si, kde jsem a že je válka, a co ještě práce čeká... Od čtyř hodin ráno do sedmi nespím a vzpomínám! A tak to jde vše . . . Chennevières . . . Paříž, naše Čechy, tatínek, maminka, sestry, to vše jest živé, vidím je tak dobré, divící se mně, že jsem se vrátil z války, aniž by měli tušení, kde jsem byl . . . A tatínek! Chápu jej: dobrý, hrdý a . . . poctivý, a dnes když jsem tak viděl dva muže ve stáří mého otce, kteří přišli navštívit své děti do nemocnice, tak jsem si představil svého tatínka doma, s maminkou, která mu nyní ve stáří má nahraditi to, o co byl v životě oloupen. A cítil jsem najednou vůni domova, oh, onu sílu a vůni domova v okamžicích, když jsem Vás políbil . . . Ona síla a vůně domova . . .! *Tatínku, vy jste mě tak vychoval, hrdého . . . vštípil mně lásku k té naší hroudě, naší zemi . . . a dnes třeba mám tak život rád, jdu též rád vstříc nebezpečí, je to pro Vlast a pro naši Svobodu.*

Kolik je nás, co tak rádi jdeme a říkáme si: *Chceme se vrátiti — vlasti, k tobě a ty nás přijmeš.* — — Ty pojmy, jak a co, kolik různých protidůvodů se i mně vždy vyskytne, ale vidím-li tu *lásku, radost, odvahu, s jakou rádi ti Francouzi jdou — říkám, jsou to hrdinové* — ovšem

ne všichni, ale ti, co jdou — jdou, aby zachránili svobodu země. — Pak ty druhé věci, důsledky, to vše padá do tmy před tou jistotou, že je to válka osvobozovací. Tací hrdinové nejsou všichni, ale velká většina. A přece ten jejich nepořádek organisační nepopřeje těm hrdinům, aby aspoň v klidu, čistotě, pohodlí mohli vyléčit svá zranění. Francie, tak bohatá, nepopřeje svým hrdinům ani toho. Pravda, nám, co jsme byli nemocni a nyní jsme zde na repos, nám to nevadí. Ale ti ranění granátem, šrapnelem, kulí z ručnice — ti, kteří prodělali sta a sta nebezpečí smrti od počátku války, zaslouží si plně, aby byli posláni do vnitra země, do pořádné nemocnice. — Ale zde: hned vedle mne mladý hoch 22letý, blessé par un éclat d'obus*) do nohy 16. listopadu, je zde, nohu tahá, nemůže ji skrčit, rána dosud otevřená; — druhý prostřelenou ruku v dlani, jiný raněný na nohou a všichni ti hoši tak veselí, odvážní. Když jim to řekneš, že by měli býti posláni jinam — ne spáti na slámě, o stravě ne příliš syté, v nepořádku, ani je to nenapadne! *Statní to hoši! A tak za dva měsíce půjdou zas — vesele pod deštěm kulí vpřed. Kdo to ocení? Kdo řekne kdy po válce za čas, že jsou hrdinové? Já — a všude!*

8. prosince, úterý 1914.

Zase tři dny utekly jako voda a já se odtud nemohu dostat. Přišel ještě jeden hoch — kamarád a zase odešel — jenom já pořád zůstávám. A nic mně nepomáhá, ani reklamace u medicin-

---

*) Poraněn výbuchem granátu.

chefa zdá se mi nepomohla, třeba že se jeví náramně potěšen, když jsem mu hlásil, že mně nic není a že chci jít do fronty. — Potleskal přátelsky po tváři — stiskl mi ruku — ale čert to vem — jsem zde ještě! — — —

Kamarádovi Šourkovi přijela žena a i já jsem se cítil potěšen její návštěvou. Cítil jsem radost mluviti po 4 měsících války se ženou v mateřském jazyku! To oteplí, vzpruží!

Vzpomínám si také, jak působil zjev ženy na hochy v tranších u kanálu. Byl to křik údivu divochů, kteří jednou za měsíc uviděli ženu.

Nu dnes se již těším, že snad dnes nebo zítra odjedu.

11. prosince v pátek.

Odchod z Eperney.

12. prosince v sobotu.

Ráno zase u Côte de Marquise.

13. prosince v neděli.

Zase mezi hochy.

14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. (prosince).

Šest dní plných práce, co jsem nenapsal ani řádky. Noce na strážích, ve dne nošení dříví na stavbu zimních úkrytů — —

21. (prosince).

Je již šero, když začínám psáti zápisky a to ještě, že jsem viděl psáti kamaráda Kuklíka. Den

bez nehody, plný práce — přerušeni dvakrát pořádnou kanonádou, zalezli jsme do díry. Tyhle díry, ač je dělala »genie«, nestojí za nic.

Již ani nevidím a... nehoda: tři hoši od druhé sekce byli raněni eklatem obusu — — — snad ne vážně. A dnešní noc zase v práci — již je to třetí, co nebudeme spáti.

*Na frontě, 21. prosince 1914.**)

Ctěný příteli!

Přijmete můj srdečný dík za dopis na nějž mi nebylo možno odpověděti, až teprve nyní.

Jsem dosud živ a zdráv — a po nemoci, při které jsem si odpočinul (18 dní v nemocnici v Epernay, zánět mandlí) jsem nebo lépe se cítím, zase tak vesel a kurážný, jako před tím. Jsme pořád zde v starém místě — a pilně pracujem. Děláme chodby v zemi — lepší zákopy, hlídky, a je to již dnes 8 den této dřiny, plné nebezpečí života, poněvadž ti Němci, jakmile nás spatří, posílají nám »Marmity« v podobě šrapnelů a obusů na hlavy. My z toho ještě vždy tak vyváznem, máme štěstí proti druhým. Ku příkladu včera za jediný den měl jiný bataillon dobrovolníků — 13 mrtvých a 26 raněných, jedině dělovými výstřely. Tož nevíme nikdo tak, jak dlouho budeme běhat a dělat si psinu z marmitů. Máme zase přece jen ještě dva raněné kulkami z ručnice a jednoho mladého hocha — Březovský 18 roků stár — mrtvého. Vlítla mu do

*) Dopis Skalickému.

Hofmanův otec a nevlastní matka

pravé strany prsou — a podlehl tomu. Toho hocha jest mi líto. Znal jsem jej dobře, byl to číšník »u Zelenků«.

Ale jinak — musím říci — dal jsem se na to dobrovolně — a »Oni« toho plně využijí. Jsme již tak udřeni, nespíme již třetí noc. A nyní máme tak pitomé »abri«, že není možno si lehnout — sedíme pouze, namačkáni jeden na druhém v díře dva metry v zemi, dlouhé 5 m. Jest to výborné abri k schování proti obusům, ale jinak to nestojí za starého čerta.

Vůbec se dělají nějaké rychlé přípravy, možná že už to brzy začne.

Jest těžko předvídat, jak asi to dopadne — ten první útok! (Ten konec — kdy? — ten musí být vítězný.)

Váš

Jenda Hofman

23. 24. prosince — Štědrý den.

Odstěhovali jsme se dnes ráno dozadu — 800 až 1000 metrů od nepřítele. Chceme a máme potřebu si odpočinout — ve tři hodiny jsme šli napřed do zákopů a před námi za námi vojska — na levo malý útok, který na straně podporujeme. Únava se stupňuje den ode dne.

28. prosince.

Tak jsme divně užili Štědrý den a vůbec svátků. — Na Štědrý večer nás vzali na kopání. Na celé linii ticho, jen snad my Češi, naše kumpačka

snad z trestu nebo z čeho dřeme, pracujeme na zákopech. Polovina kope — druhá polovička leží 100 m před námi, co zatím druzí pracují. A mrzne tiše — za plného svitu měsíce a tak pracuje každý, aby nezmrzl. Tichounko — tu a tam přestřelky a vítr zanáší k nám chvílemi zpěv nepřítele. Ti tam, klidni, užívají svátků — zazpívají si Heilige Nacht — a zavzpomínají si na rodinu, domov. — Tak jako my — jenže nás tu a tam vybízí k práci hlas popoháněčů. — A tak pracuji celou noc — zimy nepociťuji u porovnání s mými kamarády, kteří se vlekou, údy překřehlé. A ráno vracíme se všichni znaveni. — — Jitřenka se rděla. — Já a domov. — Celou noc jsem viděl své drahé — vzpomínal zažitých vánoc a i v Německu. A ten den jsem prospal. Dopoledne, odpoledne i večer. — Boží Hod, jak říkají u nás, jsem ztrávil na stráži se svými čtyřmi kamarády. Chodím zabalen — dostal jsem od sestřičky Ludmily Štepánovy nátepníčky, takové, jako mně dala šálu. — — Mrzne jen to praští — hlídáme naši observatoř. — Co jsem se navzpomínal za ty čtyři hodiny. — V noci malý alarm a observateur vystihl, kde je umístěn reflektor. — Zítra jim prý pošlou nějaké »boulot« z našich 75tek. Celý den krásný, slunečný a my veselí a zpíváme. Večer pak zase ke kanálu a zde užívám ve zdraví své 25leté narozeniny. Těším se, že to vše ve zdraví přečkáme. A chci. — — — Tolik chtění!

29. Décembre.

Odešli jsme v noci, tedy 30tého, ráno ve 3 hodiny do zákopů našeho bataillonu vyměniti jako

vždy kumpanii našich Belgičanů. Přišli jsme — díry pobořené — našel jsem si pěknou díru s kamarádem Melicharem a přes den spravuji — stavíme, vlastně vrtáme v zemi a večer jdeme kopat nový zákop as 200 m před námi. Pracujeme za zvláštního ticha — tak divné, nebývalé ticho. Asi o půlnoci byli jsme překvapeni kanonádou a střelbou. Pak zase vše se utišilo, k ránu však zase znovu vesele začala na levé straně. Zkrátka začínají ty dny býti čím dál tím »teplejší« — ke konci roku 1914! Zítra začneme nový — veselejší — doufám pevně, že nám a celému lidstvu přinese svatý mír.

1. ledna 1915.

Tož jsme přivítali Nový rok na stráži ráno od 5—7 hod. a při výměně jsme si přáli Nový rok a hlavně šťastný návrat ve zdraví! — A náš Silvestr? Jsem na stráži od 9—11 hod. — malé přestřelky — a utekou dvě hodiny jako nic. V jedenáct hodin se měníme. Jdu od místa stráže v boyau do své díry s kamarádem Jaklem, který je vesel. — Právě zahýbám k nám do díry a v ten moment se zablesklo — rána! Je již tak zvykem se přikrčit, tož skloním hlavu — ohlédnu se a vidím mého kamaráda ležeti obličejem k zemi, bez jediné známky života! Volám jej jménem —nehýbá se — zahýbám mu ramenem a nic. Po několika okamžicích jsem jej zvedl. Byl bledý, potácel se. — — Tihli jsme ke mně do díry — zaleknutí, — kde po této malé přestřelce jsme klidně spali až do rána.

Dnes ráno přál nám capitaine »pour vous — pour votre famille — pour vous tous, pour votre

pays. La guerre sera peut-être, longue, très longue et je vous souhaite du courage — — —«*) Ráno dostáváme confiture, ½ l vína, čokoládu, šunku a tak užíváme Nový rok se vzpomínkami a přáním všeho dobra.

3. leden 1915.

Na Nový rok, včera a dnes jsme bombardováni. Dva naši hoši jsou raněni eklatem — a jeden Španěl, který byl k nám přidělen, je mrtev. Zkrátka, jak jsem již napsal, je ta situace zde u côte de Marquise čím dále tím »teplejší«. — — Tak mně s tou kanonádou dnes zkazili radost. Dostal jsem totiž pět dopisů. — Od firmy, odkudž — což mě nejvíce potěšilo — prý mně zasílají petit paquet par la poste.**) Psal též »Franta«, mají se v tom zajetí dosti mizerně — kdyby prý neměl svoje peníze, nemohl by žíti s tou stravou. Pak psala též Ernstová z Prahy — vyučuje vesele dál a doma necítí ani války — — až na ty rodiny, jejichž synové, otcové jsou v linii. Ještě že je u nás ta naděje, že se vrátí z Ruska neb Srbska, kam desertovali. Jsou to celé pluky, celé regimenty našich hochů!

9. leden.

Bez jakékoliv změny — jen že jsme u kanálu.

---

*) »Vám, vaší rodině, vám všem, vaší zemi. Válka bude snad dlouhá, velice dlouhá a přeji vám odvahy . . .«

**) Malý balíček poštou.

12. leden 1915.

10tého v neděli šli jsme dělat dříví do lesa na stavbu našich tranší. — Byl takový pěkný den — slunečný. My veselí — pracujeme vesele. Náš starý kuchař Mojžíš udělá dobrý oběd. K obědu byli jsme mile překvapeni. Přijelo totiž ještě pět povozů. Tož odpoledne se pracuje o závod. A jsme za 2 hodiny se vším hotovi. Tož nám slíbil náš adjutant Gayaud, že se stavíme ve Verzeney. Jdeme zpět rozradostněni výsledkem práce, zpíváme zase po delší době při pochodu a — nejde to. Zkrátka mnoho se zapomnělo. — A ve Verzeney — pijem dobré červené! Tož po dlouhé době — — trošku rozradostněni. Včera nic nového. Došel jsem si k bábě do Silery pro prádlo na loď v kanále. Celý den se bavíme.

16. (ledna).

Tak utekly ty dny repos u kanálu — a dnes ráno jsme ve Verzeney pro odpočinek. Tam repos a zde odpočinek.

17. leden, neděle.

Nic se nemění — pořád Verzeney. Chci se dostati ke klidné práci, napsati několik statí z posledních dnů v tranších a u kanálu.

18. leden.

Na stráži u »Moulin« ve Verzeney. Poskytuje krásný pohled do Champagne — úchvatný — jistě, že nevymizí z paměti. Máme k disposici celý

barák, tož vaříme kávu, hrajem a užíváme plně dojmů krásného zimního dne. Zase po delší době slunce — sílu dává k novým příštím zápasům, které přijdou s novým jarem.

21. leden.

Čistíme v našich kasárnech obuv a vše. Zase nás očkovali — již po druhé injekce.

22. (ledna).

V lese na dříví.

23. leden.

Jsme doma. Čistíme. Docházejí divné zprávy z Paříže: Existují již tři komité — ke komu míti důvěru!

27. leden.

Mnoho se nezměnilo, jedině, že jsme zase v tranších v první linii, zase u Markýzky, tentokráte více v levo. Pracujeme zase v noci, děláme créno a baví nás to. Dnes je císaře Viléma svátek! Na těch lidech ne, ale na něm bych si chtěl smlsnout! Tož nevím, co nám ten dnešní den přinese — ale nechtějme nic, než naše vítězství a mír.

29. leden 1915.

Mrzne. Jsme probuzeni ráno v pět a prohlubujem zákopy u našich kaban. Včera náhodou byl zde zabit kaprál naší sekce, Francouz. Jinak ni-

kdo není raněn. Měli jsme gardu v linii a tož dnes volno. Jsou krásné dni, plné slunce a čistého vzduchu.

1. února 1915, pondělí.

Počasí, tak příznivé pro válčení, začíná se kaziti. Zase voda, bláto a teplo, které nám nepřinese nic dobrého — kromě nemocí. Jinak pracujeme 4 hodiny v noci, tož se neunavujeme tolik, jako dříve. Kanony hřmí celý den — souboj — — — Dostal jsem včera dva balíčky, adresované na mě, pro nás dobrovolníky — čepičky, šály, prádlo, rukavice — od neznámé dárkyně, která se nepodepsala. Též Kirchnerové si lámou hlavu, kdo nám to poslal.

5. února 1915, sobota.

Jsme na gardě u boyau a těšíme se z krásného slunečného dne. Zas po delší době slyšíme hlas skřivánků.

Co nových vzpomínek vyvolá to slunce — žiji a rád nechám jeho paprsky volně účinkovat — oddávám se požitkům jara s přáním, aby ten den nám přinesl vítězství — kýžený a tolik potřebný mír celé Evropě.

10. února, středa.

Ty krásné dni, plné slunce, jsou pryč. Je to divné, jak vlastně končí zimy: Mlhy — noce tmavé, které nám zabraňují pokračovati v pracích v nové linii. Kopeme kabany ponejvíce individuelní, poněvadž se neosvědčily velké podkopy v křídě.

(Pět řádků úplně nečitelných)

11. února, čtvrtek.

Včera mlhy a dnes malý mrazík.

(Patnáct řádků úplně nečitelných)

Tak to v těch dírách začíná unavovat a nudit. Máme ještě k dělání asi 7 dní, tož celkem 25 dní bez repos v tranších. Kdyby byla aspoň změna v práci! Ale nyní nepracuje se tak příliš — je to lepší, neunavujeme se tolik — dvě, tři hodiny denně, ani to snad nepostačuje pro potřebu rychlejšího oběhu krve. Jen služba jídla, potravin je těžká: 2 km přes pole, rozmočená stálými dešti se nosíme s dřívím, uhlím, masem chlebem — — to unavuje. Jinak v těch dírách pod zemí bavíme se, jak to jde, na př. dnes: vstanu, když je kafe, pak přečtu si klidně journal a znovu ležím na zádech a ruce za hlavou, zpívám, až všecky slovácké písničky přejdu — — je v nich tolik vzpomínek na domov. Pak trošku kopat — zahřeju se — partička karet a je tu pomalu večer. A dnes, kdy jsme »du jour«, máme ambuskadu na 150 m před tranšemi, což znamená tři hodiny ležet na břiše; nestane-li se nic, jen nějaký ten »frčík« za noc, můžeme klidně spáti až do rána. Tož se bavíme, jak je možno. Vzpomínky na domov a při tom diskuse. Zpráv je z domova málo. Jen tak občas některý z nás obdrží dopis přes Španěly nebo Italii a Švýcary, ale ty zprávy v něm jsou rodinné a smutné. Tu a tam v novinách něco přijde, ne mnoho — že od prvního února do dneška pět atentátů dynamitových — — — Zase krev a

krev. — Té krve asi bude stát naše svoboda! — A bude vůbec? To je pořád ještě otázka. Ne-li, jaké to zklamání pro nás pro všecky, kteří zůstanem. — A zůstanu-li, co potom? *Bez vlasti — ale zůstanu tím, čím jsem: Hrdý a tvrdý vůči společnosti, která mně zbude — — —*

Tyto dny jsem psal Madame Fine de Chennevières. Psala mi, že mě čeká můj domek, tož jsem odepsal, že, vrátím-li se, milerád si přijdu odpočinout tam, kam mě víže tolik milých vzpomínek. A tak ten čas vesele utíká, jen ta válka jde hlemýždím krokem kupředu. Nevím, kolikrát ještě si budem vypravovati historie svých lásek v mládí — pod zemí za hučení kanonů a střelby!

14. (února), neděle.

Ještě zde — mimo služby dny dlouhé, k nepřečkání — deště — větry a vody jen dost — zkrátka jaro, ale pomalu přichází. —

18. února 1915.

Druhý den repos ve Verzeney. — První dny plné práce, čištění — koupání — mytí po 24 dnech v tranších. Bavíme se čtením dopisů, protokolů z našeho komité v Paříži. — Dovídám se dále, že prý prof. Masaryk přijede do Paříže. Jsou jistě vážné věci na obzoru a je třeba dobrých lidí. — Tož snad Masaryk k nám, měl jsem k němu vždy důvěru.

19. února 1915, Verzeney.

Den repos. — Sháníme pradlenu po celém městečku a je věru těžko ji nalézti. Otevřela se práce

ve vinicích a ženy, které vydělají až pět franků denně, nestojí přirozeně o špinavé prádlo, které bylo až měsíc na těle — — — Dnes také revue en tenue de campagne par notre capitaine.*) — Co to je za práci! — Ten, kde může, také nás honí. — Že prý nemáme míti rotrhané kalhoty. — Tož, ať nám dají jen pořádné! Ostatně, my věříme, že to nemyslí jak říká! Bavím se zasíláním dopisů — a dny vesele utíkají. Mezitím co píši, kluci se dozvídají, že ty balíčky, které jsem dostal, jsou od Denisových. Tož musil jsem slíbiti, že jim poděkuji. Děkuji sice pozdě, ale s větší vděčností a láskou k těm, kteří již pro nás tolik udělali. Nikdy neviděl jsem tolik lásky, neviděl tak velkého Francouze, který si nás tolik váží, snad více než zasluhujeme.

20. února.

Jsem doma, je nás málo, připravuji se odepsati Denisovům. Včera mě kluci v noci nenechali psát. Trochu vína rozbouřilo krev, tož blázníli až do 1 hodiny v noci a dnes je klid — hoši vyspávají.

25. února 1915.

V tranších za Prunay — podle silnice.

Druhý den.

Zase Verzeney — čištění a pak od rána do večera celých 12 hodin »malý manévr«, jak se říká,

*) Přehlídka v polní výzbroji, konaná kapitánem.

v přítomnosti kolonela našeho regimentu. My, naše tři sekce, útočily znamenitě, ale lieutenant — my mu říkáme zrzoun — dostal důtku od kolonela, tož naši oficíři měli netajenou radost. Dnes zatím nic zvláštního. Dny jasné, slunečné, a kromě služby stráže žádná jiná práce, která by unavovala. Neválčí se tolik a podle zpráv novinových i na Rusku to jde nějak divně a hlemýždím krokem ke konci. Třeba mi tak napadlo, že se vrátíme za květu růží, vidím, že se nyní nevrátím, než někdy, až budou kvésti po druhé.

27. II. 15.

Jsme v Prunay — pořádně bombardují — chtějí i ty zdi, které zůstanou — není jich mnoho — srovnati se zemí. — Celkem divně se válčí — moc pomalu to jde napřed k svému konci, který možná může přijíti až za 6—7 měsíců. Dnes zase jeden z nás byl vážně raněn. Spadl na ně strop v kabaně, kterou měli v rozbitém mlýně — bombardováním strop povolil. — Píši Skalickému, dotazuji se na M(argeritu) D(enisovou) a čtu.

28. února 1915.

Odpoledne — sedíme v tranších umytí a v rozhovoru zavádíme službu nošení vody k umývání každého dne ráno . . .

1. březen.

Druhého března ráno po noci, kdy Němci atakovali »très violemment«. Doufám, že byli odraženi. Nespal jsem celou noc.

Vrátil jsem se později k zápisníku. Přesídlili jsme napravo asi 800 m, kde jsou pěkné »sutereny«. Tož ten den-noc útoku s německé strany nezapomeneme. Byl to ohňostroj, jaký by ani náš pražský Hájek nikdy nesvedl. Ty rány zdály se hromobitím a ten kout v bois des Zouaves byl v jednom ohni. A Remeš, Remeš hořela — — — Němcům se útok nezdařil a nyní zde všade projevují »grande activité«. Včera čekali jsme útok — — Také měli jsme »corvée des vivres« — Prunay, tentokráte po pěkné, rovné cestě, jen asi 1 km od Němců.

Celkem ty poměry jsou dobré, až na to, že se proslýchá o velkém changement — máme prý jeti do Maroka — kdož ví, co se všecko mluví — no, uvidíme. — —

7. března 1915, neděle.

Počasí mizerné — deště — noci tmavé, které vynucují opatrnost největší. Včera naše section du jour čekala již nějakou službu a tu v noci za deště o půl 10. rozkaz a vyjdeme našim poste d'ècoute nalevo od silnice, která směřuje rovně k německým zákopům. — — — To nešťastné přelézání drátů, — nechal jsem tam kus kalhot, pěkně natržený zrovna nad kolenem — zdržuje nás, dělá hluk a po tmě je to zkrátka sakramentská služba — není vidět ani na dva kroky. Jdeme kousek, až na 10 m před tranše a lehneme. — Jsem napravo a při tom zabalování se do hadrů orientuji se, pokud je to možné. — Konečně ležím tak, když vtom slyším cvakání kohoutků, ma-

névrování kulasů. Ohlédnu se a vidím, že hoši se zvedají a v tom též slyším, jak Vašek S. volá: »Halte, qui vive!« — Zvednu se, manevruji také, a myslím si, že nalevo jde o něco. — Jdu tam, bajonet v ruce a slyším »Rendez-vous«. Přibližím se — — a vidím hochy kolem někoho, který má ruce nahoře a volá bázlivě pardon pardon. — — Hned si uvědomuji, že zde je Němec, který se vzdává. — Hoši již jej béřou do prádla — německy — francouzsky — česky a on z toho byl — Maďar! Mezitím sergent P. a kamarád Mojžíš ještě se třemi jej odvádějí nazpět. My stahujeme se blíže k drátům — a ležíme zde v dešti a ve větru do 12 hodin v noci.

8. (března).

Rien d'important — jak říkají Francouzi.

12. III.

Po mrazích obleva a naše boyaux padají. Celkem nic se nemění — život v dírách — karty — bombardování — služby na stráži — to je všechno.

15. III. 15.

Dojmy, které byl bych rád chtěl zachytit, unikají vždy, dříve než po nich vztáhnu ruku. A tak to s těma dny — nic nevzniklého — utíká. — Přítel Gutfreund karikuje z dlouhé chvíle. — Trochu bombardování a hvízdot koulí je denním naším koncertem.

16. III. 15.

Včera nás dědek poslal naházeti hlínu do »Maison Rouge« na cestě u Markýzky, kde naši mají kuchyni a kde se večeří ve sklepě. Jsme brzo hotovi a vracíme se domů. Zahrajeme si ještě šach — bavíme se věcmi, které najdeme. Dnes ráno kamarád Mojžíš šel na pohřeb zase jednomu nejmladšímu z nás — 18 roků — Frickovi — jednomu z těch, kteří přijeli z Anglie. Dostal večer při corvée du bois kulku do břicha a za hodinu bylo po něm. Hoši zahradníci upraví mu hrobek na hřbitůvku u Marquisky a upletou věnec. — Již druhý z nás — ti nejmladší. Jen kdyby to všechno mělo svůj výsledek — většina z nás by nelitovala ani svého života — jen kdyby tu byl výsledek naší vůle, naše svoboda — —

17. III.

Vracíme se na repos do Verzeney.

18. III.

Včera večer seděl jsem nahoře nad vesničkou a díval se k tranším. Co vzpomínek — jaké nálady — —! Zvláštní věc: Včera jsem se vysvlékl a nechal se ohřát sluncem — kamarád upozornil mě na mé šedivé vlasy — —

19. na sv. Josefa.

Tož se vrátím k těm šedinám. Všiml jsem si již dávno druhých a to těch nejveselejších, jak na ně působí asi ta campagne. Jeden z nich B., inteligent, obchodník, hudebník, který ovládá ně-

kolik nástrojů a který před válkou psával do »Času«. Tak se stal nepozorným vůči sobě, vůči druhým a jeho obličej je pln vrásek. — Oči nejisté, neklidné. — Vlasy vypadávají. — A jiný, devatenáctiletý, mládí veselé, bezstarostné — stal se také tak lhostejný vůči sobě — i odvaha unikla. — I ten Tonda, nejveselejší pražské dítě má svoje černé vlasy — prošedivělé. — Tázal jsem se, co je toho příčinou a pozoroval jsem, že je to bombardování. Je to zvláštní pocit jakési úzkosti, jsem-li blízek hvízdotu obusů — něco, při čemž se srdce zachvěje a mozek napne v očekávání snad té poslední chvilky — — To je každý den, neboť Němci nám nedají nikdy pokoj, aby aspoň 20 jich denně neposlali. Je to úzkost před blízkou a blížící se smrtící látkou. Na patrole nebo v ambuskadě se nebojíme. I tenkráte při lapení toho Němce zůstal jsem klidný a odhodlaný. Lidí, bodáků a kulek se srdce neleká — — Včera jsem psal naší přítelkyni M. D.

21. (března).

První jarní den — krása — nic nám ji neporušilo. — Neděle, tož odpoledne koncert — zažíváme chvilky, které jsou vzácné po tak dlouhém čase naší kampaně. — Jsem na kopci nad Verzeney a těším se s pohledu na linie. Bavím se sledováním účinků dělostřelectva a v tu chvíli přál bych si býti malířem. — Co krásy v tom životě zde dole přede mnou! — A tak se vynoří vzpomínky na život v míru — na domov — lásku — život v Chennevières. Doufejme, že to jaro nám přinese jisté změny.

25. března.

Nic zvláštního, než že jsme u kanálu. — Jaro jde vesele vpřed. — Něco však přece stojí za zaznamenání. Je totiž mezi námi několik Španělů — čtyři — dohromady jsme dobrými kamarády, ale přece — my a Španělové! Přišli jsme večer asi v 8 h. a jako vždy, hodně, ba více než jindy. veselí. — — Někdy to vyvrcholuje až v hlouposti... A tak bylo poručeno Španělovi, aby jednoho z nás odvedl bajonet »au canon«. Odepřel a měl za to býti postaven před válečný soud. Vzal si to do hlavy a chtěl se utopit před očima důstojníků. Našim Štaflem — jedním z nejlepších to našich poddůstojníků — byl vytažen. Kapitánovi pak prohlásil, že má z Čechů strach. — Byl přeložen do jiné sekce, ale nechce se mu od nás.

28. III. neděle.

Neděle. — Dni u kanálu utíkají za veselé práce v jarním slunci. Rovnáme zem před baráky. Hoši zahradníci vysazují koberce z mechu. Nám Sokolům vrátila se touha po cvičení, po rušném životě a po našich prostných. — Vypadá to zde jako ve včelnici. Hoši hrají kopanou — zrobili si míč z hadrů. »Košťálníci« (zahradníci) již urobili lva a coq gaulois — kohouta galského. Všichni od kanálu chodí se dívat. — Jedna parta hraje diskem — za disk slouží dno německého marmitu o průměru 120 mm atd. Několik nás pracuje — zašíváme hadry — píšeme dopisy. Takový je život zde u kanálu na jaře — tož, oč veselejší to bude i v tranších první linie.

Hofman v pařížském Sokole před válkou
(Mezi sedícími druhý od prava)

31. března.

V tranších první linie u Markýsky kota 115. Před námi mnoho zpřerážených stromů — známka to bombardování, které čekáme i dnes. Celkem kabany mizerné — prší nám na hlavu — oh, jaké to vzpomínky na civil! Kuchyně slušná, asi 100 m od nás. Odklízíme bláto, někteří kopou kabany a vžíváme se do nových chvil bombardování bombami, které mají báječnou explosi. Ostatně je nám nutno odhodlání — býti připravenu ke všemu.

1.-2.-3. dubna 1915.

Aprilové počasí — krásné, slunečné dny se střídají s mokrými. Pracujeme na spojování boyau, které jde od nás napravo. Tak několikrát denně nám pošlou něco, co dává báječnou explosi. Je to možno pozorovati pouhým okem. Vyletí to do výšky as 180 m nad lesy jako doutník. Explose je tak strašná, že naše kabany se sypou pouhým otřesem. Každý den několik raněných i mrtvých. Ovšem působí to ošklivě na nervy, ale jinak my jsme před tím chráněni. Mluví se o ataku. — — Naše podkopy jsou také hotovy asi tak jako jejich. — Něco ale zaráží — silence těch kanonů. — Vzpomínám na loňské svátky velikonoční. Vzpomínky jdou až domů k nám do země kraslic — co tam asi robí moji drazí? Nevím — a čekám v důvěře šťastný návrat, kdy budu moci pozdravit svobodné Čechy.

4. Avril 1915.

Jsme mokří. Prší a přestává-li pršet venku, začíná v kabaně. Dnes ráno byl alert. Někde tam

u 115. viděli přecházeti patrouille, tož se splašili a přišli nás vzbudit. Naše eskuada spala všehovšudy asi 2 hodiny. Dnes v poledne měli jsme malou poradu Sokolskou. Ti totiž, kteří byli vyvezeni z Paříže a přispěním naším i výboru byli osvobozeni, chtěli by cvičiti — chtěli by žít veřejně, sokolsky. Ale kolik jich je? Neudělali by nám vlastně ostudu a neuškodili by nám tím? Vždyť to naše sokolství »jeden za všechny« znamená — — *»cítíte-li se, tož vaše místo je zde«*. Válka není hotova a victoire je vzdálené!

6. (dubna) úterý, 1915.

Celkem nic nového. Stále déšť a nás drží ještě tak náš humor. Včera zase jsme měli embuskadu asi 2 hod. za deště a úplné tmy. Také byl raněn večer Zrzoun. Vyšel si předčasně za šera s naším Štaflem a byli Němci spatřeni. Tož poslali jim pět ran na záda. on byl náhodou střelen do ruky.

8. (dubna), čtvrtek.

Každý den večer se obujem — pak corvée — skutečně každý den něco se čeká. — Včera ráno naši někde útočili — v noci kanonáda. Tož jsme připraveni — jsem zvědav, dočkám-li se — ostatně je nutno čekat s klidem a odhodláním.

9. (dubna), pátek.

Včera jako obyčejně měli jsme corvée jídla do P., kde jsme se dívali, jak naši útočí nalevo

od Bois de la Mare a Boi des Zouaves. Začalo to pěkně: Nejdříve fusée, které zazářilo červeně a vtom naši začali. Kanonáda silná a i ta v tranších začala mluvit. Je to zvláštní pocit z té práce kanonů. Netrvalo to však dlouho, za půl hodiny byl pokoj. Nejsem rád, jsem-li někde vzadu a bez pušky k tomu. Proto jsem rád pospíchal domů do tranší. Byl jsem s Jardou první, kdož přijeli domů a byl jsem tomu rád. — Když jsme šli přes pole u našich kuchyní, bylo nám posláno několik kuliček pěkně v ústrety. Jsme chvíli doma a já mám zvláštní pocit jakéhosi tušení — zde takový divný klid — vzpomínám na hochy, aby se jim něco nestalo. Ležím již při svíčce — chce se mi spát — nemohu se jich dočkat — zhasnu — konečně za půl hodiny slyším našeho Karla jak přibíhá udýchán: »ty pacholci sakramentský, ty mi dali — banda — pytel na zádech a ono to ode mne padá na 30—40 m.« — Němci totiž uslyšeli nějaký hluk, začali to k nám posílat a tož ti druzí nechali stát vozejček uprostřed pole a utekli. — — Dobře, že se nám nikomu nic nestalo. Chvěl jsem se skutečně obavou o hochy.

11. IV. 15.

Celkem nic nového. Nepřítel, který — jak jsem předpokládal — odstěhoval »crapouillot« k bois des Zouaves, zase se vrátil s tím k nám. Včera a dnes nás zase tím rozčilovali. Ovšem naše pětasedmdesátky je brzy usadily. Snad nyní, kdy máme jíti do repos, bude hezké počasí, nebe se jasní a je příjemné teplíčko. Ostatně naši vyhrá-

vají, doufejme, že se to skončí úplným vítězstvím pro nás pro všechny.

12. IV.

Krásný den a nad hlavou aeroplány a bombardování. — — Celý den byl jsem vesel. Dostal jsem zprávu, že Masaryk má vážně přijeti do Paříže. *Je jistě již na čase a my všichni máme k němu tu největší důvěru. Tak se tím všichni těšíme — naše to největší přání!*

16. (dubna), Verzeney.

Druhý den již na repos. Je to samé čištění — jinak operace válečné jdou zvolna kupředu. Ofensivu Rusů zadrželo špatné počasí — a zde nepatrné pokroky 200—300 m — žádné velké změny. — Těším se jedině jarem — zdravíme slunce sokolským cvičením urostlých těl, jež hrozí chytnouti jásavým plamenem mladistvé síly. Vzpomínáme na domov, otce, rodinu a Čechy, vlast nám tak drahou a milou. Právě dnes se dozvídám z novin, že zase řady našich hochů byly postříleny, že nechtěly jíti proti Rusům a — že Praha se bouří. — — Tolik vzpomínek vyvolá takový večer na kopci nad Verzeney, zraky upřeny za vrcholky stromů — k nám daleko, za ně daleko zaletí pozdrav můj — Tobě národe, Tobě milá Vlasti . . . .

20. dubna 1915.

Hoši jsou dnes na cvičení — já sedím doma, unaven od včerejška. Byli jsme na vinici; malý ohýnek, který hrozil zničiti kus lesa, byl námi

utlumen. Znaveni vracíme se domů a já píši. — Pak si lehnu v zahradě pod stromy, které začínají kvésti.

23. IV. 15.

Zase v první čáře asi 200 m od Němců! Je zde vidět úžasná práce opevňovací — nejrozrytější secteur, já říkám — krtčí práce. Na levo od nás je bývalý lom. Ráno za jitra jdu si obhlédnouti terrain. Před námi silnice, u níž jsme byli 8 dní a na levo ty proklaté vrchy, které dovolují Němcům, aby nás pěkně sledovali. Ten lom je skutečná pevnůstka. Obydlí poschoďové — přízemí a první étage a na nich ještě creneaux, které mají před sebou až na 100 m t. zv. postes d'écoutes, přední to stráže, které jsou zajištěny spoustou ostnatých drátů. Mezi nimi vidím jeden nevybuchlý obus — potvůrku! Uprostřed lomu je napršená voda jak lavabo v přírodě.

24. IV. 15.

Dnes je tomu šest měsíců, co jsme v zákopech a zároveň ale jsme připraveni na odjezd. Je z toho jakási stísněná nálada, ač jedeme rádi. Při poslední corvée jídla do Prunay byli jsme překvapeni bombardováním — — na osm metrů od nás praskl jeden, ale nic se nám nestalo, ačkoliv jich poslali kolem šedesáti...

Divná nálada. Prší — studený vítr fouká — nad námi telefonní drát zpívá stále svoji a já chtěl bych se rozloučit s tím krajem šampaňským v plném slunci. — — Je krásný nyní, nádherné keře za námi zdají se plnými koši zeleně

— — dobré to úkryty pro nás. Tož jaksi neradi opouštíme tato místa — vždyť to byl náš šestiměsíční domov, ty díry pod zemí a sta a sta chodeb byly naše ulice a nevíme, co nás teď čeká. —

25. *(dubna).*

Jsme ve Villiers u Remeše — odjíždíme a nevíme kam. — — — Prší.

28. *(dubna).*

Dvě noci a dva dny ve vlaku. Vystupujeme v Aubigny. Již cestou ve vlaku vidíme chudou zem. Tábоříme ve vesničce S. Není zde draho — vajíčko 2 sous — ale je zde málo vody. Celý den včera a dnes slyšíme kanony. Domnívám se, že zde se něco semele — prozatím čekáme a hovíme si v zahradě, těšíce se z volných chvilek.

1. Máj.

První máj, lásky čas — my zatím sedíme v zákopech na banketu, kde je »naše lože«. Nemáme zde žádné přístřeší, žádné abri. Jinak v tomto sektoru mají naši lepší posici. Tak úžasná aktivita, něco co jsem v Šampani neviděl. Ravitajování a pobyt vojska je možný za bílého dne až na vzdálenost 4 km od zákopů první linie, kde je nacpána úžasná síla vojska. Na Mont St. Eloi mají naši spousty kanonů, hmoždířů. 270desítek, které mají svá ústí obráceny k obloze a jsou připraveny chrliti své smrtonosky. Včera 30tého, prvního dne našeho příjezdu sem, bylo 6 našich hochů raněno. V., starý bývalý přítel z Vitry,

z kroužku »Krvavého hnátu«, je vážně zraněn. Je to důsledek nepraktického umístění boyau, které je široké a nedostatečně hluboké. Tož malý obus 77ky stačil, aby šest dobrých hochů opustilo frontu. — — Naše výborné postavení, úžasné přípravy, to vše dává tušiti, že některý z těchto dnů nám přinese změnu. Počasí nádherné — opravdu ani toho nepociťujem, že spíme v širém poli. —

2. května 1915.

Dnes na repos po dvou dnech a nocích v zákopech. Krásné dny a ještě krásnější noci. Dnes přibylo asi 30 nových hochů z Lyonu. Jsou veselí a rádi jdou s námi. *Již zase vesele vstříc budoucnu.*

5. V. 1915.

Jsme před velkou událostí. Přípravy, které nasvědčovaly, že se něco bude dít, jsou hotovy. My co den čekáme, že nastoupíme. A již je oficielní, že náš Bataillon C jde na to první — má čest, říká colonel. *Tož my Češi šli jsme sem pro to — nevíme, kolik se nás vrátí. — Nelituji svého života — ale chci, abychom doma byli svobodni — — abychom měli volný a šťastný domov.* — Prosím přátele, aby poslali — v pádu, že bych padl — tento zápisník mým rodičům — V. Hofman, Velká Jesenice 41.

6. V. 15.

Ještě v cantonnement a nevíme skutečnou hodinu útoku. Jinak jsme dobře připraveni, klidni, ba i veselí a kurážní. Tož jen tak dál!

9. května bylo v neděli. Útok tak dlouho a dobře připravený a od nás očekávaný přišel. Přišli jsme v noci již k ránu do našich prvních tranší a čekáme. Kanonáda začala tak v 7 hodin — až do 10. Pak klidni, odhodlaní, útočíme v 9.40. Jsme shromážděni v boayu u poste d'écoute a v daný okamžik — jsme dosti bombardováni — vyjdeme. Voláme »Na zdar«. Jaký to okamžik! Stísněnost, kterou jsme cítili, zmizela. Ohlédnu se. Nezapomenutelný obrázek. Na pravo, na levo ty nádherné, nedohledné linie vojska postupujícího. Kráčíme přes první linii německou. Vidím, jak první ranění visí přes parapet hlavou dolů a naši hoši vedou boj v tranších. My zatím jdeme pořád ku předu. Vidím ještě, jak nám naše artilerie připravuje půdu, bombardují tak na 150 m před námi. Myslím si, že to je tak dobře. Přestřelujeme dráty — a jdeme — chci křičet — vidím totiž, jak hoši jdou do ohně — a už ani nic nechci vidět, co se děje. Rána za ránou — celá země jakoby otevřena — vidím jak všichni při tom postupují — i náš dědek jde ku předu. Jsme již za tranšemi. První domek u vesnice Neuville St. Vaast je obsazen Němci. Střílí na nás z oken, nu, tož odpovídáme. Zatím se naši stahují na levo a postupují k lesu. Několik kamarádů obsadilo barák, tož jdu dál. Teď teprve jsem se vzpamatoval. Raněný Karafiát prosí, abych u něho zůstal, ale nemohu, jdu pořád ku předu. Vidím ve vesnici zmateně pobíhat Němce sem tam, — nedovedli si představit, že v půl hodince bylo možné vzíti tranše. Zatím ale naše řady prořídly a Němci se hledí vzpamatovat, a najíti posici.

Zůstanu asi se 6 kamarády ležeti v jeteli — první to odpočinek — v hrdle vypráhlo — napiji se — střílím na ně, zatím co se oni formují a naše posila nepřichází. Vlezu si do díry od naší 75tky, ve které leží mrtvý kamarád. Zahrabu se rukou, střílím a střílím. Pak vidím, že kamarádi si dělají u stohu tranše — odplazím se k nim, jsme na každé straně 3, dva z naší kompanie a ostatní ze 150tého regimentu. A posila nejde. Naši, kteří postoupili až k lesu zase ustupují, neb jim stříleli z vesnice do zad. Ustupují k cestě, kde jsou silně bombardováni — a posila nikde! Tož až do večera byli jsme nuceni zůstati skrčeni v dírách a večer, když už nebylo možno střílet, utíkáme se k našim v tranších, které si zatím udělali. Teď vidím, že renfort je zde, ale zatím též Němci se zatranšovali, přitáhli mitrajézu, a naši zde stáli tak bez vůdců. Hledám kamarády. A po dlouhé době běhání, nalezl jsem je tam, kde jsem tušil. Hledám — a tak málo je nás — prý 60 — jaká to hrozná bolest — ztráta nejlepších našich kamarádů! — Najdu Starého už za úplné tmy. Je sám. Ptám se, kde jsou ti naši Mnichováčci. — Veškerá síla je zlomena, ztracena. Děláme si díru pro dva, čelem k vesnici, jsme pod hvězdnatým nebem sami dva z těch osmi Mnichováčků. Spíme, ale každou chvíli se probudím a sáhnu, mámli tam ještě pušku — vesnice hořela celou noc — střelba z pušek — a ráno pak jsme vyměněni. Z celého regimentu je nás asi 1800 ze 4 tisíc. Divím se, jak jsem vyvázl. Odcházíme bez vůdců, z naší kompagnie zbyl jediný adjutant a z regimentu jediný commandant du Bataillon Colet. Ostatní i Colonel z regimentu padli. Jdeme znaveni za těch 36 hodin, zbiti, k odpočinku a dnes

ve vesničce Mont St. Eloi je nás asi 110. Ze 4 bataillonů udělali stěží dva. Všichni z 15. naší escouady jsou ranění. Zbývá nás 5. — Jediný Kuklík, hezký hoch, o kterém nevím. Jdem jak slepí vstříc budoucnosti.

Na bojišti 11. V. 1915.)*

Ctěný Příteli!

Obdržel jsem včera 10. t. m. po útoku a bitvě dvoudenní od Vás dopis, za který srdečné díky. Jen škoda, že jsem jej ztratil po přečtení. Zbylo nás 110 ze 250ti! Uklidněte Štěpánovi, že je Karel Bezdíček raněn — většina je raněna — ale též dosti mrtvých, na př. br. Pultr — Bernard a jiní. Jest to strašné, co jsme zažili — a pořád se bojuje — jsme již ku předu 5 km. Němci se brání dost, ale není možná, už jsou ztraceni. Nevím, jak se to stalo, že jsem zůstal — jak dlouho, nevím.

Srdečně zdraví

Jenda Hofman

*Arras, 15. května 1915.**)*

Oznámil jsem Vám výsledek našeho útoku, na rychlo a stručně, jen abych uklidnil Vaše očekávání a potěšil Štěpánovy. Napsal jsem stručně.

---

*) Lístek Skalickému.

**) Dopis Skalickému. V lístkových zápiskách pod datem 14. května si Hofman zapisuje v stručnosti a ve zřejmém spěchu dojmy z bitvy 9. května. Je patrno, že dopis, který psal den na to, je psán podle tohoto velmi zběžného náčrtku.

neníť dovoleno psáti více, až dnes, kdy již v »journaux« čtete podrobnosti.

Co čtete o »La conquête des ouvrages blanc« (Comuniqué du 14 de ce mois) to jest naše práce, náš úspěch. Máte tam podrobnosti, ale já Vám chci vypsati pouze osobní dojmy — zažitky, dnes, kdy klidný hojím bolest nad ztrátou našich kamarádů — v zadu asi 20 km za linií. Jest po dešti! Slunce vyskočilo — je právě k večeru... a ozářilo zrosenou zahradu — sad — políbilo květy keřů, vonných bezů — před uspáním. A já... s teskným bolným srdcem vzpomínám, že si již nezazpíváme s Karlem, s Tondou Černým... veselou »U boj« nebo tesklivě snivou, polskou »V požáru dýmem«. Už ne, nezazpíváme nic! Někteří jste zůstali tam... jiní jste ranění. Vám všem patří moje vzpomínky...

Jest den před útokem — měli jsme jíti již včera, ale pršelo. Jsmeť nedočkaví, hoříme touhou přijíti do přímého styku s naším nepřítelem... odvěkým. Jsme mrzuti, to čekání den ze dne! Již šestý den, co čekáme. Ale ten večer naše těžká děla počala hřmít, a my cítíme, že asi dnes a to v noci... V 1 hod. odcházíme do »tranchées«. Jdeme klidni. Odhodláni. Ale v hlavách víření — myšlenky kdesi daleko přítomnosti a prostředí. O 4 hod. jsme na místě; rozkazy, z kterých se dozvídáme, že útok bude až v 10. hod. a cíl... v levo od vesničky Targette. Naši střílejí tak trochu — říkáme si, že vyměřují. O šesté začíná kanonáda — postupem času se stupňuje — napíná, unavuje nervy, kouř s explosí se žene k nám a padá jako bílý popel. Je 9 h. 40, jdeme k východům a zde v leže nás, — jakoby viděli, že půjdeme ven — bombardují. Štěstí. Ani jediný

nespadl k nám do »boyau«, ale jsme již hluší. Země se chvěje — my cítíme blízkost kritického momentu v životě — vystoupíme nahoru na zem, která po měsíce byla střežena a přes kteréž místo se přehnalo tisíce střel určených smrtit. V tom klid — najednou však strojové pušky začaly. Nepřítel, očekávaje »sortie« střílel. Na to nové krupobití děl... a za chviličku to zvláštní »en avant«. Moje sekce se snad zdržela tři vteřiny, vyletíme — není jednoho z nás kdo by váhal...! Poohlédnu se... nádherné řady do nedohledna jdoucí... tisíce jako by ze země vstalých se ženou sraženi v řadách. Nezapomenutelný obraz. Před námi — dráty, přetrhané, netřeba stříhat neb přestřelovat — cesta volná a nepřítel ani ránu. Naši dělostřelci prodlužují střel (tir.) Přeskočíme německý zákop a ženem se dál jako lavina... nezadržitelná. V německé linii zahlédnu, jak se někteří naši činí — však také jeden z nás již leží přes parapet dolů střelen. Letíme dál, ty v první linii necháme těm, kteří přijdou za námi. Náš cíl jest ještě 3—4 kilometry. Jsme ale již v druhé linii. Přestřílíme dráty a letíme dál... Však co to... chci vzkřiknouti, stůjte — nechoďte — než ale v tom již se nedalo nic dělat. Jdu také, vím kam? Naši ještě bombardují třetí linie a my se ženeme jak slepí! Přímo krupobití na nás! Jdu pořád, nemohu již utíkat... ani se nechci dívat, země se otvírá, sloupy dýmu a země se ženou do výše — »míny«! Jen jako ve snu vidím kamarády shroutiti se k zemi... a jdem pořád...! Cítím právě jakoby nad námi síla jakás letěla, hrozící smrti... klesnu znaven u silnice, v tom však vidím, jak nepřítel střílí na nás z domů. Zalícím... a jiní již střílejí. Pak již vidím,

že je nás zde až moc na 20 Němců. Jdu dál. Naši útočí již u lesa a já spatřuji, že Němci pobíhají po vesnici jako ovce. Střílíme. Naše 75ky zatím vesele bouchají do nás. Mizerné spojení, vlastně žádné s dělostřelectvem není (později jsem si vše vysvětlil, vždyť všichni oficíři byli padlí!). Naše řady jsou prořídlé. Zastavujem — ležím se šesti kamarády z jiného regimentu v jeteli a střílíme zas. Ohlížíme se — ale »renfort« nikde. Němci se zatím vzpamatovali ve vesnici a střílejí po nás. Hledíme se skrýti. Vlezu do díry od marmitu, mrtvý kamarád leží vedle — ale střelba je čím dál intensivnější — odplížím se ke stohům, kde s kamarády si uděláme rychle »tranchée« a jsme nuceni zůstati zde až do večera. Za šera jdeme hledati svoje. Najdu je za úplné tmy... První, koho vidím, byl Vondra. »Kde jste?« »No tady!« »Kde?« No, vždyť je nás asi... Nechci věřit! Ne, není možné! Hledám svou escouadu... Najdu Starého: »Kde jsou hoši?« Máme oba radost, že jsme se našli, ale po hoších ani slechu. Hrabeme si díru do země, chvějeme se zimou a zažitou hrůzou — pak společně ležíme, zahřívajíce jeden druhého. Vesnice na třech místech hoří. Ranění, kteří roztroušeni po polích, volají o pomoc... se jí nedovolávají... jest to ještě pole »smrti«. Hvězdnatá noc... klenba nebeská — žár požárů — a my se chvějem — bolest vchází do srdce, které se ptá, kde že jsou hoši? A ta noc... studená... Ráno přišel teprve ten »renfort«, ale musili nás vyměnit. Byli jsme zničeni. Shromážďíme se na silnici od Bethune do La Falaise.

Jdeme do zadu. Naše kanony zatím již postoupily za německé linie. A tam se dovídáme, kolik nás zbylo z té hrdé »compagnie tchèque«. Jen

110. Stočtyřicet hrdých hochů padlo. Pravda, dobře dvě třetiny jich je raněno, ale jistě dobrých čtyřicet tam leží. Tož ta česká kumpanie již není — ne — není. Ze třech kumpaček, Poláků, Belgů a nás — je nás 180. Našich bratrů Poláků zbylo 30 a byl to výkvět jich zde ve Francii, většinou umělci. Bolestné ztráty ... ale máme-li býti obětováni, tedy padneme všichni, padneme sice bez vidění »Svobodné vlasti«, ale za ni ... Strašná to tragedie ... bez příkladu v historii ... Jsme citováni na ordre du jour de l'armée i generál divise nám blahopřál ... ale bataillon C je ztracen. To je práce půl hodiny anebo chcete-li 18ti hodin!

15. (května), sobota.

Dnes na odpočinku, asi 12 km vzadu. Bolest se jaksi stišila. Dnes nám sám generál divise blahopřál. Nevíme, co nás čeká zítra — pozítří — ale což. — — Hlavní a jediné přání naše: k nám domů. — —

16. (května).

Dosud v tom hnízdě, kde je strašně mrtvo. *My svléknuti, vzdáváme hold slunci po boji — zkoušíme síly — zápasíme. — —*

18. (května).

Deštivé dny, které zdrží operaci a prodlouží nám pobyt zde, který je čím dál tím smutnější, několik kamarádů psalo, ale ne všichni pořád. Jsme ještě v nejistotě a ve strachu o ně.

23. (května), neděle.

Jsme zdrávi a zase vzadu. Denně čekáme zprávy od našich kamarádů. Říkáme si, že Italie začne válku. — — Zvykáme si s bolným srdcem na ztrátu našich kamarádů. — — Včera byla přehlídka naší divise a generál dekoroval též jednoho z našich hochů — Brzického — vojenskou medailí. — — Při tom z daleka houkala nám děla a dávala tušit smrt, kosící v řadách a zde — tisíce lidí dává tušit sílu, která půjde v zápas s technikou. Generál objíždí v přehlídce a hudba hraje Marseillaisu.

*27. V. 15.**)

Až do dneška psal jsem na kousíčkách papíru — Mojžíš nás vysvobodil z té bídy. Je jeden z těch, kteří nepatrně raněni před třemi dny se zase vrátili k nám na frontu. Měli jsme radost, ač dnes zase sedíme v C. připraveni k novému útoku. Jsme doplněni těmi, kteří zůstali v Lyoně.

30. V. 15.

Vyspáváme po včerejšku. Byli jsme kopat komunikační boyau. O půlnoci začli jsme pracovat a vracíme se za jitra. Tiché mlhy na kopcích tam, kde je Notre Dame de Lorrete a můj přítel Francouz Guerrier. Psal mi, že mají před sebou i

---

*) Datem 27. května 1915 začíná první vázaný jeho Deník.

Rakušany — prý od Prahy. — — Tak si uvědomuji, jak jdeme i proti vlastním svým bratrům. Jaká hluboká to tragika v našem postavení a nikdo na světě to nepochopí. A tak toho jitra — mám rád šedé ráno — jdem skrz les, který se probouzí, raduje se ze života. — — I my se radujeme a nevíme ani, kolik dní nám k životu ještě zbývá. — —

2. červen 1915.

Sluneční jasné dny utíkají jako voda. Již červen a od 9. května žádná vojenská akce, která by stála za povšimnutí. Prozatím práce — jinak nás nedovedou nijak potěšit.

6. červen.

Zase čtyři dny uplynuly a nic nového. Čekáme — nevědouce kdy. — Zatím Rusům vzali Přemyšl. Hle, jak se uplatňuje síla organisace — to naši ještě neznají a teprve dnes hledají způsob organisace ve vyrábění válečného materiálu. A pak — — není to ten národ jako Němci.

7. VI. 15.

Celkem nic zvláštního — jen rozkaz míti sak hotov pro 6 hod. Včera jsem obdržel od Skalického dopis, ale nemohl jsem hned odpovědět. Chtěl jsem psáti též M. D. — — Odkládám. —

Odevzdání praporu setnině »Nazdar« v Bayonnu před odjezdem na frontu

Nádraží Amiens.
*19. VI. 1915.**)

Tentokráte se zastavila kulička též u mne, ale není to nebezpečné.

Zdraví Vás a všechny

Jenda Hofman

20. června 1915.
V nemocnici Flers.

Tak jsem od toho 7. nepsal. Nevím, co tak někdy přijde — nechce se, lenost úplná, tělesná i duševní — možná, že i únava. Asi ten den 7. večer jsme šli do tranší. Pořád tranše. Čekal jsem již, že je konec tomu hloupému chození průkopy sem a tam, ale není to tak. Ještě kopat a kopat a zase kopat. Tož jdem za takové horké noci do první linie. Dobře 6 km du Côté de Souchez. Únava cestou úžasná. Přijdeme unaveni, hlídka do rána a ráno odtáhneme dvě sekce do druhé linie. A pak po těch vedrech se dalo do deště a pršelo celý den, dva, tři. Nedovedl jsem si snad nikdy představit, co je bláto a obdivoval jsem ty, kteří celou zimu drželi frontu. Ach, jak rádi jsme odcházeli! Jeden z našich, Hejno, zase ten nejmladší, tam zůstal. Pochovali jsme jej vedle silnice do Souchez. I náš kapitán, který na nás neudělal nejlepší dojem, cítil s námi tu tíhu těch čtyř dnů únavy a sám protestoval proti tomu, bychom ještě pracovali. A ta cesta nazpět je k nezapomenutí! Jsme shromážděni za kopečkem u silnice a vtom

*) Lístek Skalickému.

bác — celá salva z děl do nás. Tož se honem hledíme dostat do boyau. Pak nás zase napadlo, že půjdeme horem, poněvadž choditi spodem v tom blátě je skutečný trest. A když si to tak šlapeme asi půl hodiny, tož vtom bum a už jsme zase dole. Tím se nám stalo, že jsme vlezli jinam a šlapali v boyau sem a tam až do rána, když jsme šťastně dorazili do Cablain. Pak nám dali prádlo, šaty a vše a jiného kapitána. Večer 15. června byli jsme připraveni na útok. Tož 15. večer jsme šli do zákopů a zase ti nešťastní naši vůdcové nás vodí sem a tam a teprve po dlouhé době najdeme naše emplacement. Tam čekáme. Celou noc již naše dělostřelectvo posílalo Němcům pořádné knedlíky, ale ráno teprve to začlo! My zatím dřímáme v sedě a spíme. Však již kanonáda je intensivnější a Němci reperují naše boyau. Cítíme a víme, že útok nebude tak snadný jako první. Ke 12. pravá strana střílí ze strojních pušek, pak to šlo zase z kanonů. Útok se zdařil. Němci zatím již ustoupili a my pokračujem v cestě průkopem. Jsme již na silnici, jdem malým podkopem, kde jsme namačkáni. Rozkaz passer coûte que coûte par dessus — proražte stůj co stůj! Vylezem a Němci do nás kanonkama jen což. V naší linii náš Lieutenant Štafl raněn. Starý jej obvazuje a pak jdeme kupředu. Zem se otvírá všude. Uděláme vždy asi 30 m a hup do díry od marmitů. Tím jsme unaveni a já si říkám: jděme zvolna — leč znovu přeskakuji kus zákopu — naši jsou již přede mnou na kopci a vtom cítím ránu jako klackem přes prsty. Zaslechnu Starého něco jako raněn — myslím, že to říká mně a lehnu si do díry. Za mnou přiběhnou hoši Vyskočil a Hart a honem mne obvazují. Děkuji a schovám se do boyau.

kde najdu Starého. Taktéž raněn a též jako já do levé ruky. Kamarád tirailleur mu to obvázal. Zůstáváme až do noci zde společně s jinými. Kolem nás lítají kulky, hučí obusy a my čekáme příhodný okamžik jíti dozadu k obvazu. Jsem znaven a zatím co tak ležíme, přišli hoši, pobízíme je napřed, ale zlořečená mitrajéza řádí po poli. Přišel též Bretschneider raněn na krku a odpočívá. Těšíme se na noc, že jí využitkujem pro útěk z té bídné situace. Tož jdem. Vyskočíme se Starým a ženem to po poli, aby nás to nezasáhlo. Jsme v německé linii — najdeme každý nějaký chargeur — a už si to sypem domů, ale sotvaže jsme asi v polovičce, zastihne nás pravé hromobití děl. Vlezeme si se Starým do jedné díry a čekáme zde svůj konec. Jsme zase tak odhodláni — jen ať to práskne. Nu, ale po půl hodině znova vylezem a za pár vteřin — ženeme si to jako o závodech — jsme v naší první linii. Zde něco nepopsatelného. Tranše úplně demolis. Mrtvých — zohavených až strach! Posílají nás nalevo. Tam ale najdeme druhou kompagnii Řeků v boyau. Zde se teprve vidí, kdo to je. Schováni od odpoledne až do úplného večera — a mluvte s nimi. Neznají jinou odpověď na každou tvoji otázku, než: Moi Grec, moi Grec.*) Dělej s nimi něco! Tož po delší tahanici sem a tam jsme našli konečně průchod, kde se táhneme my ranění. Je nás asi 20. Pak zase dlouhá ta cesta až nazpět k ambulanci. Zde němečtí zajatci nosí raněné — i zde panuje velký nával. Jsme však brzy rozhodnuti: než zde čekat kdo ví jak dlouho na povoz, jdeme pěšky až do Cablain. Na cestě u baterie 155. potkám kamion

*) Já (jsem) Řek.

pro munici. Sedneme a jedem. Jsme již klidni, ale zeslábli. Přijedem do Cablain asi ve 3 hodiny a tam nás bez převázání odvedli do stodoly, kde již spalo více raněných. Usneme a ráno jsme probuzeni, abychom šli k obvazu do kostela. Jdem, ale tam zase čekání. Ale že jsme si zapomněli bidony a musety, tož zase zpět do ambulance. Odtud pak nás dovezli k obvazu do Migonval. Pak po obvaze zase čekat a čekat na auto. Jíme málo, spíme takřka ve stoje. Pak večer nám řeknou — kdo může jít pěšky, ať jde. Tož zase jdem ještě 15 km na nádraží. Zde čekáme do 2 hodin v noci a pak sanitním vlakem jedeme po 40 hodin k Paříži. Po 40hodinové cestě dojeli jsme sem do Flers, kde dnes píši teprve svoje zápisky. Nejsou snad úplné, ale vzpomínky, které vyvolají v budoucnosti, jsou cenné.

Flers, 20. VI. 15.)*

Ctěný!

Jsem někde v Normandii ve Flers. Je zde krásně, ale je to u milosrdných. Tři prsty mám prostřeleny a ukazovák jest na tom nejhůře. Ovšem, že doufám, že si jej ve zdraví zachovám. Tak se těším, že Vás budu moci po vyléčení navštíviti — žíti zase as týden mezi Vámi. Máte nějaké zprávy o raněných? Dostal jsem pro nás ten balíček, co jste posílali — rozdělil jsem to — a dík za poslední dopis — který mě skutečně potěšil.

Štěpánovům a všem »Nazdar«.

Jenda Hofman

---

*) Lístek Skalickému.

23. VI.

Tak ty dojmy, které jsem měl za ten čas války, doufám jednou upotřebit. — Nevím ovšem, co se ještě se mnou stane, nu, ale doufám, že již do ohně nepřijdu. Vždyť se musí někdo z nás vrátit. Tož dnes v nemocnici. Přijeli jsme večer v 11 hod. na nádraží, kde nás čekala síla lidí, kteří přišli ze zvědavosti a jiní dali automobily k disposici. Jsme určeni — takový velký kommandant to řídil — do Petit seminaire (Malý seminář), kde jsme dodnes. Zastavujeme před zahradou, kde jsme vystoupili a jdeme pod vysokými stromy, které v noci dávají tušiti jakýsi klid, ničím nerušený, který nás tam čeká. Přijdeme — nezbytný zápis u dlouhého fráterníka, který má do sebe něco uměleckého i jesuitského — pak odevzdání vojenské knížky — nakonec máme pocit jakési veliké, báječné laskavosti, která nás všude obklopuje a z níž již nevyjdeme. Sestry myjí nám nohy — milosrdné sestry, které jinak nevoláme, než »ma soeur« (sestro). Máme to, co jsme skutečně již potřebovali. Pak konečně umisťujeme se asi ve třetím sále, zvaném sálem Jeanne d'Arc — usínáme šťastni, klidni — spíme — —

25. VI.

Notáblové města přicházejí k nám, cítí se vysoko povýšení, domnívajíce se, že konají dobrodiní. Procházejí se se svými dámami, které, bíle oblečeny, nás obsluhují s jakousi úctou, až to zaráží — — jsme jak děti, sami si nic nedovedeme udělat, vše nám udělají — —

27. (června).

Již týden zde a ani se nezdá — dny táhnou se zvolna a my jsme si zvykli — jako doma. Ráno vstanem — malá procházka parkem, snídaně — ležíme a čteme. Pak oběd — po obědě malá procházka v zahradě — čtení, psaní svým známým — večeře a stále tak. — — Poležím si zde nějaký čas a pak se podívám do Paříže — těším se na to a moji přátelé na mě.

30. (června).

Začíná to býti dlouhé — jsme navyklí nic nedělat, přesto, že čtu, píši a hraji šach a chodím na procházku v zahradě s jedním Švýcarem. — — — Ke všemu přes tu chvíli prší. — Nezměněným tempem se léčíme.

1. Juillet, 15.

Rien d'important à ajouter — jen snad to, že každého prvního a patnáctého přichází komise, která prohlíží raněné.

6. VII.

Nic se nemění. Dnes se slouží rekviem za padlé vojáky v nemocniční kapli — tož jsem musil přiznat, že nevěřím. — Jsou překvapeni, doufám, že to nebude míti žádné následky — zůstávají vůči mně stejni. Starý suší seno u jedné z dam Červeného kříže. Mám jíti odpoledne jej navštíviti, nevím, naleznu-li jej doma.

Na co se tak v životě nepřijde. — Včera navštívil jsem jednu dámu z Červeného kříže, tam co je Starý a v saloně mě uviděl takový páter z jedné francouzské vesničky někde na »Balíkově« v Normandii. Bez dlouhých řečí začal se vyptávat na mé náboženské přesvědčení. — Nemám rád takové diskuse, které jsem prožil a moje přesvědčení je pevné tak, jako málo co. — — Nu, a došlo až na věci čistě logické: Kdo prý mi zakazuje, abych nekradl, když tedy už jako nevěřím v Boha, který všecko vidí. — Odpovídám: čest a svědomí a srdce. — Zarazil se a po chvilce pokračuje, kdo prý mi poroučí a koho poslouchám. — — Odpovídám: Nikdo — jsem nezávislý, volný, c'est la Liberté, mon curé.*) — —

Paní domu se mi pak omlouvala, že prý je to takový hloupoučký vesnický farář. Mně nic neudělal a — jedině k vůli přítomné dámě přijal jsem tu diskusi. Nerad jsem viděl, že je to oba ty staré lidi mrzí, že se mně přihodilo něco nemilého. — —

Pak jsem šel navštíviti naše pracovníky na louku. Za chvilku přišla též Madame, pořád starostlivá, s košem jídla a dvěma láhvemi cidru. — Sedáme pod stromem a ona jako vlastní matka nás obsluhuje chlebem a sýrem a konfiturou — já sám se svou jednou rukou nemohu dobře pracovati. Jsem vždy tak dojat tou pozorností, která se nám věnuje všude a za kterou chci se jedenkrát odvděčiti vzpomínkou na Vás z naší vlasti, Madame Salze (?), rue de la Banque, 35.

---

*) To je svoboda, pane faráři.

Večer pak, že prý půjdeme do divadla. Tož jdem. — Chtěl jsem již jedenkráte napsati něco o té volnosti a životě v hledišti francouzského divadla. Ale co se odehrávalo včera při představení, bylo trochu nezvyklé. Pravda, my vojáci, kteří již delší čas neviděli jsme ženu na jevišti, my vojáci, toužící po dobrodružství, jsme až divoši — ale zde ten smích, pískot, vřískání v hledišti je k nepopsání. Herci — chudáci, umělci — baví národ. Národ chce se smát.

Flers, 8. července 1915.)*

Ctěná slečno!

Tak přece jen jste si dala práci — — a musela mně poslati ty čokoládové bonbony, na kterých jsem si pochutnal a za něž — srdečný dík. Ale, říkám si, že jistě nejsem hoden té Vaší pozornosti a laskavosti, kterou mě uctíváte; nevím, jak se odměním, odvděčím.

Máte než slova díků ode mne, ale doufám, že při mé návštěvě v Paříži dovolíte, abych Vám poděkoval osobně. Myslím, že tak za 14 dní — neb týden později, zkrátka jednoho dne Vás překvapím svou návštěvou.

Jinak zde jsme si již zvykli, dovedeme se přizpůsobit všude — čteme — děláme návštěvy u dam v jejich domech, které nás první dny obsluhovaly se skutečnou úctou a laskavostí. Zkrátka, obsluhovaly nás jako děti, až jsme se jaksi cítili zaraženi — my — vojáci — tolik zvyklí nepohodlí a spoléhání se jen na sebe, odkázáni žíti všelijak.

---

*) Dopis slečně Skuthanové.

A tak věřte, že se nám nebude chtít zase tam, odkud nevíme, vrátíme-li se. Vzpomínám na tu hrstku zbylých — asi 60 hochů našich — dobrých — hrdých — tolik toužících viděti aspoň »Svobodné Čechy«. A tak nevím — nevím, kolik nás bude — kterým to nebe dopřeje. Moje ranění se dobře, až moc dobře hojí. Rány jsou již suché, jen ne ještě uvnitř zacelené, ale doufám, že se vyhojím bez dalších následků. Píšete, že ráda čtete moje dopisy — těší mě to — ale nevím — nevím věru, co každý nalézá v mých dopisech zvláštního. —

Malkovský mně psal, že četl mé dopisy u Kačerovských — Bílek (malíř), který se vždy těší na nějaký »zase krásný dopis« — pak ještě přítel Skalický, který, když mu delší čas nepíši — má starosti, že snad už nejsem. Inu — já sdílím s každým svoje názory — city, a chcete-li, tož i srdce rozdělím; že cítím, maje vypěstovaný cit, že vidím trochu jinak svět — život — chápu a jinak jej prožívám, není mou ani špatnou ni dobrou stránkou. Zkrátka, žiji — a dnes, když jsem vzal papír a tužku — chtěl jsem Vám napsat zase něco pěkného — — ale zdá se mi, že mně to uteklo, aniž bych to dostatečně zastihl. Chtěl jsem Vám napsati, jak asi lípy (které zastiňují celý park) v plném květu voní v tichých večerech — i docela květ nám padl k nohám — a my — dýšíce životem jdem tiše. — Jdu po cestičkách, jdu tiše, abych nerušil klid — ještě tišeji než loňského roku v červnových nocích, když slavíci zpívali v stráních nad Marnou — kdy bál jsem se šumotem svých kroků přerušit jejich zpěv — tak zde — vážím si toho ticha a klidu — uzdravujícího — v plné vůni květů lip . .

Ano, ctěná — lípy kvetou! A ptám se tak, vrátíme se domů, až listí nám bude padat k nohám po cestách, jako vítězové? — — — Kdož ví? Nikdo!

Nu, ale já prozatím vážím si toho klidu, těše se na Paříž a na své přátele.

Srdečně Vás zdraví

Jenda Hofman

12. července.

Rána je skoro zahojena, až na to, že nemohu ještě hýbati prstem. Celkem jsme si zvykli; jsme nyní často zváni po městě — včera ztrávili jsme celý den až do 9. hod. večerní v rodině jednoho inženýra Poláka, v důvěrném rodinném hovoru.

le 13 Juillet.

Dny klidného žití. Jsem příliš zaměstnán hrou karet a vším možným, aniž bychom si nějak uvědomovali, že jsme zraněni.

le 19. VII.

Tož malá změna. V neděli byli jsme upozorněni na cinema. Jdeme a seznámíme se s dvěma Poláky, kteří jsou tam zaměstnáni, jeden hraje na piano a druhý obsluhuje motor. Dobří hoši. — Hraje nám i »V dýmu požáru«, kterou jsme tak často zpívali před útokem devátého, když ještě tak všichni jsme žili pohromadě. Bože, což polské

krásné zpěvy! Včera šli jsme ještě naposledy. — V pátek odjedem, ani nevíme kam. Prstem hýbat nemohu, — nemohu se vrátiti do toho pekla. Náš lékař navrhl komisi, aby nás poslala na venkov, kde bychom si odpočinuli. Leutenant však poznamenává, že pro legii jsou jiná nařízení. Tož pro všechno jsme dobří — pro kanony — na útok — na pobyt v tranších, jak ti druzí. — *Povinnost nade vše — tož jdeme!*

26. července 1915.

Dépôt des convalescents. První dojem byl dojem pravého vězení. Pak si ale na to zvykneš a uznáš, že ta opatření jsou nutná, jinak že by zde nebyl žádný pořádek. Mám rád lesy — tož se touláme po lesích a dýcháme celou životní silou. — Ale počasí není nejlepší. — —

Včerejší den vyvolal mně plno krásných vzpomínek. Pošta hlásí, že prý tam je nějaké rekomando. Hledám a překvapen otvírám balíček, který byl odeslán z Lyonu. Udiven otvírám, rozbaluji — vidím vlněný kabátec, čepici na hlavu — a kousky čokolády. Nemohu si nijak vysvětliti, jak to je možné, že tak pozdě a od koho? Však již nalézám lísteček, psaný takovým klidným písmem, z něhož se dozvídám, že byl poslán 27. X. 1914. — — Šťastně jsem jej obdržel po 9 měsících! Ano, moje zlaté Dušinky,*) měly jste strach, abych nenastydl, ale já tu zimu přestál.

---

*) Balíček byl poslán od slečny Vitákové a Ernestové, které zatím na podzim 1914 odjely do Čech; podařilo se jim při této příležitosti provézti množství tiskovin i zpráv z revolučního hnutí.

zatím co kabátec odpočíval klidně v dépôt regimentu. — — Divíte se? Ne, nedivte se. Jsou již takoví — oni zapomenou i reservy i renfort vám poslat na útok. Co chcete od nich. — — Ano, čtu ještě jednou, dvakrát a nevím, kolikrát budu ještě čísti ty vaše řádečky. — Po 9 měsících mě potěšily jako skutečná přítomnost, kterou prožívám vždy plně a tak i ty vzpomínky. Sestřičky zlaté, vy tak asi dnes tam doma mezi svými si vzpomenete na nás — — ale netušíte ani, že jeden z vašich je raněn. — Je již dobře — má ještě plnou víru, že se vrátí do svobodných Čech k vám stisknout vřele ruce, poděkovati za vaši dobrotu a za vaše sesterství. A ne-li do svobodných — vrátí se ale stejně, ať tak nebo tak, vrátí se jako Mnichováček, vrátí se bratr k sestrám! —

Nu, byl jsem jaksi stísněn, když jsem odjížděl z Flers. Naše dámy ujišťovaly mě přátelstvím — i p. L., který nás poznal. Byli jsme tam dobře — a nezapomenu na Flers, městečko Normandie. —

1. Août 1915.

Tak čekám v depôt zavřen, kdy nám otevrou dveře a budu moci odejíti. Třeba, že to je velice dobře umístěno, nemám tolik možnosti použíti těch krásných, zelených lesů. Včera jsem šel — šel — jako jindy sám, běhal jsem a nakonec jsem zašel do vesničky, abych si něco koupil. Zde sešel jsem se s kamarády. Mám rád francouzského vojáka — tož pijeme — jsme veselí, rozjaření vínem. — — Ale něco mě zaráží: je to jejich nedůvěra k nám, k cizincům.

(Dva listy vytrženy)

(Bez data.)

Jsem zase v Chennevières. Přišel jsem večer — již spali — měli radost, že mě vidí a dobře jsme se bavili. Úplný klid, jehož užívám plnými doušky a těším se z volnosti. Ještě jsem ale nevytáhl lodičku. Jinak jsem předmětem pozornosti všech lidí a nic mně nepřipadá těžké, jen to, že tam hoši jsou a zkouší víc než kdy jindy. Takové dvě něžné dušinky jsem viděl — moje to sousedky — těším se jimi, těším se vším v životě, jak to jde.

24. 8. Chennevières.

Jsem všude a čas utíká při tom při všem jako voda. Chtěl bych pokračovati ve svých zápiscích, ale schází mně jakýs určitý klid. Mám je roztahané, na kousíčkách papíru, datující od první doby příjezdu, ale neúplné. Je tam vždy nějaký stesk, zasmušilost, tím se tedy stávají ničím, ani ne zrcadlem do mého života. Pařížský život mezi námi je smutný. Po roce se nenašla ještě ta prostřední cesta k dohodnutí. Jak správně napsal Masaryk: »Válka nás našla doma i v cizině nepřipravené,« a při tom sám doznává, že to naše engagement bylo velikým politickým činem, který se stává historickým. — — Teď se západní Evropa na nás začíná dívat jinak, než dříve — poznávají nás. Ale mě bolí, bolí proto, že těch 250 dobrých hochů, kteří tak lehce a rádi umírají pro naši svobodu i pro naše krajany v Paříži, je tak málo ctěno a tak málo je úcty k jejich památce. A přece to byli, jak říká Bíleček, »zlatí kluci«. Nu, tož ten dojem z pařížských Čechů za těch několik

dnů odpočinku je špatný. Není lásky k nám. Nechtějí nám připustit právo vyčinit jim tak, jak toho zasluhují. Ovšem, vrátím se mezi ně a chci — a řeknu jim vše, jak cítím a myslím, a bez rukaviček, pánové.

Krásné dni plného slunce a životní síly, kterouž hledím znovu dosíci a zase s ní hýřím. Mládí — rozkošná dívčí hlavinka — zlatý vlas — hezounké dítě, cítím radost jen z pohledu na ni. — — Na druhé straně žena — pravá žena — cítí u mne bouřné mládí a prudkou krev — svádí a vábí. — Ano, je to život, ale jen takové prchavé momenty! Láska, láska mně schází! Mám rád ženy, ale po těch bouřných dnech krve — a smrti, která kosila v našich řadách, duše hledá pravou lásku a nenalézá ji. — — — Ta je tam doma — — v té naší kráse.

2. září.

Pařížský život se ve víru točí kolem mne. Sám se v tom nevyznám, až si snad někdy řeknu, že nejednám dobře. A jako takový hostový účastník jsem vším tím znaven, otráven. Nechtějí být svorni a přece není nic lepšího a jednoduššího než svornost a dohodnutí.

4. (září).

Odjezd do Lyonu.

5.—8. (září).

Něco tak nudou zabíjejícího jsem ještě neprožil: Bez jakékoliv povinnosti v baráku, kde všude špína a prach a žádný pořádek. Včera byl zde

M. Štefánik. Dostal od vlády jako odměnu právo vybrati si z našich hochů 6 kamarádů do aviatické školy. Sám malý, klidný, čilý životem. Sám již pětkrát sražen k zemi a nic se mu nestalo. Dnes odjíždí do Srbska k aviatice. Kolonel se mu o nás pochvalně vyslovil. Byl hrdý na nás a my jsme hrdi na něj. Moje akce za osvobození z toho pekla se mi nedaří, ale doufám přece. Prozatím mám jíti dnes do nemocnice. Zbavím se tedy na čas těch poměrů, které existují. O tom by se mohly napsati celé články, ale nechám to — — jen něco nás zaráží. — — Naši hoši dnes říkají, že by nám bylo lepší vyveženým, že by nás respektovali jako národ, proti kterému nemohou nic dělat. Nu, vida, Voilà, pánové, kam to až dotáhnete s těmi volontéry! My již nechcem — máme dost — tož jen návrat, návrat k svobodě! Nebojte se ale, že se vzepřeme — ne — ne, naše čest, naše jméno je v sázce! Právě nyní mnoho Rusů odjíždí do francouzských regimentů — též Srbové pojedou domů — Belgové též — zkrátka všichni, jen asi my a Poláci, pár Španělů a jiných, kteří zde zůstanou a budou zkoušeti ještě dál tu bídu jejich organisace.

10. 9. 15.

Zase v nemocnici des Genettes pod vojenskou správou. Dny dlouhé, unavující, jako všecka nečinnost. Nikdo, kdo nebyl na vojně, neví, co je to zahálka. Zabíjí to duševně i tělesně. Operace a zase operace, i ran, které se operují pro úplné uzdravení. — — Dva hoši, kteří vypadají tak špatně, jak dlouho to vydrží?

11. 9.

Líné myšlenky se honí hlavou. Nic originelního nepřijde — jen tak nějaká vzpomínka zabloudí jak jiskra v době noční. — Zahřeje, zasvítí světleji do života, který je líný a bídný, jak já sám. Nejlepší myšlenky nestojí za nic. Přede mnou je život — neznámo, kam chci jít a kam přijdu — to je ta osobní svoboda — a pak tolik rozdílů — čemu se věnovat — tam práce stojí doma — čekám, — Paříž sama čeká, zdali přijdu a tu si myslím, že bych měl ve svých 26 letech si více všímati sebe než toho okolí. Vždyť, co chci a čím chci býti? To, co jsem již tolikrát zavrhl, odvrátil se od toho s hrůzou, zase se vrací ke mně zpět — bude mi to snad tíží celého života. — A přece to nejkrásnější je zaříditi si život klidný v budoucnosti, bych klidně prožívati mohl to, co nám dává v mužnosti rodinu a její štěstí. O tom často přemýšlím a snívám. Často si myslím, že to bude jaksi konečný cíl mého života.

13. září.

Ještě zde a po operaci. Vím nyní ještě jistěji, než kdy jindy, že je třeba dělati všecko možné, abych se dostal do civilu. Někdy si říkám, že to není dobře, není to snad charakterní, když si vzpomenu na své kamarády tam, kteří zkoušejí tu bídu války sebou. Ne, smrti se nebojím, je koncem všech útrap a vší bídy, ale to je zde — *chtěl bych se přece vrátiti k nám do naší země, svobodné země.* — — Vpomínám tak často na tatínka, sestry a pak ty 2 sestřičky, které mám tolik rád, upřímně bratrsky. Pak pořád mám v hlavě

Oddíl setniny »Nazdar«
(Hofman stojí v třetí řadě, s rukou na rameni kamaráda, sedícího před ním)

Paříž — nevím, vrátím-li se, čemu se věnuji. Hlavou jdou tak všecky ty osoby i u Masaryka se zastavím. Čekám jej.

14. (září).

Hôpital aux Anglais. Dnes jsem zde — nemocnice pěkná. Přijel jsem odpoledne — nebe zataženo, jen v mlhavých dálkách modré vrchy. A jaký smutek na mě padl v ten šedý den! Do světnice se na mě dívá kaštan, který má již žlutavé listí — zahrady kolem zdají se barvit. — — Mám rád podzimky pro jejich barvu, ale ne pro ten smutek, který se mně tak do duše vkrádá... Snad také tím, že Paříž se zase baví — — zase různice, o kterých jsem myslel, že již pominuly — ale zase vyvstaly a zase to víří — —

15. září.

Krásný podzimní den, slunce padá v zbarvené listí, kteréhož po zemi jak zlata... Ten podzim — tak si představuji můj starý obrázek, který se opakuje každý rok. Je to zdravé dítě malých nohou, brouzdající se v těch vánicích zlata — kopající, smějící se — nepřipomene si nikdy ten život, který bývá tvrdý a bídný. — — Ale, kolik již podzimů — a kolik ještě jako voják! Dnes jsem byl u prohlídky lékaře, který říká »il a gros coeur«. — — Nu, uvidíme. —

(Jeden list vytržen)

Bez data.

Dostal jsem zprávy z Paříže, že Masaryk je tam již asi 6 dnů a my jej tolik čekali. Nevím, co to tak někdy přijde, když je mozek bez práce, tak nečinný, jak celý život zde. Sám bych chtěl něco začít, něco napsat, a zatím nic. — — Jako teď: krásný den, plný slunce — sedím pod kaštany, jejichž plody, dopadající k zemi, mne tak občas vyruší z libého snění. Čekám, až budeme jíst, abych mohl odejíti mezi hochy, kteří mne čekají. Možná, že přijdou někteří z Valbony a tak se potěšíme navzájem v přátelském kroužku.

Lyon, Hôpital des Anglais.
le 17. 9. 15.)*

Zdravoó!

Dík za lístek — potěšil, že se snad totiž již jednou v Paříži umoudříte a dohodnete. Už je čas! Co je se mnou? Při příjezdu do Lyonu byl jsem prohlédnut a třetí den poslán do nemocnice k lékařské, vlastně chirurgické prohlídce, kdež jsem zůstal 5 dní a tam jsem byl též operován. — Našli v dlani kousíček kuličky (byla asi explosif). — Pak šestý den jsem byl poslán do nemocnice, které říkají »hôpital des Anglais«. Zde se mám velice dobře. Je to již venku za městem — na kopci, odkud vidím za pěkných dnů i Alpy. Krásná velká zahrada kolem — tož se procházíme — brouzdáme v listí, kteréž padá — zlaté. Při tom

*) Dopis Skalickému.

ovšem si zajedu často mezi hochy. Čekali jsme Masaryka ale — — už jsme se jako nedočkali. Každý den jsem říkal — může přijeti — každý den, hoši nedočkaví chtěli viděti — mluviti s ním — říci mu, jak se asi tam na Vás díváme. Mají k němu všichni tu největší důvěru. Nu — omlouvám jej, že jistě neměl čas přijeti, zastaviti se u nás. Byl zde již pan Miloš Štefánik stran té aviatiky — odporučil jsem mu několik dobrých kluků — (sám jsem měl tisíc chutí, jakož i Tonda Kirchner a jiní). Ale nevíme, jak vše dopadne, neb musí se na to jíti úřední cestou a tak se to četlo v raportě (v rozkaze), že jako jest dovoleno 6ti Čechům hlásiti se do slovanské escadrilly. Tím teda se všichni hoši hlásí — ti, co jsou zde a je jich — asi 50! Ovšem, šest jich může býti přijatých. A tak nevíme, kdo vlastně bude míti to štěstí. Říkám štěstí — čerta — ale že se alespoň dostane z té legie. A pak, aby se tam dostal nějaký, který by si toho nevážil — (jak Štefánik říkal, je to čestné místo — place d'honneur — ta česká eskadrila) — teda aby tam byl někdo, kdo by za týden, 14 dní byl omrzen a znechucen — a neměl vůli vytrvat, to by nebylo jistě dobré. Nu, uvidíme. Uděláme ještě kroky v tom směru s naším lieutenantem Štaflem, který jest též zde. Jinak já prozatím se mám moc až moc dobře — a když nic jiného, dřív než bych odejel tam mezi hochy — podíval bych se k Vám do Paříže alespoň na 7 dní.

Zdraví Tě

J. Hofman

Musím si též poznamenati něco, co je jakýmsi úkazem doby, kterou válka s sebou přináší. Chtěl bych to napsati jen o nás, ale — je to tak všeobecně rozšířeno, — jako zlá choroba: Demoralisace. — — Ve včerejším dopise Keplovi jsem to vypsal, co je nepěkné u nás a může nám to býti i osudným. Psal jsem tak všem do Paříže, nevím však, není-li již pozdě. Naši již žádali — podle zprávy V. K. jsou voláni jeden po druhém ke komandantovi, který je vyslýchá. Tak čekají, co se s nimi stane. Já zde, vzdálený svědek toho všeho, si říkám, že snad nedělám dobře, že se z toho chci dostat. Jsem ale tak citlivý a svědomitý k sobě, že bych to nemohl udělati bez jakýchkoli výčitek svědomí. — — A zde jakási bezútěšnost mezi těmi raněnými. — — Někteří říkají, že jsou »vendus«, »livrés«, proč prý se nechávají zabíti — a konec války prý nikde. Nevědí sami, co je s nimi — nedovedou si vysvětliti své neúspěchy v armádě — *přes jejich báječnou dobrou vůli, kterou mají*, aby válka byla skončena. Kde jsou tedy viny? Jejich se dozvíme — a naše? Naši krajané v Paříži jsou příčinou, neb nebylo mezi námi pojítka otevřené upřímnosti, která by nás vázala jednoho ke druhému — —

le 16. Septembre 1915.

Dnes začínám psáti do nového zápisníku.*) Popsal jsem již dost papíru, ale vše zdá se mi ni-

*) Tento druhý zápisník je většího osmerkového formátu, vázán v plátně. Vzpomínkami popsáno 166 stran.

jaké. Vidím dnes lépe než jindy, že je nutno stále se opravovat. Je podzim, cítím jej, plno nálady ve všem a ke všemu — tož jen začít!

le 18. (Septembre).

Dnes ráno v 7 hodin Starý mně přinesl telegram: »Envoyez immédiatement renseignements du désir volontaires Tchèques. Kepl.« (Pošlete okamžitě zprávy o přáních českých dobrovolníků.) Sednu a píši dopis, týkající se aviatiky, návrhu našeho lieutenanta Štafla na reformu naší kumpačky, vypisuji naši demoralisaci a důsledky, jež by z toho ze všeho mohly vzejíti. Jsem zvědav na výsledek.

le 19. (Septembre), neděle.

Ráno unaven, nálada nevalná, ale pak za zpěvu se vyjasnila. Měli jsme koncert u nás — familiérní, ale co takoví muzikanti: mačkají housle pod paždím, foukají do klarinetu a honí smyčce po čelu, při tom se cítí umělecky povýšeně. — — Oč krásnější, skutečně hudebně lepší jsou u nás koncerty 6 šumařů někde na návsi v bídné vesničce! Ranění hoši místo, co by se měli cítiti povzneseni hudbou, jsou znaveni při tom dvouhodinném koncertu a jsou rádi, že je již konec. Já se bavím s Rusem, on rusky, já česky a jde to.

23. IX.

Klid, který léčí — lenost unavuje a zabíjí. Píši Kirchnerovi na frontu, aby drželi, neb není jiné

možnosti, než zůstat. Pravda, něco reklamovat můžem a sice — — jakýsi respekt a úctu od všech krajanů. My jsme první, nejdůležitější částkou toho našeho češství tady ve Francii — nebýti nás, nebylo by českého jména — na to, zdá se mi, krajané zapomínají.

24. (září).

Dopisy z Paříže. Dělají kroky, abychom byli vřazeni do francouzských regimentů. Dobrá. — Vytýká mi přítel Sk., že jim vytýkám nelásku k nám — ano, co jiného? Máte pro nás srdce — nemáte! Jsem zvědav, jak přijmou ten můj dopis, adresovaný »Vám do Paříže«. Zas budou pohnuti až k slzám — — a třeba bez výsledku. Nejsilnější slova užívám — — největší věty pravdy a krásy! Uvidíme.

26. IX. 15.

Prof. Beneš, oznámen včera telegramem, dnes přijel. Našel jsem jej — čekal, že jej uvidím na ulici a hned poznám. »Pardon, Monsieur, cherchez vous quelqu'un!«*) Hned než otevřel ústa, aby mně odpověděl, už vidím, že je Čech. Představím se, tisknu ruce a již jdem spolu. Seženeme kupu hochů — asi 30 nás bylo pohromadě. Jde o vše i o Paříž — hlavní věc, pro kterou přijel. Nepotěšily nás zprávy z domova, ale utvrdily v našem přesvědčení.

---

*) Dovolte, pane, hledáte někoho?

*V neděli 26. září v nemocnici u
Angličanů — Lyon.*

Poslední apel k Vám!)*

Neslyšíte? — Ne! — — Ach, ano já zapomněl, že jenom já — proto, že vidím a cítím — — —!
Co, že to slyším? — — Nic — — jen z dálky hučí děla jak rachot hromu — — cítím jak zem se chvěje, kymácí, otvírá v plamenech dýmu — — pohltí v sebe krev, těla mužná, plné síly — života. — — —
To zas naši tam umírají — jest bitva; zase naše krev teče — — —! Zlaté hlavy naposled si vzpomenou!

— — — — — — — — — —

Zase jdou, jak šli vždycky! Hlavy vzhůru — — hruď vypjatá — srdce v ní se chvěje; — — — mozek je konejší — — říká — — —!!!
»Tak pevněji sevři pušku — — drž — — — — neustup — — víš — — tam v dálce kupa drahých Tě zírá — úzkost srdce jim svírá — — — pro Tebe — — Mlč — — nejdeš sám, vždyť oni s Tebou v myšlenkách — — —«
To srdce tak říká!!!
A zas druhý hlouček ve velkém městě, že bez citu, bez srdce jest? — — že klidně, lhostejně, dívat se dovede, jak Ty umíráš? — — — Pověz — — — Oh — — — co — jsi raněn? — — Tak! — — Zde, to poslední, v srdci jest — — krev utíká!

---

*) Posláno do Paříže.

Konec — — — Ano — — — konec? zdá se mně — — počkej — — — zdá se mně, že vidím zemi — — — víš? — ty lány nedohledné, — — bohaté v zrání — — domky bílé, — — — tulící se k stráním, — —! Slyším hlas čísi — — ano, toť můj taťko, šedivou hlavu má — — máť ustaraná v tváři bol, válka vzala bratry mé — — i já — — už nepřijdu — — —! Oh! Po stráních tančí políčka — — zelená, modrá — bílá — — louky v květech — — lesy tmavé — — černé jak čísi vlas — — víš? — a v dálkách jsou modravé — — jak štěstí — — bolí — — milá, zlíbej mě na posled — — neb — — už konec — —! — — — Slyšíš?

Zvonění potůčku — — pod šumnou strání — — a v těch modravých dálkách — — hučí — — bory mohutným chórem — — to má — — naše země — —; harmonie — — nekonečná — kráso — — nepoznaná — — konec — zdá se mě, že padám — — v mlhavou dálku — — v tmavou — — — věčnost.

Tak cítím — dnes, proto, že naši se bijí — a říci Vám musím! Nic Vám neříká srdce Vaše? — — A volám všemi hlasy našich hochů — — — i k srdcím nejtvrdším

Svornost mezi Vámi!

A přineseš-li oběť — — nelituj, a nemluv o ní! — Neb my tak známe jít a mřít — — v hlavách naši krásu, naši domovenku!

Jeden z Vašich

28. IX.

Tak dnes u nás zemský svátek. Vzpomínám na tatínka — také se jmenuje Václav. Vzpomínám na vše — i na česká posvícení. V loni Rusové šli ku předu, u nás se zpívalo »Pečte husy, pro ty Rusy«, dnes se ale poměry změnily. Rusové ustoupili na západ 300 km nazpět a dnes již jdou jen pomalu ku předu — — zde ve Francii prozatím máme úspěch — jde to. Od soboty 25. máme 25.000 zajatců a 150 kanonů vzatých. Doufejme tedy, že se pokračuje mezi Châlons a Remeší. Samo sebou jsou tam naši. — Naši hoši zase útočí. Provázím je v myšlenkách — a píši do Paříže valné hromadě — vzpomínku hochům — nevím, jak ji přijmou — je to poslední appel k nim.

Dny jsou chladnější — vyhledávám slunce, aby mě zahřálo a vyléčilo.

29. IX.

Od rána padá voda — smutné to dni, šedé, plné vody, ale přeci jdu dnes ještě do města podívat se k hochům.

30. IX.

Tak jsem byl u hochů a vrátil jsem se v očekávání, jako oni, že došla nějaká zpráva od hochů z fronty. Zase útočí a zase jejich řady prořídnou.

Když zde byl v neděli Beneš, nějaký J. se k nám přidružil. Omlouval se, zdali nepřekáží — mezi řečí přišel Zajíc a vypravoval o jakémsi Dittrichovi, jehož počínání stalo se mu nápadným. Do Valbony přišla k němu nějaká dáma,

hoch měl peněz dost, každý den utratil nejméně 6 fr. Je ve velké přízni kolonela. Tito dny dostal dovolenou 8 dní a odejel do Annemasu. Tam na něho čeká švýcarský Dittrich, o kterém se nám povídá, že je v Ženevě. Pohybuje se tam v českých kruzích. Říká sám o sobě, že byl rakouským vyzvědačem, že ale nyní desertoval. Je reservním důstojníkem, česky dobře neumí — prý byl vychován v Německu. Nám se přiznal, že má bratra ve Francii. Ten J. s námi na frontě nebyl, je žid — — při vypravování Beneše odešel ze sálu. Včera odvedl mi půjčku a povídá: »Přes to, že Beneš nechtěl — dal jsem jej pozorovat.« ale hned připojuje: »ale on dostal tu dovolenou na doporučení vojenského guvernéra Paříže. I sám kolonel o tom ví. Pracuje asi pro francouzskou armádu.« Pak jsem mluvil s hochy, a hoši mě také upozornili na J., který dostává prý peníze ze Švýcar, až 400 fr. — a ptám se, kdo je ten, kdo nás to tak na počátku udal dopodrobna do Rakouska?

Dnes poslal jsem svůj appel do Paříže.

Lyon, Hôpital des Anglais.
V nemocnici le 1. X. 15.)*

Ctěná slečno!

Dík srdečný za vzpomínku, i onen opožděný dopis, který však také potěšil. Víte, o čem tam píšete?

O Vašich dvou žačkách, kterým se tolik líbil Váš prstýnek, a přejete si, mohu-li, bych jim za-

*) Dopis slečně Skuthanové.

slal nějaké prsténky! — — Ano! — Milerád! Ale zatím jsem již dávno mohl ležet bradou vzhůru — — kdyby totiž nebylo Vašeho upřímného přání — — kteréž mě snad chránilo — — a bdělo nade mnou.

Vzpomínám si ještě na Váš prstýnek — — kolem něhož jest plno zvláštního smutku. Jak víte — — dělal jsem jej před útokem — v pět hodin jsem jej poslal — — můj přítel Králíček na rychlo vyryl Váš monogram. A byla to jeho poslední práce! Jak též víte, byl raněn do hlavy — a tyto dny dostali jsme zprávu, že sešílel — zbláznil se! Chudák! Mlád — pln nadšení k svému uměleckému poslání a tak krutě jest raněn —! Zachovejte pro něho jednu Vaši vzpomínku.

A já vzpomínám dnes na naše hochy — co se asi stalo se Šimkem! Jest Vám asi známo, že byli — jsou v Champagni — a útočili! Dostal jsem zprávu — již od raněných, jeden jest též v Paříži v nemocnici. Vyptávám se jich též na něho, ale až do dneška nemám žádné zprávy. To je zvláštní osud — ať jest to cokoliv a kdekoliv — všude my a zase my.

A jak čteme »communiqué«, tak zase úspěch, a tentokrát seriosní — doufejme, že to bude stále pokračovat.

Tak Jste užila konec léta — že ano? Často jsem si vzpomněl na Vás, jak asi v klidu díváte se, jak slunce uspává — zlatí — a celý kraj hraje barvami — viďte? Ano chtěl jsem Vám též ukázati ten podzim v Chennevières — ale přijedu asi pozdě. Neb se zde zdržím ještě 14 dní!

Jsem úplně zdráv, ale lékař s ohledem na moje nemocné srdce mě zde stále ještě nechává. — — Teď jsme už dávno neměli takový pěkný koncert

a nestojíme o něj — jen já tak někdy slyším až sem do mého ticha ty jásavé accordy »Prodané« — — které Jste nám zahrála, když jsem byl u Vás!

Vám, mé sestřičky, moje pozdravy a vzpomínky.

Váš

Jenda Hofman

3. října.

Až do dneška nic, jenže několik našich hochů bylo raněno. — — Špicar, který ji má v noze, je v nemocnici v Paříži. Dnes tedy čekám, že se ukončí ty spory našich krajanů, které jsou bezcenné!

Lyon, Hôpital Desgenettes,
3. X. 1915.)*

Ctěný!

Dík za dopis — tož se jako potíš v bureau. Nu — ale ne abys s tím za dva — tři měsíce zase bacil. Bude Ti — (vlastně do Comité) — psáti nějaký pan Koudelka. — Můžete míti úplnou důvěru v něho. Ale beřte vše vážně do ruky! — Tím povídáním na těch sezeních se toho příliš neudělá. Na př.: stran povinné daně a legitimací — každého jedince připoutat — i pokud možno, by odbírali noviny — neb tisk je sedmá velmoc. Zařiďte též příspěvky hochům všem stejně, je-li

*) Dopis Skalickému.

někdo na týden, nechť dostane na př. 20 fr. — je-li na měsíc — podle stavu pokladny — ne aby to někdo využil a druzí nic — a pak aby se zase nemuselo říci, že někdo byl favorisován na úkor jiných. Ostatně Ti příště napíši více. Budu operován — chtějí mě uspat, ale já se bojím, neb by se mohlo stát, že až bych se probudil — byl bych mrtvý a to by byla psina.

Zdraví Tě

Jenda

5. října 1915.

Měl jsem skutečně jakýsi pocit, že naše ofensiva v Champagni, rozpoutaná nedaleko »našich« tranší, bude zaražena. Co se to stalo? Dnes již vše stojí, nic se nehýbá — čekáme ještě, že některý den překvapí nás communiqué — do dneška nic. — — Tak se obírám sám sebou — — Co budu dělat, nebudou-li Čechy svobodny? Zůstati zde? Otazník — — A tak se vracím k té mé stálé bolesti a říkám si, že je nutno dříve nebo později — — po válce se rozhodnouti o svém povolání. Je to smutné, že ve svých 26ti létech nevím dobře co — k těm, jak já říkám, ideálům, jsem připoután s celou svou duší — ale život, který je jediná skutečnost, dává mně dívati se jinak na svět!

Dostal jsem dopis z Paříže. V neděli 3tího byla valná hromada a neukončila se. — Hádání hrozné, jak píše Mynařík. A ještě se najde takový imbecile, který tam chce celou českou veřejnost přesvědčiti, že jsme se na vojnu nemuseli dát — — vrták. Při tom vlastně N. zapomíná, že tím

vlastně jsme zachraňovali velkou věc ve Francii. A to dnes tam musí slyšet hoši mrzáci od svých krajanů! Nechtěli prý ani přečíst ten můj dopis. Nu — nic, nemohu říci, než banda — holota — jak ten hoch, co mně píše — zlostí nemůže ani psáti.

le 6 X. 15.

Čekal jsem, že již dnes mne lékař navrhne, abych mohl odejíti, ale zatím prohlížel, prohlížel dlouho. — Jsem teda skutečně nemocen — srdce nefunguje správně — »un cas très difficile«*) poznamenává lékař. Tedy čekám v těch zasmušilých dnech podzimku a cítím, že mám potřebu míti důvěru k někomu a kladu si otázku ke komu. — — Nikoho nemám — zdá se mi — snad jen tu ženu, která pro mne dala všechno — která osm let starší mne — jí se svěřím — se vší svou bolestí. —

8. (října).

Včerejší visita lékařská rozhodla, že budu poslán asi na rekonvalescenci do Paříže. Tedy zase rozhodnutí oddálené — — které bych rád viděl před sebou. —

13. X. 1915.

Sedím na lavici před výstavními pavilony. Válka našla — může se říci — to výstaviště jak připravené. V jednom oddělení jsme my, rekonva-

---

*) »Velice nesnadný případ.«

lescenti, v druhém skladiště, v třetím výroba obusů atd. Obdivuji tu spoustu lidí, vyhrnuvších se ven — ženy, muži, starci i děti — a připomínám si, že to jen zlomek — denní výroba obusů v tomto průmyslovém paláci páčí se na 15.000 kusů. Úžasné věci — kolik tak lidí je takto také zúčastněno na válce. Vše je zde prakticky umístěno, rozděleno v těch pavillonech, kolem nichž ulice nesou jména známá ze Champagne, Bretagne a Normandie. —

15. (října).

Tedy člověk míní a nějaký takový doktůrek mění. Místo té měsíční dovolené dostal jsem pouze 7 dní. *Tož jedeme noční krajinou zlaté Francie* — — a dnes jsem v Chennevières.

16. (října) večer.

Byl jsem navštívit jednoho z našich nemocných, Špicara, v Hôpital St. Louis. Dostal kulku do nohy, byl operován, ale je již ve zdraví. Vypravujeme si o všem možném a přicházíme i na tu naši bolestnou otázku v legii. Vypráví o nesnázích, které měl s hochy — je udržet! Jejich přání bylo — do francouzských regimentů! Ale ta demoralisace — tím zacházením že se nám 2 dobří ztratili — něco tak bolestného a ponižujícího pro nás. A tak nevím, jaké síly bylo by třeba, aby věc šla v harmonii — a v těch ideích, v kterých jsme začli. Zkrátka rok války na nás na všechny divně působí.

le 23. X.

Zase v Lyoně, kde čekám co bude se mnou. Půjdu asi ještě do nemocnice. Celkem mohu zde zůstati asi tři týdny, než se rozhodnou naše věci stran odjezdu do Čech.

le 29. X.

Zápisník jsem začal v nemocnici a nevím, zdali též neukončím, neb — — jdu zase k operaci do Desgenettes.

30. říjen.

Vracím se k naší otázce. Štafl sám žádal k ministerstvu, abychom byli dáni k francouzským plukům. Odpověděli mu, že to není možné z důvodů zákonných a že je právě přítomnost Čechů v Legii nutna. Ano. — Ale po příjezdu do depôt asi druhý den nám četli rozkaz, podepsaný colonelem Metzem, kde všichni Češi »inapts« mají býti posláni do Sidi-Bel-Abbesu v Africe společně s Němci, Turky, Rakušany, Bulhary atd. Píšeme žádost senátorovi L. Martinovi a reklamujeme, aby byl činěn rozdíl mezi námi dobrovolníky pro válku a ostatními z Legie. Dávají nám za pravdu — sám capitaine v bureau de renseignements. — Zatím čekáme vyjasnění. V tom přicházejí zprávy od hochů z fronty, kteří jsou u Compiègne. Někteří — snad asi 25 — podali žádost do civilu. Bez určitého totiž vyjádření byly jim položeny otázky, kdo chce jíti do civilu, kdo chce zůstati v Legii pod cizím jménem a kdo chce do francouzských regimentů. Ostatní všichni se Štaflem

Hofman s kamarády v říjnu 1914
(V druhé řadě, se zkříženýma nohama)

v čele se hlásí do francouzských regimentů. Jak tomu všemu rozuměti po té odpovědi z ministerstva? Či je to zase ten nepořádek — jsem věru zvědav, jak to skončí. — — Onehdy nám četli theorii o výchově vojska v depot. To je něco, čemu nemohu rozuměti — nikdy — hulvátstvím a sprosťáctvím toho nedocílí a zvláště ne v Legii. Jednu vlastnost má Legie, říká adjutant, který přednáší theorii, že to jsou dobří, zdraví a odvážní vojáci, jinak má pověst rváčů, opilců, surových, sprostých lidí — všichni tedy bez výjimky — i my. —

1. XI. 15.

Jsem v B. a zítra jdu k radiografii.

6. XI. 15.

Třetí den po operaci. Včera jsem byl u hochů. Mluví se o podpisování, ale žádný nechce, dokud to nebude jasné, neb to slovo »spontanément« se nikomu nelíbí. Jsem zvědav, co dál přijde.

8. XI.

Tož u milosrdných, kde klid — zbyli jsme dva ve světnici — všichni ostatní mají »permission«. Mohu aspoň klidně pracovati.

13. XI.

Nevím, ale dlouho se zde neudržím. Nemám rád dvojakosti, tož jsem i zde přímý k nim. Bude to asi příčina, že půjdu brzy pryč. Nelituji toho, té nečinnosti mám již dost.

18. (listopadu).

Málo píši — to je tím, že se nic nemění — jen onehdy zase. Náš Ivan Kadavý — Slovák — odjížděl do Srbska jako tlumočník generála Sarail. Tož jsme se loučili v »naší« kavárně, kde jsme byli pozváni na oběd — jak v rodině. — Sliboval, že bude psáti. Políbíme se jako bratři — máme v tom okamžiku oči plné slz — musím se i já přemáhati, abych neplakal. — — Zase jeden z dobrých odchází daleko. Také hoši včera odjížděli na frontu. Tož samé loučení. Věru je mi teskno. Čtyři měsíce již co nic nedělám — jen se povaluji a cítím, že mne to zabíjí. Ano vojna a ještě ta čtyřměsíční zahálka zničí všechny mé schopnosti. Dnes jsem poslal Dru Sychravovi do Annemasse tři věci — jsem zvědav, co mně odepíše.

22. XI. 1915.

Čekal jsem, že Charvát, jemuž jsem se svěřil se svým tajemstvím, přijde do depôt. Nebyl tam ještě, tož dal jsem se podle řeky Rhônu až po Côte d'or. Myslel jsem si, že již bude jezírko v parku zamrzlé — — a není dosud, ač je citelná zima. Obejdu park po stezkách a pozoruji, že mně v hlavě je jak v prázdném koši. Znovu si připomínám, že tolik měsíců nic nedělám, jen tak se probíjím se svými myšlenkami a říkám si, jak bych ho mohl jinak užíti. Učiti se anglicky nebo jiný jazyk, ale hned se ptám, proč a co se mnou bude. Vždy změna, nikdy ne na dlouho. — — Včera jsem byl zase veselý — celé půldne jsem ztrávil v naší české kavárně — sedím na nábřeží

v cerklu a napadá mne, napsat to každodenní naše žití v tranších a nezapomenout hlavně na ty charakteristické corvée s Pepíkem Hildebrandtovým.

23. XI.

V Jardin des Blessés. — V hlavě prázdno — cestou po nábřeží Rhônu cítím zimu. — Myslím na ledacos — i na možný konec války a jisté vítězství.

29. XI. 15.

Tak jsem si nějak zamiloval ten kout u Côte d'or. — Zase zde. Cestou po nábřeží těžká bolest rvala nitro — bolest nad ztrátou Srbska. — — Země junáků, jaké svět ještě nenosil — a zničena. — — Nechci věřit a přes všechnu skutečnost — mám důvěru v Srbsko. a naději, že zase vstane. — Kde je Rusko? Rumunsko? Chiffons de papier! Pozor, pánové! — A druhá bolest, ne-li větší, tož ne zajisté ne menší této první: »Le nouvelliste« přinesl zprávu, že dcera prof. Masaryka Alice i jeho choť — dále paní Benešová a jiné naše ženy jsou zavřeny. Tedy i ty dobré duše trpí — — ne však bez odvety — za to vám dnes ručím já. — Jsem dnes odhodlanější než kdy jindy a silný ve svých rozhodnutích. —

3. XII.

Tož předevčírem jsem šel slavnostně »proposé« pro měsíc dovolené, ale zatím mne poslali do depôt. Jsem z toho celý mrzutý.

5. 12.

Právě na neděli mně dali vartu v Guillotière. Posílám zase vše do horoucích pekel. — — Srbsko zničeno — kde jsou naši? Zajatci a Dr. Jičinský?

10. 12. 15.

Ten kavárenský život skutečně unavuje. Ještě že tak mohu si ráno a odpoledne vyjíti do ústavu Physiotherapie a na »mecano« a pak odpoledne hledím se scvrknout. A tak někde se potoulám a zapomenu na ten strastný život. Chtěl bych též udělati sbírku těch různých nápisů a maleb na stěnách našich světnic. Je to skutečně, jak někde ve věznici. K těmto studiím je ale třeba jakéhosi klidu duševního, kteréhož postrádám.

18. XII. 15.

Konečně ti, co si tak dávno již před třemi měsíci podali žádost do aviatiky, jsou přijati. Jsou to B. Starý, Pilát, Šebesta, Štork — a dnes jsou již v aviatické škole v Pau. Hledím se tam také dostat za výměnu za Kadavýho, který je v Srbsku. Za Jankoviče se hlásí Charvát. Tož čekáme na vyřízení — žádosti naše jsou již v bureau. Měl bych skutečnou radost z toho. — »Československá Samostatnost« otiskla »Naše Vánoce«.

25. XII.

Boží Hod — divné vánoce. Mnoho nás odjelo — a já jen čekám, že snad též se pojedu podívat.

29. 30. XII.

Rád bych jel do Paříže, ale nemám prostředků a své přátele již nechci obtěžovati. Snad bych se ještě rozhodl jeti tam, ale nevím sám, proč jsem tak nerozhodný. Snad ty deštivé dny působí na moji povahu, neb co by to bylo. — — V hlavě je též mnoho myšlenek k ženě a ke všemu a — nic dohromady. Dnes začínám již 27 rok svého života. Snad nám přinese ten mír a úděl navrácení do domova.

2. leden 1916.

Již v Novém roce, který jsme včera přivítali u »báby« za zpěvu. Je to jediná zábava zde, při kteréž zapomeneme na všechno. I Mojžíš psal, že si o vánocích zapěli v kroužku.

14. I. 1916.

V tomto roce jsem snad příliš netečným k mým zápiskům. Dnes jsem se zase k nim vrátil, ale vidím, že uplynulo zatím dlouhých 12 dní! Zatím se odehrála celá řada zajímavostí. 6tého jel jsem totiž s přítelem Špicarem do Paříže na dovolenou, na »urlaub«, jak říkají u nás. Zase jsem se potěšil v naší společnosti a odtud plno dojmů pěkných i divných. Jde také o »Sokol«, který živoří od začátku války, kdy skoro všichni jsme šli na vojnu. Nyní po víc než po roce, klade se otázka jeho činnosti. Už v Champagni jsme řekli, že si nepřejeme nějaké činnosti. Je nyní v Pařížské kolonii tolik divných živlů, které dříve si

nevšímaly českého života a nyní, kdož ví, proč a za jakou cenu chtějí býti Sokoly. V sobotu byla schůze, kde se mělo rozhodovati o přijímání členů. Bojíme se toho. Vidím již předem, že jde o náš sokolský štít, který musí býti čistý. Nezáleží na počtu, ale na jakosti Sokolů. Tož vše jsem jim tam vysvětlil. Ale nebyl jsem a nejsme nikdy z nás dobrovolníků v ničem respektováni. I to jsem jim řekl, že jsme se v nich zklamali. Vždy jsme mysleli, čekali od jejich velkodušnosti právo mluviti, rozhodovati, ale zbytečně jsem se asi namáhal mluviti. Je tam několik křiklounů, kteří komedií, jakou hrají, snaží se přesvědčit společnost, na př. Mašín a Crkal. Schůze byla tedy neobyčejně bouřlivá, zvláště při slovech Hájka, který prohlásil, že někteří z přihlašovaných jsou dobří, někteří však nikdy členy býti nesmějí. I mně bylo vytýkáno, že mluvím za dobrovolníky, kteří prý nemyslí jako já. — Blahoslavení chudí duchem! Ne dobrovolníci všichni, ne, ale Sokolové a tomu oni nechtějí rozumět. Druhý den u Sl. byl jsem blahoslaveně slaven — říkáno mně »kloučků nerozumných« a jinak. — Nevím, jak je odsouditi, ale nechám je. — — Nestojí mi prostě za to, abych se s nimi špinil. — — — Myslím tedy, že Sokol se nám zachová takým, jakým je přesto, že je mnoho lidí, kteří by jej rádi viděli jinak. To je jediný nepříjemný pocit bídnosti našich krajanů, který si odtamtud přivážím.

Mluvil jsem též s dobrovolci ze Srbska. Vypravují úžasné věci. My trpíme morálně, ale fysicky se máme proti nim jako na posvícení! Prostřednictvím Strimpla dostal jsem se k Štefánikovi. Je po těžké operaci. Teprve po jeho příjezdu ze

Srbska a po podání raportu Joffrovi, bylo rozhodnuto formovati českou eskadrillu. Ještě s pevnější vírou jsem se vrátil, že budu přijat. Nezapomenu nikdy na něho, jak leží na posteli a je viděti, že je potěšen, že vidí někoho z našich lidí. — — Já též! A dnes je pravdou více než jindy to, co já již dávno hochům říkám: Tam v Paříži je několik lidí, kteří plně chápou význam oběti, kterou naší věci přinášíme, ale ostatní je banda.

26. leden.

Jardin des blessés. Čekám stále na vyřízení mé záležitosti v depôt a při tom se unavuji a ztrácím odvahu a lásku ke všemu. Nevím, jak to s námi zacházejí. Nyní Charvát je ve vězení — pro nic. Odvezli je — trojlístek, jak píše Špicar, do Valbony a hned do basy. Nikdy oni nepochopí, jak se zjedná a získá disciplina.

3. II. 16.

Dnes zase v mém zamilovaném koutečku à la côte d'or. Je pěkný den. Šel jsem s dvěma kamarády Poláky až sem. Je to zvláštní, jak my Slované snadno si rozumíme. Rus — Polák — Čech — Rusín — Srb, Slovinec, Chorvat — zkrátka všichni a bez jakýchkoli obtíží. A kdysi se nám páni Němci smávali, že je musíme vzíti na pomoc.

Jsem potěšen zprávou, že jsem přijat do aviatiky ... tož kdyby už dnes to bylo, bych opustil tu bandu zde ... *S jakým novým nadšením a novou silou půjdeme vstříc tomto novému životu...!*

*Lyon, le 6. II. 16.**)

Milý příteli!

Tož konečně to přišlo a jedem — Charvát, Jelínek a já do Pau a *zase s novým životem a s novou silou.*

Pak též budu pilnější ve psaní, neb budu klidný.

Všem Živio

Jenda Hofman

Dijon, 11. II. 1916.

V neděli 6. února jsme odjeli s přítelem Charvátem do aviatiky. Tož přes Tarascon k moři, přes Cette do Toulouse, kde nadšeni krásou francouzského jihu, se zdržíme od 4. do 12. hod. večer. Toulouse je menší město a — špinavé. Konečně v úterý ráno přijíždím do Pau. Doptáváme se na centre d'aviation a šťastně jsme tam. Při příjezdu hlásí nám však komandant školy, že musíme zpět do Dijonu. Máme jen tak čas stisknouti ruku Starému, který v nejbližších dnech bude »breveté«. A zase odjíždím přes Bordeaux. Cestou nám napadne, že můžeme jeti přes Paříž, kde se zastavíme. Cesta již unavující — je to třetí noc, co se tlučeme ve vlaku. Obával jsem se, že nás nepustí do města a při výstupu na nádraží d'Austerlitz přesvědčili jsme se, že naše obava nebyla zbytečná. Zarazí nás, podrží a v 8. hod. nás posílají divnou drahou do Dijonu. Litujeme

---

*) Dopis Skalickému.

všichni! Dělali jsme si již plány, jak navštívíme svoje známé a hlavní věc, že seženeme nějaký »suvák«, kterých máme pomálu. Tož s odhodláním jedem a bavíme se v naší únavě, jak to jde. V noci — tuším že se jmenovala stanice Nevères — měníme vlak a všichni čtyři najdeme kupé neobsazeno. Vlezem se svými balíky dovnitř. Nejzajímavější je náš Američan Zirin(?), který se svým obrovským kufrem zůstává neustále vzadu a vždy jej hledáme, voláme, hubujeme, ale nic jej nevyruší z jeho flegma. Sotva se usadíme, slyšíme venku volání »čekajte, čekajte«. Tož okamžitě volám na Jelínka: »Křikni tam nazdar,« ale on jen za nimi opakuje »čekajte, čekajte«. Nic — tož se tlačíme k oknu v domnění, že máme před sebou Rusy, ale hned volám »Nazdar«. Na to slovo hned se k nám obrací tři, čtyři, pět a celý houf volá »Nazdar«, »Zdrávo«. Teď už se vyřítíme ven, tisknu ruku Srbům, uprchlíkům. Mezi nimi jsou též tři Češi. Hned vysvětlují: jsou posláni do Creusot na munici. Cestou se bavíme. Hoši vypravují o ústupu a co zažili a tak nám cesta za jejich vyprávění veseleji utíká. Na nádraží přednosta stanice nemohl nikterak pochopiti, jak my si pěkně rozumíme se Srby. V Creusot se loučíme, dělám chtěj nechtěj tlumočníka, tiskneme si ruce a každý z nás spěcháme v jinou stranu za svým povoláním. Jaká to bída! Utekli před nepřítelem, který jim celou zemi zachvátil a zde v cizí zemi, ať přátelské, přece strádají. — — K ránu jsme v Dijonu a vesele spěcháme do kampu, vytvořeného z dřevěných bud se železnou konstrukcí jako všude jinde v aviatických školách. Zde čekám na vyřízení telefonického dotazu z ministerstva, zdali nás zde podrží k prodělání teoretic-

kého kursu nebo ne. — — Celkem nic skutečně vysoce zvláštního a zajímavého až na to, že jsme v aviatice. Ale je stejně viděti, že ta vojenská organisace jako všude i zde schází, je to viděti na každé maličkosti. Dojem není tedy nejlepší u nás, ale čekáme, bychom začali náš kurs a pak již ty tři týdny co zde budem utečou jako voda.

Dijon, 12. II. 16.

V sále, kde spíme, dělají se přednášky o theorii. Jsme v hangaru a minulé dny byla zde citelná zima. Sedíme kolem kamínek, a ačkoliv topíme, přece záda nám mrznou. Nevím dosud, nepošlou-li nás zpět a já rád bych prodělal zde kurs, který nám může býti velice dobrý. Ale obávám se lékařské prohlídky, kterou musíme projíti a kterou nás zde všichni straší. Ale myslím, že projdu, neb se cítím v každém směru úplně zdráv.

Dijon, v pondělí 14. II. 16.

V pondělí. Zase o den blíže ke konci války. Sleduji, prožívám dojmy a kritisuji. Myslím na jejich krisi v aviatice, kterou promílají ve všech možných žurnálech již měsíc. Jak tomu odpomoci? Vidím zde dvě chyby. Jedna spočívá v jejich nedostatku praktického zařízení organisačního. Válka trvá již 19 měsíců a když se tak díváme na to zařízení kampu, vypadá vše jako v začátcích. Cesty nejsou zařízeny a prší-li, můžeme se v blátě utopiti. Vzpomněli si po 18ti měsících, že by mohli postaviti alespoň jak se patří

administrativní masivní budovu. Staví, ale vše jde tak slepičím krokem ku předu, ačkoliv je zde nejméně 600 lidí jen k té práci. Ale to je jejich stará vojenská bolest: Každý voják, i když je na tu práci, nedělá ji se zálibou a hledí se — užiji toho slova — demerdovat. Tím při vší snaze nic nejde tak jak by mělo. A druhá chyba, daleko bolestnější: jsem zde mezi 150 piloty-žáky, a když se tak dívám a s nimi mluvím, kdo byl již na frontě, je to z deseti nejvýše čtyři, ostatní našli nějakou skrýš, že nemusili na frontu až do doby, kdy přišel ministr války Galieni a udělal skutečnou honbu na tyto skrývače (chasse aux Embusqués).*) Jsou to většinou synkové bohatých rodin — v aviatice se cítí aspoň něco málo v bezpečí. A je to takové, že říkají: moje kůže nejdříve a pak — aeronautika. Takoví nemohou nikdy býti dobrými piloty. Nemají vůle zde vyniknouti, sloužiti vlasti, ale schovati se. To je ten pravý neúspěch jejich aviatiky, který je všude viditelný. A to již trvá nejméně tak 3—4 měsíce, to znamená, že je již nyní nejméně 600 pilotů, kteří nestojí za nic. Ti chlápkové dovedou se snad krásně strojit, čemuž věnují 3—4 hod. denně, ale jiného, ani tu nejmenší službičku nechtí udělat. Nedivím se nikterak, že to je zde tak přísné. To jsou ty pravé vady jejich aviatiky. Včera jsme byli v pohotovosti — to znamená, že 20 lidí musí zůstati doma a hlídati v pádu ohně a pod. Skutečně nás také volali ke druhé hodině. Po půlhodinovém hledání najdeme skutečnou hasičskou stříkačku a dotáhneme ji blátem k říčce, kde pumpujem asi 3 hod. vodu do reservoiru v kam-

*) Honba na ulejváky.

pu. Ze začátku nás to baví, ale pak na to hubujem a já opakuji slova jednoho z kamarádů: také debut v aviatice...

15. II. 16, Dijon.

Dnes končí kurs a jsou zkoušky a to příliš přísné — dost se o tom mluví a debatuje. My zatím čekáme, neb jiného nám nezbývá. Myslím si, že by nám tento teoretický kurs nebyl na škodu, kdyby nám totiž zaručili, že tu eskadrilu nám utvoří. Včera se nás kapitán vyptával, co vlastně jsme. Musil jsem se mu skutečně smáti, neb nemohl nikterak pochopiti, že nemáme rodinu zde, nýbrž doma. A říkám: také si nevidí na rozum. — —

16. II. Dijon.

Najednou to přišlo a odjíždíme — rádi a spokojeni!

20. II. 16., v aviatické škole v Pau.

Tož přes Paříž, kde se nám podařilo zůstati celý den. Zase jsem se potěšil. Mluvil jsem s Benešem a Masarykem. Tento v takovém stáří a tak vzdálen od své rodiny a své země — — tož s Charvátem o všem mluvíme. Dal jsem své slovo a splnění jeho je přede mnou. *Jsem jako znovuzrozený a tak vpřed s novou silou k novému životu.*

le 21. II.

Krásný den. Pyreneje zdají se na dosah ruky. Slunce po dlouhých deštivých dnech zase se uká-

zalo. Tož náš Starý dělá svůj brevet a objíždí předepsanou trať 200 km. Já zatím organisuji v sobě rozvrh práce, klid a odhodlání.

le 23. II. 16.

Dnes Starý již brevetě odjíždí do Paříže a pak do Avord na Voisin,*) aby se zdokonalil. Bude přidělen do eskadrily de bombardement, ačkoli jeho největším přáním bylo jíti na Nieuport.**) Tím nás překvapují, nový to snad projev nedůvěry vůči cizincům, kterými jim pořád jsme. Jak Š. říká: Nikdy nedovedou zapříti svoji osobitost, vždy mohou-li — a zde mohou, dovedou přiskřipnout — a říkají — špinavý cizinče. — — *A my máme tolik sympatie, tolik upřímných vztahů k tomu lidu, k tomu národu!*. Takové křivdy skutečně bolí v srdci a nezapomínají se! Myslel jsem si vždy, že to bylo jen u nás v prvním cizineckém pluku, kde jsme ještě našli omluvu, že jsou to hrubci a nevzdělanci a *že není možné, aby Francouzi — národ byl takový!*

Včera jsem již otáčel »jezdce« na rovných liniích a večer s přítelem Zinem, Amerikánem, hlídali jsme aeroplán, dvojplošník, který byl nucen přistáti v poli asi 8 km od centru. Jdeme tmavou nocí a po 2 hod. hledání jsme jej našli. Odhodlali jsme se jíti vyspat k mekano nedaleko centru. A ráno v 5 h. se vzbudíme, za šera ještě jej najdeme, vsedneme do koše a spíme. Teprve k 9 h. přijede automobil — jistě náš, říkáme. A skutečně ano. Jsme ale celí překřehlí zimou.

---

*) Dvoumístný dvojplošník klecovité konstrukce.
**) Jednomístný dvojplošník.

26. (února).

Nejisté počasí — obracíme ocasy*) — hodně práce a učení — zcela to jiný, mnohem lepší život.

29. (února).

Pilně se připravuji, abych mohl složiti zkoušku aspoň ze znalosti motorů. Těším se, kdy nás již zavolají, abychom začli naše entrainement. To je hlavní přání. Bude to práce a pak jsou s tím spojeny i jiné přijemnosti jako větší gáže atd.

8. III. 16.

Začínám nový kurs. Je třeba skutečné znalosti všestranné, které pomalu, ale jistě docílíme. Počasí je nejisté, včera byl krásný den a dnes již zase prší. Náš Štork měl smůlu. Pro vítr byl nucen přistát a při tom se uhodil do ruky, tož není možné, aby ukončil teď svoje zkoušky. Psal jsem Novotnému. Připomínám, že by naše eskadrila mohla býti první v naší armádě a vykonala by jistě kus plodné práce. Jak nám lieutenant vyprávěl, často je nutno dopraviti výzvědné hlídky do linií nepřítele a nutno při tom přistáti až 100 km za frontou. Tak bylo by možné několik našich dopraviti domů. Nejedná se tolik o mne — sám jsem s tím přijel, — ale je to nutností. Na-

*) Počátek leteckého výcviku spočíval v přímém pohybu letadla z jednoho konce letiště na druhý, kde bylo letadlo otočeno skupinou žáků, k tomu střídavě určovanou. Tomu se říkalo »être de queu« = »otáčeti jezdce« nebo »obraceti ocasy«.

še otázka čeká dnes na rozluštění a — na nás! *Co je pro mne můj život? Proč neobětovati se, aby u nás v naší zemi mohl žít národ svobodně v království míru!* — V myšlence vracím se opět k ruskému revolučnímu hnutí. Tam je a byla vždy touha po sociální rovnosti, lepším životě, *ale u nás je to bohatší: je to boj o národní svobodu, s kterou přijde socialismus a demokracie.* Vím předem, že naše buržoasie musí trpěti, pykati jako největší nepřátelé, neb se jedná o naše žití. A mezi sebou ji nesneseme. Mohlo by vše jíti, ale! Nenechati se chytnouti na vějičku i všem našim přátelům. —

11. III. 16.

Konečně zase pěkný den! Těšíme se, že přijdeme na řadu — jsme ale v salle de conférence a dřeme.

12. III.

Budu-li se někdy tak sám probírati v svých zápiskách, aneb bude-li to někdo, kdo by chtěl v nich najíti něco povšechného, zmýlí se. Zmýlíš se ty, jenž se budeš probírati těmi papírky roztroušenými a v takovém nepořádku. Datuji se od dávna. Něco mám doma v Praze u Kovaříků, Ostrovní 16, Smíchov. Je v tom všem moje povaha — sám nějak nedovedu ji ocenit a zařadit. A pak nač psáti o všem, co kolem běží — jen velkých věcí si všímám. — — Dnes je neděle březnová a u nás kočičky na stromech — život se bouří — — zde u nás se pracuje. Obyvatelé z Pau se přišli na nás podívat, jak létáme — — zvědavci a pak ženy za svými milenci. — —

Včera jsem byl »de queu«, jak se zde říká, to jest obracel jsem ocasy. Odpoledne, poněvadž je vítr, ležím v trávě, dívám se kol sebe a čekám na našeho Štorka, který se nevrací. Skrze stébla trávy koukám na oblaky, které jsou na dosah ruky, ale v dálce přede mnou. Nad námi zde obloha modrá — čistá — a tak si vzpomínám a hlavou mi projde snad vše, co jsem v životě již prožil. Všecky tváře od nás z Prahy, ze Švýcar, z Paříže před vojnou — i na tebe, duše, myslím a sním. Co mě čeká ještě? Vrátím se k tobě, abych se zeptal, zdali jsi nezapomněla? — — Políbit v čelo a vzít tě za ruku ve společný život — — k radosti mého tafky — — a tvých. — — Ale čím budu? Budu míti štěstí i zde v aviatice, ve válce? A tož taková ta touha po vrácení domů se ozve. — — Třebas bídným — ale to teplo, které již teď cítím, ta radost, až uvidím políčka po stráních, hrajících v barvách, v takových barvách jak dělá Bíleček. — — Chtěl bych napsati ten jeho život — teď celý jde přede mnou. Jsem ukolíbán sněním a prožívám znovu ty chvilky, jež spolu jsme ztrávili v Chennevières, momenty to snad jen v životě našem, ale tak bohaté žitím v slunci a kráse. — — I na Vás sestřičky ještě vzpomínám! Kolem mne oblaka hrají v barvách, jsou průhledná, takže modro, které je podkladem, je zbarvuje do fialova. — V Pyrenejích jsou spuštěna jako bílý závoj — a zapadající slunce změní je za chvilku v růžově krvavě zlatou. — — Na hory bílé sedne růžový prach. — — Moje oči jak by se nemohly nasytiti těch barev, jichž podkladem je vždy modrá, u Bílečka tolik vy-

Hofman jako pilot

Caudron G 3

jadřující štěstí. A tak v tom snění posílám pozdrav od Pyrenejí bílých — po paprscích zapadajícího slunce — Vám, milé Čechy a moji nejdražší. Věřím, že se vrátím, vrátím se k Vám osvobozeným!

19. 24. III. 16.

Včera jsme začali konečně, ale musili jsme reklamovati. Nevím, proč nás stále odstrkují — — nikdo, kdo něco podobného neprožil, neví, jak to béře odvahu a lásku k věci. Není nám již ani dovoleno dělati svůj brevet na Bleriotu,*) prý nás pošlou na Caudron.**) — — A tak si při všem říkám: *Vydrželi jsme jiné věci daleko horší, tož vydržíme i to zde a dokončím brevet a udělám ještě dobrou službu Francii.* —

31. III.

Dnes konečně jsem debutoval na Pingouin. Úspěch byl úplný. Vím, cítím a vidím, že se proti mně pracuje s obrovskou nenávistí, že dělají vše možné, abych nemohl dále vyniknouti — kapitán chce vyloučiti okamžitě jakmile se někdo někde neosvědčí — ale věřím, že se jim to nepodaří. Mám chuť a vůli obrovskou přes ty chvíle, kdy mysl má je znavena, ubita stálým našeptáváním

---

*) Bleriot byl školní aparát, jednomotorový jednoplošník s pružnými křídly, které pro žáky byly ještě přistřiženy, aby aparát se držel při zemi. Motory jejich byly tříválcové, značky Anzani, ve vějíři postavené, síly asi 25 HP.

**) Caudron byl dvoumístný dvojplošník s rotačním motorem Rhône o 60 a 80 HP dvojího typu: G_3 jednomotorový, školní, a G_4 dvoumotorový pro službu ve frontě.

si, že mě odstrkují, že mně zabraňují, abych se nikam nedostal. V takových chvílích nenávidím vše kolem sebe i své přátele. *Ale doufám, že v měsíci jsme hotovi a pak tam, kde volá povinnost a velí osud našeho národa a naší vlasti!*

Prší — pátek 7. IV. 1916.)*

Milý příteli!

Tak nějak mezi námi přestalo dopisování. Ty nemáš čas — omlouvám Tě, a já sám jsem též dosti zaměstnán. Konečně jsme již začali též prakticky. Trvalo to dosti dlouho, nežli nás vzali na aparáty a museli jsme ještě reklamovati. To víš, že to není nic příjemného — jíti žádati — a zvláště v našem postavení. Nu ale, dnes již jsme v »řetězu« entrainement, a tož budem vesele pokračovati.

Nejdříve jsme přišli na aparáty, které jsou na »doubles commandes« — a mají dvě místa pro pilota, který má také v ruce řízení a žáka. Zde se zůstane asi týden. Jinak tomuto aparátu přezdíváme »la mère Pingouin«.**) Odtud jdeš na »fils« — »fils de la mère Pingouin«, kdež už jezdíš sám, ovšem malou rychlostí. Zde se naučíš hlavně znáti motor a cítiti aparát. Odtud pak na »Rapid«, kdež už stříháš linie jak šňůrky rychlostí 80 km za hodinu. Zde jsme my. Odtud teprve přijdem na »trois pates«***) první létací a pak

*) Dopis Skalickému.

**) Přezdívka pro školní aparát typu Bleriot o dvou sedadlech; z něho žák šel na »fils de la mère Pingouin«, »syna matky Pingouin«, o jednom sedadle, kde již pracoval sám.

***) Stroj, jehož motor Anzani má válce ve formě Y.

už v 14 dnech jsme hotovi. Ovšem — nyní jest zde úžasně mnoho žáků; v každé klase alespoň 15, a těch je před námi ještě 6. Tož musíme čekati až po nich. Hlavní věc, aby bylo pěkné počasí, neb na aviatéra déšť nebo vítr, to je jako na květ mráz. Jako nyní, už jest to 6 dnů co prší. — Ovšem hlavní věc — klid a čekat. Nenechati se rozčilit — ničím, až na nás přijde, tak půjdem. Teď máme ještě dost práce. Budou v nejbližších dnech zkoušky z theorie, tak to víš, že se činíme. Jsou to věci dosti nesnadné, i Francouzi v nich plavou. Museli jsme se vzíti hodně dohromady, ale půjde to.

Naši »piloti« Pilát a Štork, litají každý den, a co nejdříve dostanou bi-motáky. To jest appareil do chasse s dvěma motory. Tož než oni půjdou na frontu, to bude trvati ještě aspoň 6 týdnů. Dle toho my se zdržíme ještě nejméně 2—3 měsíce nežli se přijdem podívati na Vás do Paříže.

Jinak jsme zde již 7 týdnů — a ještě jsme z campu nohy nevytáhli. Jest to od Pau dosti daleko 12 km a když je neděle volná, jednou za 14 dní, tak nemůžem proto, že nejsou »prachy«. To by stálo vždy nejméně 5 frs. a to víš pro vojáka pětivoko to jest už kapitál. Co jsou zde Francouzi většinou protežovaní »fils à papa«, ti mají stovky na rozházení. Ovšem v tom s nimi závodit nikdy nechcem a nebudem.

Ale přece si budu hleděti ještě ušetřiti z těch 1 fr. 25 denně, bych si mohl později nechat přešíti hadry jako Starý a naši. Pak se chceme společně podívat do Bayonnu, oživiti vzpomínky na ten perný čas naší vojenské přípravy, při tom tak plný — českým životem v naší kumpanii. Pak ještě se podíváme do Biaritz — na moře, kdež

jsme na plážích prožili celé neděle. Ovšem dřív tam nepojedem, jak za tři čtyři týdny.

A což Vy v Paříži? Kam jdou plány? Dostáváš dopisy od »sestřičky Vitákové«? Žádné zprávy z domova?

Vidíš, napiš mně pár řádečků, potěší i zde, jako těšívaly vloni v zákopech. Šejnohovi upřímný pozdrav a že si zase s ňákou »čumkartou« snad někdy naň vzpomenu. Dále všem v comitétu — sestřičce Lidušce — Polcarovi, že budu též psáti, jakmile budou ty zkoušky s krku.

Tebe líbá Tvůj

Jenda

19. IV. 16.

Škola v Pau. Píši málo a dnes se vracím k svým zápiskům, v pevném úmyslu, abych zachytil, jaké změny duševní zde prožíváme. Hledám a sbírám zde klid. Je to již 7 týdnů, co jsme zde a nikam jsem nešel dosud.

Žádná tedy společnost, která by nějak zaměstnala mé myšlenky. Vše beru z prostoru, z neznáma a tak jsem nejklidnější. Před těmi devíti dny, co jsem psal, byl jsem tak otráven myšlenkami pessimisty! Dnes se měním. Mám víru, že vše dobře skončí — vojna — aviatika — naše práce za svobodu — a že se vrátíme. Mám v to nezlomnou víru. Včera psal Pilátovi Preininger z Alžíru. Píše, že je tlumočníkem u srbského vojska, které tam bylo posláno na zotavenou. »Jsem rád,« pokračuje, »mezi nimi a hledím těm ubožákům udělati vše možné. Nedávno přijel

ministr Darižinović, jemuž byl představen a který mu řekl: »Vám Čechům jsme zavázáni díky a nikdy nezapomeneme toho — —.« Tak si při tom vzpomínám, kde všude naši jsou. V Srbsku, Soluni, na Korfu, v Alžíru a tam všude těší naší milou teplou slovanskou řečí srbské junáky. — — Jistě, to bratrství, jež nás poutá k Srbům, je svaté.

11. IV. 16.

Dnes jsem dostal od sl. Jitky dopis. Je tak upřímná v něm — a tolik mě potěšila svými řádky. Že prý — píše mezi jiným — píši takové krásné věci — a říkám si: jí jsem snad napsal svoje nejkrásnější myšlenky, které mně ve válce hlavou přešly. — —

13. IV. 16.

Z Paříže docházejí divné zprávy. Zase se hádají. Jak jsou někteří krajané malicherní a tolik zapomínají na své povinnosti k celku! Při tom všem ten starý již dědeček Masaryk, Durych a ta dobrá duše Beneš se s tím zbytečně unavují. Již těch nesvárů si ani nevšimnu, nestojí to za to.

15. IV. 1916.

Dny nejisté, plné stálých dešťů, což nás netěší příliš. Pro nás musí býti klid a slunce. Tím se celý náš život rozsvětlí a je klidno v nás samých. Zprávy, které docházejí z domova, nejsou nejlepší. Národ mlčky čeká konec války, který mu

přinese rozluštění, splnění jeho přání! Zatím se vídeňská vláda stará, aby nějak rozbila »l'union sacrée«, kterou doma tvoříme. Ale nepodaří se jí to, ani na ten dokument, který dala otisknout všem novinám, nikdo jí nevěří. — — To vše odbude se u každého z nás, u našich lidí doma ironickým úsměvem. *A myslím, jak by bylo nyní třeba něco u nás začít či počká se, až se ofensiva spojenců hne?* A jak k ní daleko? Víru v ní mám.

18. IV. 16.

Nová zpráva! Škola Bleriotova je zde zrušena a my čekáme v nečinnosti, že nás pošlou do jiné školy, na jiný aparát. Tolik jsem se těšil, že zde dodělám aspoň náš brevet, ale jak je vidět, již ne. — Tož čekám a čtu Tolstého Dětství, mládí a jinošství.

19. IV. 16.

Dnes nás oficielně rozdělovali do jiných škol. Snad půjdem do Buc, což je ostatně naším přáním. Vzpomínám si, že jsem měl již předem tušení, že zde nedodělám svůj brevet. Bylo to viděti podle toho, jak to začalo. Přes různá rozhodnutí ministerská, která se nás týkala, nebylo s námi tak zacházeno, jak bylo třeba. Měli jsme začíti hned entrainement a zatím byli jsme odstrčeni. Následek toho je, že za 2 měsíce jsme hnedle nic neudělali, nyní bude třeba nových dvou měsíců, abychom to dokončili. Snad zatím se utvoří naše armáda 300 tisícová(!), která by byla základem naší branné síly. *A nebo? Přece budu povolán*

tam, kam jsem dal slovo — — — konati tu naši povinnost a umříti za nás — u nás. Ale překážka je, že jsem sám. Spoléhal jsem tolik na kamarády, ale zklamal jsem se příliš. Jsou nesmělí k činům, poněvadž pochybují o výsledku. A přec to jedno umříti zde, ba spíše lépe by se to umíralo doma. Nechtějí, poněvadž nedovedou mysleti napřed, nedovedou si utvořit představu o možném překonávání nesnází!

Jediný Š. je to, který cítí, vidí a jedná v naprostém souladu a harmonii s sebou a v prostoru. Je přímý, otevřený jak příroda.

20. IV. ráno.

Den se probudil s deštěm, který se rozehrál na plechových střechách našich baráků. — — Oči otevřeny, hovím si ještě asi hodinku a v tom milém polosnění si vypravujeme o svých snech — — o času, který zašel a k němuž nás poutají jen vzpomínky. — — Pak nejpotřebnější upravení a chci jíti se Š. na jeho »Divin« — — ale v obavě, že by mohli dělati nějaký »appel«, zůstanu sám. A tak si béřu můj zápisníček a píši.

Dosud není určeno, kam odjedeme. Možno, že to bude trvati ještě 5—6 dní. Co nás čeká? Vím, že jedině svou vůlí to vše dokáži přes všechny překážky, jež se rády v cestu staví.

26. IV. 16.

Na cestě po celé Francii, již dva dny a tři noci trvající, unavující, ale zajímavé! Zastavujeme se v Bordeaux. Jdeme po nábřeží, obdivujíce lodě, debarkující všecko možné. Jsou zde anglické,

americké — všech možných států. Pak dál úrodnou krajinou, až konečně v úterý ráno ocitáme se v Buc, kde hledíme se jako vždy zaříditi k úplné své spokojenosti. Vypravují zde o přísnosti a možném vyloučení z aviatiky, věřím však, že se mi zdaří to, co si přeji a udělám ještě věci, které poslouží našemu jménu.

Buc, 28. IV. 16.

Jsem spokojen. Pracujeme každý podle své schopnosti a jde to vesele ku předu. Jaký to pocit býti ve vzduchu. Vždy jsem si to představoval příliš nesnadné, ale není to nic, jen třeba vědět, kdy jaký pohyb udělati. A tak si zvykám »cítit« aparát. Též jsem se dnes odlepil a trošku moc vysoko: letím, aniž bych okamžitě zpozoroval, že to jde tak rychle nahoru. Najednou si to uvědomuji a okamžitě koukám, abych se dostal dolů. — — Šťastně to dopadlo. Pak jsme si vyjeli s naším monterem na procházku. Poprve jdu výš a obdivuji obdélníky polí — zákopy — dráty — kolíky — baráky, které se mně zdají jako dětské hračky. Vidím i jiné aparáty — cítím nápory větru do tváře — při přistání mám pocit jen něčeho podobného jako ve zdviži. — — Den k večeru se pokazil větrem.

29. IV. 16.

Stálé větry zabraňují pracovati. Tož hovím si v posteli a čtu a přemýšlím o všem možném. *Ptám se, dojde-li k utvoření naší vlastní armády. Je to pěkná idee. Pak byli bychom jistě svobodni. Vím, že je zde mnoho překážek, také dost nedů-*

věry v možnou a platnou účinnost její, já pro sebe věřil bych plně našim politickým pracovníkům, kteří jsou svědomití, upřímní a poctiví jako Masaryk, Beneš a jiní. Často si vzpomínám *na svoje plány* a dnes si říkám, *že by byly nesnadno k provedení, ačkoliv by bylo toho nutně potřeba právě dnes, než začne ofensiva spojenců.* Ale postavení Angličanů je vážně otřeseno povstáním v Irsku, které — jak se zdá, nabylo vážných rozměrů. Zajisté se podaří tento bláznivý, nerozvážný čin napraviti tím, jak píše dnes G. Hervé v »La Victoire«, že se Anglie s Irskem vyrovná. Tím bude zlo na delší dobu odstaveno.

1. máje 1916.

Již zase 1. máj a s ním se vracejí vzpomínky na loňský rok na dobu ofensivy u Arrasu. Vpomínám tichých májových nocí pod širým nebem v zákopech. Co krásy v tom tichu, co melancholie, v jejímž klínu jsi byl utišen — a zase jsi vzpomínal. Dny utíkají, vzpomínky rostou, zkušenost je bohatší o denní dojmy a válka, která tolik tisíců životů denně si vyžaduje, nechce vzíti konce.

2. V.

Dnes měl Ch. smůlu: přistával a zapomněl »přitáhnout«, tak si vjel plným motorem do země. Za trest celá třída 4 dny »à pied«. Hubujeme, ale co dělat. — — Na štěstí prší »májově«, tož se vracím ke svým zápiskům, čtu Pascalovy »Myšlenky« a hlavou táhnou celé řady různých plánů, myšlenek a vzpomínek. Jdu ven z baráku po

cestě ve zrosené trávě, v níž sedmikrásy svítí vedle rozkvetlého jetele. Hlavou se mi mihne myšlenka na Dra Novotného.*) Vzpomínám si, co řekl M... stran našich plánů. »Víte, já se k těm věcem neodvážím. Nemohu. Moje osoba je příliš populární, známá veřejnosti u nás — byl bych lehounko poznán. A pak již tím, že jsem zde, udělal jsem hodně, co jsem mohl. Nyní žena i dítě trpí a přece jsem nemohl jednati jinak. Je naší povinností, by každý z nás k tomu pracoval...« A on skutečně pracuje bez únavy. Tak si myslím, že při naší mobilisaci... by se na toto mělo pamatovat, a pak myslím, že i K., dobrý, poctivý, odhodlá-li se k vojně, by na toto měl jíti. Ostatně i zde je nutno vyčkati jistých okolností a času. Zatím co tyto myšlenky píši, by se nerozběhly a zůstaly památkou mně — anebo po mně, moji kamarádi se baví také vzpomínkami na cestu z Pau do Buc, na zastávku v D., na návštěvu nočních lokálů, kteréž jsme se my dva samo sebou nezúčastnili. Tak si dnes myslím a věřím, že jsem již vyléčen ze svého exoticky smyslného rozrušení smyslů — — —

3. V.

Po dešti zase pěkně. Vdechuji čistý vzduch s rozkoší a s radostí ze života, který je velký a krásný. Pokračuji v entrainement, ale něco mne zaráží: nejsem úplně klidný ve vzduchu. Aparát se nahýbá a já jako v neklidu hned opravuji, tím však jsem úplně přiveden z podélné rovnováhy a můj neklid se pak zvětšuje. Věřím, že svou pev-

*) Pseudonym dr. Edvarda Beneše.

nou vůlí dokážu, že přivedu aparát úplně ve svou moc. Nedávno psal Polcar, že Štafl odjel do Ruska. Kdož ví, za jakým účelem. — —

5. 5. 16.

Mám chuť k životu, vše jde dobře, jsme úplně spokojeni a cítím v sobě plnou sílu jara a mládí, života znovu se probouzejícího. Myslím, plány se rodí v hlavě — — a tím se konejším.

9. máje 1916.

Dnes je tomu rok — vzpomínám na to jako ve snu — co jsme útočili na Targette. Vesnička divného jména, které naši rodáci v Čechách budou vyslovovati tak jak se píše jako Neuville, Souchez, Carancy — — — a všechny ty vesničky u Arrasu v Artois, v pláních úrodných polí. Je slunečné ráno se silným větrem tak jako v loni, kdy již namačkáni v první linii zákopů, očekávali jsme hodinu útoku. Dnes již nevím, jaké myšlenky nám právě táhly hlavou — — vím jen, že se srdce chvělo, a že jsme šli všichni rádi. V 10 hodin již někteří naši nedýchali. — — — My pak celý den drželi posice, až do rána druhého dne. Připomínám si únavu takové bitvy, únavu, kdy jsem již nebyl schopen ani ruční lopatkou udělati si před sebou malý zákopek ke krytí před kulemi nepřítele. A pak okamžik, kdy večer vyrovnáváme frontu a počítáme a vidíme, že z celé naší slavné české kumpačky nás zbylo na 80. — — Měl jsem takový pocit hluboké upřímné lítosti, že jsem cítil slzy, pálící v očích,

ale neplakal jsem — nemohl jsem. Jen šeptal jsem si a stokrát opakoval jako beze smyslu jména třech našich nejlepších kamarádů, kteří tam zůstali. — — Nadešla noc za polovičního bdění a polovičního spánku a konečně ráno, zastřené závojem bílého rubáše mlh. — — Jdeme, jak stíny se táhnem zpět dozadu. — — Takové jsou vzpomínky a říkám si, že byl to krásný útok, jaký již jsem neviděl od té doby. Tož chci jej znovu vypsati na žádost Dra Sychravy, který nás doprovázel ze St. Germain de Près až na nádraží des Invalides. Pozoruji jej — inteligent — pracovník — přímý — plný energie k naší práci za svobodu. Dra Beneše s Kupkou tentokráte jsem jen spatřil. Byl jsem s hrstkou umělců na večeři v jednom restaurantu u Pantheonu, kde jsou též Srbové a kde je viděti ty přímé obličeje našich bratří! Byl jsem vesel tu první neděli májovou, vesel upřímně, »po našem«.

Buc, 11. máj 1916.)*

Milá Sestřičko!

Dík za milý dopis. Byl jsem mile překvapen při otevření jeho, neb jsem vytáhl »5ti oko« (promiňte ten »vojenský« výraz) a snítku konvalinek, které ještě voněly — — tak, jako ty u Vás v pokojíčku na stolku. Tož dík srdečný — — — ale tu poklonu — že jsem snad skromný — a delicat odmítám — — poněvadž tomu asi tak není, neb Vy mě — — někdy si říkám až příliš — — častujete.

Nu, ale vím, že jste upřímná — — že se staráte

---

*) Dopis slečně Skuthanové.

o mne jak o »bratříčka«, tož máte jenom za to za vše moje srdečné díky. Budu střádati, bych si — jedenkrát skutečně »aviateur« — mohl pořídit nějaké slušné šaty — — byste měla ze mne radost, až Vás navštívím.

Zatím pilně pokračuji v entrainement. Nad Paříž ještě nemohu. Jsem na jednoplošníku »Blériot« a to je taková, jak my říkáme, »amerikánská mašina« a il faut être fou pour monter la dessus.*) Jest to pořád přípravka pro malé »appareils de chasse« — proto, že to jest aparát náramně citlivý. Nepatrný proud v docela klidném vzduchu — a již to s ním řádně zahýbá. Teď dřeme »aterissage«, což je nejtěžší — ale jde to.

Když tak po prvé jsem se odlepil od země, měl jsem krásný pocit — volnosti — — něco tak měkkého cítím a pluji v tom prostoru. Jen proud vzduchu bije do očí — do tváří, jest třeba vzdorovat svou energií! — A ani se člověk nenaděje — a najednou zpozoruje, že jsem moc vysoko. První myšlenka: honem dolů! — — Ale jak? Tož si to dobře rozmyslím, a jedu dolů, šikmo. Zde necítím docela nic, neb všechny nervy a myšlenky jsou napjaty v pozornosti. Neb dotknout se země v šikmé poloze, má za následek »luping«, který končí úplným rozbitím aparátu — a nějakou odřeninou pilota. Vyrovnat appareil moc brzy — do vodorovné polohy má zase tu vadu, že appareil se smekne na křídle, poněvadž ztratí rychlost, a odtud ty nešťastné »glissades sur l'aile«. Tož je to pravý moment, který jest nutno vystihnouti. Zde se rozbije nejvíce strojů. Minulý týden v našem oddělení — za tři dny — jsme rozbili šest

---

*) Je nutno býti bláznem, aby člověk do toho vstoupil.

strojů. Já měl štěstí, až do dneška jsem nic nerozmlátil, ačkoliv jsem dělal skutečnou »akrobacii«, jak říká můj moniteur.

Dnes ale to už jde, tož ještě několik »sorties« a jdu na biplan »Caudron«, na kterém se mohu již podívati nad Paříž a na kterém udělám již svůj brevet.

Chcete si udělati výlet? Tož jeďte z gare des Invalides do Versailles — a odtud pěšky 4 km k nám. Zde na postu uvidíte stát takového »terrible terriou«, totiž vojáka na gardě — tak mu řekněte moje jméno a on mě přivede. Zde s Vámi mohu promluviti as ¼ hodinky a pakli nebudem pracovati, tož i více. Přijeďte. Uvidíte, že se Vám tu bude líbiti. Je zde pěkně. Ale nelekněte se, až mě uvidíte. Jsem celý černý, opálený od slunce, ošlehaný od větru — — což dodává mně zdraví a síly.

Ruka zůstala taková, jako jste ji viděla vloni — ale docela nic mi to nevadí. Bude to věčná památka na válku! Naše escadrilla bude museti čekati na nás dva, co jsme zde, až budem brevetė. Druzí jsou již v jiných školách na »perfectionnement«. Šimkovi píši. Též by rád do aviatiky — ale není možná nic pro něho dělat. Škoda. Byl by to zajisté též dobrý »aviateur«. Tož přeji veselé zábavy v nedělním koncertě, kdež se asi sejdete s Málkem.

Srdečně zdraví a na shledanou se těší Váš

Jenda Hofman

12. V. 16.

Dny beze změny: pokračujeme v našem výcviku a čím více dovedeme, tím více odvahy a chuti k práci. Dozvídám se, že posl. Dürich odjel do Ruska — jistě za vyjednáváním — —

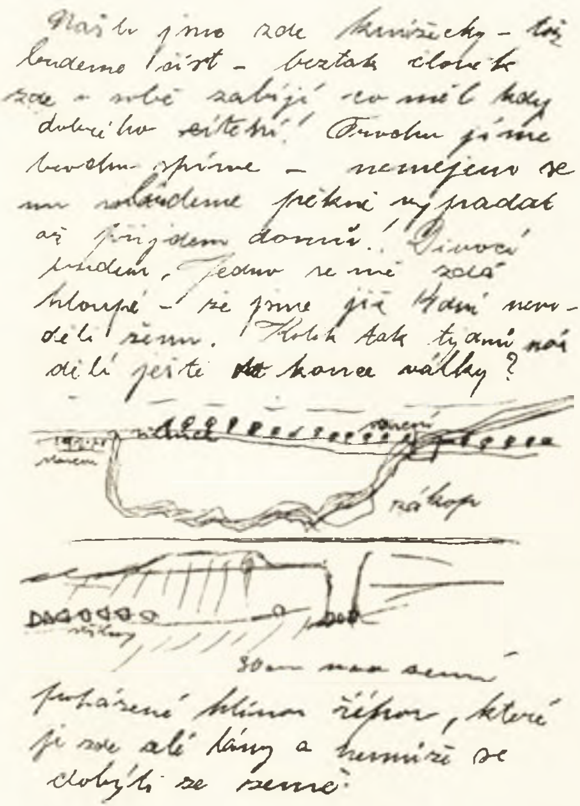
13. V. 16.

Jsem dosti mrzutý a neklidný ze včerejšího neúspěšného přistání, v kterém mne můj přítel Ch. předešel. Ale půjde to, ne-li dnes, tož zítra jistě. Jinak vše v nejlepším.

15. V. 16.

Pondělí ráno! Dny deštivé a větrné a tak nepracujeme a já jaksi upadám v zádumčivost ... Jsem zase svědkem jedné lásky a to k jedné ze sestřiček tak milé mi rodiny Št. Sám loňského roku jsem si řekl, že, kdybych se nevrátil k nám domů k té, ke které mne táhnou všechny moje vzpomínky, že sám bych měl L. rád. Svoje plány jsem řekl jednou na nábřeží jednomu ze svých důvěrných přátel. Dnes vidím tu mladou, naivní, upřímnou lásku těch dvou mladých lidí ... a první myšlenka, která mně prolétla hlavou, byla, že budu asi zase důvěrníkem jejich — jedním, který třeba bude těšiti srdce L., jak se to stalo u M ... ky. A tomu se nemohu vyhnouti — můj osud mně dává již takové starosti, ne zrovna příjemné a veselé. Sám s toužícím srdcem, které volá, čeká lásku, stojím stranou a raduji se ze štěstí jiných ... Tak často vidím příležitost, která jde kolem a již

se nechci chopiti, nevšímaje si jí, přesto, že je tak vábná. Když jsem odjížděl po prvé do Pau, br. Št. přišel se na nás podívat na nádraží Quai d'Orsay. Bavíme se vesele — v Paříži jsme vždy veselí — a ani jsem nepozoroval, že přišla i M., která mně podává s úsměvem a radostí ruku — »že jsem ji neviděl«. — Ano, nevím, kdy a jak nás pozorovala a po prvé v jejich očích vidím úsměv, radost od doby, co Karel B. — byli spolu zasnoubeni — není... Hned mne nic nenapadlo, až když z Buc přijeli jsme na první májovou neděli do Paříže. Přijdou mně naproti se sestrou a Ch. a ještě s dvěma mými přáteli Sk. a Šejnohou malířem, kteří mě vítají s otevřenou náručí a nelíčenou upřímností. A ony sestřičky přišly a že prý máme přijíti s nimi na kávu... Tož jdu, ale držím se po straně se svými kamarády a je nechávám jíti napřed. Bylo to snad neslušné a cítil jsem, že ji to zarazilo — jakýsi smutek jí přelétl přes tvář. — Ale jsem rozrušen ránem a zapomínám napravit něco, co jsem snad zanedbal... Při odchodu loučíme se a nevědomky její ruku podržím déle ve své — — zapomínám se a vtom postřehnu znovu smutek v jejích očích a vidím, že myšlenky její zabloudily jinam. — — — A pak, jsem dnes hodně změněný, a říkám si: Jsi mlád — přesto, že už 26 roků — a užij chvilky, která se ti naskýtá, nevíš, kdy a zdali se vrátíš z vojny do civilu. A tím žiji, užívám, co snad jsem v mládí nerozumně promeškal. Ale mám právo tak žíti? Vždyť mám myšlenky tak čisté, srdce plné touhy pro Tebe, dušinko drahá. A stále si říkám, že se vrátím — a pak Ti dám nahlédnouti, přečtu Ti ten svůj zápisník svého života a poznáš, že při všem všudy, při těch nejlepších radovánkách v žití, ve

Našli jsme zde knížečky – též budeme číst – beztak člověk zde v sobě zabíjí co měl kdy dobrého v sobě! Trochu jíme trochu spíme – nemejeme se ani nebudeme pěkně vypadat až přijdem domů! Divocí budem. Jedno se mi zdá hloupé – že jsme již 4 dny neviděli země. Kolik tak týdnů nás dělí ještě do konce války?

pobořené hliněné řepou, které je zde ale hodně a nemůže se dobýti ze země.

List z Hofmanova deníku
(Skutečná velikost)

všech těch utrpeních jsem vzpomínal jen Tebe, na rodnou zemi a mého tatínka, kterému chci ještě zpříjemniti těch několik hodin, jež mu budou zbývati ke klidnému žití a k radosti v naší svobodné zemi...

17. V.

Včera již v netrpělivosti zažádal jsem si, abych mohl udělati tour de piste. Tož jedu, ale již předem jsem neklidný. Malý vítr mne sráží, jsem v ustavičném napětí a když již přijíždím na pistu, cítím proud vzduchu »remoux«, způsobený jiným aparátem. Snažím se co mohu, jenže moje úsilí je neklidné, horečné, nervosní, chci přistáti, ale aparát, který se nahýbá přes moji vůli na jednu stranu, ačkoliv jsem dělal vše možné, ale možná, že špatně, se v rychlosti dotkl země a udělal loupink. Hrabu se zpod aparátu a první moje myšlenka byla, zdali není nic rozbitého. Samo sebou se rozumí, že je vážně porouchán. Říkám si, že nejsem dost klidný a že nemuselo k tomu dojíti, kdybych byl býval »přitáhl« více a o něco dříve. Ostatně už se stalo a nyní musíme se snažiti pílí a vůlí dostati se kupředu — — ke svému cíli.

23. V.

Po tomto slavném svém lupingu byl jsem několik dní jaksi zaražený, ale dnes již to jde. Tu slavnou tour de piste jsem šťastně dodělal a teď jezdím — totiž lítám. V neděli jsem se byl podívati v Chennevières na svůj domek, na »maman Fine«, jak jí říkám. — Dozvěděl jsem se novinku a ne zrovna nejlepší. Byli se na mne zase ptát

od vlády. Chtěli jakési »renseignement« — nijak si to nemohu vysvětlit!... Ostatně počkám, neb čas všecko vysvětlí. Mluvil jsem také s našimi hochy, kteří byli v sokolských krojích, a na jejichž kajdách od červené košile se odrážely válečné medajle... Jsou to vždy moje nejlepší dny veselosti a družnosti, které ztrávím mezi svými kamarády.

Buc le 26. V. 1916.)*

Milý.

Odpusť, že Ti nedávám o sobě nic věděti. Dohromady mnoho toho není. To asi víš, že jsem byl v Paříži, a že jsem se k Tobě ani nešel podívat — musíš prominout. Všude mne zvou — perou se o mě — a abych všecky uspokojil — béřu to po pořádku.

Také jest Ti asi známo, že jsem měl »smůlu«. Ostatně nejsem sám. Můj přítel Charvátek měl skoro to samé. Jenže já to udělal už řádné, dramatické, s tragickým koncem: Appareil si to odnesl — já ani odřeninu.

Bylo to tak k večeru, když už soumrak sedal v dolinách. Nechtělo se mně příliš — cítil jsem se unaven, no ale jedu! Již cestou dostávám takové divné myšlenky. Říkám si: Kdybys tak musel teď přistát, to by byla psina — neboť pode mnou vidím jezero — — tož se zatáčím zvolna a za chvilku jsem nad »pistou«. Jsem rád, že jsem šťastně dojel — no, a teď dolů. Ale najednou jsem dostal takový prudký proud vzduchu — s aparátkem si to zahoupalo — já si povídám: Jdešináč,

*) Dopis Skalickému.

no a píchnu, zarazím motor a jdu dolů. Ale nevím, bylo-li to mou vinou, nebo ještě nějaký vír vzduchu — aparát jde dolů, ale řádně na pravou stranu. Není v rovnováze. Dělám vše možné, bych jej přivedl do polohy, ale nevím, zdali dělám dobře — neb špatně, nic mně »neodpovídá«, les commandes nerepondent pas a rychlost je čím dál tím větší — a já v tom rozčilení ještě dám motor a to tomu dodalo. Neměl jsem už čas nic udělat, bych tomu zabránil. Ze sta metrů to je dílem 3—5 vteřin. Přece přitáhnu — chci vyrovnat, ale vtom cítím, že appareil se dotknul země. Slyším rupnutí — a dělám kotrmelec ve vzduchu. To jde zvolna! Za tři, čtyři vteřinky — aparát na mě — — a já se z toho hrabu ven. První myšlenka je, že asi appareil bude řádně pošramocený, a že jsem to já, co jej rozbil.

No, ale neměl toho moc. Vrtule a motor byly netknuté. Jen ocas jest přeražený. Tak jsem šel se smutnou hlavou k monitérovi kterýž na mne čekal. Očekávám řádné vynadání, ale on jen se mne ptá: »Tak, co jste dělal?!« Tož mu to vysvětluji, svádím to na ty »remoux«. A to bylo vše!

Samo sebou, měl jsem malý trest, 8 jours do nižší třídy, ale dnes jest to již s krku a jezdí se vesele dál, a říkám si »opatrnosti není nikdy moc«. Jinak vše jde dobře. Vstávám se sluncem a s ním jdeme spát, a dospáváme od 8 hod. ráno do 4 odpoledne, kdy máme úplně volno. Zde hlavně bych mohl využíti čas — ale čím? Psáti? V hlavě jest samé lítání, i v noci se mi zdá, že lítám — tož se k ničemu kloudnému nedostanu, bych něco svedl dohromady. Až po brevetu, budu klidný — tak zase budu škrábati něco pro »paměti«. Ale tu ruštinu bych rád dřel. Co děláš ty?

Stále tak znavený? Nebeř si to vše tak příliš k srdci — vždyť žijem pro naši budoucnost.

Příští neděli, teda 4. VI. — se asi k Tobě podívám. Ale není to jisté. Čekám, že Starý se na nás přijede podívati — ale možná, že to udělá jak »Štork«! Jsou to »sojkové«, ti kluci! No, tak Ti přeju stálého zdraví a klidu — a veselé mysli — neb to jest jedna nejlepší síla — klidného žití.

Se srdečným pozdravem

Jenda Hofman

27. V. 16.

Zase sobota. Týden za týdnem utíká, ani se nezdá. Jsem v klidu. Čekám St., který je z fronty na dovolené, ale nenavštívil nás. Nevím proč, ale, jak mně říkal Polcar, je v nějaké divné jarní náladě. Zkrátka to jaro naň působí! Ano mládí. — A mně se zdá, že já jsem je problouznil v chimerických ilusích, v snění, které nevedlo nikdy k žádné positivní práci, jejíž výsledek dnes v mých 27 letech by mi mohl býti znám. Nu, ale — — válka je to, která rozluští můj osud, povolání a nebo — — bude konec všemu.

31. května 1916.

Práce, momenty klidu, úspěchu a hned zase moment neklidný — — jsem mrzutý sám na sebe. A při tom ještě ty tváře mých kamarádů, kteří jsou rádi, jsem-li poslán, jako včera, na 60 HP Caudron. A tak vše je neklidné — hledím dost

neurčitě do budoucna. — Jsou zde tak různé a dosti divné poměry. Na př. jeden, který není schopen udělati svůj brevet, a který jej ani neudělá. Člověk, který nechce, je přímo cpán a druzí pro malou chybičku jsou vyhozeni z aviatiky. Nu, to vše, ty nepříjemnosti se prodělají...

1. června 1916.

Tak už zase červen. Už tomu bude pomalu rok, co jsem byl raněn. Myslím a vzpomínám, že to zranění bylo mým štěstím, může-li se tak říci. Bez něho bych nebyl dnes zde a kdo ví, kde budu zítra! Psal Šp., že přijede do Paříže, tož v neděli se tam s ním uvidíme. Myslím i na jiné věci, na př.: že bych mohl navštíviti Beneše a promluviti s ním, zajíti do Nation Tchèque. Naše otázka jde stále do popředí, tak se zdá, že přece jen budem svobodni. Vždyť je to naše největší přání.

2. červen 1916.

Dnes vítr — pouze jednou jsme si vyjeli na procházku a nyní jsme volni. Bude přednáška z meterologie a to je všecko. Jsme v barácích, válíme se po postelích, čteme, píšem a já se vracím k svým zápiskům. Vzpomínám na dnešek rok, na zákopy u Cabaret Rouge, na všecko a opakuji si slova svého taťky »není nic zlého, aby nebylo pro něco dobrého«. A vidím dnes ve všem pravdu jeho slov. Byl jsem raněn, odvezen, ošetřován, vyléčen a operován znova a po tom všem — jsem dnes aviatik. A zde to samé. Věřím v ten

osud, který mně sudičky v úděl daly, že totiž se vrátím z této války živ a zdráv — vrátím se k nám, do naší země — ke svým a k své milé. Je jaro — tož často si na Tebe, dušinko, vzpomínám. Vyvstaneš vždy přede mnou jen jako v závoji mlh — taková, jakou jsem tě viděl před čtyřmi lety... A najdu Tě? — Věřím, že ano. V tom našem denním životě zde přijdou skoro vždy diskuse na vojenskou situaci. Někteří vidí vše těžké, nesnadné. Jen já se těším myšlenkou a říkám: Konec, pánové, dnešní vaší situaci! Vaše síla je napiata, tak jako provaz k prasknutí. Dejte ruce vzhůru, neb nic vám nepomůže. Vše, i Salonika, Bagdad, Kijev, Venezia, Paris, Verdun, Calais je a zůstane vám pouze ilusí.

3. VI. 16.

Hned zrána kol páté hodiny měli jsme neštěstí. Jeden z kamarádů — lieutenant — přistával současně s jiným. Byl výše, hélice spodního přerazila nosný stěžeň zadního a ten se shroutil jako masa. Našli jsme jej mrtvého v troskách aparátu. První dojem byl zdrcující, — pak ale to přejde, neb jsme tolik zvyklí dívati se smrti v tvář. Druhý se zachránil zatáčkou a přistál v trávě a křovisku. Nikdy není dost opatrnosti ve vzduchu.

5. VI. 16.

Včera jsem byl zase v Paříži. Mluvil jsem s přítelem Skalickým o naší otázce, o poměrech mezi námi dlouho do noci! On sám je upřímný, tož si vážím nade vše jeho přátelství, tak jako si vážím Šejnohy a druhých.

6. VI. 16.

Vstali jsme časně, ale dosud vítr, který nám nedovoluje pracovati. Jdu do lesa. Takové čerstvé ráno. Jsem obklopen na pěšinkách jen zelením, v němž stkví se perly rosy. — — A les šumí... Na nic nemohu myšlenky upoutati. Jsou rozházené v mé hlavě jak listí od loňského podzimku po lese. Na vše vzpomínám. Na domov, rodiče, na loňský rok v zákopech. — — Brzy bude to rok, co jsem byl raněn... Myslím na aviatiku, jsem již nedočkavý býti breveté a jíti dále tam, kam povinnost mně velí. Pak — — illuse — — hlavou vše projde — — já lesem klidně po pěšinkách — vzpomínám tak a užívám klid, jejž mně příroda dává a říkám si v duši: Vy, lesy, louky, vy pláně nedohledné, vy jste Boží chrám, nejkrásnější, nejsvětější. Sedím, píši, vzpomínám. Pak jdu do přednášky, které občas nám zde pořádají, abych prohloubil a rozšířil ten svůj názor a své vědění.

10. VI. 16.

Ještě stále prší a větry. Tedy nepracujeme a já dnes ráno jsem v lese, chodím po pěšinkách, konejším se, přemýšlím o tom tichu, o všem, o nás, o sobě samém. — — — Což, dojdu k cíli přes ty překážky, které se nám v cestu staví? Doufám, že ano. Je mi hlavně třeba klidu a energie, které jsem tolik míval a kterou nyní stálou nečinností pozbývám. Co chci? Ani sám nedovedu říci. Hlavně konec války je nyní největším přáním a pak začne život jiný, praktický, — neb návrat z této války je znovuzrození. Myslím též na to, jakým

se stávám. Vše, co bylo dobré v mé duši, je zbito; stává se poznenáhlu ze mne voják ze řemesla, který v myšlence se obírá jedinými plány, jak vyniknout. A to je horší než vraždění, poněvadž to vše se dělá v plném vědomí a rozmyslu. — A tak lesem, který šumí, se mnou projde vše a nakonec jedna jediná myšlenka zůstane: *Vytrvat — — povinnost!* Tož přes to vše v tom bílém ránu — — mám jediné ještě přání: *vrátit se!*

12. června 1916.

Zdá se, že poměry a vojenská situace začíná se měniti. Hlášen úspěch Rusů, kteří na několika místech prorazili posice a jdou kupředu. Žurnály zaznamenávají i úspěch našich zbraní a denní zprávy mluví o sto tisíci zajatcích a postupu o 40 km. Jinak entrainement pokračuje. Jezdím za deště i větru a tak mám již celkem 20 hodin letu. Myslím, že za 40 hodin budu přece míti svůj brevet, neusmyslí-li si mě zarazit, protože již tolik hodin mám. Kde je vina? Nechci reklamovati — nechám vše času. Ostatně, mám stále důvěru, že vše dobře skončí.

Tyto dny přijel jeden Rus, totiž Francouz, který byl dobrovolcem na Rusi a po 18měsíčním pobytu na frontě u 8. kozáckého pluku zažádal za návrat do své země; bylo mu vyhověno a nyní je v aviatice, kde podrží svůj grade. Vypravoval mně i o našich! Přesto, že je Francouz, je na něm viděti, že přijal již tou výchovou na Rusi do sebe něco měkkého, slovanského. Je sdílný, družný, upřímný, a rád se vrací k těm smutným, melancholickým slávským písním, jež u ohňů zpíval s druhy na Volze. — — Vypráví o našich a jak

sám s jedním kamarádem ještě udělali 20 našich hochů zajatci. Hned jim říkali bratři, tovaryši, a pak vzadu, kde si dali vodky, zpívali, držíce se za ruce, jako kamarádi, kteří se již odedávna znají. Ano, jsme to my — Slované, nikdy se nezapřeme. Každý z našich udělal a dělá tu svoji povinnost do konce! — Z domova zprávy smutnější, než kdy jindy: Kramář, Rašín, Červinka odsouzeni k smrti a Machar obžalován pro velezrádu. — — Bídáci! Draze zaplatíte ty životy našich! — Prý Gremela je Bezruč? Ve zdejších větších žurnálech objevila se noticka, kde on jako básník žádá krále španělského Alfonse, by zakročil ve prospěch odsouzených ... Ano, bylo by dobře je zachovati na živu, ale je nutno prositi zase nějakého monarchu o jich zachování? A náš lid doma co ten? Mlčí, trpí jak jen nejvíce dovede, ale hluboko v duši je nenávist, která spaluje a spálí jednou všecky ty pochopy rakouské vlády.

15. VI. 16.

Změna hodiny roční, aniž bychom toho příliš pozorovali. A stále se nepracuje; pořád to špatné počasí, které unavuje již proto, že se nic nedělá. Jsme rozmrzeni sami na sebe ... Jako já — — jak bych mohl využitkovati ten čas, a takto jej zabíjím. Včera dělali jsme pokusy s uspáváním — věc to, která mě občas dosti zajímá.

Četl jsem článek Horkého »Naše třetí armáda«, který je velice zajímavý a pravdivý. Je již na čase přikročiti k realisování všeho.

Často si dělám iluse o možném návratu do svobodné země. Myslím si, že bych jel domů aero-

plánem. Pak doma bych přikročil k organisaci vlastní naší aviatiky a vlastní výroby za spolupůsobení všech našich konstruktérů, vynálezců, sportovců. Potřebné vědomosti střádám a doufám, že do konce války se toho ve stálém zdraví dočkám. A takovýchto myšlenek mám někdy plnou hlavu, a jakých ještě, o nichž někdy myslím, že jsou nezdravé a nemístné — — —

16. 6. 16.

Dnes je tomu rok, co mě ta kulička škrábla. Tak vzpomínám, kde bych dnes byl, kdyby byla nepřišla. Něco zlého vždy pro něco dobrého. Poznal jsem tu lásku ošetřovatelek francouzských vojáků ve Flers, jichž si nade vše vážím — a s nimiž jsem zůstal až do dneška ve spojení. Pak poznal jsem spoustu vojáků, kamarádů, organisaci vzadu — nový kus Francie — její lid — její zvyky. Nu, a konečně jsem tam, o čem jsem nikdy ani nesnil, — v aviatice. Dnes již pátý den — nic neděláme pro stálé větry. Čtu a bavím se, jak včera, hypnotismem. Těším se na neděli do Paříže na 24 hodin, posledních před zkouškou.

19. VII. 16.

Včera byl jsem zase v Paříži a mluvil jsem s Benešem, kterému jsem řekl, že i já jsem sledován; dobře, když to ví, pro případ, stanu-li se obětí nějakých těch intrik našich krajanů. Mluvili jsme o naší armádě, jejíž uskutečnění není daleko. Jaká síla, radost, bíti se v takovém počtu!

Dr. Štefánik se vrátil z Italie, kde byl za politickým posláním a je zase nemocen. Masaryk je zdráv po dosti těžké nemoci. Celková situace je tedy dobrá, ba zdá se, že naše věc je úplně rozřešena. Jak se často mýlím v přátelích. I ti, o nichž jsem myslel, že jsou nejlepší, neměli pro mě při svojí návštěvě v Paříži ani tolik, aby mě navštívili — jako Šp. a Št. Dnes mě to mrzí, neb si myslím, že jsem se znova zklamal. Tož nevěřit, nespoléhat jen v sebe. Chci vážně začít ruštinu, abych rozuměl aspoň jednomu slovanskému jazyku. Ale to stálé rozčilování v aviatice. Nevím, kdy a kde dokončím svůj brevet. Je to stálá nejistota, ve které žiji den ze dne.

22. 6. 16.

Léto plné, teplé, krásné. Pracujeme rádi a s odvahou. Jsem na 80 HP v Châteaufort a doufám, že v první polovici července budu breveté. A pak? Jako ti druzí: do Avord na perfectionnement na Nieuport. O čem psáti? Máme plno práce. Celé ovzduší evropské diplomacie jedná o nás, o naší otázce. Hoši se omlouvají, že mě nepřišli navštívit — — a zbytečně.

23. 6. 16.

Sedím v Châteaufort a protože prší, tož v hangaru. — — Hoši hrají na čáru a já se věnuji pouze sobě.

26. 6. 16.

Dny beze změny. Létáme: čekám, že přijdu na místo Charváta, který je na brevetu. Tož čítám,

že přece v první polovici července budu breveté. Nyní začínám míti starost, jak si pořídíti hadry. Ale to je věcí i starostí vedlejší. Odpoledne sedím v aparátě a čtu v ruštině — již třicet stránek. Chci psáti, jenže žádná z dobrých myšlenek nejde hlavou.

30. VI. 16.

Zase jedno takové vzrušení v životě aviatiky. Měl jsem jíti do třídy zkoušek, ah — nevím, z kterého důvodu — mě tam dosud neposlali. Netěší mne to příliš. Tato stálá nejistota v aviatice přivádí mi neklid a béře mi chuť i odvahu k další práci. A jíti reklamovati? Kam? Proč? Tož raději budu čekati, mlčky a v naději, že přece jednou budu v klidu breveté... Nemám rád, nenávidím tuto nespravedlnost, s jakou se vůči mně jedná.

le 3. VII. 16.

Jsem někdy ukvapený a zbytečně. Myslel jsem, že mne nepošlou a zatím mám již před zkouškou. Můj přítel Charvát je dnes již breveté a já, budu-li míti příznivé počasí — tedy v nejbližších dnech.

Ofensiva, tak dlouho očekávaná, konečně začala. Naši zase jsou u Arrasu a zase do toho půjde zbytek těch 28 tisíc dobrovolců.

Včera jsem dělal »spirálku«, ale ne oficielní z 1300 m, za účastenství Štěpánových, kteří udiveně otvírali oči.

4. VII. 16.

Včera jsem dělal oficielní spirálku, která již patří k »épreuves officielles«. Ale zase mám

smůlu, která mne provází stále v aviatice. Kamarádi jsou již všichni »brevetés« a tak v očích jejich i mých přátel v Paříži jsem neschopný to dodělat. A zatím smůla, za kterou ani já nemohu. Charvát v neděli udělal tři triangly a já, ač jsem den později na »épreuves officielles« — nevím, kdy vlastně pojedu na cesty. Předně přišlo ministerské nařízení, že se nemají dělati tři triangly, za druhé, že není třeba jak 20 brevetés na měsíc! Tím pádem my budeme čekati a jezditi zatím na malé procházky... Mrzí mě to, ale pak se vpravím do svého klidu a harmonie, jež si vynutím a řeknu si, že mně je vše jedno. Jsem bezmocný v tomto směru.

Na něco si vzpomínám — — že asi tu důvěru, kterou ke mně měl a snad ještě má Dr. Beneš, jsem ztratil u něho. Mrzí mě, že jsem tolik svým čestným slovem slíbil, že se vypravím do Čech, bude-li toho třeba. Slíbil jsem mu to a ani on, ani já neměli jsme ten rozhled, jak těžko by se dalo uskutečniti. Pak počítal jsem na svoje druhy, že se na ně mohu spolehnouti, a zatím u nich — a pak to přišlo na mě — bylo tolik chladného, střízlivého uvažování, které vedlo k výsledku, že ani jeden, ani druhý jsme se k tomu neodhodlali. A já sám? Vysvětlil jsem, jak těžko je odhodlat se k něčemu takovému, a v takovém postavení v jakém se Čechy nalézají. Jsme již tací, že když jsme sami, ztrácí se naše vůle, která se nemá o co opříti. U nás všech je více pochopení pro společnou věc, kdy svoji osobu, celé svoje zájmy podřídíme idei, kteráž se jistě vykoná. Je více zdravější kritiky, lepších názorů a výsledek je překvapující. Vidíme to v organisaci našeho národního života všude. A je to tato vlastnost, která

nás zachrání v této evropské bouři a která nám zaručuje šťastnou budoucnost volných lidí, jimž je celek nade vše: jedinec křemen — »bude-li každý z křemene, národ bude z kvádru«. A tak jsem se při poslední rozmluvě s Dr. Benešem mu ani slovem nezmínil o té věci a on cítí, ví nebo tuší, že z toho asi nic nebude, tož kol té věci hovor nezavádí. A přece *bylo by třeba jíti tam k nám, udělati něco, co by hnulo svědomím našich lidí a postrašilo vládu.* Sám jsem dnes tak zklamán ve svých přátelích, o kterých jsem myslil, že jsou důvěrní a upřímní, ale dnes vidím, že je to opak. Jsou osobní, egoističtí — mají rádi jen sebe a v pravý moment se odvrátí od tebe. Tak jsem dnes sám, odloučen, nemaje druha, kterému bych se svěřil, ke kterému by mně něco poutalo — láska — přátelství. — — Dopisuji si s několika, jsem ke všem upřímný, myslím, že to je povinnost lidství, lepšího nového života bez falše, přetvářky, a zatím to vše, co dostávám, je jen vynucené společenským zvykem. I k ženě mě něco poutá, ale to je jen potřeba — hřích — mého dobrodružného srdce, a vím, že i ona klame! Mám »sestřičku«, krajanku, ke kteréž jsem bratrsky upřímný, a zase cítím, že jsem jí takovým přítelem v jejím denním životě, kterého když neměla, byla klidnější a volnější. A tak i S., kterému jsem důvěřoval, i ten mě má rád a má pro mě pocity přátelství a zase jen snad proto, bych mu psal to, co přijímám z prostoru nekonečna a co on a jiní nalézají dobrým. Tož všude to samé. Na frontě Mojžíš, který je upřímný — jediný snad on a pak — nikdo — nikdo! Srdce, toužící po čisté lásce ženy, vzpomíná na Tebe, dušinko, doma —! Ostatní vše, co jde hlavou, myslí, duší, svěřuji

papíru, protože je bílý, nezklame, zůstane. Ale nač naříkat! Je to život a přesto, že takto píši dnes sem, všecky rád vždy jednou za čas uvidím, promluvím s nimi a potěším se. —

Legie — zbytek z 28 tisíců dobrovolců — má právo nositi fourragère! *Tož též si ji připnu na svá prsa, hrdý, že ještě k těm zbytkům kamarádů patřím.*

6. července 1916.

Včera jsem šel na »výšku«, ale nebylo mi možno zůstati v oblacích. Tož dnes ráno začal jsem znovu. Bylo slunečno. Jedu rád a v 18 stech metrech narážím na bílé mraky, které se ženou od západu k východu. Vystoupím nad ně a poněvadž nemám k řízení nic jiného než slunce, řídím se podle slunce! Stín na člunu ukazuje, že mi svítí do zad. Otočím se tedy k východu a zde před mnou moře mračen. Jaký to krásný pohled! Vystoupím ještě výše — na 2500 m a zde se dívám na vlny, valící se pode mnou, bílé jako opál, zářící slunečními paprsky. Pak ale se trhají a mezi nimi dole blýská se voda Seiny. — — Tož podle jejího toku jedu nad Paříž, vidím Invalides — most Alexandrův — Aiffelovku — a pokračuji přes Chaville k Versailles směrem k Evreux. Pak ještě si zatočím ve spirále sestup a — mám to odbyté.

10. VII. 16.

Včera jsem konečně udělal jeden triangl — dnes je již špatné počasí! — za podmínek ne příliš příznivých. Hned když jsem vyjel z Buc

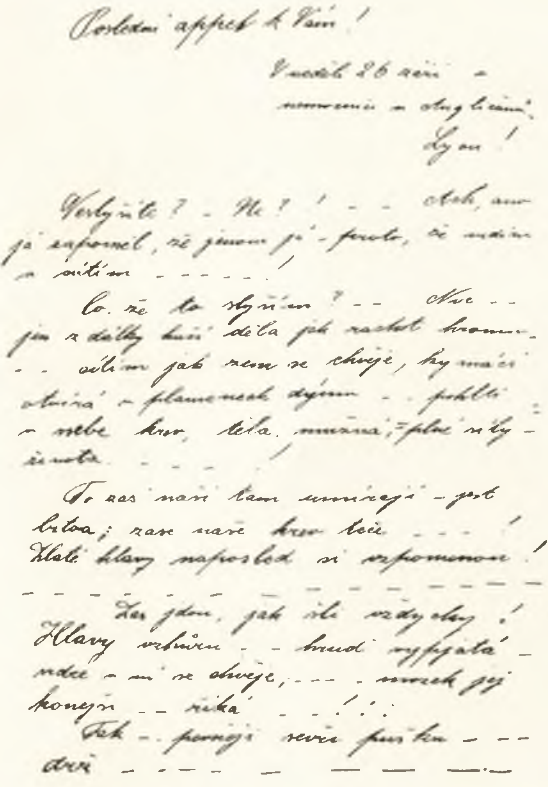
o 6. hod. ranní, motor pracoval nepravidelně. Ale vydržel jsem až do Chartres, kde jsem přistál »na dvě kola« na stranu. Podíval jsem se do čističe, byla tam voda. Zde v Chartres mluvil jsem také se Srby. Oni i já, měli jsme takovou naši slovanskou radost z toho, že se k sobě hlásíme. Oni podle všeho jsou důstojníci — je jich asi 20 ve škole. Tak Srbové jako my, začínáme svoji aviatiku ve Francii! — —

Pak pokračuji v cestě k Evreux. Zase šťastně dojel, ale špatně přistál. Nevím, co jsem měl, že tak bídně přistávám. Vyrovnal jsem totiž appareil příliš brzy a přirozeně vzhledem ke ztrátě rychlosti spad jak tíha padá. Musil jsem čekati na nezbytné přitažení drátků a tož jdu do Evreux. Prohlédnu město dosti čisté, živé a odpoledne o třetí hodině jsem přijel domů. Cestou totéž, až na to, že jsem byl v jednu dobu v mracích a chtěje se dostati ven, sestoupil jsem až na 500 m a zde jsem ztratil svoji direkci na mapě. Nemohl jsem za nic na světě poznati, kde jsem. Tož se řídím skoro nazdařbůh sluncem, které mám vzadu a tak šťastně jsem našel jezera, která byla lesklá jako led v té mlze mraků. Tož šťastně dojel a pojedu po třetí!

19. července, večer.

Již od 11tého večer breveté a dnes jsem v Avord s Ch. na perfectionnement Nieuport.*) Je

*) Cvičil nejdříve na Morane-Saulnier, jednomístném stíhacím jednoplošníku s motorem Rhône o 50—60 HP, který byl školním průpravným strojem, dříve než pilot byl puštěn na Nieuporty. Oproti předchozím strojům, které měly trup otevřený, klecovitý, měly oba tyto aparáty již uzavřený trup, jak jej vidíme u dnešních letounů.

Poslední appel k Vám!

Snímek z Hofmanova dopisu »Poslední apel k Vám«
(Skutečná velikost 15.5/21 cm)

nás zde spousta pilotů na všech možných aparátech. Těšil jsem se skoro 8 dní v Paříži, ale dohromady to nebylo příliš valné. Vždy jsem byl unaven, zničen běháním, takže jsem nic z toho neměl. Mluvil jsem s Dr. Benešem a vysvětloval jsem mu poměry pro případ utvoření zvláštní naší eskadrilly.

22. VII. 16.

První dojem zde nebyl nejlepší. A pak řečmi kamarádů, kteří ještě dělají věc horší než je ve skutečnosti, dojem se kazí. Pak si ale zvykneš. Při tom je zde malá service de garde — hlídání hangarů se jaksi příčí hrdosti nás pilotů, — kterou si odbudeš za 2½ hod. v noci za procházky a — za vzpomínek. Jinak jsme volni, nikdo nás nikdy neobtěžuje, odbydem si svoji práci a je pokoj celý den. Dny sluneční, ale větrné. Pracujem v klidu a rádi, neb nám záleží na tom, abychom se dostali do předu a odbyli si ten měsíc povinného entrainement a pak šli zase dále.

23. VII. 16. Neděle.

Pracujeme jako jiný den. Jen někteří kamarádi mají permission. Tak si rychle zvykáme. Občas přijedou nové tváře kamarádů z Pau, kteří jako my přijíždějí na perfectionnement. Tož zase ty dny — jísti — spáti — lítati. Nikdy ještě nevedl jsem tak líný život a tak málo vyplněný jako zde. Ještě že tak občas mě něco vyruší — vzruší myšlenky. Vedle mne je jeden kamarád Vincent, který byl s franc. misí v Srbsku. Prodělal ten

hrozný, velký ústup přes Albánské hory ve sněhu hlubokém na 2 metry. Vypravuje a nadává! Jak prý se k nim Srbové nedobře chovali. — — Pro všecky bylo chleba, jen pro Francouze ne. Pro své lidi, pro zajatce ano, jinak Srb, sedlák nebo pekař nechtěl ani prodati. Tož se stalo, že i zastřelil Srba, který odmítl prodati mu chléb pro něho a jemu podřízené lidi. Znal Št., který prý sám se přiznal, že je »Autrichien«, Já nikdy ve svém životě jsem nenechal a nenechám připustiti, by někdo mě nazval Rakušákem nebo aby někdo mluvil o mém vztahu — podle jejich rozumu — k té naší širší vlasti. Odmítnu vždy podobné rozhovory příkře. Vypravuje o Št., říká: »Voilà un type moitié f . . ., un type extraordinaire; lui, il a seulement la moitié de l'estomac, moitié de foie, moitié des poumons — — est tout-à-fait bon garçon —«.*) Tento člověk vedle mne ležící — — vrátivší se z nemocnice — — mluvící srbsky, zničí si život skoro úplně. Ten ústup jistě zanechal v něm nějaké zárodky plicní choroby. Vždy byl vzadu, poslední odjížděl odevšad. Jednou tři dny zůstal mezi naší — rozuměj srbskou — a švábskou posicí. A ještě přinesl s sebou spoustu fotografií této srbské epopeje, jak to správně nazval korespondent »Le Journalu«. I o nás mluvil, znal nás. Prý to byli Češi, kteří vyhráli Srbům bitvu proti Rakušanům na podzim 1914. Jeden inženýr Čech — nezná již jeho jméno — postavil jim hangar pro aeroplány v Podgorici. Zná nás, ale zase jen povrchně. Nemá ten slovanský cit, který nás všecky Slovany poutá.

*) »Hle — chlapík napolo hotov se vším — zvláštní to typ; má jen polovic žaludku, polovic jater a plic — — a při tom je docela dobrý chlapec —.«

S ním se těžko smluvím, kdežto se Srby, s nimiž jsem mluvil při svých zkouškách brevetu v Chartres se smluvím úplně. Má srbskou válečnou medaili. I zde je jeden důstojník Srb, ke kterému se jedenkrát odvážím jíti.

Jiný den zase takové překvapení. Mluvím s kamarády, jimž vysvětluji, co takový Čech je. Upozorňují mě, že jeden kamarád zde — též domorodec Francouz — umí dobře rusky. Večer byl jsem mu představen. Hned jsem na něho začal po rusky, tolik co umím. Otevřel údivem oči a hned vysvětloval. Byl delší dobu na Rusi, mluví dobře rusky, zná Čechy, byl též členem Sokola. Tož si stiskneme ruce a titulujem se »bratři«. Říká to s radostí. — —

Jiný moment: Při příjezdu sem do školy jako vždycky nezbytné zapisování a cestování z jedné kanceláře do druhé. A v jednom z těch »68« bureau jsem vyplňoval list. Měl jsem též napsati jméno otce, matky a jejich adresu; neučiním toho, poněvadž toho nemám zapotřebí, ale později musím k vůli formalitě administrativní. Vtom tam přijde nějaký kapitán, který si mě okamžitě zavolá a hned se vyptává, který pluk. — — Asi ta furažérka mu padla do očí. — — Říkám ten a ten, můj setníku! A hned se ptá, která kumpanie, který lieutenant, kapitán a ke konci, prohlížeje si knoflíky mého kabátu, táže se, proč nenosím knoflíky regimentu. Odpovídám: »Protože tyto nacházím lepší.« — »Je dobře, že nosíš furažerku,« pokračuje, »sám jsem také od cizineckého pluku — — Peyron — — neslyšel jsi o mne? A kde je pluk a co nového s nimi?« Vypravuji, že jsou na Somně, že se zase bili a jaké obrovské ztráty utrpěli . . . On ví, cítí, jakou oběť

Francii přinášíme. »Z 30 tisíců dobrovolníků již jich jenom je 4—5 tisíc — —« »Říkáš?« »Ano, už jen tolik.« — A snad oba v té chvíli cítíme, že musíme nositi furažérku, aby věděli, co jsme za vojáky a k vůli památce padlým. A odcházeje, podává mi ruku, potřese — — a že je prý rád a až budu něco potřebovat, ať jej najdu. — — »Dobře, mon capitaine!« Stane se.

Večer.

Tak vzpomínám na svoji dovolenou celých 6 dnů. Jak jsem se potěšil mezi svými přáteli! Sk. a Š. udělali pro mě mnoho. Sami oba střádají, odepřou si a já jistě stál Jendu Sk. nejméně deset vojáků. Vzpomínám též na návštěvu u Bílečkových. Myslím, že mám vůči nim málo taktu! Přijdu vždy k nim jako velká voda — bez pozvání a bez ohlášení. — Ale nač to! Mám k Bílkovi upřímný vztah pocitu přátelství, kteréhož si vážím. Zatím co on mě kreslil, prohlížel jsem si jeho práce, jeho »políčka«, to nejkrásnější a největší, co kdy udělal. A vzpomínám si: když jsem psal z Lyonu z nemocnice des Anglais, kde jsem se léčil po operaci ruky — zbytky železa a smetí mně zůstaly v ráně od zranění 16. června — na naše Comité do Paříže výzvu »Vám v Paříži«, báseň to v próse, k ní hlavní látku mně daly jeho políčka. — — Viděl jsem je při psaní, jak on je zná vytvořit a jak u nás doma ta krása je. Jistě ztěžka mu šla slova z úst, když mně povídal: »Mnichováčku, musíš odpustit, jestli že ti nic nepředložíme, my zde nic nemáme!« A i ona, jeho paní, duše umělecká, to jistě myslila upřímně.

Oh, lidé dobří! Vždyť já jen proto přišel k Vám, že si Vás obou vážím, že Vás mám rád!

26. 7. 16.

Středa. Odpoledne odpočinek pro naši divisi. Ráno jdeme doporovodit k věčnému odpočinku kamaráda, kterému zvláštním neštěstím byla useknuta hlava. Otec dvou dětí a v několika dnech měl býti poslán domů. Protiví se mně ty »ceremonies religieuses«, že to dál nejde. Je to něco bez upřímnosti a bez citu.

Včera jsem dostal dopis od Solničky, který je v nemocnici a léčí ránu, kterou dostal v posledním útoku na Somně. Píše, jak zase je mezi hochy moral pokleslý. »Píšeš,« pokračuje, »že obdivovali jste všichni naši kuráž, ale věř, bylo to hrozné přepínání sil, jež se již začínalo mstít na nás. Mohl jsi viděti, že již i těm, kteří nikdy se nebáli — hrdinové řekl bych — docházela síla. Mnozí řekli, že to, co dělali, bylo již naposled, že příště je as sotva někdo uvidí útočit. Je to smutné, ale kdo přivedl nás na ten stupeň? Naše commandement, jež chtělo nás využít jako málo koho. Ovšem, mají málo lidí, ale je to čestné chtít toho, kdo se ti nabídne jako dobrovolník, zužitkovat do posledního dechu? Snad budeš mi zazlívat, že takhle píši: je to ale nejen nálada mne samého, nýbrž všech těch, co tam u St. Belloy se bili. Tak je po útoku, tak slavném — řeknou vojenští strategové, kteří neznají v hloubce duší svých lidí. — Pro nás je to věc bolestná. Ztráty jsou obrovské a hoši by nejraději od všeho utekli. Zase ty staré bolesti se otvírají. Vyhlídka před nimi do budoucnosti nijaká — válka ne a

ne skončit — tož počítají aspoň na to, zachránit životy.« Už je nejvyšší čas, by se utvořil ten náš armádní sbor; tím se více udrží a nedojde k žádné ostudě, která by mohla propuknouti.

28. VII. 16.

Prší. Vyspáváme. Včera jsme byli v pěkném slunečním dnu lehnout si u potoka na slunci, které uzdravuje a posiluje.

30. VII. 16.

Zase spousta kamarádů na dovolené — já zůstal, ale raději bych odjel. »Lupnul« jsem totiž tři aterisáže a mrzí mě to, tož tím nálada žádná ke psaní.

31. 7. 16.

Dny plné slunce, které hřeje, pálí a spaluje myšlenky naše, které se líně provalují hlavou.

5. 8. 16.

Dnes dosti v mrzuté náladě a vím, že to je tou nečinností. Rád bych se věnoval něčemu, se zápalem a nadšením, což by moje myšlenky a mě aviatika plně zaujalo. Ale nic nenalézám. Panující vedra vezmou všecku látku mozku, který zleniví a nepracuje. Zase se mně vrátily dnes ty naše všecky plány při čtení včerejšího »Matinu« a odsouzení asi na 6 roků žaláře — posl. Choce, Buřívala, Netolického a jiných obžalovaných pro

velezrádu — a že jsou ve styku s prof. Masarykem. — — Ano, jsme ve styku s naší domovinou — — a přes vaše překážky se tam dostaneme. — — Vzpomínám si, co nám bylo řečeno, že sl. Fundová jela do Čech s určitým naším posláním. Dostála plně úkolu, na ni vloženého? Tak myslím, že je třeba větších činů a větší sebeobětavosti pro dosažení našeho cíle.

6. 8. neděle.

Neděle. Dnes jsem byl trochu ve vzduchu, tož jsem spokojen, ač znaven po noci probdělé hlídkou hangarů. Celkový dojem — nálada duše je bídná. Je to stálým steskem po činnosti života, ten vojenský život ve mně ubíjí vše, co kdys dobrého bylo.

Avord, le 6. 8. 16.)*

Milý Příteli!

Dík za dopis, který mně soused Šebesta šťastně doručil. Tak jako vidím, že už toto léto ztrávíš celé v Paříži! Ba vzpomínal jsem, jak jste se »pekli« v těch vedrách. My toho užili také až dost. Hlavní věc, že to lítání nahoře vždy občerství, takže by tam člověk nejraději zůstal — ani dolů se nechce! Jinak — nevím, co je se mnou, ale cítím se tak znaven, vyčerpán, že to dál nejde! A přece skoro nic se nedělá! Ta hodinka letu naopak je výborná! — Jsem neustále tak sláb, že spím ve dne v noci! Jestli to je tím pitomým jídlem zde nebo čím, nevím. No ale dobře, že se zde dlouho

---

*) Dopis Skalickému.

nezdržíme. Čítám, že do 20tého t. m. budu míti hotovo, a přijedu si zase k Vám do Paříže odpočinout a potěšit několik dnů.

Četl jsem v Č. S. ten Tvůj článek — jest to krásné, výborné, jen houšť takových věcí, — tím se stává časopis čtenějším a hledanějším. Ten úvodník — výborný! Tož dnes mohou páni krajané konečně o věci řádně debatovat! Lépe by ovšem bylo, kdyby si dal každý ruku na srdce, až přijde ta doba naší mobilisace, a šel, alespoň nenuceně — rád, jako my v prvních dnech.

Tak tolik zatím. Nemohu více napsati, jsem tak zbitý, bez myšlenky — ostatně vidíš, jak jest to suché — úryvkové jako kdybych to ani nebyl já.

Zatím přijmi a vyřiď všem známým můj pozdrav a na shledanou. S ruky tiskem

Tvůj

Jenda

8. srpna 1916.

Chybil jsem jedno přistání, tož jsem rozmrzelý, sám na sebe. Včera jsem se dozvěděl, že zde blízko nás v L. jsou čeští zajatci, kteří pracují na dříví. Rád bych sobě i jim tu radost udělal a je tam navštívil. Psal jsem včera do Paříže Dru Benešovi, aby mi laskavě opatřil dovolení k této návštěvě, uznal-li by to za vhodné.

10. 8. 16.

Konečně po měsíčních vedrech bouřky a vody — vyčištění vzduchu. Vzpomínám si, zdali Dr. Beneš mně obstará onu autorisaci, abych mohl

navštíviti naše hochy zajatce. Včera jsme měli návštěvu: Commission territoriale de l'armée. Pár vypasených břich přišlo, nerozumějících žádné věci a podlehnuvších dojmům odjezdu 15ti členné eskadrily. Ale stav věci nepoznají — to nikdo nepochopí. Zde v takové škole capitaine je všemohoucím pánem. Nu a tož si dělá pořádek podle svého vrabčího rozoumku, což se stává vlastně nepořádkem.

Tož již ráno po práci v 10 hod. nás sehnali a taháme »Zinky« na pístu, že prý bude revue. Je nás jen asi 40 z 80ti a 10 snad co pracujem. Ostatní nemají žádnou vůli ani ochotu pracovati, zatím co anamiti leží, nedělajíce vůbec nic. Pak odpoledne o ½3 hod. přijde nás vzbuditi znovu adjutant-moniteur a zase to samé. Každý se hledí někam schovati, by nebyl na očích poddůstojníkům nebo hledí všemožně se vyhnouti té práci. Konečně aparáty jsou srovnány do řady. K večeru čekáme, že snad někdo půjde. A tak konečně přijedou, jak jsem napsal: pupkatí dědové bělovlasí — — k našemu hloučku přijde jeden a ptá se, jak se nám zde líbí, jsme-li dobře ubytováni a stravováni atd. V ten moment čekám, že někdo z těch kamarádů, kteří mají tolik odvahy a řeči mezi námi, se odváží říci, že by to mohlo býti lepší, neb to jídlo je zde daleko horší než v cizineckém pluku. Ale nikdo ani slova — — až jeden tlustý, jako páni senátoři, a celý den žmoulající něco v té své buldocké hubě — — tož ten jediný s tím svědomím člověka plného žaludku a karakteru jako všecka buržoasie — — chválí si: »très bien, très bien, Monsieur le sénateur!«*)

*) »Velmi dobře, pane senátore!«

A ti druzí mlčí zde — — nemají odvahy říci něco. A tak poznávám hlubokou jejich povahu a říkám si: Jsou demokratičtí? Snad, ale nejsou upřímní ani k sobě natož k jiným. A pak večer se splnilo očekávání, že se bude disputovati tato příhoda — a tož se mluví — hubuje bezcenně, zbytečně!

12. — sobota.

Dny celé beze změny. Každodenně se bavím se Srbem Rističem, který má dobré názory o všem.

Týž den odpoledne.

Probírám v myšlenkách slova pronesená na jedné z přednášek, pořádaných zde jedním poručíkem — o knize a ideiích R. Rolanda. Roland, jeden z francouzských Švýcaráků, má tak divné představy o účelu této války. — — Tož tento mladý ještě důstojník jej kritisuje a říká: Ano ti — — co se k nám dívají se zasněžených vrcholků Alp — ti, kteří nejsou přímo napadeni, ti mohou jinak mluviti a cítiti. Tož Roland filosofuje: Lituje, že jeho dva roky jsou mrtvé, zabité — zničené. Že ani on nebyl ušetřen té pohromy, by mohl dále prospívat lidstvu, humanitě a kousek dále — naříká, jak jest to bídné! A my — zatím si říkáme: — Jak jest malicherné to naříkání jeho proti osudu celých národů! Což on — ta jeho, jejich, naše chudičká humanita! K čemu to? Vždyť dnes tisíce lidí denně umírá za svoje ideje, — za svoji vlast. Dnes mluví kanony a ne sentimentální melancholické vzdychání. Bylo nutno

vzíti svět, ten život, tak jak je v své, i třeba hrozné skutečnosti. — A tož při tom i já myslím na naši slovenskou, měkce cítící duši, na náš národní český karakter a říkám si: ano i my již jednou zanechme illusí, nechme těch krásných myšlenek, které nám kdy hlavou táhly! Pochopme situaci tak, jak jest. Vždyť k čemu by sloužila tato válka, kdyby neměla přinésti tak dlouho očekávané vítězství Svobody naší? Snad jen k tomu, aby Francie, Anglie, Rusko byly pány moře, pány světa ve službách mamonu a kapitalismu? Ne, tak ne! Tož jest třeba ještě vraždit! Vždyť ty bitvy, to horší jest než pouhé slovo vraždění.

Dopis jednoho z mých nejlepších přátel z fronty, po útoku tak draze placeném na Somně, tolik potěší a tolik ukáže světu. »Já vím, co dělám. Ta věc — totiž jíti dobrovolně — jest mně svatá — netřeba, bych si nechal říkati něco od civilů.« Zde, jaká to zdravá odpověď všem! Jak i nás to potěší a posílí k naší práci, neb zde to není též k vydržení. *Tak jen stále dál. To vše, co u nás se trpí, trpí a zkouší se za něco.* — A před námi tak neurčitá budoucnost.

16. 8. 16.

Cestou polem — — — v myšlenkách a vzpomínání na dny prožité hrůzy války i krásných chvil mezi svými kamarády, kdy pohromadě ještě všichni jsme se bili — jak jeden. A tak v tom slunečném dnu kritisujem ten bídný, ničemný humor našich francouzských přátel, kteří nic jiného neznají než zábavu tak v lásce pomíjející: Ano my též! Ale ne tak, aby to vyplnilo celý ten prázdný život . . .

18. srpen.

Ráno zamžené, studeno již a déšť při tom na spadnutí. Chodíme společně já, ještě Srb Ristič a Miletič, podporučík, — a hovoříme zase o těch událostech, o válce a čekáme že snad skončí — dobře i vítězně pro nás a kritisujem. Ten vítězný postup ruského vojska, ten odpor bezmocný Rakušanů atd. I o aviatice děláme si plány, jak v příští budoucnosti vše zřídíme, ve svobodné vlasti!

Dnes konečně jsem dostal dopis od Beneše — oznamuje mně, že se dělají kroky k úplnému osvobození všech našich krajanů zajatých zde ve Francii! Tož jako — že moje snažení zjednání přístupu k nim s povolením ministerstva — není včasné. Skoro jsem cítil z toho dopisu — který píše Kudrnáč, že asi jsem nepříjemně obtěžoval. Tož jsem odhodlán je navštíviti osobně — přes jakékoliv povolení!

20. 8.

Včera ráno po prvé na Ni*) a dobře přistál. Jedu rychleji s utáhnutým motorem, ale přesto jedu dosti rychle. Nevím ani proč a nedovedu si vysvětliti, že jsem dnes 2 jours à pied, a k tomu ještě že mám míti 4 dni consigne.

Jsem mrzut, že to je pro chybu, kteráž ve skutečnosti žádnou chybou špatného pilotování není. — Jsem plné dva roky vojákem dobrovolně a za ta celá dvě léta jsem nebyl trestán — přesto, že disciplina v Legii jest železná a říkám: To člověk

*) Letoun Nieuport.

musí přijít do aviatiky, by byl trestán přesto, že je dobrovolník. *Tož i zde berou mně poslední odvahu, kterou mám — i tu lásku — nadšení k nim.* — A tvrdím! Zde ve Francii nejsou předpisy, zde si každý dělá co chce. Máš-li vzezření tváře, které netěší, poněvadž jsi přímější druhých, nepodlízáš, neprosíš, tu tě podceňují. Ale vše to vydržím a ke konci někde i já je překvapím a veřejně o tom vše napíši.

le 24. 8. 16.

Avord. Tyto dny jsem prožil různé sensace — — i překocení na 18 m Ni!*) Tož jako vždy jsem nespokojen sám se sebou. neb jen svou hloupostí jsem to vyvedl. Pak ale jsem šťastně dokončil a dnes »perfectionné« čekám na dovolenou. Odjedu do Paříže potěšiti se po pěti týdnech se svými přáteli.

le 13. 9. 16.

Již dlouho jsem se nevrátil k svým zápiskům. Byl jsem totiž na dovolené čtyř dnů v Paříži a dobře jsem se pobavil jako vždy se svými přáteli. Pak zase zpět do Avord, kde ale již po permisi jsem nelítal. Zajel jsem podívat se na naše zajaté, o kterých mně vyprávěl jeden z kamarádů. Při prvním vkročení do místnosti poznávám, že máme před sebou Jihoslovany. Mluvím s nimi, těším je, by jen vydrželi a odcházíme. Jdeme

*) 18 m Ni = letoun Nieuport o nosných plochách 18 m². Byl to dvojmístný dvojplošník »školní«, z něhož se šlo na Nieuport »frontový«, jednomístný dvojplošník s motorem Rhône o 60, 80 a 110 HP.

cestou podle řeky až k Loiře, kde obdivujeme malebné kouty, požívajíce tak plný dojem krásy a volnosti. — — Bavíme se hovorem s lidmi, kteří projíždějí celou Francií na lodích, dopravujíce tak zboží do všech vesnic. Vše je mobilisováno. Pak odjíždíme domů, znaveni, uspokojeni — se vzpomínkou zase na náš milý domov, který milejší je i krásnější než ty nejmalebnější kouty Francie! A druhého dne ráno odjíždím do Cazeaux. Ještě s několika kamarády jedem přes Tours, — poznáváme tak ještě jedno z čilých městeček země, — a při dvoudenní zastávce v Bordeaux, poznáváme naše krajany, obklopující nás s jakousi vážností, kterou nám všude hledí projeviti. Jsou to naše nejlepší momenty zábavy mezi naší národní rodinou«.

Zde v Cazeaux dnes již přes týden užíváme dny jakési volnosti, svobody, za pilné práce, studie, střelby. Jsme úplně v lesích, ztraceni světu, u vody, jejíž panenská čistota konejší tu naši protivnou duši dobrodružných lidí.

Tyto dny — dnes 16. Cazeaux — vzpomínám v jakési veselé náladě na naši rodnou zem. A přede mnou jdou ty kouty rodné země, které jsem míval tak rád. Nouzín, les, přes nějž jako kluk jsem chodíval do školy, ta luka dole v údolí Metuje — krásná v květech až v přepychu a marnivosti plýtvající — tak bohatá byla a kolem do půlkruhu modré hory. — — Jak to vše jsem obdivoval svým dětským zrakem, jak rád jsem to měl! — Dovedl jsem se na tu krásu u nás dívati, neb lásku k té zemi mě naučil znáti můj tati! A vidíte, můj milý taťko, jak tu lásku jsem poznal, jak dovedu dnes se bíti s nezlomnou vírou, že Vás i tu svou zemi ve zdraví uvidím. A tak

přesto, že je zde pěkně, že prožívám malé prázdniny na státní útraty, že jedu na 48 hodin k moři, přesto všechna moje mysl jde jen k Vám — — k tobě, milý domove! Někdy též v tom objeví se jiskerka, světélko, hřející více než to všecko: Je to vzpomínka na Tebe, dušinko! Jen tak jsi se nějak ukázala v cestě mým životem a zůstala jsi na dně a hluboko v mém srdci — —

18. 9. 16.

Včera v Arcachonu u moře, u velkého oceánu — koupeme se — probíjíme celou noc — —

*le 18. 9. 16.**)

Milý!

Sedím v salle de conférence a jelikož je po neděli, kterou jsme dobře prožili v Arcachonu — nic neděláme: Modrý pondělek! Tak užíváme tu volnost, kterou máme — možná, že jest to ta poslední, před odjezdem na frontu. Nevím, jak se dlouho zdržíme! Možná, že ještě celých 14 dnů! Ale víš — užiji vše do krajnosti a pěkně. Viděl jsem zas po dvou letech oceán (od našeho pobytu v Bayonne) vykoupal jsem se a řádně si zahrál s vlnami, přesto, že jsem byl jediný v moři z těch několika set lidí, kteří si přišli sednout na břeh! A pak dívaje se do té modré dálky nekonečné — odkudž nové vlny stále mocněji přicházejí — jest příliv — si vzpomínám, co života bylo mezi námi, dokud ještě jsme byli každou neděli v Bia-

*) Dopis Skalickému.

ritzi, — kdež jsme přinesli vlnám divokého oceánu náš život, a zase při tom přijdu na domov! A tak celé 2 hodiny myslím, občas vyrušován svým kamarádem, kterýž se mnou zde — a jehož temperament nemůže vzdorovati svůdným zrakům nebo lýtkům žen, které za veselých křiků — pobíhají bosy v písku. — — A konečně ani nevím, co mně hlavou prošlo. Jsou to velké momenty v životě — těch několik chvilek — před Velikostí moře! A tož i Tobě zasílám vzpomínky.

Jenda Hofman

19. 9. 16.

Jsme připraveni k odjezdu do Pau do D. A. C.*) Jdeme se vyspati do jiné chambry, poněvadž není místo v našem baráku, neb postele jsme odevzdali kamarádům nově přišlým. Tož jsem dosti nerad, že jsem nucen opustiti jezero, naše koupání a zase k novému jinému životu. A tak jsem dosti v melancholické náladě. Je studený deštivý vítr, který dává tušit příští podzim.

20. 9. 16.

Zastávka v Bordeaux, kde zase navštívíme naše krajany. Krajan Žabka mně vypravuje, co zažili, než přesvědčili »les autorités«, že jsou Češi a že naše přesvědčení a naše sympatie k nim nedovolí, aby nás považovali za nepřátele. Prodělali vinou této nevědomosti celé spousty bídy a tolik

*) Division d'Acrobatie et du Combat = škola letecké akrobacie.

Hofmanův aeroplán v troskách
dne 18. března 1917

zakusil od svých spoluvězňů Němců za to, že psal články o nás do žurnálů. Viděl jsem i Ch., který též tolik za půldruhého leta zažil a vypráví, že je příliš vinou našich krajanů, že tak dlouho ještě většina jich je v koncentračních táborech. Že prý panuje přesvědčení u Němců, které i naše pohltilo, že každá hodina bude jim zaplacena (?). Mluvíme o Koláčkovi, který dělá jenom nesváry. Při poslední své návštěvě vedl se mnou zajímavou diskusi stran podřízení své osoby zájmům celku. Nic takového nechce uznávat, nazývaje to otroctvím. Neuznává nikterak tu práci, kterou naše národní sdružení pro věc udělalo a sám ani neuznává naši obět dobrovolnictví. Zkrátka je to člověk, jehož zájem ve všem a všude je čistě osobní, člověk, který páše zde v Bordeaux zradu na naší české společnosti.

25. 9. 16.

Zase znovu ve škole v Pau. A nic se za těch dlouhých 5 měsíců nezměnilo. Včera jsem navštívil Tomáška, jednoho z našich, který po reformě je v Puyoo. Celý den mezi naší společností — i Černohorci jsou s námi a dobře se bavíme. Dnes ráno hlásím se nemocen, neb se mi udělal malý nádor v tříslech. Ale budu zase lítat, raději bych lítal, než zase takto oddalovat ten odjezd na frontu.

26. 9. 16.

Dnes znovu se potvrzují pověsti, kolující již 14 dnů o zajetí našeho kamaráda Piláta, který byl již na frontě s bimotorem G 4. Nevím, co je

s ním. Poslední dopis jsem obdržel datovaný 14tým. Kudrnáč mi též píše, abych napsal něco pro americkou »Spravedlnost«. A nevím, jak do toho. Není se mnou nic, vše již ten vojenský život ubil. Dnes první »vol en grouppe« a jde to vesele kupředu! Lousteau je v eskadrile č. 26 a má se dobře až na to, že dosti práce, denně až 4 hodiny mimo »rabio« dělati protection M. P. Celkem nevím nic o jiných.

28. 9. 16.

Litám dost, až skoro 2 hodiny denně a vše jde dobře, baví to. Zatím jen stále vol en grouppe, promenáda po kraji kolem 30 až 40 min. Včera psal jsem kapitánovi-komandantu eskadrily, kde byl Pilát, abych měl nějakou jistotu. — Jinak chci napsati konečně něco pro »Spravedlnost«.

29. 9. 16.

Zatím ale přišla silná horečka a ležím v infirmerii v campu.

*Pau, 29. 9. 16.**)

Milý příteli!

Tak Ti děkuji pěkně za dopis! Píšeš, že jsi stále unaven. A vidíš, moje únava, kterou jsem si odnesl z Avord — a z Cazeaux, byla způsobena vlastně tím nepořádným žitím. Vše to se tak nahromadilo, že Ti píši z infirmerie naší

---

*) Lístek Skalickému.

školy, leže v posteli při 39.6° horečky. K tomu ke všemu zlobí mouchy, neb již cítí, že dostanou jednu zdechlinu lidskou na pochoutku. Ale tu radost jim neudělám. Myslím, že to ještě mé síly vydrží, ale upřímně — teď to za nic nestojí.

Pozdravuji Šejnohu a že mu pošlu později nějakou čumkartu, když ne jináč, tož z onoho světa!

Zdraví Tě Tvůj

Jenda

2. 10. 16.

Dnes již zase vrácen práci — zdráv a sedím již ve své světnici. Ale stále — nevím — zdá se mi, že celý základ toho mého zdraví je otřesen. Jsem prázdný! Nikde nevím, o co se v sobě opřít — vše zeslabeno — nic nedrží. —

3. 10. 16.

Dnes krásný den. Tož zase lítám po pěti dnech své nemoci, která mě dosti zeslabila. Ale jde to. Lítal jsem skoro hodinu a vrátil jsem se s jakýmisi bolestmi vnitřními, ale za hodinu to přešlo. Hledím dělati spirálu a virage bien incliné — a jde to až na to, že potřebuji dosti síly.

4. X. 16, středa.

Středa. Dnes ráno mlha, přihnavší se rychlostí nevídanou, nám přerušila práci. Tož se vracíme k svým milým a posíláme dopisy. Je to zde jediná naše práce a jediná naše zábava.

5. X.

Zase se nacházím v absolutní desolaci po včerejšku. Kapotoval jsem totiž při atterrisaži a tím vše přijde do hlavy. V momentě vidím sebe neschopného ani k pilotování — raději bych se vším praštil a utekl, abych nemusil se viděti mezi kamarády ponížený, neschopný, »cafouillé«, jak oni říkají. Cítím se neschopný proti té fatalitě osudu, naříkám sám nad sebou, nad svým zdravím — a přeji si jedno: konec války, bych se mohl vrátiti k nám, kde vyléčím všecky ty svoje bolesti. Nemám nikoho zde, komu se svěřit. Ch. je stále týž, ba naopak: cítí ještě jakousi radost z toho, že se mi ta mrzutá věc přihodila. — — Byl jsem zavolán k lieutenantovi, který dal mně najevo, že nesmím přiznati pravý stav věci, ale že musím lháti, říci něco, nějakou omluvu, bych mohl zůstati! A myslím si, že kdyby mně chtěli dáti na jiný appareil, poděkuji jim a půjdu zpátky do pluku, nebo vyvedu šílenost. Vše chladně si rozvažuji a říkám si, že snad vinou všeho je moje zdraví a moje srdce, které cítím skutečně chorobné. Nevím, jak to vše skončí. Konečně jsem dostal zprávu od Piláta, který mně oznamuje, že je živ a zdráv a že se diví, kde se ty řeči o jeho zajetí berou. Je sergentem a válečný kříž se pro něho již rodí.

6. října, pátek.

Krásné dny. Včera jsem znovu lítal. Hledím napraviti chybu a dnes ráno s biplacem jsem zase divně přistál. Včerejší večer byl krásný, nádherný. Projdem se s Ch. do Lescau. Ani se

nám nechce mluvit. Krásný, klidný večer, jakých je málo — měsíc nad námi. — Cestou dojdeme 4 sekáčů, kteří se svými kosami na ramenou nám připomenou domov. Ale oč vše u nás je životnější a plnější než zde! Zde Baskové s jejich černým baretem na hlavě a ověšeni pytlem podle zdejšího zvyku — — ale nám to připadá cikánské. — — Včerejší horečka se uklidnila a je již zase dobře, alespoň se to zdá nyní dopoledne.

7. října, v sobotu.

Sobota. Včera jsme ztratili jednoho ze svých kamarádů, s kterým jsem dělal celé svoje učení i brevet pohromadě. Zabil se v akrobacii. Škoda ho. — Jullien byl Marseillan, veselý jak všichni z midi. Tož litujeme ho. Jinak choroba mnohem horší než včera.

10. října 1916, úterý.

V neděli jsme si udělali pěkný výlet do Bayonnu a Biaritze. Obživil jsem tak vzpomínky na vás všecky. Leže vzadu za majákem na pláži a dívaje se do vln, které jsou bouřlivé, vzpomínám tak na nás, když před dvěma lety jsme leželi zde na těch místech každou neděli celé odpoledne, váleli se ve vlnách oceánu a léčili se v paprscích slunce. Kde jsou hoši těch krásných tělocvikem vypěstovaných těl přímo antických, takových, jaké vídáme na řeckých sculptech! Kde jsou ty duše čistě cítící, jejichž největší zábava byla volný pohyb! Kde jste vy, kteří jste zůstali dlouho u moře do západu slunce, poněvadž

vaše duše cítící chtěla viděti hru paprsků s vlnami moře a kteří, až když soumrak vás obklopil svým rouchem, šli jste domů — do špinavých kasáren, kde vás čekalo lůžko na zemi ve špíně! Pak zase dny, kdy jsme neslyšeli nic, než hrubá slova našich představených! Kde jsou ty časy, kdy jsme zde snili všichni o naší zemi — o našem návratu — — a pěli jsme ty naše písně, v nichž se utopilo vše chmurné i náš bol, taký hluboko slovanský! A tak vzpomínám vás — všech odpočívajících v pláních Champagne, Artois, Piccardie, v Somně, Salonice i — — — v Marocu a přes moji vůli — — slzy se tlačí v oči. — —
V hukotu toho bouřlivého moře a vln se tříštících, jichž bílá pěna až ke mně přilétá, vzpomínám — — —

A pak při návratu do Bayonnu najdem náhodou ve vlaku veselé dívky — — děti skoro — a přes všechno jednu z nich přijmu za svoji »marraine« — Jane jí říkají — dítě, jakých málo — *čisté, veselé, jako vše zde ve Francii.* — — —
— — — — — — — — — — — — — — —
Tak dobře dojeli, ačkoliv já měl ještě horečku.
— — — — — — — — — — — — — — —

Včera jsme doprovodili k poslednímu odpočinku našeho kamaráda Juliena. Nic mě nebolelo při tom, jen viděti ten bol jeho ženy působí drtivě i na moje city!

Ale odpoledne již zase létáme.

le 11. X. 16.

Včera malou vyjížďku do Mont de Marsan — 120 km tam a zpět. Celkem pozoruji, že cestování v aero nedá žádný dojem krásy. — Vše se

jeví ploché, bez barvy, bez stínů, bez vršků, bez stromů. Jen řeka »Adour« se blýská svým hadovitým tokem a než jsem se nadál, snad za 30 minut, byl jsem v Mont de Marsan. — —

Dnes prší, cítím zase jakousi tíži, ale ve skutečnosti cítím se mnohem lépe, než minulý týden.

le 13. X. 16, pátek.

Dnes vol plané — se mi nepovedl. Včera doprovodili jsme k odpočinku druhého kamaráda — kapitán Bertrand — který se zabil. Zabil se též ve vrille. Včera psal Ristitch z Korfu.

V neděli, 15. října 1916.

Zamračeno — jak se říká v aviatickém žargonu — plafond très bas — tož nelítáme. Vracím se tedy k svým papírům, zápiskům, dopisům! — Včera četl jsem v »Československé samostatnosti« řeč dra Beneše, pronesenou při vzpomínce na bitvu v Champagni. Jak je to vše u něho střízlivé, kriticky jaksi posouzeno! Ale on sám při tom, ač jako politik je zvyklý mluviti o našem národním životě, přece i on podléhá tak jako my všichni té »svaté oběti povinnosti«, kterou přinášíme. On sám je voják, pracující na druhé straně — perem, které nerezaví, řekl by Machar; sám přinesl naší věci největší sacrifice, jakou přinésti mohl — svůj život — — opustil svoje nejdražší a šel za hlasem svého svědomí. *Ano, jsme tak vychováni k odboji celým naším kulturním, národním životem, že ani není jiného východiska*

a nebylo ani nebude — než v boji. Buď budeme žíti doma životem volných, svobodných lidí anebo padnem! Neb co by bylo do žití bez Svobody? Co by bylo do žití, nemoci se nikdy vrátiti k nám? *Nepřijal bych nikdy nic od jiných. Zůstal bych třeba po celý život tím toulajícím se světem — nenáviděný — opovrhovaný, protože bez národa, bez vlasti, ale hrdý na ten zbytek češství, hrdým, třebas žebrák neb tulák, že jsem Čech! — Ale ne, ani to se nestane! Věřím, že se vrátíme. Věřím, že políbím tu zemi a uvidím se doma, uvidím svobodný národ.*

16. X. 16, v pondělí.

Dnes ráno jeden vol plané z tisíc metrů a pak jsem byl poslán do akrobacie! Byl jsem překvapen, že již v akrobacii a trochu zaražen. Zde se ukáže teprve pravý klid pilota a jistota pohybů! Náš Ch. je jeden z nejlepších.

18. října, středa.

Dnes konečně hotovou akrobacii! Nic mě nepřekvapilo. Dělal jsem virage à la verticale, renversement na křídlech a nic mně to nedělalo. Až když jsem přišel na »vrille«. V tom se zabil můj přítel Jullien a já sám vím, že jsem nemocen, nemám přílišné důvěry v moje orgány, — zvlášť v srdce. Tož po dvou, třech retournement chci dělati tu vrille. Ale jakmile jsem přišel s aparátem vertikálně, cítím jakousi bolest či spíše tíhu na srdce, kteréž hledím udržet, ale cítím v skráních hlavy ženoucí se krev. Zarazím tedy. — Při sestupu dolů byl jsem ne snad pokárán,

ale bylo mně dáno znáti, že mám dělati vrille — — a mluvilo se o mně, že snad mám strach, že snad se necítím schopen dělati vrille. A dnes ráno byl jsem znovu vybídnut lieutenantem-monitérem naší třídy, bych jen udělal vrille. Vzal mě pod paždí, vysvětloval, jak a co dělat a tu poznávám, že i on má o mně úsudek, že se snad bojím. Ujišťuji jej, že žádného strachu nemám, že jsem jej nikdy necítil, že vlastně nevím, co je strach. A jdu znovu! Riskuji dvakráte ukázati jim, že se nebojím. Ale vždy po třech otočeních zarazím vrille. Sestoupím dolů, byl jsem pochválen.

V poledne mluvil jsem o tom, co by nám domorodci řekli, kdyby nás někdo z představených přistihl, že dáváme zajatým Němcům chleba — (pracují zde na různých pracech). Přítel Lambert, který je Američan z Argentiny, mně vypravuje, když jsem byl ve vzduchu, že o mně dole mluvili. Že prý je to smutné (dégoutant) míti Rakušany v aviatice — jako prý Hofmana! Jaká prý to neprozřetelnost! A ještě jeden cizinec prý je zde, Charvát, ale to prý je Čech! Přítomný kamarád L. však vysvětluje: »Ale, dovolte, pánové, vždyť Hofman je též Čech — hoch, který byl 9 měsíců na frontě a třikrát raněn« (zde přestřelil, neboť já byl pouze jednou . . .) A oni, překvapeni, odpovídají: »Ach, to já nevěděl!« Dobře, pánové, je zapsáno!

Včera u přítomnosti kommandanta školy, kapitána Campagne a kapitána Vilperne, říká mně šéf akrobacie Simon: »Hofman, vy jste teda krajan Charvátův? Jste z jedné země? Hleďte tak dělati, jako on, neb on je ‚as'.« Říkám mu ihned, že pochybuji, že byl bych výborný v akrobacii

jako Charvát, kterému zde dávají úplné vysvědčení neobvyklé schopnosti »acrobatie«. Tož ještě několik tur na »bébé«*) a mám hotovo!
A dnes končím tento zápisník.

*D. A. C. Pau, le 19. X. 16.**)*

Milý příteli!

Dík za starosti o mě. Říkal mi Charvát, že Liduška psala — a že se ptáš na mě. Nu, jak vidíš, dosud živ a zdráv a s běhákama pohromadě! Ostatně poslal jsem Ti lístek z Biarritze — nedostal jsi jej? Bylo mně skutečně bídně, ale nyní se to zlepšilo, až na stálou slabost. Tož cítím, že, chci-li uviděti Svobodné Čechy — musím šetřiti zbývající své síly — bych ten život protáhl. Vidíš, jak ta válka zabíjí! Nejdříve zabije duši, pak paralysuje činnost mozkovou, a nakonec došlo i na fysickou sílu! — Psina! No — ale nesmíme si to moc bráti do hlavy! *Přede mnou stálý rozkazník povinnosti — tož pracuji!* Asi tento týden skončím, bude-li pěkně — mám než dělati několik letů na Bébé Ni — a ke konci neb začátkem měsíců jedem do G. D. E.***) Tak samo sebou, že se uvidíme, i kdyby to »basu« mělo stát!

Tož se srdečným pozdravem Tvůj

Jenda H.

---

*) Malý Nieuport o 13 m² nosné plochy.
**) Dopis Skalickému.
***) Groupe de Division d'Entrainement = shromaždiště všech pilotů, seskupených podle druhu letounů, na nichž byli vycvičeni. Bylo umístěno v Plessis-Belleville.

21. října 1916.)*

Zase jeden zápisník popsaný. Po dvou dnech odpočinku — dešti — dnes zase létáme. — První tour de Bebé — a jde to dosti dobře. — Tož jen vpřed. Včera psal Starý, že začíná »Schmidt«**) a líbí se mu to — lepší jistě než »Voisin«.

23. říjen 1916.

Včera jsme byli s přítelem Ch. navštíviti znovu naše krajany v Puyoo, kdež zase jsme se dobře pobavili. Přišlo v rozmluvě na otázku české armády, o které se dozvěděli a jsou nadšeni. Jest u nich, jako u všech — i u Tomáška, který reformován pro neschopnost k službě — po dvou letech to přesvědčení i nadšení, ale klidné rozumové: — že jest nutnou věcí začíti boj — a na celé čáře. Jsou zde i ženatí, ale každý opusti rád ten svůj život a půjde v boj rád! Tož připíjíme dnes po dvou letech hrozné vojny na zdraví české armády. To široké nadšení, které zachvátilo Rusko — zachvátí celý český svět!...

25. říjen 1916.

Entrainement skončeno a čekáme, že odjedem do G. D. E.

---

*) Datem 21. října 1916 začíná třetí vázaný zápisník. Je menšího formátu než byl druhý a je nejzachovalejší ze všech. Dostal jsem jej až s pozůstalostí Hofmanovou od jeho otce, jemuž byla zapečetěná doručena. Popsáno 70 stran.

**) »Schmidt« byl bombardovací dvojmístný letoun.

27. říjen 1916.

Zase chorobný. Tvář oteklou tak, že mně ani není vidět levé oko. Tedy nervosita stále se zvětšující! Noce neklidné, za bolesti vnitřností. Nemohu vydržeti ani 2 hodiny ležeti na jedné straně. Není té čilosti, která jest známkou radosti života. A přece si tolik přeji, bych to vše vydržel a viděl konec této války.

29. říjen 1916.

Dnes konečně lépe. Vrací se zase síla a chuť k životu — který otráven. Rozkaz k odjezdu do G. D. E., 31 soir a máme tam již býti, le ler avant midi.*) Nevím tedy, zdali se nám podaří se podívati k »našim« do Paříže, kdež bychom se potěšili. Též Ch. odjel dnes do Puyoo — a já zůstal přece jen doma, léčím se...

5. listopad 1916.

V pondělí ráno 28. X. si nechám vyrvat ještě 2 zuby. Odpoledne pak již jedeme rádi do G. D. E. a to přes Paříž. — Zde 2 dny — nemocen stále — tedy mrzut. Na místo přijedem ve čtvrtek a bláta plné cesty. Připomíná mně to zde frontu, třebas je ještě na 30 km daleko a vrací se tolik ty dojmy z Champagne v podzimku 1916.

6. listopad, pondělí, 1916.

Celý můj zápisník války až do této doby jsem dal svému příteli Sk., který mě žádal, by mohl

---

*) Prvního před polednem.

něco vybrati k uveřejnění. *Dal jsem mu vše, jen jeden list vytržený, jsem si schoval. Dnes se obávám, aby se nedostalo veřejnosti k prozrazení to, o čem jsme mluvili s dr. Benešem.* Doufám, že on bude rozumější mne. Jinak mám chut lítat, ale větry jsou takové, že se neodvážím.

8. listopad 1916.

Včera deště celý den, a dnes odpoledne teprve se lítá. Mně se ale ani nechce. Jest stále dosti silný vítr, tedy nic zajímavého, ani pěkného. Tož hrajeme celé dny šach, karty a zabíjíme tak sebe a čas!

10. listopad 1916.

Tož konečně včera jsem zkusil, zda jsem nezapomněl létat — ale kdežpak, jde to.

Dnes ráno mlha po studené noci — věc přirozená. A jakmile slunce prorazilo její závoj, pluji vzduchem. — —

Ve stromech, v trávě visí celé plochy utkaných pavučin. Snad za tu ranní dobu, co slunce nesvítilo, vypracovali pavoučci celé plochy sítí. A tak se dívám — jdeme v poledne po obědě zpět do Salle de réunion naší divise — na tu práci — úžasnou — a marnivou. Vidíte, pavoučci, váš život jest tak marnivý a malicherný — jak ten náš lidský. — K čemu ta práce úžasná, na které jste pracovali za šera, chtějíce překvapit slunce — — — k čemu to vaše snažení? K čemu to vaše žití v ustavičné píli práce? — — Ach, i tací jsme my lidé! *Celé naše snažení je ničím v tomto*

vesmíru života. Celý svět každého jedince skončí jak — — — pavouček — vyhnaný prvním mrazem a v překotu nevědomosti se ještě ženoucí za prací! Vítr roztrhá pavučiny — druhý mráz spálí jejich tvůrce a tak je to i s naším žitím. — — Takováto evropská katastrofa zatlačí daleko, daleko všecko snažení lidské po lepším životě — a miliony jsou zničeny . . . životů lidských. A přece i při tom v nás je touha po lepším svobodném žití a rádi dáváme i náš život v oběť pavučinám — — — A co jest to naše žití proti nekonečnosti vesmíru?

11. listopad 16.

Jsem zase v salle de réunion — nelítáme, poněvadž, když chci lítati, jsem nucen se skoro hádati, bych mohl vlézt do aeroplánu. Jinak nic nového, jen vzpomínám, kde jsou asi naši, že bych je navštívil.

12. XI.

Dostal jsem dopis a novinky od Sk. a těším se. Těší mne tolik ten život našich hochů ve vojsku ruském — oni jsou první základ naší armády! — — — Dále se mne ptá v soukromém dopise, zdali potřebujem prádlo a jaké? — Samo sebou — teplé. — — Voilà i u nás ta paperasserie! Dnes mlžno — nepracujem.

14. Novembre 1916.

Mlžno již třetí den. A tož ani nevím, co napsati do svých zápisků. — Jen to, že ten první dojem.

který na mne učinila cizota a studenost okolí, jest pryč a zvyknem si tolik na ranní procházky 2 km do naší divise — a to jest vlastně jediné naše mouvement! Jinak život letí v kolečkách stejnoměrných — nic nepřekvapí! — Pokračujem! ... Dnes ráno o čtvrté hodině jsem již nespal. Jeden kamarád převrhl postel druhého — v nejklidnějším spánku a to mě probudilo. Tož ležím a vzpomínám. — — — Myslím, že by bylo dobře, bych navštívil školu aviatickou v St. Cyr, kdež za řízení prof. Eifela konají se všecky pokusy se vzduchem. Zde se přišlo na tak zvané depression vzduchu za pohybů určitých ploch — zkrátka všecky zkoušky týkající se aerodynamiky. Ale ten kurs trvá jeden celý rok — a za ten se mnoho změní. Tož — ale ke všemu hlavní přání vrátiti se! Ano; válka nezdá se skončiti, teda ještě mnoho jest k překonání. — — —

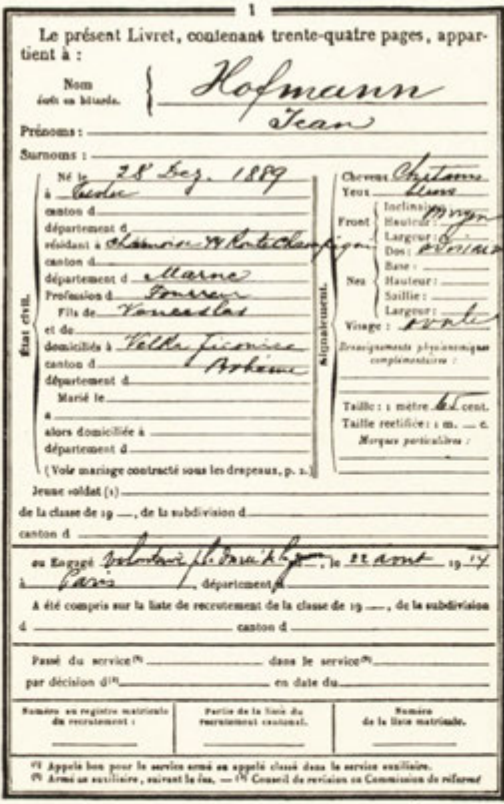
Včera došla zpráva, že lieut. Štafl dal demisi v armádě a že byla přijata. Jak tomu rozuměti? Štafl, sám dobrý Čech, hotov vždy každým momentem přinésti jakoukoliv oběť — ale při tom dobrodružný. Nemůže se dnes vrátiti k hochům, poněvadž chtěl pomocí jich dosíci snad ještě většího postavení v armádě — — tedy trochu osobního egoismu — jíti za svým cílem i přes mrtvoly svých kamarádů. — Vrátiv se z misse z Ruska, kde byl přidělen k poslanci Dürichovi — z jaké příčiny neznámo — dá dnes demisi, která je přijata... Znám jej jako vojáka a nechápu dnes tedy ten jeho čin. — Šel s námi jako voják — silný — statný sokol — v čapce a blůze ruské — — sám vlastním přičiněním postupuje mezi námi — vždy kamarád — v hodnosti vojenské až na podporučíka. A jedině svou pílí, svou inteligencí.

Viděl jsem — jak byl raněn — jak jsem ještě v běhu v největší vřavě bitvy stiskl mu ruku — přeje mu, by vyváznul! Nedovedu si nikterak vysvětlit dnešní jeho působení! — — — Též zpráva z Avord. kdež přítel St. píše, že Jelínek zažádal radiaci, kteráž byla akceptována. Ano! Tedy zase případ demise. Jenže zde, tento nikde nebyl — frontě i nám se vyhnul a dnes, kdy konečně »breveté« měl a nebo cítil, že musí na frontu — tož zase našel prostředek, by tam nemusel. Samo sebou se mu to zdařilo, a dařiti bude ještě dál — neb jest v těchto věcech náramně čilý.*) — — —

Dnes odpoledne po obědě, jda zase jako vždy do naší divise za smutné nálady podzimní, již cítím a která je vyvolána smutkem krajiny, závojem mlh, který se trhá — — vzpomínám, jak jsem žil — — —

Dětství bylo bouřné — a jak ne! Zrozen z matky nemocné, epileptické, tož už odtud ve mně bouřná krev, kteráž mě provází životem. — Jsem citlivý, až duševně melancholický! Ve 14 letech cítím mnoho — ale málo mohu říci. Pak jsem vše! Prožívám doby extase víry — pak se stávám socialistou — nerozumě ani nejjednodušším pojmům jeho. — — Nejdříve věřícím soc. demokratem, později nár. soc. — Zde jsem až fanatik svým prudkým nadšením. Nelekám se obětí — dovedu je přinésti i zde ve prospěch věci. V tentýž čas, v 15ti letech jsem dorostem Sokola. Žiji, prožívám největší dojmy organisované síly. Zde v kraji prožívám dojmy prvních styků s pohlavím — později první láska, kteráž mě provází

*) Padl v roce 1917.

1

Le présent Livret, contenant trente-quatre pages, appartient à :

Nom (écrit en bâtarde) : Hofmann

Prénoms : Jean

Surnoms :

État civil.

Né le 28 Dez. 1889
à [illegible]
canton d
département d
résidant à [illegible]
canton d
département d Marne
Profession d [illegible]
Fils de Vaceslas
et de
domiciliés à Velké [illegible]
canton d [illegible]
département d
Marié le
à
alors domiciliée à
département d
(Voir mariage contracté sous les drapeaux, p. 1.)

Signalement.

Cheveux [illegible]
Yeux [illegible]
Front: Inclinaison: [illegible]; Hauteur:; Largeur:
Nez: Dos: [illegible]; Base:; Hauteur:; Saillie:; Largeur:
Visage: ovale
Renseignements physionomiques complémentaires :

Taille : 1 mètre 65 cent.
Taille rectifiée : 1 m. — c.
Marques particulières :

Jeune soldat (1)
de la classe de 19 —, de la subdivision d
canton d

ou Engagé [illegible], le 22 août 1914
à Paris, département d

A été compris sur la liste de recrutement de la classe de 19 —, de la subdivision
d — canton d

Passé du service(2) — dans le service(2)
par décision d(3) — en date du

Numéro au registre matricule du recrutement :	Partie de la liste du recrutement cantonal.	Numéro de la liste matricule.

(1) Appelé bon pour le service armé ou appelé classé dans le service auxiliaire.
(2) Armé ou auxiliaire, suivant le cas. — (3) Conseil de revision ou Commission de réforme

Snímek z Hofmanovy vojenské knížky
(Skutečná velikost 11/16.5 cm)

celým žitím jako vzpomínka — nedosažitelná! Zde probudí se ve mně něco, co mě upoutá po mnoho let. *Cítím, že bych mohl psát a píši.* Tedy ty city všech těch, kteří sáhli v životě k peru, aby psali veřejnosti, prožívám. A při tom moje duše chápe vše. Chápe z vůkolí, v kterém žiji, chápe ze všech dojmů, které mě obklopují. — *Čtu mnoho a vše.* — Odjíždím v 18 letech do Prahy po tříměsíčním pobytu v Nymburce — kdež poznám lidskou osobitost — egoismus — faleš! — Zde prožívám mnoho. V jednom spolku konám filosofické přednášky — veřejné — a sám ani jasně nerozumím všemu, co jsem z knih vyčetl a zde jim říkám. Zde též více dojmů duševních — kteréž mně naskytuje příležitost — divadel — koncertů. Jsem vyznavačem abstinence naprosté a — stávám se klidným socialistou. Posléze vlivem čtení »Času« se odvrátím skoro úplně. Při tom všem — prožívám vše — mám ženy — i lásku jednoho léta — a pak odjíždím do Švýcar. Zde se chci obroditi z té své povšechnosti vzdělání. Poznávám, že zanedbával jsem nejvíce svoje životní povolání, ač jsem byl všude z prvních vlivem své inteligence. Zde naučím se znáti přírodu. Přímost — nenucenost. — A toho si vážím. Vím zde, co jest bída i blahobyt. — Zde — naučím se žíti vesele — životem druhých. —

Pak Mnichov, kdež jsem se vrátil, maje příležitost k nadšení sokolskému, které rozvířilo o sletu 1912. — Pak žiji. A stejně bádám, hledám příležitost všeobecného vzdělání. K řadě několika přátel přibyla řada nových, kteří zůstávají dlouho v korespondenci i do Paříže. A zde? Žiji. Naučím se vážiti života, síly, krásy. — Prožívám vše. — Pak vojna! Jako voják se biji, strádám, jsem

raněn, prožívám tedy všecky dojmy, jež vojna s sebou přináší. — Posléze v aviatice — a to ve 27 letech svého života.

15. listopadu 1916.

Zase pěkné počasí. Včera jsem lítal a dnes zase nic nedělám. Dnes neštěstí. Zabil se bratr Navara, slavného aviatika.

G. D. E. secteur 92 A.
*Ve čtvrtek 17. listopadu 1916.**)

Milý Solničko!

Ani nevíš, jakou radost Jsi mi způsobil svým tak mi milým dopisem. Bylo mně totiž již hodně divné, že nedáváš o sobě známky žití, a když jsem byl posledně v Paříži, tak jsme o Tobě mluvili s máti Čermákovou a ona mně říkala, že to jest s Tebou nějak nahnuté.

No, ale dnes zato mám radost, žes to jako vydržel — a že se začínáš zotavovati. — Ale, hochu, nic nepřemáhej — šetři se — hlavně nech klidný vývin léčení.

A jak to, že Jsi se dříve ani nezmínil slovem o svém zranění? Já je měl za docela lehounké — škrábnutí — nebo, jak by Mojžíš řekl, »škrtnutí« — až potom ta horečka mě znepokojovala.

Musel Jsi hodně prodělat — když ani nevíš, jaké to s Tebou bylo — — —

Ale teď si dej pozor. Pak, až se vyléčíš, tak nějakou delší convalescence a bude zase dobře.

---

*) Dopis.

— To by tak bylo, abys nám scházel — až pojedeme domů — do Svobodných Čech. *A že svobodni budem, jest jisté, jako že to spojenci vyhrajou!* Že to bude dlouho ještě trvat, a že ještě bude mnoho krve prolito — (tak blbě v základu — no né?), *ale pak na těch troskách zbudujem si nový šťastný život.*

A že si to dovedeme zrychnout, co? Tak jsi si všiml zprávičky v novinách o naší armádě. *Ano — tvoří se!* Dosáhne počet daleko větší než bylo původně v našich plánech — věděl jsem o tom již v měsíci únoru — v dubnu byla první brigáda utvořena — a stvořeno organisační komité! Představ si, že nás bude 200 tisíc — 200 tisíc — statných, — kteří si řekli — *buď padnem a nebo zvítězíme!* — Po dvou letech útrap a strádání, naši — vzdavše se Rusům, kdež se neměli zrovna nejlépe — jdou dobrovolně v boj! *Ať to některý národ udělá a postaví 200 tisíc dobrovolců!* — Dám hlavu — že ani mezi Němci se nenajdou! Kde a jak dále s armádou, napíši příště. Pro dnešek Tě zdravím co nejsrdečněji a tisknu vřele ruku.

Tvůj

Jenda Hofman

18. listopadu.

Dnes zase po několika dnech pěkného počasí — prší. Včera jsme doprovodili k věčnému odpočinku Navara. Byl přítomen též jeho bratr. Bylo viděti na jeho spartanské tváři — bolest. Bylo viděti, že i přes jeho energii — zatlačuje

slzy, deroucí se do očí. — — — Jinak vše při starém.

21. listopadu, úterý, 1916.

Zase jsem vynechal tři dny — to jest znamením, že vše jest při starém, až na to, že se nelitá. Jest to stále jedno a totéž. Ty ranní procházky 2 km za těch různých počasí — ty návraty večer na Raperie — většinou v mlčícím klidu — ten cafard — který si často odnáším, — — teda nic se nemění. — —

Proto, že hodně myslím, stávám se zádumčivým, ale i to jest život.

Ve čtvrtek 23. listopadu 1916.

Tyto dny vracejí se myšlenky k nám domů, k naší otázce, deroucí se světem diplomatů — k naší armádě. Vzpomínám, že to vše bude krásné, velikolepé. Myslím o naší organisaci — a nějak to nejde!

Sobota 25. listopadu 1916.

Lítal jsem trochu minulé dny — za slunečného počasí — a dnes, protože prší, mám plnou hlavu myšlenek. — A jediné vše, co převládá, co pohlcuje celou akci a síť myšlenek, jest naše otázka — armáda — samostatnost. To jest vlastně celý náš život nyní. Až bude po válce, kteří se vrátíme, vybudujem si na těchto tvrdých základech života — svobody — nový šťastný život!

28. listopadu 1916.

Taková francouzská zima! Tož mlhy, deštivo a při tom dosti studeno. Jinak — létali jsme včera. Dozvěděl jsem se o Štorkovi, že snad jako nedostačitelný jest povolán z fronty. Domorodci to nazývají »il ne se ressent pas«.*) Pochopuji docela jeho jednání. Byv v escadrile samých »as«, nebylo mu dopřáno dosíci úspěchů. Proč? Vida tu závist a nenávist, žárlivost pilotů mezi sebou — znechutilo se mu za takových poměrů závoditi o prvenství. Na druhé straně? — Též naše postavení v této válce, ta zkouška v Legii, kde jsme tolik vytrpěli, dává nám jakýsi pud po sebezachování — a to se asi projevilo u Štorka. Cítí — má rád tu naši zemi — a najednou čest — jméno — u něho ustoupilo, a já to shledávám docela přirozené.

Sám nevím, kdy a do jakých poměrů na frontě přijdu.

30. listopad 1916.

Čekám, že zítra konečně budu v těch »disponibles«. — A tím již blíže naší fronty. Mlhy — v mračnách roste sníh — a jedeme na střelnici dvakrát denně. — Těším se sebou samým, svými myšlenkami — svým sněním, v kterémž si stavím veškeré moje plány.

6. prosince 1916, středa.

Píši perem, nemaje tužky. — Celý týden zase vynechán. Svědčí to o té jednotvárnosti života a

*) »Necítí se«, »nehodí se«.

žití, kteréž teprve dnes bylo vyrušeno jakousi událostí, která snad nemá nijak význačné ceny, ale zasluhuje patřičného zaznamenání. Jeden z nás pilotů — Lousteau — byl poslán z escadrily sem k nám do G. D. E. Neznáme pravé příčiny, ale z vypravování jeho dělám tento závěrečný úsudek: Štork-Lousteau byl poslán na frontu v září a hned začal pilně pracovati, takže za 14 dní pobytu v escadrile N 26 S. 16 měl 25 hodin letu! Čekal tedy, že bude jmenován sergentem, ale capitaine tak neučinil ani po dvou upomínáních. Tím mu odňali veškerou chuť k práci. Ale nucen a podroben disciplině, pracuje stále! Chtěl by využíti příležitosti jako moniteur en arrière — a též by odešel z escadrily, kdež již cítil nesympatii kol sebe. — Ale capitaine ani tak neučinil a poslal jej se špatnou notou na jiný appareil do G. D. E., kdež po sdělení žádá komandanta eskadrily o radiaci. Tím ukáže svoji hrdost — ale naše snahy, plány? Čekejme, že budoucnost vše vysvětlí.

8. Décembre 16.

Tož Štork odešel znovu na G. 4. kdež bude nějaký čas v entrainement, a pak půjde na frontu. Sám jsem bez myšlenek a churavý.

10. prosince 1916.

Ta stálá nečinnost se stává tak nakažlivou, že i když mohu lítat, nechce se mi, není-li totiž »jó« pěkné počasí. V tomto tedy tak jednotvárném ži-

votě se stávám sám takovým bez důvěry — bez víry ve vítězství! Dříve vždy jsem věřil. Stále jsem se konejšil nadějí, že snad jednoho dne se nám zdaří zvítěziti — a zatím dnes, po dvou a půl roce války, Německo ještě tak silné, že ekrasuje Rumunsko — i za pomoci Rusů. Pak? Dojde jistě na armée d'Orient. A při tom všem my trpíme, při tom všem ještě my všichni, celý národ — si přejem, jen aby Německo bylo poraženo! Vždyť jde o naše bytí! — — — Toť to, za co 2½ roku jsem zde — toť to, čím denně se obírají moje myšlenky. — *Dopřeje nám toho Bůh — je-li — bychom byli svobodni? Ale to vše jest v rukou lidských — ne božích!* — Štork se mi svěřil se svou láskou k M. Č. — — — a je churavý, tak vážně jako ona!

13. prosince 1916.

Vstávám denně s jakousi obavnou myšlenkou, co nového nám přinesou journály. Situace posledních dnů není právě příznivá — jak vojenská, tak politická. Na všech stranách »Alliés« jest viděti nemohoucnost — a místo jednání — — činu, baví se vše, jak v parlamentech — tak v journálech, které se pilně starají o to, aby se lidu nedostalo pravé zprávy o situaci. Není divu tedy, že vojsko, všecky jeho vrstvy — jsou demoralisovány. Dva a půl roku války — strádání — bitvy jako Charleroi — Marne — Ypres — Verdun — Arras — Sommes. — — Všechno se vidí přímo černé — snad se zveličuje! — Všude samé změny ministerstev!

G. D. E. secteur 92 A. le 15. XII. 16.)*

Milý příteli!

Nevím co dělat dnes ráno, když prší (ačkoliv to již jest 12tý den, co jest tak špatné počasí) — tož vzpomínám na Tebe, že snad by bylo dobře, abych si někomu postěžoval — vyzpovídal, svěřil a zároveň Ti poděkoval za ty Tvoje starosti, a práci, jež jsi měl posledního času s mýma věcičkama! Myslím, že příliš nadužívám Tvého přátelství — tvé dobroty, věda, že jsi tolik zaměstnán a zaujat prací v kolonii! Nu to už máš tak s tím přátelstvím, že si tolik zvyknem na sebe a pak nám vše, co od svých přátel požadujem, se zdá docela přirozené — a jakoby snad ani jinak býti nemohlo! A při tom své svědomí — sám sebe omlouvám otřepanou formulkou: — jsi voják — a je vojna!!

Tož vzpomínám při tom na p. Procházku, zda-li jsi mu dal obnos 7.50 fr. za ty foto! S těmi je prapodivné nedorozumění. Věděl jsem, že nejsou pěkné — ale říkal jsem p. Procházkovi, by mně jen udělal kopie — nezvětšené, — poněvadž nám to není tak hned lehké něco dělat! A on zatím to zvětší, a tak to nestojí ani za spálení, jak jest to pěkné! A už je to, stojí mě ten frčík 7.50, které kolonii odvedu, jakmile přijedu zase do Paříže, a při tom Vám tam nechám do archivu nějakou lepší »foto«, aby to stálo za to! Ovšem kdy přijedu, to je otázka. Mohl bych snad přijeti tak na den, když bych jel někam pro reformovaný appareil, ale to nechci — z různých důvodů.

---

*) Dopis Skalickému.

Dále riskovati zmiznout na den bez permisse, to je trošku odvážné! Být den v Panam*) a míti potom 14 dní basu — to je na uváženou. Při tom přece jen si děláme se Štorkem, který jest zde na jiný appareil, plány, jak to zrychlovat — a podívati se do Paříže! Nu nějak to přece uděláme! Ovšem, že to nebude, až někdy v lednu!

Ano, nediv se, že budeme zde ještě v lednu. Prší — stálé mlhy — tož nelítá se ani na frontě, tak přirozeně nejsou žádné ztráty v aviatice! Jakmile jen den nebo dva jest pěkně — hned z nás pět — šest jede vyplnit mezery na frontě! *A tak při tom, že víme, jaké nebezpečí nás tam čeká, jedeme rádi — neb tam plníme jaksi povinnost, která se nám zde nepočítá!*

Ovšem prší-li, tož tam se říká »le temps très sympatique pour aviation«**) — kdežto zde — se otravujeme tou nečinností! Zabíjíme čas, jak to jde. Hrajeme celé dny karty (o zadarmo), šach, píšem, čtem! Tož není divu, že při tom všem se dostaví též tolik obávaný cafard! Ano! Zvláště tyto dni mně sedí v lebce — sežírá pomalu všecku schopnost mozkovou! Jak by ne také, když máme tak pěkné zprávy! Rumunsko zničeno — a srdce se nám chvěje při tom úzkostí, co se stane s armádou v Orientu! Řekové vystrkují kanony — a naši s nimi ještě vyjednávají. A při tom při všem, na všech frontách se nic nedělá. — Ale docela nic! Vymlouvají se na špatné počasí! Tak! A Němci? Tam jim neprší? A k tomu ke všemu zde v parlamentě se hádají, mluví se v journálech — a

*) Paříž.

**) »Počasí velice příznivé pro aviatiku«.

k činu, něco dělat a udělat se nikdo neodhodlá! Každý se bojí zodpovědnosti! Baby!!

A jak nám jest při tom, vzpomeneme-li si na naši budoucnost? Jak máme míti ještě důvěru ve šťastný konec? Dnes Německo nabízí mír! Ano, rád věřím! Ale naši a všichni říkají: Když nám dá Německo záruku v budoucnost, říká — Italie — Francie, *ano, mír, ale za našich podmínek — — — podmínek to, kde by nebylo slova o n á s.*

Tož i já ztrácím důvěru! Stále jsem věřil, stále jsem se těšil illusí a těšil jsem druhé kamarády! A teď, co jim odpovědět na jejich dopisy bez utěšenosti! Jeden z mých kamarádů leží v nemocnici — a píše nedávno, že už v nic nevěří — až když dostal můj dopis, který mu dodal víry — píše: ***věřím — — musíme být svobodni a budem!*** — Ale hned zase druhý dopis a naříká. — Jest po těžkém zranění, 6 týdnů ležel v bezvědomí, koupal se ve vlastní krvi — a do prsou měl díru, že mu bylo vidět červené, ještě tlukoucí srdce — a má takový remord dnes, kdy zotaven, že snad ty naše oběti budou nadarmo! Že snad za této války nebyl ještě náš čas — —!! A co mu říci dnes, abych jej posilnil k životu (neb slova jsou lékem někdy!!). — Mám si a i jiným ještě nalhávat? A co říci jinému, který píše z fronty na Somně — který naříká na těžkou práci ve vodě — v zimě — bláta je spousty, nemáš si ani kam sednout — a spíme v chlívku pro prasata? Za co že tolik strádáme? Vidí i on, že snad vše bylo marné. ***Jen za naši čest — jméno? Ba draze — draze jsme zaplatili!*** A já při tom všem kolísám v přesvědčení a píšu: snad to dobře dopadne! Snad! A při tom, když vidím neúspěch

a vidím, jaký úžasný »effort« připravuje Německo pro jaro, co zatím zde se v duchu ptají, co dělat? Nám vlastně budí se nenávist k té lidské společnosti a budí se pohrdání vlastním životem! Ano! *Jaký že by to byl život, nemoci nikdy viděti ta políčka »jak je Bílek ve vzpomínkách maluje« — — že nebudu směti uvidět ještě starého otce, než se rozloučí se světem! Že nebudu moci viděti svoji lásku, kteráž čeká a věří, že se navrátím — že nikdy nebudu moci říci, že byla má! Jen tyto věci — tyto tři věci v životě — lituji!* Ostatní? Slunce — svět — krása — to vše jsem měl, užil jsem. Ano dnes ve svých 27 letech, když jdu tak rok po roku životem — měl jsem vše! Nijaká tajnost života — nebyla, bych ji neprožil! Měl jsem dětství — pěkné přes to, že mně máti umřela v mých šesti letech. Neznal jsem bolest. Pro mě byly stráně, louky zavodněné — lesy — to bylo moje dětství! — Tam bylo dobrodružství, dojmy, které nikdo na světlo nepřinesl! Pak jinošství! První lásky — chápání literatury a pak v budoucnu už mě nic světem neuniklo! Poznal jsem země, národy, přirovnal a posoudil s námi! Měl jsem bídu i hlad! Žil jsem prostopášně i střídmě a vždy tak vše hledal, by to vše bylo — pěkné — spokojenost i když to byla mizerie.

V důsledku toho života, jsem vojákem, a zase jako voják prožívám vše, co vojna přináší! Trpím s druhama, strádám — *maje ideál — a rozkazník povinnosti stále před sebou!* Jsem raněn — mám teda ty dojmy, působící jen tam a v tom — v té skutečnosti — *ošetřován laskavostí žen francouzských — chápu jejich duši — a rozbírám!* Pak měsíc volnosti mezi svými v Paříži. — Lyon — depôt — a všude samý dojem —

obrázky zaryté v duši a k napsání. Pak aviation! Cestování Francií — docílím svou vůlí jako každý normální zdravý člověk toho, že jsem pilotem zde! Nesmím do toho vojenského života ani zapomenout »vojenskou lásku« (ale to se samo sebou rozumí!). A tak dnes po tom všem, nediv se, že pohrdám životem! Žil jsem — to stačí. *Tak ať Tě nepřekvapí snad — kdyby Bůh dopustil — nějaké neheroické zaniknutí mé nicotky — v té evropské tragedii! Jest to tragedie! Jsou v tom slavní, bídní — pohrdaní — tož si myslím, že to tragicky skončí! Nikdy jsem se v životě nemýlil a — — dnes si přeji jen, abych se mýlil — aby to nebylo tak — s námi!!*

Ale —?? Ano, otazník života? Máš to divné vánoční rozjímání, viď? No, budu vzpomínat na Vánoce na Vás — — a kdož ví, co vše hlavou poletí. — — My budem se nějak se Štorkem baviti! To je ještě tak, že my si oba tak dobře rozumíme — a že jsme už oba bez víry a důvěry!

Už jsem Ti dávno nenapsal tolik, říkám — viď — no, že jest to s nářkem a brečením, z toho si nic nedělej. Snad jest to proto, že jsou Vánoce, kdy každý píše svým známým a snad proto, že končím 27 rok své pozemské pouti!

A pak ve skutečnosti — ty věci se tak mají!

Tož se měj dobře na Vánoce — a vyřiď mé přání šťastných a veselých svátků všem známým, zvláště u Tebe doma!

Ruku tiskne Tvůj

Jenda H.

17. Décembre 1916.

Po těch všech událostech těchto dní — i po proposici Německa o mír i po útoku u Verdun, který znamená lokální úspěch a nejlepší odpověď Němcům na jejich proposici — po všem se mi nevrátila žádná víra k životu a žádná důvěra, kterou jsem posledními událostmi úplně ztratil — v naši otázku! Německo zvítězí svojí silou organisační! Zde si přiznám naši »nemohoucnost« k činu — a přece si i při tom v duchu přeji, abych se mýlil! — — Tyto dny myslím, že jsem našel »filon«. Potřebuji — convoyera — pro »Sopwith«*) — nový appareil, který jest přijat armádou, a v kterém lieut. Deaucourt bombardoval Essen — a cap. Bauchamps Mnichov — a přistál potom v Italii. Samo sebou hledali »volontaire«, hlásím se, ne abych nemusel snad na frontu, ale proto, že ten měsíc co bych ztrávil u Paříže v Bourget, by byl dosti zajímavý prací a častou změnou!

Zvou mě moji známí do Paříže na Vánoce! Rád bych jel, ale nechci riskovati chycení a pak basu!

19. prosinec — úterý.

Dnes jsem dvakrát přistál se »Sopwith« a jsem jako teda disponible — pro odvážení appareil z Lyonu do Paříže! Tím navštívím zase Paříž—Lyon, a zároveň získám na entrainement!

---

*) »Sopwith«, dvojmístný dvojplošník, rychlý, vyrobený ve Francii v anglické licenci.

23. prosinec, sobota, v Lyonu.

Teda šlo to nad očekávání rychle, tyto převraty a již dnes jsem v Lyonu! Prohlížím si nové aeroplány, s kterými poletíme na frontu, sháníme celé dva dny světnici, kterouž konečně najdeme — za 50 fr. měsíčně, jíme v restaurantu, počítajíce úzkostlivě svoje jmění, z něhož ještě polovičku mám vypůjčenou od přítele Sk. a při tom se těšíme illusí, nadějí, že snad Maison Repos nám poskytne potřebného pramene k žití, kteréž čítá 5 fr. denně.

Navštívil jsem všecky známé kouty v Lyoně — a vše mě vítalo, i též hoši v naší kavárně.

26. prosince.

Stále v Lyonu! Čekáme nějakou decisi o nás samých, ale až do dneška nevíme ničeho, co a jak dále! Naše finanční prostředky se povážlivě ztrácejí. Ta naděje na jejich zlepšení je příliš slabá, a přece se musí žíti! Utratím co nejméně a přece již těch 55 fr., s kterými jsem přijel, nestačí na nekonečnost! Tím — se bavím s hochy v naší kavárně odpoledne.

2. leden — Lyon.

Začínáme nový a čtvrtý rok války, kteráž jistě skončí — — Zatím stále to samé. Zkoušíme aeroplány a čekáme, že pojedeme —!

5. I. 17.

Odjedu ráno v 11 hod. z Lyonu. Jsou mraky, ale jedu. Cestou si zmýlím »Verdun« — »Tourniquet« a tož po vyjití z mraků nevím, kde jsem a chci přistáti. Při přistání appareil je strhnut proudem větru na train d'atterisage, který se srovnal. — — —

Tím dnes 6. ledna 1917 — sedím v B., píši a v hlavě mám triste déception svou vlastní nemohoucnosti.

6. 7. I. 17.

Zase v Lyoně — uklidněn — svěřen nový appareil a hledím, jak bych nabral energie — a zahnal peněžní tíseň. — — —

Týž den večer.

Ke mně nahoru v podkrovní světnici doléhá rachot a hluk velkého města, jež nikdy tak nežilo životem práce tak jako nyní — nikdy neviděl svět i město co městem bude tu sílu, jež z celého světa přišla — synové všech národů, všech ras i pletí, co svět nosí pod božím sluncem, co přišli sem, by svou rukou a silou přispěli k dílu, jež boří a staví. V ten chaos toho žití zde i já jsem vpadl. Vpadl mezi druhy, mezi i ty, co neznámí jim, spoutaní osudem zajatých lidí pracují — — v potu dílo staví — — a život jde tak svým velkým krokem a píše historii, vábí — neb kdo dnes se uchytí, ten slavným jménem zapíše se v zlatých knihách, ale *já, my, moje nic* zůstaneme svoji! Sloužím — — — a nežádám odměny žádné, ani ne čestné. Jen srdce, celá má touha jde mezi čtyřhranné hory — k nám domů!

Tož »par la suite des evènements«**) proto totiž, že jsme rozbili 2 aeroplány, proto jsme byli posláni do R. G. A., kdež jsme podrženi co »convoyeurs« na frontu! — Tož tyto dni až do dneška od odjezdu z Lyonu, jsou ve veselí a radosti. — — — Mezi svými přáteli — piji, jsem vesel a mám se dobře! — Oslavuji tak první náš veliký úspěch naší otázky, kde totiž naši »Alliés« v odpovědi Německu na dotaz pres. Wilsona odpovídají — — mezi jiným, že bez Čechoslováků — jejich samostatnosti není žádný mír možný! — Úspěch veliký!! Tím jsem teda vesel — a povzbuzen! — —

Na druhé straně zase jedna nemilá příhoda, kteráž osvětlí charakter našich hochů, našeho vojáka: V sobotu večer, jda od večeře, stavil jsem se u Slepičků, kdež jsem našel společnost »Srbů-Čechů«, kteří vítali a oslavovali srbský »Nový Rok« zpěvem — tak jak to bývá — po našem. Byl přítomen též jeden z nás již podnapilý, zmrzačený dobrovolec Soukup, který se rozčiloval a svými řečmi — (ostatně jest to vinna »válka«) kazil radost druhým. A tak vyvolal bouři — zkazil náladu a musel odejíti! Tím vyvolala se řada diskusí, kde já hledím najíti střední cestu k uklidnění. Zdaří se mi to, ale již včera mně byly dělány narážky, že prý mám kamarády ty, co nebyli na vojně! A již před tím jsem musel slyšeti narážku, že prý jsem »embuské«, už od 16ctého června, od té doby, co jsem byl raněn. Kdybych nebyl tak citlivým v svém srdci, ani

*) Réserve générale d'aviation = jenerální letecká záloha.
**) »V důsledku událostí«.

Hofmanova vyznamenání

Francouzské vojenské vyznamenání (médaille militaire), československá revoluční medaile, francouzský válečný kříž s palmou

(Zmenšeno asi o polovici)

bych si těch řečí nevšimnul. Ale jsem přímý — upřímný ke všem! Cítím s hochy, kteří tolik trpí. já netrpím ničím — ale nemám nikterak za zlé těm, kteří na frontě ani nebyli! — —

19. ledna 17 R. G. A.

Nečinnost se stává leností, skutečnou leností, že se ani nechce, když se může pracovati. Kolem jde život — — — a já v jeho spodu se valím jako balvan proudem stržený a — nač psát? O čem? O tom, jak jeden z našich hochů, Charvát, se pohmoždil při přistání v Bar-le-Duc?

29. leden 1917.

Stále v R. G. A. k mé nespokojenosti, neb mnohem raději bych byl někde v escadrille, bych měl pokoj ode všeho honění a otrav — a bych byl kliden! Nevím, ale naleznu-li jej někde! Jednu cestu jsem udělal do R., druhou do E. a na třetí se chci vypravit nyní. Měl jsem jeti dnes, ale nechce se mně — po neděli v Paříži, kdež obyčejně místo odpočinku se unavím, a tož pojedu zítra brzy ráno, bude-li pěkné počasí do Nancy. Je ve mně nyní tolik touhy po životě a vrácení se k nám do naší země, že jí nikdy ani tolik nebylo. Mám rád tolik nebe a onen život příští, o němž sním, jaký že bude pěkný a krásný ve svobodné vlasti! — —Tož hřeju se ve své kabaně, vzpomínám na vše, jak as vše bude — — rozbírám sebe, lenocha a těším se illusí — jako vždy! Chtěl bych tak rád napsati ten svůj stav

dnešní, říci, jak to zde vypadá se mnou — — ale — — ani k sobě nejsem dosti přísný, tvrdý!!! Sám se hanbím též, že jsem nejel na cestu, i když mi lieutenant řekl, bych jel. — Ne! Dali mně jakoby schválně 2 appareil do Nancy, a tož jsem si řekl, že jako nepojedu, až se mně bude chtíti a budu moci — —!!!

7. II. 17.

Zatím co jsem se nevrátil k svému zápisníku, udělal jsem tu jednu cestu do Nancy šťastně a bez nehody se vrátil. Pak byl jsem povolán znovu do G. D. E., jsa přesvědčen, že hnedle pojedu někam do escadrille, — ale ani to, ani ono. Zůstal jsem nad toto moje očekávání v G. D. E. a dnes toto píši do zápisníčku na cestě ve vlaku do F., do escadrille N 62., odkudž mám přivézti zpět jeden reformovaný appareil.

10. únor 1917.

Vrátil jsem se z cesty a sedím v studeně nepříjemné světnici, maje nohy zabalené v kůži, proklínaje mezitím vše — válku nejvíce. Vždyť vidím i nyní ještě, že vlastně vojna je jen pro nás, co zatím kapitál — se vzmáhá a roste. Je nutno to viděti, bys mohl říci toto. — A tolik teda myslím v očekávání, že snad co nejdříve půjdu někam do escadrilly.

17. února 1917

v escadrille — No 80 u Remeše — blíže Fimes, a říkají tomu zde Bonne Maison! — Přijel jsem

včera se zvědavostí, jak budu přijat, uvítán mezi kamarády v escadrille — se zvědavostí a domněnek všech illusí, které si děláme, jedeme-li někam, měníme-li a tož mě vyklopili po ½denní jízdě, kteréž předcházelo rozloučení v Paříži, za zpěvu krásných písní bratří Srbů, Čechů, — ve Fère-en-Tardenoise, odkudž telefonuji do escadrilly, by mně zaslali povoz, neb jest to ještě 20 km od místa. A tož jedu cestou, zahalenou v mlžné pláště po kopcích až sem. A zde — našel jsem kamarády — (ovšem kamarády bez přátelství)! Jen tak, že se známe! — —

A po noci, prospané na slamníku — jen tak zhruba přikrytý, poznávám se s těmi, s kterými budu a zůstanu zde! Představen již včera kapitánovi, veliteli naší escadrilly, rozmlouvám s ním dnes o nás, o lieut. Štefánikovi, kteréhož zná osobně — — a doufám, že to půjde. Nelítám sice, a tak brzy to nebude, neb nemám dosud appareil. — — A tož ta krajina kolem se zdá pěkná — — v jarním tání — a nade vší melancholii, která se v srdce vkrádá a nad illuse, které v myšlenkách přijdou, si říkám: *Tvrdý k sobě, k svému okolí — a soustředit všecky síly k jedné věci, kteráž jest jedině skutečnou přítomností — t. j. služba Francii.*

*le 18. II. 17.**)

Milý!

Šťastně mne vyklopili skoro 30 km od escadrilly! Tož jsem telefonoval, a poslal mně capitaine

---

*) Dopis Skalickému.

auťák! Přijel večer v 7 hodin! Našel známé obličeje — přijat chladně — nedůvěřivě —! Capitaine zanechal u mne dobrý dojem. Zná nás i naši otázku, zná osobně Štefánika — tož zde »to ledví« zlomeno! Nejsem dosud instalován. Spí se ve vesnici u civilů — ve skutečných postelích. Jinak appareil dosud nemám, čekám naň — a to může trvati nejméně měsíc. Ovšem nic neztratím, neb se nepracuje pro počasí.

Pozdravuj! Příště více!

Tvůj

Jenda H.

le 19. únor 1917
à la Bonne Maison.

Konečně počínám domácněti. Bylo nutno zlomiti, přemoci nedůvěřivost, získati si srdce kamarádů (ostatně čehož ani do dneška nedocíleno) — zkrátka žíti spokojeně! — — Ubytován ve vesničce, u jedné staré babičky, na kterouž dolehla válka plnou tíhou života. Zprvu jsem nebyl dobře přijat, ale vidouc prospěch věci, přijala mě dobře a stará se. Tím se vžívám teda do poměrů! Studuji povahy těch, s kterými žiji a budu žíti, aniž bych něčeho zameškal. — — —

Moji přátelé tak dobří, blízcí jsou roztroušeni po frontě a jen tak někdy se dovím o některém z nich něco nového! — — Tak přišla novinka o Lambertovi. — Tak rychle znenadání! Byl zabit v souboji ve vzduchu proti třem Němcům. Tak se mně bolestivě dotkla ta zpráva v úředním znění — Caporal pilote Lambert faisant protection

d'une patrouille de reconnaissance a été attaqué par trois Albatros et a été descendu dans notre ligne près de — — —*) Hochu milý. — — Nikdo z těch, kdož tě vídali a s kterými jsi se denně stýkal, nepochopí — — tu oběť, něco tak krásného, co Jsi přinesl. Ne — jen ten Tvůj život, co jsi dal, *ne ale to krásné,* jenž nikdo v tomto národě nepochopí— neocení *proč Jsi přišel!* Opustil jsi studie — svoje Pampy, svoje žití a přes vůli rodičů šel Jsi tam, kam Tě krev, ta stará galská krev hnala! Vidíš. Já Tě chápal. Ty Jsi nebyl již jen tak založený, tak povrchně vychovaný jak Ti všichni, co nás obklopují. Ne u Tebe bylo něco jen z té země — — ta láska, kteráž Ti rodem, z rodičů Tvých přišla — ale sám jsi byl čistý — morálně silný — tak jako vždy v životě to, co zvítězí! Tak vzpomínám si dnes ve svých zápiskách na Tebe, na naše rozmluvy, na ty večery kritik toho vůkolí a té války! Ty Jsi již viděl před sebou dále než druzí! Tys měl ještě v srdci při všem poctivost svého svědomí, to co nenalézáme zde! A pak Jsi cítil. Nenáviděl Jsi jak já egoism — —, byl jsi mým dobrým přítelem a tak dnes, kdy již Tvoje mladé tělo hnije, zůstáváš Ty mezi námi, kdož Tě pochopili. — Ten příklad té staré čisté neprohnilé galské krve zůstane zde pro Věčnost!

20. únor 1917.

Prší! Nemám appareil, nemůže přijeti za takového počasí — tož denně hledím, bych probil

---

*) Desátník pilot Lambert, chráně hlídku na výzvědách, byl napaden třemi Albatry a sražen do našich linií u —.

ten čas — nečinnosti! Ale co dělat? Hledím bych prostudovat řádně ty, co mně obklopují, bych se vpravil do poměrů, bych se seznámil s těmi, s kterými jsem nucen žíti. Přijel adj. C., tož poznávám skutečně pařížskou povahu — veselou, bezstarostnou — — a tak ten život jde kolem nás — —

23. únor 1917.

Mlhy! Včera jsem šel pěšky do Fimes na nádraží se podívati, zda-li tam mám svoje věci!! — — Tím, že dosud nepřišly — mám starosti.

24. únor 1917.

Čtu! A při čtení najednou všecky moje myšlenky odletěly — pryč daleko od knihy a tak jsem se přistihl, že příliš posuzuji i při čtení a že celá moje bytost jest nestálá — — neurčitá — neklidná: Ostatně říkám si, že jsem chorobný.

A tak najednou při čtení malého románku de Henry Bordeaux »le Paon blanc« přijdu na stať, kdež se hovoří o lodičce, nosící jméno ženy. A tak najednou odletěly moje myšlenky do Chennevières na »Máničku«. Nikdo kromě těch několika přátel nepochopí, jaký krásný život, plný krásy, síly a radosti jsme vedli tam na Marně! »Mánička«! Vidíte, dušinko něžná, kde Jste Vy? Zda vzpomenete sobě těch koutů — — té lodičky — — těch jednoduchých, chcete-li, všedních lidí, jimž u nás byste ani ruky nepodala, bojíc se, byste se nepošpinila od těch, kteří pracují — připravují lepší život těm druhým! Viďte — ale to

bylo zde ve Francii! Zde Jste neznala ty, k nimž jste jednou, dvakrát, třikrát přišla na Marně — v salonech Pařížských — —! My jsme byli také umělci jako p. Bílek — — kterýž měl rád svoje »zlaté dítě, svoji Máničku« a ona měla v něho důvěru. On Vám byl andělem strážným, viďte? — — A my byli umělci života — — —! Nám patřili ty mělké kouty hladiny Marny, ty koruny větví — kanály a tunely zeleně — — jež Vy Jste též viděla — prožila. Náš byl jen ten pocit krásy unylé — melancholicky měkké krásy té Marny. Nám patřila hudba deštů do listů, již jsme si vbásnili — vysnili, že to naše — — — že to Libuše neb Dalibor — že to vzkazky k nám. Ano. Nám patřilo slunce — hřející — rozkvétající keře červených růží — jichž byla plná zahrádka — nám byly svaté — chladnou milou vlhkostí prosycené — — a klidem uklidňující večery ticha — — — hvězd a vůní těch růží. — — — Naše byly vlny Marny laškovné a marně vždy nás vábící — líbající — svou teplou silou tak blahodárně působící na naše mladá těla, v nichž duše hořela touhou krásy a velkého žití. — — Nám patřil proud Marny, měřící se s naší silou. Naše byly břehy, skýtající pohled světa tak jak jsme my si jej utvářili. — — My byli umělci života! Pro nás byl románkem, jejž nikde v knihách nenajdete nikdy víc — a jen si vzpomenete v životě! A vidíte! Já co dnes to píši, jsem na frontě, je vlhký den studených mlh, z dálky zabouří občas děla — — — a my čekáme — — až nás zavolají. Na Marně loďka »Mánička«, pokřtěná po Vás, vidíte, jak my Vás vzpomínali — — domek — — Marna — — smutno vše — — jest válka — — a já — napsav tuto vzpomínku na Vás — jdu až

k nám domů a v duchu táži se: Zda Vy vzpomenete?

25. II. 1917.

Malý mrázek v noci, ale den krásný, plný blahodárného slunce, jež probouzí k životu — —!! Nejsem ale tak spokojen, jak bych si přál býti. Nejsem — — — spokojen. Vůkol kamarádi, již ve mne vidí jen jako jim méně rovného — — — což v duši bolí a pak nepřišly dosud moje věci, tož jsem neklidný. Nevím, k čemu jíti, jaký způsob žití, jakou práci najíti sobě, bych byl klidný. Chci napsati něco a nemohu se k tomu dostati — — jest třeba klidu a pak nálady. Jakých myšlenek mi to hlavou projde? A akce, konec války — nikde viděti! Při tom všem ale touha moci spatřiti ještě jednou svoji zemi.

26. února 1917.

Dnes venku trochu veselosti mi přišlo po čase. Jsem tím teda jaksi zdravější. Hledím, bych si našel nějakou zábavu, něco čím bych byl cele zaujat! Nevím ale jak. Kolem mne ta banda neupřímných lidí, kteří do očí se staví, ale v jejich srdcích jest jakési pohrdání mnou, jako kdybych se jim nevyrovnal. A zatím — kde jsou oni se svou inteligencí a kde jsme my. Kde oni s jejich nadutou vědomostí vrabčích mozků! A není divu, že tím vzniká ve mne nenávist k nim ke všem.

28. II. 17.

Včera konečně jsem měl lítati, maje appareil kamaráda, kterýž jest na permissi — — ale po-

časí nedovoluje ani jeti dnes! A tak pociťuji přes všechnu vůli svoji — jakousi ne slabost, ale jakousi obavu, jak to dopadne! Jest to »debut«, první vzlet nad linie! — — Ne strach, ale jakousi »malaise« před vystoupením. Zatím zdomácňuji a čekám svoje zavazadla, která dosud nepřišla. A kolem mne ten život jde — bez utrpení, ale v neklidném očekávání příštích událostí.

3. III. 17.

Konečně mám appareil kapitánův, který mně můj mecano (který má význačné jméno Grandcoin), připravuje. Tož tím jaksi zachovám si svůj morál...

4. III. 1917.

Včera poprvé »debutoval«, jak jsem psal svým přátelům nad liniema. Šel jsem s jakousi předtuchou — — obavou spíše řečeno, ale byla zbytečná. Nic na mě nepůsobilo, ani výška 5 tisíc metrů — — kteréž jsem se obával k vůli svému srdci — ale nepociťoval jsem ničeho, než-li únavy! Při přistání nešťastnou náhodou se zlomila »la bequille«, věc nepříjemná k vůli tomu, že to bylo první »sortie«, nu ale — — — což, to se spraví. Dnes též konečně budeme míti baráky, kdež budeme spát a zařídíme se pohodlně tak, bychom se cítili spokojeni. — Tož jen zdraví — a jsem si tím sám nadále vinen, aniž bych měl dosti síly udržeti svoji vášeň.

*le 5. III. 17.**)

Milý Solničko!

Tak si naříkáš, že jako Ti nikdo nepíše — a ostatně Ty též ne — vždyť doznáváš sám, ačkoliv Špicar mně píše, že nejpilnější z nás všech jsi Ty! A konečně rád tomu věřím. Nu a nediv se, že snad odpovídám v polovici března na Tvůj dopis z polovice února, který jsem dostal při obědě, dnes 5 března a odpovídám vlastně okamžitě, abys neměl obavy pro mě, že by mě snad Němci shodili nějakou »sousmarinkou«. Ale nevím také kde a kdy tato »doubles« cartka tě najde. Mluvil jsem totiž 15. února v Paříži s máti Čermákovou, a tak mi říkala, že snad brzo přijedeš. Nu a od té doby jsem na frontě a včera jsem poprvé vystoupil na jeviště evropského theatru — jako letčík.

Jsem mezi samými domorodci, což mě nikterak netěší a zdomácňuji, jsa nucen — tím faktem, že je vlastně vojna, a že se do toho musí vesele! Co se týče toho konce vojny, snad to bude letos — a ostatně já mám ještě poslední důvěru, že to *letos a dobře* pro nás skončí. Co se týče sousmarinek — to je věc přirozená! Vždyť víš, že Německo nemá ani jednu svoji obchodní loď na moři! Tož může míti sous-marinky a potápěti naše! Představ si, že kdyby to bylo opáčně! Že by Německo mělo svobodu moře a naši jim to potápěli — kde bychom byli? Tož těch pár lodí denně — *jest to jen kapitál a čert to vezmi!*

---

*) Dopis.

Tož zatím Ti přeji, by Tě to mé poslání našlo v plném zdraví na reformu, a zůstávám

Tvůj

Hofman

le 5. III. 17.)*

Milý Jendo!

Tedy včera po delším repos, maje konečně appareil, jel jsem si prohlédnouti náš secteur ještě s jedním kamarádem, a »ve službě rozkázané«. Upřímně řečeno, měl jsem různé myšlenky před tím prvním vystoupením na tom jevišti evropského theatru — jako aviateur, ale všecky ty moje domněnky byly zbytečné! Ba ani výška, totiž atmosféra na 5 tisících metrech, z které jsem měl obavu, nepůsobila nijak na moji fysickou sílu — ani konstrukci — obával jsem se pro srdce — než pouze únavou, což ale časem — entrainováním zmizí! Němce jsme nad celým secteurem od Remeše až k ... ani neviděli a byl jsem tomu ostatně rád, neboť, když jsem si zkusil mitrajku nahoře, tak nešla! Tož, kdyby byl býval nějaký Němec přišel, tož jsem se jednoduše scvrknul k nám! — —

Nu, tedy teď začínám býti teprve jako doma, spokojen, *maje povinnost — práci, která vrací život šťastný a spokojený!* I na to vůkolí — společnost, si zvykám, ačkoliv k ní nepřilnu ničím — ani ne sympatií. Teď se též stěhujem do dřevěných baráků, kdež máme pro nás každého 1 svět-

*) Dopis Skalickému.

ničku, stůl a ostatní si každý zařídí. Samo sebou, že moje bude nejbídnější zařízením, ale co na tom! Nějaký náš obrázek, na př. titulní list »Samostatnosti«, »Slovan jsem« atd., naše ženy – a znaky těch našich zemí, tož to mi stačí, bych se cítil obdařen teplem »domova«, alespoň ve vzpomínkách, jež vyvolá pouhý »obrázek«.

A co nového u Vás? Mohl bys mi poslati adresu Charváta, že prosím Lidušku, by ti ji dala (tu adresu rozuměj) — neboť on si jistě sám ani nevzpomene, aby napsal. Dále si dovolím připomenouti, bys laskavě zasílal »Čechoslovana« a něco našeho — najdeš-li dobrého ke čtení. To víš, že času máme, až nám zbývá.

Už taky začínám »počítat«, kdy přijdu na permissi, ale ještě je 8 kamarádů přede mnou, tož tak za 2 měsíce.

Jinak se topíme v blátě až po kolena, ještě dobře, že zbytečně nechodíme.

Tož se těším, že brzy něco napíšeš a zůstávám se srdečným pozdravem

Tvůj

Jenda

Fronta, 5. III. 1917)*

...A dnes si říkám, že musím nějak pokřtít ten svůj »krám«, jehož Vy budete kmotřenkou, a jehož photo Vám zašlu, jakmile budu ji míti. Budeme mu říkati »Sokol«! Že ano! Souhlasíte?

---

*) Z dopisů slečně Skuthanové.

10. III.

Tož ještě šestého jsem lítal a dnes jsem mrzut, nemaje přítele, ani přátelství. Ti všichni co kol mne, jsou neupřímní. Příliš mě podceňují. Jsou denně malé příhody, jež by nikdo snad ani nespatřil, jež se ale hluboko vrývají v moji paměť. Ku příkladu: Ráno vejdu do hangáru. Pozdravím a vidím, že dva tři »lenoši«, protože jsou kaporálové, nic nedělají — hned o mně poznámku prohodí. Ale já nechci nic slyšet, vidět. Nad všecky ty příhody a nehody jest nutno jíti s hrdým čelem dále kupředu, ke konci války s pohrdáním těch, kteří jsou kolem mě — hrdý, že jsem Čech a že konám povinnost dobrovolnou a že přináším oběť, již dosud nikdo nedocenil — — —

11. III. 17.

Dnes se ukázalo slunce a od rána Němci hledí překročiti linie. Cítí, že se asi něco připravuje, a tož jsou neklidní anebo, jak se říká, »activité d'aviation«. Prožíváme fási té neorganisace, toho zpustošení, které odjakživa za nic nestálo. A tak dnes ráno Němci lítali jak chtěli a my byli nuceni se na ně dívati, neboť pro rozmočenou půdu nebylo nám možno odletěti a kousek dál »près ruines« — jest pěkný suchý kousek země mnohem lepší nežli zde. Tož to je vše vinna ta jejich organisace — pořádek. A jest to tak všude a se vším. Dnes my se máme stěhovat, ale dosud nemáme ani postele a nic, na čem můžeme spáti. Jeden zodpovědný nepříjme zodpovědnost na sebe tak, jako toho věc a povinnost vyžaduje.

Všude a ve všem jest slovo »de«,*) které jest jejich neštěstím.

14. březen 1917.

Dnes odpoledne jsem byl vyhubován od kapisty za to, že můj appareil nejde — a že nebyl připraven na pistě a já nevím ani vlastně za co. Samo sebou jsem byl neklidný — následky: špatně jsem přistál a tím vším nejsem tedy dnes spokojen. Na jedné straně hledí něco zařídit, obrátí se na pilota, na mě, mě vyhubuje za nic a na druhé straně nepořádek, neorganisace, že to dál nejde, ale k tomu ke všemu jest mně třeba jen jednoho: *Klidu a energie — síly životní! Přemoci všecky ty vlivy, jež na mě doléhají svědomitou prací* — jak napsal mi dnes správně Pilát — tím si hledět vynutit respekt a nutno vykonati každou službu *poctivě* do poslední písmeny — vše ostatní přijde samo. *Ano poctivě.* — — — Co přemáhání kolem všeho! Oni sami mají tak málo povinnosti vůči sobě — národu a my zatím zde, staří čeští poctivci — neuznaní jim děláme »le poire«, jak oni říkají.

*Fronta, Esc. No. 80 le 14, III. 17.***)

Milý Solničko.

Tož jsem rád, že Tě můj minulý dopis našel v dobré náladě, kterou vyzařují ty milé mi řádky

*) Souvisí s francouzským *dé*brouiller (v drsném žargonu *dé*merder) = uměti si pomoci, odbýti věc (v žargonu také »ulejt se«).
**) Dopis.

Tvého dopisu, a že »košťálničíš« (posloucháš, jak to roste!) a myslím, že to vrácení se k přírodě — k stálému styku s ní — a k práci, náramně dobře poslouží Tvému zdraví — a i duševní rovnováze, která jistě po těch útrapách a nebezpečenstvích byla nějaká rozviklaná!

Nu mám radost, že ještě chceš na ty Němce — alespoň jako Steinberger a směju se ještě těm řádkům, kdy si na tu psinu s ním vzpomínáš. No, ale víš — myslím, že to bude přece jen lepší v civilu — co? Tak se ohánět někde nůžkama ve školce — »šlechtit«, jak Vy říkáte — dívat se v květy barev — na krásu — nu, v každém ohledu to bude lepší. Samo sebou, že si odneseš z vojny povinnost »těšit nás«, jak píšeš, a pomoci někde perem — to je zbraň »nejhorší — když nerezaví« napsal kdysi a kdesi Machar! (Tady jsem přestal, neb pro mě kamarádi přišli, bychom šli k obědu, je ½12, no a ve 12 hod. zase už sedím a pokračuji.) — Děkuju pěkně též za výstřižek z novin, a máš-li nějaké, pošli, potěší mě to. Sakra — ale víš — v tej Americe mají eště toho nadšení na fury — ale bojím se, by nebylo plané! Ten groš, co dají — ten nebolí — zimu při tom neucítí — bláto ani neznají, co je to dešť také ne — a střepy z marmitů až k nim nedoletí! Nu, ale činí se přece, to se uznat musí!

Tak se čiň dále na zahrádce, závidím Ti, víš, já jsem byl zrozen pro košťálníka, ale osud udělal ze mne »mrštichlupa« a teď naposled letčíka. — Poslouchej, jak to roste a napiš zase, jak to vypadá.

Tvůj *Jenda H.*

Fronta, Esc. No 80, secteur 181, 17. III. 1917.)*

Milý.

Tak kdyby ses mohl podívati do mé chambry, jak jsem si to vyzdobil — zrychtnul, jistě by se Ti ani z ní nechtělo, přesto, že to fouká mezi prkny a že kdybych si býval byl nezrobil — jako druzí — ještě jednu střechu, tož by mně do ní pršelo.

Nu, ale takto to mám pěkné — až moc pěkné věci Jste poslali, tož díky Tobě a slečně Sigwart děkuji zároveň. Jinak jest to pořád stejné zde! Občas prší a jakmile se slunce ukáže, tož en l'air! Tuhle jednou jsem vyprovázel jednoho aviona, kterýž měl dělat foto u Němců a dobře to dopadlo. V tom případě mám za účel jen chránit! Tak Ti slavně jedem a on tak na dvou tisících 500 stech — já na třech a Němci do nás řežou kanonkama jako do fenetiku. — Tomu se smějem! Koukám, až si oči mohu vykoukat a nic, až najednou zbliknu jednoho aviona, který jest výše než já a asi km od nás. Tož jej už s očí nepustím a najednou vidím, že letí na mě úžasnou rychlostí. Utéci nesmím! To bych nechal druhého v brindě a on by to odnesl. — Tož se otočím čelem k němu, rychtuju se, jak jej přivítám, a v tom uvidím naše cocardy. Tož se zdravíme rukou a tak jsme šťastně ukončili naše poslání — za 1 hodinu nad Němci. Jinak dobře. Dík za novinky — samo sebou, že můžeš vybrati cokoliv — máš to k disposici — ale nepodpisuj mě — nebo pouze Dvořák. Až budeš míti noviny — pošli.

*) Dopis Skalickému.

Modèle B.

Ministère de la Guerre.

République Française.

MÉDAILLE MILITAIRE.

1er RÉGIMENT ÉTRANGER.

Par arrêté ministériel du 24 Mars 1920 rendu en application des décrets des 13 Août 1914 et 1er Octobre 1918 publié au Journal-officiel du 11 Mai 1920, la Médaille Militaire a été attribuée à la mémoire du

Légionnaire Hofmann Jean

Mort pour la France.

"Jeune pilote d'un entrain et d'une bravoure admirables. Le 18 mars 1917, à Roucy, attaquant un avion ennemi, est entré en collision avec lui, entraînant son adversaire dans sa chute. Croix de guerre avec palme."

A Sidi-Abbès, le 1er Juillet 1920
Le Colonel Commandant le 1er Régiment Étranger

[illegible]

Nota. – Cet extrait sera remplacé par un brevet qui, aux termes du décret du 16 Mars 1852, doit être ultérieurement délivré par les soins de la Grande Chancellerie de la Légion d'honneur.

Snímek dekretu o udělení francouzského vojenského vyznamenání (médaille militaire) Hofmanovi
(Skutečná velikost 21.4/32.3 cm)

ano? Kapotu nech jen u sebe — teď už zima nebude. Tuhle napadlo sněhu, ale za tři dny byl pryč. Tož srdečné pozdravy všem známým, též doma.

Tvůj *Jenda*

*Fronta, Esc. No 80, secteur 181, le 17. III. 17.**)*

Milý Šimku.

Dík srdečný za Tvůj milý dopis, jenž potěšil mě tím, žes pochopil. Jedno jen — ta poznámka »Bůh Tě opatruj« — odpusť můj výraz, neb vím, že na tomto punktu spolu nesouhlasíme. —

Zde si dobře nerozumíme, či, lépe řečeno, Jsi mě nepochopil. Hleď, lidé, kteří pro nejvyšší dobrotu — největší lásku — největší spravedlnost — nekonečnost — neznámost a přece jen tušení, že existuje to vše — pojmenovali to slovem Bůh. — — Tak, jak jmenují všichni i ti nejjednodušší asketi svoje hliněné figurky, kteréž jim představují Boha! — — Vidíš, věřím, že jest na světě největší spravedlnost — láska — nekonečnost — krása — milosrdnost a to vše — ale neříkám tomu Bůh! Ale mám rád Tebe — věřím v Tvoje přání i těch, kteří píší tak jednoduše — upřímně »budu se za Vás modliti« a vážím si toho, *neboť věřím v nejvyšší vůli* — *»neznáma«, bez níž ani vlas s hlavy nesejde!* Chápeš? Nu, a jinak jde to do tuhého. Jest několik dní pěkných, lítáme jen což — i u Němců — když

*) Dopis.

se jede někam dělati foto! Hochu, co nebezpečí číhá na Tebe v každém hnutí, ale vidíš: *bijem se, zabíjíme — a je-li Bůh, odpustí nám ty vraždy, co vědomě děláme?* Dnes jsem dostal zprávu, že Charvát jest znovu těžce raněn! Přirozeně běháky! A u nás se mu to stalo — na letišti. Psal jsem delší dopis své »sestřičce« — žádám ji, by mně poslala nějakou stravu duševní k ubití kafara, který se tu a tam občas dostaví.

Tož buď zdráv k reformě — a přijmi moje srdečné pozdravy a promiň, že jen tolik pro dnešek — jdu na kutě.

Můj avion nese jméno »Sokol«. Nazdar.

Ruku tiskne

Tvůj *Jenda H.*

(Konec deníku)

(Dne 18. března 1917 Jenda Hofman padl)

RŮZNÉ ČRTY

VÁM V PAŘÍŽI!*)

Měli jsme touhu, chtěli jsme spatřiti Vás všechny ještě jednou, než padnem — my, Vaši hoši, Vaše chlouba, na kterou budete ještě jedenkrát hrdi, o kterých píšete, mluvíte, o kterých minulost bude mluvit k budoucím časům, jak historie zašlé slávy. A divně, divně tak díváme se na Vás — tolik je Vás a tolik růzností a nesvárů! — Chtěli jsme nabrati sílu a vůli k těm bojům příštím, k jejich ukončení a zatím, tak divné jsou ty Vaše řady. My všichni jak jeden v úsměvu života se bijem a v písni svorně upřímně žijem a v rachotu kanonů tak klidně umíráme, ač neradi, vždyť přec za něco je ta naše oběť. A Vy tak mnozí k těm obětem nemáte úctu, nijakou lásku, a *oni, my*, šli jsme pro Vás — pro nás, pro naše jméno. A tak se vrátíme zpátky mezi svoje ruku v ruce, a kdož ví — snad už nepřijdem! V duši hořkost — hořko je v duši, věřte, když vidíme, jak naši bratři rodní jedné země, jedné rodiny v různostech a ve štvanicích žijí, a kolem nich čas letí, prchá a nikdo jej nezachytí. Rok už uplynul, zatím co různice, osobní půtky trvají dále a zatím co my v bratrském náručí, druh vedle druha žijeme — v písních — po našem se bijem — a svorně jeden vedle druhého padnem, klidně druh k druhu v zemi odpočinem a shnijem, zatím co Vy — hádáte se, a máte málo úcty k těm, kteří už nejsou. A snad Vaše oběť? Kde jen je? Řekněte jen! Řekněte nám — přec

*) Bez data. Nalezeno v pozůstalosti. Pravděpodobně náčrtek jednoho z oněch poslání, které byly určeny krajanům v Paříži a o nichž píše ve svém Deníku. (Srovnej Deník dne 28. a 30. listopadu 1915.)

ani k svornosti Vaší mezi sebou neznáte ji přinést a snad jste ji přinesli již? Ten mrzký peníz o němž vyprávíte, že jste dali — ne ten cenu nemá jen prchavou, ale životy mají ji a nikdo, nikdo ji nenahradí. Chtěl bych Vás žádat jménem těch, kteří již nejsou, kteří už padli, podejte si ruce k svorné té práci u vědomí čisté úcty k těm, kteří již padli, nebo kteří ještě se bijí pro naše jméno, které je i Vaším. Mám právo tak mluvit? Neptám se.

Podepsán jeden z Vašich.

KOLEM MNE V PÍSNÍCH PŘEŠLI JSTE . . .*)

Kolem mne v písních přešli jste a zašli. Jen já stál — pevný — jen díval jsem se do té neurčité dálky, kteráž hory tvoří — barvy stálé — kteréž nikdo nezmění, a čekal jsem, až se vyjasní a dozvím se zase o Vás! Až do dneška srdce se chvěje úzkostí — vědělo, že jdete a teprve o jednom z Vás jsem se dozvěděl — Jste a kolik je Vás raněných?

Ano, vzpomínám si na to městečko Orléans. Po cvičení horko — dusno, přímo vedro. My mokří, upocení, po »devítkách« — nespěcháme s oblékáním co zatím všecky spolky francouzské odcházejí do města k radnici, kde starosta města jim rozdává ceny — slavně dobyté při závodech. Zatím co ti všichni slavně s hudbou v čele odcházejí, jeden z našich odběhne asi tři sta kroků k potůčku, nebylo tam více vody jak na metr. ale čistá jako sklo — a hop — voda vystříkla a my všichni — za ním. — — Koupeme se a pak klidně ustrojíme a s naší »Jdou sokolské šiky jdou« — — — jdeme — — prapor vlá jim nad hlavou atd. Město celé udivené — — červené košile svítí — a již nás tam čekají, by nám odevzdali bronzovou sošku bojovníka s praporem. — — — A pak večer, dobře rozloučivše se — odjížděli jsme k Paříži za zpěvů naší země.

Ach myslím, že i naši nepřátelé Němci projevili se taktnější při pořádání svého sjezdu Tur-

---

*) Tato vzpomínka nalezena v pozůstalosti. Měla to býti patrně vzpomínka na dobu, která předcházela těsně válce, a jíž měl počínati Deník. Byla psána již za války a ačkoliv není datována, dá se usouditi, že byla napsána ke konci roku 1915.

nérů v Lipsku — kdy oni vydali též pohlednici s naším sletem k reklamě, ale omluvili se — a napsali Sokol-fest in Prague 1912.

Dny únavy — cvičilo se — a pak — využili jsme, že jsme totiž v Bretagni — zajedem si k moři. — Krásné kouty de Bretagne pitoresque, jezdíme týden, 12 dní a vracím se do svého domova — do baráčku, kde za mé nepřítomnosti rozkvetly všechny červené růže a kde prožívám nyní krásné červnové večery, sbírám klid a sílu k příštím zápasům — — —

Teda ten týden cvičíme. Jest Husova oslava. Chtěli jsme uspořádati něco většího — ale Ti staří tatíci byli proti. Tož jen mezi námi. Natiskli jsme hektografem pozvánky a pozvali Hejmana — filologa na Sorbonně, který řekl o Husovi to, co za dobré uznal. Pak malá recitace nás dvou. Při tom asi 50—60 osob. Přes naši všecku námahu více se nás nesehnalo. Pak neděle. Pozvání k slavnosti do městečka Orleansu. Jedem. Říkáme tomu posvícení. Chtěli vzbuditi jakýs zájem o tělocvičnou věc, tak to vypadalo jako náš župní slet. A zase nic zvláštního. My byli zlatý hřeb té slavnosti. Cvičíme i naše »devítky«.

Večer banket na počest súčastněných hostí a přítomen též Deschanel. Při banketě právě při přípitku, přišel Deschanelovi telegram, kde se mu oficielně sdělovalo, že Ferdinand d'Este byl zabit v Sarajevu. Byla to jakási studená sprcha na všechny přítomné — jen my Sokolové v krojích — u zvláštního v čele obsazeného stolu cítili jsme radost a netajili jsme ji jeden druhému, takže nás náš starosta Smutný občas napomínal. — — — Obráceny k nám zraky a pak i někteří Francouzi dodali si kuráže jak se říká a tu začínali jsme

jim vypravovat. — Netajili jsme radost — »jeden z těch uchvatitelů je pryč« — vysvětlovali jsme — a bylo toho třeba. Ba i náš starosta vysvětloval. A tak jsme řekli — že jej není škoda — jest to Němec — nikdy s námi necítil — nepřítel nás Slovanů. Nevím zdali někdo se mnou — ale já tenkrát ten večer jsem cítil, že něco velkého se odehrává — to že jest přímý akt — ouvertura toho, čeho jsme byli činnými svědky. A — nemýlili jsme se. — — Přese všechno odjížděli jsme veselí — nadšeni naším posláním — zase kus kraje — pár lidí zas poznalo Čechy — zase jsme jim přinesli — dali — ukázali naši krásu — — —

Pak 14. července byla to Remeš. Nezapomeneme nikdy toho nadšeného průvodu městem — ovace k nepopsání — kvítí nám házejí a tak jdem se svým praporem — hrdi z té úcty, která se nám prokazuje — —! Pak závody a cvičíme. Máme ty svoje »devítky« »Pražského sokola« (pro závody ČOS). Je po prostných, již se začínáme oblékati, když v tom zpráva, že si přejí, bychom jim zacvičili ty devítky. Tož našeho Pultra rozkaz a jdeme. — Poklusem se vyřítíme do arény a před hlavní tribunou zastavíme v zástupu, pěkně krytém. Byl jsem poslední, dobře jsem jej teda viděl. — Malý oddech. — Jistě pěkně musí působiti na nezvyklé diváky ten náš úbor cvičný, tak hrající v barvách. Obecenstvo vítá nás potleskem, slyším »na zdar« i s tribuny, jest tam totiž několik starých předáků gymnastů, kteří nás již znají. Čestná tribuna obsazena notábly Remeše — sám zástupce ministerstva krásných umění. — — V tom hlas náčelníků. — A cvičíme. — Ty pohyby, výpady, úklony, paže letí, výpad — vzpor, bod — — a pořád jak jeden.

Snad to bylo nejkrásnější provedení devítek co se nám podařilo. Odcházíme poklusem — — jak jsme přišli, jen že jdeme kolem tribuny — — i slyšíme »Na zdar Češi — Na zdar — —« dáma bílé oblečená zdraví nás — a kvítí hází k nohám. — — Češka nějaká tak ztracená v tom davu Francie. Ale museli jsme se zastaviti. Neb ministr tu sám blahopřál náčelníkovi. Jdem zpět branou borců a zpíváme. »Praporec náš rudo-bílý — znaku naší mužné síly věj a duj — doneseme mužně k cíli prapor svůj«. Večer pak byl věnován ještě tělocviku — ale nic pozoruhodného. Živé obrazy války atd.

Pak druhý den máme volný a věnujem jej tudíž prohlídce města. Nikdy jsme si nemysleli, že za 4 měsíce pak budeme tak blízko Remeše — budeme ji vidět v požáru. Teda obdivujeme ty skvostné gobeliny — nádherná věc ta kathedrála, pak ještě jeden kostel, starý, starší cathedrála, kde byli korunováni francouzští králové, kteří přísahali tam na slovanské evangelium. Pak prohlídneme si též college d'Athlète prof. Herberta. Byla postavena nákladem 5 milionů franků v pěkném parku, který jest celý též věnován tělocviku neb sportu. — Sama škola při prvním vkročení působí mohutným dojmem. Něco antického na Vás působí. Nahá těla — do bronzova opálená, vše volně pohybující se v přírodě, bazin 5 m hluboký. Velká budova pro zimní cvičení. — Zkrátka litujeme, že nám není možno zůstati déle. Tam též journály psaly, že Sokolové přijeli až z Prahy . . .

Pak ještě prohlédneme krásné sklepy šampaňské — až 40 m pod zemí, kteréž v této válce došly přeměny na zařízení škol i bytů. Pak od-

jíždíme, rozloučivše se s naším hostitelem, v noci do Paříže. A cestou již mi tanula na mysli slova jednoho z těch našich přátel, který mezi řečí přišel na politiku a pravil: Nám jest potřeba klid, ne válku, neb já vím, že bychom ztratili ještě více. — — A tak sedím u okna, dívám se do té měsíční noci — a myslím na vše — na domov, na své drahé.

Pak přišly dny toho horečného napjetí, kteréž ovládalo celou Evropu. — My v Paříži, sledujíce dychtivě všecky zprávy, týkající se nás Slovanů. — — — Jeden den (hledej dokumenty) pořádáme valnou hromadu. Po volbách a po všem přišli mezi nás i členové »Svornosti«, porokovati o těch událostech a konec konců jsme se všichni dohodli, že v neděli uspořádáme demonstraci před rakouským vyslanectvím. Dali jsme si dostavení na náměstí Svornosti, odkudž pak — sešlo se nás na tři sta — odtáhli jsme před rakouské vyslanectví. Ten večer nikdy nezapomenu, byl to první krok s naší strany, který i po tom byl tolik — nesprávně odsuzován. Ale my nemohli — jako příslušníci toho státu schvalovati ty kroky, které rakouská vláda učinila proti Srbsku, pouhým mlčením. Tam před vyslanectvím jsme zazpívali naši »Hej Slované« — kdosi vytáhl prapor a spálil — — hanba Rakousku se volala neustále.

Pak dán povel k ruskému vyslanectví — tož jdeme — ale tam již policie upozorněna — ale bídně informována, nás zarazila a poručila, bychom se rozešli. — Při tom byl zatčen jeden z našich — ale po vysvětlení okamžitě propuštěn. — Samo sebou, že již večerní journály přinesly zprávu o demonstraci des Etudients Slaves devant

l'Ambassade d'Autriche-Hongrie — druhý den již byly illustrace v Excelsioru!

O té věci se dlouho mluvilo, ale ne dlouho vlastně, neb přišly evenements — — na denní pořádek a sice: Ultimatum Ruska Rakousku — ultimatum Německa a Ruska — Francie Německu atd. Teda počátky té evropské katastrofy, jejíž původ bylo Německo. Ten poslední týden před tím byl tak horečný, že vše viselo jako mračna ve vzduchu.

ZÁKOPY*)

Nejhlavnější věcí v této válce jsou zákopy. Přijde v tom směru na mužstvo, by si udělalo pohodlí co možná největší. Jsme-li delší dobu na místě, aniž bychom měnili, zařídí se vše k nejlepšímu žití, v němž tak rychle se zdomácní, aniž by člověk toho pozoroval. Jako my! Naše nejčastější umístění bylo Markýzka. Nevím, proč se tomu tak říkalo, byl tam asi před válkou nějaký markýz. Šli jsme tam vždy na 24 dní a není divu, že jsme si vše zařídili k nejlepšímu našemu pohodlí. Samo sebou se rozumí, že s počátku této pevnostní války nebylo vše tak, jak to vidíme dnes, ale svým časem, dobou, vše pokračovalo a dnes jsou zákopy pravá města, kde jsou domy i o 2 poschodích, ale do země, také ulice a kdo není dobře obeznámen v té některé končině, snadno zabloudí. Jsi-li v tom, užasneš, co je to práce, kolik tisíc kilometrů je těch zákopů a toho všeho a nic není zbytečné, vše má svůj určitý význam.

Když jsme poprvé přišli k Markýzce, zákopy nebyly dostatečně hluboké. Děr bylo málo a nic neznamenaly. Většinou byl to jen kus vykopaného prostoru, tak asi dva metry, přikrytého na vrchu roštím a slamou a to pak poházené hlínou. Takové obydlí ale znamenalo, že při dešti pršelo do světnice jen což a pak proti bombardování to neznamenalo docela nic. Nepatrná 77ka se ti dostala skrze strop jako otevřeným oknem, nechávajíc za sebou díru nejméně celého stropu a byl jsi rád, když se ti nic nestalo nebo když

*) Tato črta, nalezená v pozůstalosti, neměla názvu. Byla určena pravděpodobně pro časopis a psána ke konci roku 1915.

sis to odnesl nepatrnou odřeninou. Naše 12. escouada zahradníků — bylo tam 6 hochů, kteří byli většinou zahradníci, přišla na myšlenku podzemních bytů; všichni uměli s motykou a lopatou dobře zacházeti. Měli jsme tam takové čtyřhranné místo, kterému jsme říkali salle à manger. Kolem jsme si udělali lavice a tak každodenně jsme měli snídani, oběd i večeři. A z toho místa jednak do stěn a ještě do země hoši začali kopat. Nu a za dva dny byla již díra taková, že si dva vedle sebe mohli pohodlně lehnout a ba i sedět bylo možno, chtěl-li jsi z té své villy napsati svým známým pár řádečků. Ovšem že návštěvy se nepřijímaly. A když konečně s dovolením domácího pána jsi vylezl po čtyřech dovnitř, nesměl jsi zapomenout zavřít dveře za sebou. Skutečné dveře nahrazoval kus hadru, ano kus nějakého starého pytle nebo ženských sukní. O hadry nebylo nikde nouze v rozbité vesničce, jejíž obyvatelé odešli. Měli jsme i koberce — nevím zda-li perské nebo čínské —, které ale měly jistě značnou cenu, neb náš Josef Ječmínků, ač byl dost obtěžkán, nosil asi 2 měsíce jeden koberec s sebou i na repos ke slavnému kanálu. Teď si představte: dva páry bot — nějaké papuče — přikrývku, většinou jsi byl rád, mohl-li jsi míti dvě — konečně i dřeváky, které jsou výborné k pobytu do tranší — jehněčí kůži, která byla též dobrá, když pořádně mrzlo — k tomu ještě prádlo teplé, ponožky, pak nezbytný hrnec na vaření (marmite), stan s kolíky, 120 ostrých, mlýnek na kávu, tak asi vypadal zatížen každý z nás. 6 km to člověk ještě rád nosil, ačkoliv jsi se vždy řádně zapotil, — u vědomí, že to vše bude sloužiti na příště.

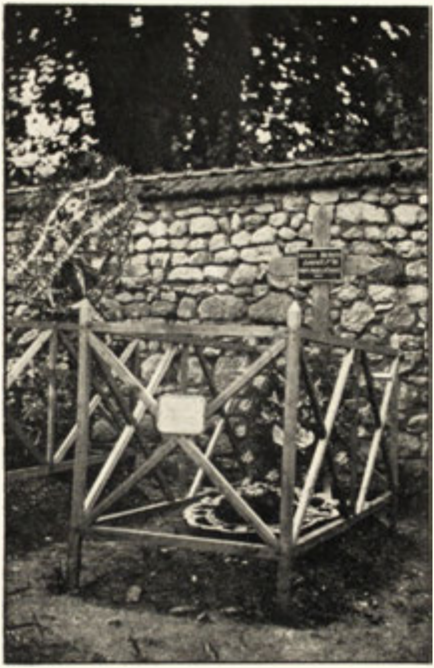
Nu a když díra byla hotova, tož se šlo natrhat větví s borovic a smrčků, pěkně se vystlala, našla se sláma a ručím Vám, když jste tak pěkně dva metry pod zemí a vyhřejete tu světnici teplem svého těla, že je závidění hodná. Pak jsme začali i my ostatní a brzy z naší jídelny byly tři vchody do tří světnic, ale člověk musel přecházet po čtyřech. Práce se dařila, neboť v champagnském kraji jest křídový útvar, v kterém sklepy se dají pěkně robit. Za těchto okolností v těchto úkrytech ani 210tka by ti nijak neublížila.

VYTRŽENÝ LIST*)

2. 8. 15. Le Trappez.

Jdu tichou stezkou mezi vysokými stromy lesa. Nad klenbou zelených listů — těžké, olověné nebe na spadnutí. A tak jdu sám jen se svými myšlenkami a bloudím, bloudím bez cíle. — U nohou, kde stojím, voda jezera a já se v ně dívám. Pozoruji — a vše se do duše a srdce mého vrývá, by to tam zůstalo — a v tom jedna kapka, dvě, tři do hladiny vody třískne — ustoupím v houštinu lesní. A poslouchám — rachotí listy pod dopadajícími kapkami a celý les šumí. Mdlá, příjemně teplá vlhkost měkké země stoupá za šumění lesů nevyčerpatelné, nepoznané krásy. Opájím se tím a cítím, že se ve mne valí proud krve k hlavě od srdce vzhůru, dolů — zdá se mi že šílím —. Bouří to ve mne, zatím co déšť a vůně lesa, prosycená vlhkostí plného léta stává se smyslnou a svádí k hříchu. A pak sedím pod keřem a dívám se mrtvě v listy loňského léta. — — A neomluven — — neomluven hřích můj...

*) Nalezeno v pozůstalosti s poznámkou v levém rohu »vytržený list«. Formát papíru ale neodpovídá formátu Deníku, z něhož k témuž datu byly vytrženy dva listy.

Hofmanův hrob na hřbitově v Roucy

PRO PATRIA!*)

Nemocnice Desgettes, 2. Novembre 1915.

Dlouhá chodba — — a poněvadž je dosti široká — tož na jedné straně jsou postele, kdež odpočíváme — raněni. — — Kolem nás celý den nepřetržitý proud taxi — totiž vozíčků, na nichž se odvážejí ranění k obvazům neb do operačního sálu. I v noci kolem nás přecházejí ošetřovatelé pozorně, by nevzbudili ty, co spějí!

Tož na té chodbě v prostřed jest zavěšen na kousku kartonu nápis *Pro Patria.* — — Když tak ležím na posteli — — nic před mýma očima není než ten nápis a čtu jej třikrát — — nevím, kolikrát jsem si jej přečetl — a není divu, že to vyvolá rušný příval myšlenek.

Pro Patria —! Ano vmýšlím se tak do postavení těch, kteří leží kolik dní i nocí bez vědomí — v nebezpečí smrti, těch, které kolem mne vezou — bez noh — bez rukou a těch, kteří by raději viděli smrt než trápení bolestí — — několikaměsíčních. A to naše »pro Patria«! — — — Vlast tak daleko — — zde pro mne ten nápis nic není, studený bez citu — — —! Nedá mi tu radost trpěti a cítiti, že jest to hrdinné — — — býti zmrzačen za vlast. — — A tak ty obrázky mne jen bolí, zařezávají se do duše jako nezacelené bolesti. — —

Viděti tak jak hoch mladý, jinak zdráv, byl již třikrát operován — a nohy — — — slabounké bez života — — a přec je cítí. Malé pohnutí mu působí obrovské bolesti obou nohou, které mají

---

*) Nalezeno v pozůstalosti.

vzezření dřeva, jsou bez masa a jen kosti. — Pata se mu nesmí dotknouti postele, bolí — bolí. — — Jiný nemůže hýbati pěstí — kulička výbušná, která mu roztříštila kost a ruka mu působí bolesti. A nic jiného se zde nedělá než řeže — ruce, nohy, vnitřnosti — — a vše pro Patria.

PO ROCE.*)

Slunce se nám smálo v cestu a ženy jižní krve nás obsypaly květy a tak s našimi písněmi a v květech šli jsme do vojny.

Šli jsme odhodláni a nadšeni. Ba i tam, několik set metrů od Němců, zapěli jsme sborem naše junácké písně v souladu, a družnost nejlepší se doplňovala vzájemnou bratrskou láskou v celé kumpačce. Byli jsme hrdi, že jsme v linii, že se můžeme postaviti nepříteli alespoň na dostřel, přímo! A potom zima, deště, sníh, mrazy, noci bez spaní, v ustavičném opevňování posic, dělání zákopů, v hlídkách, ve dne často bombardováni — ale na vše si zvykáme. Někdy únavy, že takových nikdo z nás v životě nezažil, ale za dva dny odpočinku v břehu kanálu, kde jsme měli skutečné baráky, do nichž se však musilo choditi po čtyřech, jak byly nízké — plné německých myší, které se nás udatně držely, neboť o jídlo nebylo nouze — tedy po odpočinku v těchto dírách primitivního člověka nemyslíme na předcházející únavy.

I zima rychle utekla. Několik právě těch nejmladších jsme ztratili a pochovali s úctou na malém hřbitůvku »U markýzy«, jenž den co den se zvětšoval. Jejich hroby naši zahradníci upravili a ty tedy najdeme, až jednou se vrátíme. Družnost mezi námi byla nejlepší. A po šestiměsíčním pobytu bez válečných akcí, jichž

---

*) Črty »Po roce« a »Raněni« byly poslány dne 18. listopadu 1915 z lyonské nemocnice dr. Sychravovi pro »Československou samostatnost«. Měly společný titul »O nás pro nás« a byly podepsány »Družiník«. Otištěny byly poprvé v »Naší revoluci«, ročník I. (1923) strana 22—32.

jsme byli žádostiví, přišlo jaro. Slunko hřálo a my odjeli na sever.

Tam jednoho dne jdeme na útok proti skutečné pevnosti. Ale naše síla je větší než její, takže za hodinku je v našich rukách přes veliké oběti. Tam prořídly naše řady. Ti nejlepší hoši, karaktery nejpevnější, tam zůstali. Zbylo nás sto. Sevřeli jsme se k sobě druh k druhu. Uznání nepřišlo. Úředně ano, ale což to — toť »fanglička« skoro nutná. Naopak, morálně zkoušeli jsme více, než kdy jindy před tím. Obracíme se v různých myšlenkách do Paříže k našim krajanům — a tam? Nesvornost! Různé zprávy, které hluboko v duši zahanbovaly, pronikaly mezi námi. Kromě několika jedinců nikdo si nás nevšíml, nikdo nepsal; snad nás politovali, to bylo vše! Naše odvaha začíná se viklati, ale o měsíc později jdeme zase jako vždycky, zase řady se zmenšily, jen padesát nás zbylo.

Vše bylo stále horší, přímo k nesnešení. Trpíme vždy tolik, urazí-li nás někdo a nemůžeme-li odplatiti, jak se na muže sluší; jen mlčky trpíme. Naše morální postavení trpí. Hrdost češství je zbičována, zdá se, že zničena. A nikdo není, kdo by ji zvedl. K Paříži důvěra byla ztracena úplně, neboť tam? Někteří naši, kteří se vrátili z dovolené, vypravují, že je nesvornost mezi všemi. Naše přání, aby byl konečný klid, který jedině může býti zárukou plodné práce, z níž vyjde osud národa, zdá se, že nic nepomáhá. Jakási neúcta k nám i k těm obětem. Příliš mnoho se myslí a cítí mezi námi, než abychom se mohli klamati.

Všichni mají ovšem různé názory, každý hledí si uplatnit svůj a tak najednou po roce války se

na mnohé zapomíná. Rok války, plný strádání, změnil i charaktery. Nemluvím o nadšení, vystřízlivěli jsme všichni a zdá se, že ti, co nejméně trpěli, nejvíce. Ale není nám třeba plného nadšení, které »nechytá, nehřeje... jen sláma plamenem vznítí se, však život tratí« (Machar: Žalm) — je nám třeba jen svornosti a klidu, je třeba zapříti osobní žádosti a názory a podříditi se celku.

Či snad se zapomnělo, za co jsme šli? Byl by to hřích ničím nesmazatelný na každém z nás, kdyby rok té práce a ty oběti měly býti nadarmo. Ale nejen zde ve Francii; ze zpráv je viděti, že i na Rusku, všude snad je jakési kolísání přesvědčení a vůle. Všude trpíme nepoznáním a neporozuměním. Ano — ale nechť se nezapomene, že nejsme svobodni, že přes ta práva, kterých užíváme zde, v Anglii a v Rusku, málo mají nebo vůbec nemají absolutní důvěry v nás. Dokažme jim skutečně, co jsme a to jedině svorností a poctivou prací v našich organisacích.

Neboť čím jest v této evropské chumelenici národ nesjednocený? Ničím! — Dokažme, že nejsme ta nicotka. Dokaž každý jednotlivec, že nutno podříditi se celku, zájem osobní stranou. Jak jsme si řekli první dni: »Jeden za všechny a všichni za jednoho.« A ti, co jinak myslí, dělají zradu sami na sobě. Nezapomeňme, že právě nyní luštíme svou budoucnost, která závisí od nás — neboť: Buď dnes — nebo nikdy!

RANĚNI*)

Červnový večer. Jdeme k linii již za šera, které sedá na kopce a lesy a v údolí přikrývá mlha vše svým mušelinovým pláštěm.

Jsme již v průkopech, které začínají od lesa, kde jsme shromážděni, odpočívajíce — ale ne dlouho. Jdeme vpřed klikatými průkopy, vinoucími se polem a lesem až tam, kde už sedí pruh mlh asi 8 kilometrů od nás. Tam se zarazí, jen na okamžik, rozběhnou se v levo, v pravo a zdá se ti, že jsou bez konce. A přece tam někde ten zákop vbíhá do Severního moře a na druhé straně končí někde vmáčknut do stěny švýcarských Alp. A uvážíme-li, že v té linii hada žije již osm až dvanáct měsíců nejméně dva miliony lidí, pomyslíme-li, že totéž je na druhé straně ve vzdálenosti tak asi dvěstě až čtyřista metrů, někde jen deset až dvacet metrů, a že obě strany ve dne v noci, v každé minutě, jsou připraveny se bít a vraždit, hledajíce stále a stále nové prostředky k tomu, hlava se nám zatočí.

Než nesmíme býti příliš citliví a oddávati se takovým myšlenkám; není ani času. Pouhá zvědavost očí, které z mírného svahu přeběhnou až tam, kde už sedí pruhy mlh a zvuk stejnoměrně pracujícího motoru, strhnou tě k tomu, že sleduješ naše aeroplány. Pět, šest jich neustále krouží jako dravci nad nepřátelskými posicemi, vyhýbajíce se směle šrapnelům, jejichž kouř tvoří roztomilé obláčky po celé obloze. Počítáš: již

---

*) Viz poznámku k črtě »Po roce« (strana 97) a záznam v Deníku ke dni 20. června 1915 (strana 259).

160 ran vybouchali po našich aeroplánech a nic jim neudělali.

Zatím přicházíme k dělům, k dlouhým »stopětapadesátkám«, které v určitých přestávkách bombardují nepřítele. Jdeme stále vpřed, jeden za druhým až před kanony, kde je to k ohluchnutí. V některém místě čouhá chobot takové stopětapadesátky zrovna nad našimi hlavami. Při jeho výstřelu cítíme žár na tváři. Nepříjemný pocit — ohluchnutí — býti před takovým kanonem v bezprostřední blízkosti.

A již spadl večer. Nebe je bezměsíčné, plné hvězd. Ve tmě, někde v kopci, blýskají a potulují se světélka kanonýrů a ve směru linie různobarevná výstražná světla, která značí »krátká«, »dlouhá« a »dobrá« — totiž střelba artilerie. Odtamtud až k nám doléhá střelba pušek, jež v minutě se promění v sypání hrachu a zase pomalu končí, až zmlkne úplně. Až k nám zalétají ztracené kuličky, které ve větší vzdálenosti bzučí jako včely. Ale my víme, že to pro nás není — není nás vidět ani slyšet, jdeme tiše se svými myšlenkami, pohroužen každý sám v sebe. Kolik nás jde tak vpřed zabrati posici k zítřku? Tisíce nás jdou, tisíce nás přešli, vinouce se jako had průkopy. A zítra, v hodinu, kterou nikdy nevíme, vše se vyřítí jako nezadržitelná lavina a jen smrt, jež kosí po tisících v řadách, snad ji zastaví. Možná! Ale dnes se zdá lidská vůle silnější smrti.

Vyjdeme na planinu, kde jen tak v stínech kolem nás jeví se horečný chvat. Povozy s municí spěchají k polním kanonům, povozy s vodou blíže k linii, vše potřebné se zařizuje, neboť zbý-

vají do světla jen asi tři hodiny a za tu dobu musí býti vše na místě.

I my přijdeme k určenému místu a jsme doslova namačkáni v malém zákopu, abychom si prý »odpočinuli«. Jsme věru znaveni. Ta cesta celou noc až do světla zničila sílu a spánek se dostaví i za hromového dunění kanonů. Spíme v sedě až do poledne a čekáme. Němci občas posílají obusy, ale přestřelují. V poledne je však bombardování tak intensivní, že se země chvěje a je slyšet jen hromový hukot, který náhle ztichne. I my se hneme a pokračujeme kupředu.

Za chvíli jsme již v linii a vidíme první raněné, mrtvé a zajaté. Vyjdeme na pole, slunce nám nemilosrdně praží do zad, potíme se. Nepřítel nás však spatřil a pravé krupobití dělových střel se na nás sype. Ležíme u zákopů nahoře, majíce před sebou trochu vyházené hlíny, přes níž vidíme svůj cíl. Je to menší kopec, vzdálený asi 2 km, ale abychom se k němu dostali, musíme přejíti údolí.

Náš poručík Ivan, chtěje se orientovati, vstane, ale okamžitě si zase sedne, volaje na četaře, aby převzal velení. Je raněn kulkou do pravé ruky. Němci nás dobře našli a bombardují. Kolem nás na tři, čtyři sta metrů padají obusy, slyším křik raněných a umírajících. Jeden takový obus spadl do zákopů, kde bylo též několik našich raněno a O. zabit; jiný spadl od nás na pravo, třetí za nás jen tak asi 3 metry a čtvrtý jsem čekal již do nás s odhodláním, ale na štěstí bouchl asi 2 m před nás. Asi pět nás zasypal hlínou, kouřem k udušení, ale nikomu se nic nestalo.

Celá linie se hned zvedla a šla vpřed; jen já se svým přítelem »Frantou«, s kterým jsme si řekli,

že se neopustíme po celou bitvu za žádných okolností, obvazujeme našeho Ivana a potom, stisknuvše mu ruku, hledíme dohoniti naše. Ale za chvíli jsme oba znaveni — já už nemohu. Říkám si: ať se děje co chce, neutíkáme, půjdeme krokem. Před námi však malý uzoumký zákop, rozběhneme se, abychom jej mohli přeskočiti, uděláme asi tři kroky ještě rychleji, ale v tom cítím, jako když mně někdo holí přes prsty praští, zaslechnu Frantu — něco jako »raněn« — jen tak v letu. Nějakých 10 m před sebou vidím díru od obusu, skočím do ní, neboť strojní puška řádí dál.

Zde se cítím v bezpečí; díra je totiž asi 1½ m hluboká, takže mne tam není ani vidět. Ruka je celá v krvi; tu však za mnou vpadnou dva naši, kteří hned ochotně obvazují. Ručnici i náboje nechám v díře a prosím hochy, aby se se mnou nezdržovali — vždyť tu není nic jistého. Oba se tedy ztratí a já se odhodlávám hledat Frantu, který zůstal někde vzadu a je též raněn. Doplazím se k němu po břiše. Je lépe skryt v zákopu, který jsme přeskočili a kde, myslím, budeme dostatečně chráněni před obusy. Tam jej »tirajůr« obvazuje, neboť má jako já prostřelenou levou ruku v dlani. Nevíme, máme-li zlořečit, nebo být rádi, že to dopadlo jen tak — a konec konců se s tím rozumně smíříme.

Jsme zde jen my dva. Pozorujeme dosti špatnou naši situaci, neboť nás berou se dvou stran a šířka toho slavného postupu není víc jak 2 km. Za chvíli nás však přibývá. Přišel starý Chaville, bývalý kapitánův kuchař, jenž má krk »šikovně« prostřelený, to znamená, že kdyby to bylo o centimetr blíž k páteři, mohl to míti »do smrti v suchu«. Naříká si na bolení hlavy, má žízeň, ale

nemá již ani kapky vody. Já, ačkoli jsem měl dva litry vína, ovšem značně vodou pokřtěného — nejméně v poměru 1 : 5 — a tři čtvrti litru vody v malé láhvi, také už mnoho nemám. Rozdělíme se však, říkajíce, že budeme šetřit, ale žízeň stoupá. Potom přišel jeden Řek s břichem prostřeleným z boku do boku a svíjel se bolestí. Obvazujeme jej s Frantou, každý jednou rukou. Přes nás přeběhnou ještě nějaké čety, tu a tam voláme na známé, že už máme svůj díl, a čekáme na noc, abychom mohli jíti dozadu, neboť nyní by to bylo šílené vystavování smrti. Němci nás však také bombardují. Co chvíli čekáme, že nás to tam ještě přimáčkne, ale přestřelují.

Teprve když se zešeřilo, odhodláme se k odchodu. Stiskneme všem ve spěchu ruce a přes to, že jsme znaveni a že cítíme bolest ruky, utíkáme bez odpočinku až k první německé linii, pronásledováni kulkami, které nám hvízdají nedaleko kolem našich hlav. Ale šťastně se dostaneme do německého zákopu, kde je též plno raněných a plno nového vojska. Chceme si najíti něco na památku, ale přednější je starost, jak se dostati co nejdříve přes planinu — vzdálenost německé linie od naší je asi 400 m — kde myslíme, že již budeme v bezpečí. Ale naše místo je neustále bombardováno Němci, kteří hledí zabrániti tak příchodu posily. Přece se odhodláme a zase v útěku hledíme přeběhnout. Ale asi v polovici cesty jsme překvapeni takovým deštěm obusů, jakého jsme ještě v širém poli nezažili. První díra — příliš malá, jen asi 50 cm hluboká, — skrčím se v ní, ne však na dlouho. Franta mě volá, abych šel k němu, že tam má pěknou díru. Vlétnu k němu po hlavě, klopýtnuv ve spěchu,

ale nic se mi nestalo. Je to pěkná díra, asi 2 m hluboká, široká asi 3 m. Schoulíme se v ní, kolem dokola obloženi hroudami hlíny a čekáme v úzkostech, neboť bombardování nabylo zvláštní intensity. Je již noc a my tlačíme se jeden ke druhému, máme plno různých myšlenek v hlavě. Trvá to hodinu, snad déle a my, napiati do krajnosti, přejeme si, ať už to vezme nějaký konec, ať už to do nás bací. A v tom horečném napětí úzkostí, zatím co země se chvěje, plameny z ní šlehají, kousky a střepiny z těch různých »percutant« šrapnelů nám hvízdají nad hlavou, provázeny hromovými ranami k ohluchnutí, vzpomeneme si najednou na domov. A tak vidím před sebou ten rodný kout, políčka, hrající v barvách, louky v květech, cítím teplo domova a myslím si — když už umříti, tedy alespoň s ilusí domova.

Ale zdá se naopak, že bombardování umlká. Stáváme se smělejšími a čekáme, nadávajíce Němcům, válce, všemu, na příhodný okamžik, abychom šli dál. A v jednom takovém momentu, než si kanonýři připravili nové náboje do děla někde 4 km za námi, se zvedneme a utíkáme zbývajících 200 m k našim průkopům, kde už budeme v bezpečí. Nevím, kde jsem tenkrát nabral poslední sílu. Byl jsem tam dřív než můj přítel Starý, který je mnohem silnější. Skočím dolů do zákopu mezi tirajůry, kteří — dobří kluci — se hned vyptávají, jsem-li raněn nebo co jest. Já však čekám St., když vtom rána a něco beztvárného se svalí dolů na hlavy tirajůrů, kteří, ulekáni, křičí chuja ... chuja ... Byl to St. Sám jsem se lekl, ale hned zase jsem byl rád, neboť se zvedl, narovnávaje údy. Nic se mu nestalo,

klopýtl pouze. Tedy opět bez nehody. Omluvivše se těm snědým hochům, kteří ujišťují, že »il n'y a rien«, jdeme dál. Zde již spousty raněných a mrtvých. V jednom místě jdeme jaksi lhostejně přes mrtvoly, vlastně beztvárné spousty lidského masa. Dnes si teprve uvědomuji, jak jsme v takové chvíli bez citu, neznajíce nic, než »povinnost« dostati se z toho ovzduší smrti co možná nejdřív a nejdál.

Jsme za silnicí, v jejímž břehu dosti hluboko pod zemí, a tedy chráněny, jsou umístěny ambulance, kdež se poskytuje první pomoc těžce raněným. Též je zde aûmonier*) naší divise, který obvazuje, těší, dodává odvahy, aniž by nějak příliš hledal slov, jak to obyčejně tací páni znají. Nám je dobře znám, nejednou přišel se podívat na svoje Čechy, jak říkával. Je to inteligent, jakých v našem regimentu pořídku.

A nyní jdeme krok za krokem, přímo se vlečeme, neboť před námi jde nevíme ani kolik set těch, kteří mají svůj díl. Žízeň úžasná, ani již mluvit nemůžeme a nikde není možno dostati kapku vody. Těšíme se, že za lesem v úvozové cestě jsou sudy plné vody, tam si nabereme, nehledíce na to, že 3 kila budou pověšena na ramenou.

Zde v bezpečí je již plno vojska — posily, které přicházejí do reservy. Němečtí zajatci odnášejí zatím raněné do ambulance ještě více nazad k silnici, odkud se odvážejí v autu dozadu. Takovou četu zajatců má na starosti starý zeměbranec »teritorial«, který, hrd na to, že může poroučeti Němcům, častuje je pěknými jmény, což

---

*) Kněz, přidělený k vojenskému tělesu.

budí všeobecnou veselost. Pozorujeme je a z jejich odhodlanosti a klidných, ba i radostných tváří soudíme, že jsou rádi, protože pro ně jsou útrapy válečné odbyty. Přijdeme k ambulanci, kde spousta raněných čeká buď na obvaz nebo na povoz. Nehodláme však čekati také třeba až do rána a rozhodneme se jíti ještě zbývajících 6 km do C., malé vesničky, kde jsou již baráky pro raněné. Přesto, že jsme strašně znaveni, a že je půlnoc, dorazíme šťastně do lesa. Tu se natáhneme, ale vědouce, že usnouti znamenalo by spánek k neprobuzení, po půl hodince odpočinku jdeme zase, neboť rány začínají už povážlivě bolet. Na cestě nás dohoní kanonýři, jedoucí pro nové náboje a pozvou nás, abychom si sedli. Již svítá. Přijedeme asi tak ve 4 hodiny do vesničky. Tam nás umístí do stodoly, která je přeplněná. Najdeme si však přece dvě místečka pod mláticím strojem, jen tak, že se natáhneme na tvrdém mlatu. Pod hlavu dáme si sac, kde konservy v plechových krabicích tlačí, my však znaveni, spíme v momentě jako zabití.

Ale ne dlouho — aspoň mně se zdá, že je to chvilička, co jsem usnul, a již mě St. budí, že prý volali ty, kteří nejsou znova obvázáni, aby šli do kostelíka na druhý konec vesnice, kde prý se obvazuje. Přijdeme tam, na zemi sláma a raněných přeplněno. U oltáře slouží kněz mši, ale nikdo mu nevěnuje pozornosti, každý má na hlavě. Je zde většina Arabů, tirajůrů, kteří zatím začínají projevovati nespokojenost a my přizvukujeme, čekajíce, že, až se odbude mše, budou obvazovati a že to půjde rychle. Uvelebíme se na otep slámy v koutě a oddáme se podřimování. Bolest však nenechává nás dlouho klidnými.

U oltáře je již jiný páter, a ten, co skončil, mu posluhuje. Vyptáváme se ještě jedenkrát, kdy se bude obvazovati. Nu, »až prý se odbudou mše«. (Pro porozumění: zde skoro všichni kněží jsou v službě zdravotní.) Teď už zlořečíme. Kdyby tak byl Bůh, jistě by tu bandu z kostela vypráskal, která pro ceremonii nechává trpěti. A odejdeme zase zpět do ambulanční stanice.

Zde »kárek« černé kávy. (My totiž jsme si zčeštili tolik slov, že nám ani nepřijde, že »kárek« je slovo francouzské: quart = čtvrtlitrová plechová nádobka.) Zatím též přišlo asi šest »našich«. Jsou také raněni, většinou lehčeji. Jediný T. má celou hlavu v zakrvácených obvazech. Leží na nosítkách a nechtějí mě k němu pustit, abych s ním promluvil. Po delším povídání přece svolili. T. vypravuje: »Byli jsme večer v jedné tranši (opět zčeštěné slovo, značící zákop); asi 30 nás bylo. Němci na nás útočili asi k 1 hod. v noci ručními granáty. Jeden takový střep mě zranil. Ale přepočítali se. Jistě nevěděli, že tam jsou Češi. Asi 80 jich útočilo, naskákali až do zákopů, ale také tam všichni zůstali. Z našich bylo pouze několik raněno.« Po rozhovoru s T. nás naložili do jakéhosi předpotopního vozu a odvezli nás ještě asi 5 km do jiné vesnice. Zde byli jsme konečně obvázáni asi v 9 hodin ráno. V poledne jsme si museli přispíšit, chtěli-li jsme mít trochu teplé polévky a rýže s mlékem.

Odtud již odváželi na nádraží v B. v automobilech. Čekáme, až také na nás přijde řada. Ale dříve prý přijdou ti, kdo byli raněni le 8 (osmého). Proto my, ačkoliv jsme byli z nejprvnějších raněných, musíme čekati, neboť na našem papírku, zavěšeném na knoflíku, stojí le 9 (devá-

tého), to jest den prvního obvazu. Válíme se netrpělivě u silnice, čekajíce, až na nás přijde řada. Zvědaví obyvatelé dobrých srdcí přinášejí mléko, kávu, čaj a vyptávají se. My zatím chvalořečíme zařízení, že není dosti prostředků pro raněné v bitvě, o níž se ví dlouho předem a čekáme až do večera.

Raněných spíše přibývá, než ubývá, neboť jen asi 4 automobily odvážejí. K šesté hodině přijde komandant ambulance, aby ti, kteří ještě mohou jíti, šli pěšky ještě 13 km na nádraží v B. Čeká nás několik set a jsme nespokojeni. Ale není nám to nic platné. Čekati do druhého dne se nám nezdá, i rozhodujeme se, ač znaveni, jíti pěšky. Jdeme v čele se St. a za námi asi 80 raněných z různých pluků. Jest to divný průvod, charakteristický. Býti malířem — říkám si — zvěčnil bych navždy ten průvod živých barev, bílých obvazů a červené krve, khaki i modrých obleků v bílé silnici, vinoucí se mezi polem a mizící někde v šedé dálce. Cestou nás předjíždějí s vítěznou tváří ti, kteří měli štěstí býti dovezeni. Táhneme se, neboť tíže ranění za šestým km zůstávají pozadu. Ještě šest. Víme, že je třeba dáti poslední zbývající sílu a dojíti. Míjíme dvě, tři, čtyři vesničky, všude vojáci, kteří se vyptávají, odkud a jak to vypadá. Odpovídáme více, než je vskutku pravda, ale dost neradi. Na jedné křižovatce silnice se zastavíme — a kam teď? Po dlouhém prozkoumávání, při němž si odpočineme a dojdou nás ti zadní, jdeme rovně dál. Pořád totéž: zvědavci u silnic, vyptávání — už ani neodpovídáme.

U D. potkáme vozík Červeného kříže pro zásobování. Dobrý kočí se nás ptá rozumně, zdali

jsme jedli. Odpovídáme, že ano, ale již v poledne a od té doby ničeho, než suchý chléb. Jsme právě čtyři pohromadě, my a dva tirajůři, kteří jsou našimi dobrými kamarády. Kočí nám nabídne kus sýra a čerstvého chleba. Poděkujeme a řekneme si, že to za městečkem sníme. Jsme jen my čtyři pohromadě, někteří nás předešli, někteří v hloučcích po osmi až desíti se táhnou za námi. Jsme rádi, když za kopečkem vše ztratíme s očí. Jen jeden baráček stojí stranou silnice, kde požádáme o vodu, neboť zásoby nejsou. Vejdeme dovnitř. Zde stará babička lituje, opakuje asi dvacetkrát — ach, vojáčkové, chudáčkové, nemám — vidíte — ničeho, co bych vám mohla dáti. Ujišťujeme, že chceme jen vodu. Naplníme svoje lahve výbornou voděnkou, která chutná lépe, než champagne. Sedíme, vlastně spíš ležíme v kroužku, a bratrsky se dělíce, jíme.

Jsme v údolí. Nad námi silnice, ale my, ztraceni zvědavým očím, odpočíváme. Jest již půl deváté večer a šero padá v klín země, jejíž život se konejší. Z dálky zaznívá k nám hukot jedoucího vlaku a za kopcem ruch městečka, které nikdy nebylo tak živé, jako dnes, ve válce. Občas zalétne k nám ojedinělý výstřel z děla, který nám připomene, že tam ještě řádí smrt. Klid toho červnového večera vyvolává zase domov. Co tam dělají teď v podvečer? Vesnička, ztulená k stráni, je klidná, jak ten večer zde. Snad starý taťko si vzpomene na děti, kde jsou as? Ano, pocítíme náhle, že je nám líto všeho kolem nás, i sebe, a líto těch našich, kteří tam naposledy dnes vydechli, líto i těch hochů tirajůrů, kteří, jako my, jsou cizí té zemi a tomu národu, a vím, že nejde již o nic více, než o naši »čest« a mlčíme.

Urna s Hofmanovým popelem
uložená v museu »Památníku odboje« v Troji u Prahy
dne 18. března 1928

Jistě i oni mají stesk ve svých duších. Jistě v tom šeru a klidu, které tvoří noc, mají, jako my, před sebou svůj rodný kout.

Než je nutno jíti. Za jednu a půl hodinky dorazíme na nádraží. Je deset hodin. Přemožen únavou usnu na zemi v prachu a hlíně. K jedné hodině jsem probuzen přítelem St. Jsme skoro sami. Všichni druzí zmizeli, myslím již, že jsme zaspali, ale hlas lékaře, který se vyptává, mne probudí ze snění. Nezbytný zápis a jsme ve vlaku a jedem, jedem tichou noční krajinou, míjíce města, řeky, kraje a ptáme se, kam? Kam nás ta válka zanese? Nikdo neví.

SRDCE SI VZPOMÍNÁ . . .*)

25. IX. 1915. Hôpital des Anglais

Tam někde v severu — vesnička divného jména — Targette. — Tam někde na polích odkvetly červené máky — — to na hrobech Vašich. — — Pozdní jen květ, zasvítí snad — — v hřejícím slunci — ale pak i divoká tráva dohasne s umřelým létem — — v suché stéblo — — vše zešediví. Jen kříž z bílého dřeva — — croix de guerre — označí místo kde spíte pro vždy — — tak daleko od nás, své země. Vaše hroby ještě tak letos bez barvy — života — jen šeď na nich. — — A pak?

Čísi bílé ruce urovnají zemi, zrosenou krví Vaší — přinesou bílý a modrý a rudý květ až z velkého města světla — a zasadí, zalejou slzou modrých oček a ret v tiché modlitbě šeptá. Snad někdo bude zde, kdo Vám je zaleje, aby rostly a kvetly květy, zrosené v sázení slzami Vašich milujících. Ano, srdce tak zpívá, když vidí a cítí v skončeném létě — tak, když šeď padá v krvavé listí, zalité sluncem, kteréž konejší bol.

*) Nalezeno v pozůstalosti. Psáno na zvláštním listě.

NAŠE VÁNOCE*)

(Z francouzské fronty.)

Loňské vánoce jsme prožili v poli — říkajíce: nu, to jsou první a poslední, které ve válce prožíváme. Ale — voilà — rok utekl jako voda, jsme již před druhými vánocemi — a válka ne a ne skončit.

Kolik je nás ve světě roztroušených. Jistě, že není nikoho, kdo by si nevzpomněl na »vojáky«, na ty, kteří tak vzdáleni toho tepla rodinného krbu a té radosti vánoc, — strádají útrapami válečnými — na nás, co jsme rádi, dobrovolně, vědouce, za jakou cenu, i na ty, kteří jsou nuceni jíti proti své vůli a přesvědčení.

Loňský vánoční týden jsme měli »krásný«. Byli jsme u »kanálu« (průplav z L. a M.), kdež jsme čekali, že budeme míti v klidu alespoň Štědrý večer.

Jsou deštivé dny, nebe zatažené — a naděje není žádná, že se vyjasní; prší již 10—14 dnů.

Ale v tom radostném očekávání přijde rozkaz, že naše »kumpačka« má převzíti místo pod »markýzkou« v zákopech, které byly pojmenovány »Travaux de genie«; ovšem, my je hned překřtili a říkáme jim »vagonky expresního vlaku do Berlína«. Proč? Poněvadž to je obyčejný zákop, dole nechána lavice pro sednutí — tak, že sedíce, dotýkáme se protější stěny kolenem — v délce 7 metrů, pokryté »kulicemi« a hlínou ve výši půl metru. Je zde právě místo pro 12, nejvýše 14 lidí — jednu »eskuadu«. Narychlo se umístí-

*) Otištěno v »Československé samostatnosti«, ročník I. číslo 2. ze dne 8. prosince 1915.

me, hádajíce se, kdo má býti na konci, v koutě. Po delší debatě jde tam náš desátník »Finé facek«. Máme mezi sebou každý nějaký přívlastek — který udělíme též i našim představeným. Vše zdomácní tak rychle — zprvu nikdo nechápe, později těm slovům rozumějí všichni — a vše se přijme v náladě, ba i s povděkem. Náš »dědeček«, capitaine — byl docela hrdý na to pojmenování. Ale nezůstaneme dlouho »doma«. Jest třeba třicet lidí na »corvé« (služba), jednu eskuadu na stráž atd. Část hochů odešla s »cibulářem« (poručík naší třetí sekce, kterému jsme přezdili »cibulář« proto, že na nás vždy křičel — jako prodavač cibule na návsi), odnésti do jiného umístění dráty, kolíky — a my, totiž já s »Josefem od Ječmínků« jdeme na stráž. Zatím ale pěkně prší. Stojíme po kotníky ve vodě, hledíce do tmy a tlumeně si vypravujeme, neb Němci jsou daleko a před námi ještě jedna linie. Za dvě hodiny jsme vystřídáni, promočeni jak náleží. Druzí též přišli; znaveni vlezem do děr. Ano, vlezem; jíti vzpřímený je nemožno, je to jen asi metr vysoké. Jsme skutečně namačkáni a náš poručík, nemaje jiného místa, je s námi. Ale i zde prší. Dlouho trvající deště promočily hlínu, dřeva, a nyní neustále na nás kape, přikryjem si tudíž vše — hlavu — ruce, — a ať — prší. Chtějíce si udělati větší pohodlí, položíme jeden druhému hlavu na ramena a snažíme se spáti. Ale nevydržíme dlouho. Za chvíli bolí ramena a chceme-li se obrátiti, jsme nuceni všichni, celá řada položit se zase na druhé rameno. Za takových okolností trávíme tři noce, beze spánku, pracujíce ve dne na spojovacím průkopu do

rozbité vesnice, kde byly naše kuchyně. A ke všemu prší neustále.

Na Štědrý den se však nebe vyjasnilo. My cítíme radost ze slunce — a máme ještě větší, když nás přestěhovali do slušných děr, kde bylo místo k natáhnutí a ke spaní na slámě. Ale asi ke čtvrté hodině zas rozkaz, že celá naše »kumpačka« jde dnes v noci pracovat k lesu Z...

Kus chleba do kapsy, pušku na rameno, 120 »ostrých« a jdeme všichni, i náš dědek. Jen kuchaři jsou doma (máme domov všude tam, kde jsou díry jakékoliv), by nám k ránu připravili »kafe«.

V jedné rozbité stodole vezmeme si lopaty a motyky a jdeme — ač ne rádi. Neb jsou vánoce, rádi bychom si někde v dírách v klidu zavzpomínali na domov, na naše drahé — a zazpívali »po našemu«... Ovšem, jde o zákop, který musí býti hotov dříve, než si páni Němci vzpomenou, že tam není.

Jest pěkný večer, zákopy suché, voda vymrzla a jsme alespoň rádi, že neprší. Na určitém místě »cibulář« nás určuje k práci. Jednu četu, 15 lidí, poslal s četařem na »ambuskádu« před nás, bychom mohli klidně pracovati, zajištěni před novým překvapením se strany nepřítele. Dnes ovšem bych nic nečekal. Jsou rádi, jako my, že jim dáme pokoj... Najdu si s jedním přítelem kus načatého zákopu, který je nutno prohloubiti a pracujem, neb je zima, ale při práci toho ani nepozoruješ.

Pomalu se rozsvítilo nebe, plné hvězd, i měsíc později vyšel v úplňku, osvěcuje svým mdlým světlem celý kraj. — Vánoce. Ano. — Pravá vánoční noc. Není sice sněhu, ale tiše mrzne — —

neslyšíš nic jiného, než zvonění motyk a lopat o zmrzlou půdu. A tak si najednou vzpomenu — a zajisté, že vzpomenem všichni — na domov. — Čekám s lopatou, než mi Jenda nakope hlínu k vyházení a dívám se tak v kraj ... Jistě asi teď jsou u večeře — jako vždy — matka, otec, sestra — vzpomínají teskně na nás — kde jsou as hoši? Bratr někde v boji a já zde — a sotva asi víte, že též ve válce ... Ano. Nemohl jsem se nečinně dívati, jak tisíce umírají — proto, že nechtějí jíti bíti Rusy, Srby, — bratry — raději sami zemrou, než by ruku vztáhli a snad bili. Ano — proto jsme šli všichni — říkajíce: »... když už nic jiného, než umřít nezbývá, nechť umrou též upíři spolu.« (Machar.) Ovšem, smrt sama je nic — jen konec. Ale ty zkoušky — jako dnes. Celou noc jsme odsouzeni k této práci — vzpomínky jdou hlavou — nás všech. Jistě i »dědek«, sedící v koutku zákopu, vzpomíná na ženu a dítě.

Pojednou z toho klidu nás vyruší — zpěv z dálky k nám doznívající. Všichni posloucháme. Zpěv se blíží, zdá se, že všichni jsou venku v zákopech a zpívají ... tu »Svatou noc« ... pěkně ve sboru. A tak aspoň víme, že tam jsou klidni, zazpívají si — vědouce, že je nikdo v tuto noc nevyruší, nepřekvapí.

Hoši, co leží před námi, jsou zmrzlí, zapomnělo se na ně; když je přijdou vyměnit — potácejí se. — Dlouhého Kl. museli odnésti — nemohl se ani na nohy postaviti. Do světla zbývá tak šest hodin, zdají se nám býti věčností. Jsme již znaveni za těch šest hodin namáhavé práce; kusem chleba zaženeme hlad — ale dlouho si neodpočinem.

Jsme neustále pobízeni našimi představenými ku práci.

A přece se dočkáme rána. Jdeme — když jitřenka se rdí, studem nad světem — domů — zničeni. Nejvíce si naříkají ti, co byli na »ambuskádě«. Zima jim vlezla do kostí.

Přijdem domů — kuchaři zatím připravili kávu, kteráž rozehřeje.

Zatím vyšlo slunce a zasmálo se na svět i na nás, neb my zatím si zdřímnem do oběda. Pak pošta. Někteří dostali dárky, dělíme se jak bratři. Též »Karel« měl pro mne nátepníčky z Paříže, které hřejí o těch vánocích — jak vzpomínky na milé sestřičky.

Večer nás prvních šest z naší četky na stráž k observatoři. Není zde tak zle. Zahrajem si v karty v teple, neb tam topí. Je to díra pod zemí, vlastně pěkná světnice, stěny, strop, podlaha z prken.

Každý si odbudem svoje dvě hodiny procházení po zmrzlé půdě — bavíce se honěním myší, které mají ve stohu obilí svoje rejdy.

A zas... Nevím již, co všechno nám ten večer táhlo hlavami, mezi vzpomínkami na naše drahé.

H. J. Družinník

9. MÁJE 1916*)

Dnes je tomu již rok, co začala bitva u Artois. Máme tedy výročí našeho útoku, na který všichni vojáci vzpomínáme, roztroušeni po všech frontách.

Jistě, že vzpomínáte vy, kteří jste byli vyvezeni po svém vyléčení zranění do Maroka a Alžíru — i vy, kteří jste v podzimku šli, když se vaše rány zacelily, pomoci Srbům a dnes jste v Salonice — i vy, kteří jste na italské frontě, jako vzpomínáme všichni my zde, třeba již roztroušeni v té milionové armádě.

Vzpomínáme na den, kdy jsme šli tak rádi v ten boj a útok, hrdi, že jdeme první a razíme cestu armádě, která měla jíti za námi. A ty vzpomínky jdou dál. Jdou do dnů toho bouřného nadšení na začátku války, do těch dnů nedočkavé touhy — k tomu odjezdu, který se tak pevně vrýval v naši pamět. Ti staří, co zůstali, šli se s námi rozloučiti a my se slzami v očích líbali sokolský prapor, který se před námi skláněl. Bylo nás asi 350. Po krátkém nácviku v B. jdeme na frontu. Potom dlouhý pobyt v zákopech, náhlý odjezd k Arrasu. Jsme skoro všichni, jen několik právě těch nejmladších zůstalo v Champagni pro vždycky.

A zde na severu, v pláních Artois u vesničky Targette (kteréž divné jméno budou naši doma

*) Črta byla poslána dne 9. května 1916 dr. Sychravovi pro »Československou samostatnost« a nadepsána tímtéž datem; podepsána byla »Jenda«. Otištěna byla poprvé v »Naší revoluci« ročník I. (1923), strana 22—32.

vyslovovati s úctou, jako Neuville, Carançy, Souchez atd.), odpočívají naši nejlepší kamarádi.

Dny před útokem trávíme v klidných přípravách v Rac, kdež jest celý pluk dobrovolců. Naše celá kumpačka, setnina Poláků, s kterými jsme vždy v nejlepším přátelství, potom Belgičané a Italové. My, stále veselí, zpíváme, vábíme posluchače. Poznáme jednoho kapitána Čecha, Šnejdárek se jmenuje. Přijede ještě 50 našich z jiného pluku. A všichni jdeme rádi v boj, tak rádi, jako jsme hlídali a opevňovali ten kus svěřené nám půdy v Champagni, který jsme hlídali svědomitě jako kus naší rodné země.

Šli jsme rádi též proto, abychom přesvědčili ty, kteří nám úplně nedůvěřovali, kteří pochybovali, že jsme šli na vojnu jen a jen za povelem vlastního svědomí a naší národní povinnosti a ne proto, abychom zachránili své osobní zájmy ve Francii, jak mnozí z našich přátel myslí. Šli jsme rádi, s odvahou a svědomitou vůlí zvítězit, dobýti kus té půdy, kterou Němec držel a proměnil v skutečnou pevnost za dobu sedmi měsíců.

A tož jdeme v předvečer útoku zaujmout svoje místa. Ráno kanonáda, při níž neslyšet jednotlivých výstřelů, je to hučení bez přestávky do 10 hodin a pak jdeme ven ze zákopů vstříc slunci, které se nám směje do tváří. Jen v letu se otočíš vlevo, vpravo, a vidíš nedohledné řady sevřené, proud, ženoucí se k nezadržení. Je to velkolepý obraz, který nám zůstal v paměti. Bylo viděti sílu, odvahu. Jen ten, kdo viděl ten útok, ví, jak to bylo krásné, něco, co se nedá vypsati ani vypověděti. Za hodinu nato máme již v bitevní vřavě 4 km za sebou — a naše řady jsou prořídlé. Večer se řadíme, je nás kol 60, k ránu nás bylo

sto. 150 našich hochů scházelo na »apel«. Nic na nás tak nepůsobilo, žádná únava nás nepřemohla, ale ztráta našich kamarádů, těch nejlepších, nám ubila náš morál, který jsme léčili pak 14 dnů vzadu, odloživše zbraň a oděv a nechávajíce se opalovati sluncem. A bolest zahojíme v našich tělocvičných hrách a v sokolství.

Druhý útok nebyl tak slavný. Našich bylo i s posilou a zraněnými, kteří byli znovu posláni na frontu, asi 130, ale znovu se zmenšily naše řady na 70. Potom jsme byli posláni do Maroka, do Saloniky, na frontu zde, kde byl ještě jeden útok našich v poslední ofensivě v Champagni. (Přesnou statistiku o ztrátách by mohlo dáti jedině naše Comité.) Přece je nás ještě asi 250.

A tak vzpomínáme dnes, jak ještě v předvečer útoku jsme si zazpívali v bratrském kroužku poslední sloku z Bernardovy:

»Nežli se rozejdem,
ještě si zapějem,
srdce si zaskočí —
pak ať se svět točí« atd.

Ano, rozešli jsme se, mnozí se už nikdy nevrátí, a s tím rozejitím zmizela i družnost a svornost mezi námi. A tak dnes, kdy je nás několik, je mnohem více názorů a nesvornosti v našem společenském životě, než tenkrát, když nás bylo 300 v české kumpačce.

ÚMRTÍ JEDNOHO Z NAŠICH . . .*)

Le 16. 8. 1916 Campa d'Avord.

Vmysliti se do té náladové noci měsíce března v zákopech — chtít napsati ten dojem — zprávy o úmrtí jednoho z našich — neočekávané, náhlé — jako blesk když udeří — aniž by ses podíval, že obloha stále hrozí přívalem bouře. — Zvykneš si totiž na ty ojedinělé rány z pušek, na hvízdání kulí — — kteréž jedny blízko uší — jiné dále — vyznačuje se jistým zvukem — podle něhož soudíš — je-li rána mířena aneb nazdařbůh poslána jen tak do větru — Pánu Bohu do oken — říkáme — nebo, když Němci znenadání spustí »sypání hrachu« — nebo, jako už dnes též nebožtík Kulík říkal — štípání polínek.

Jsou tedy některé »mouchy«, jdoucí blízko, docela blízko hlavy — syčící rychlostí — jiné vzdálenější nebo zbloudilé — z větší dálky poslané — hvízdající melodie naší meluziny za zimních večerů, kdy jsme ji slýchávali, sedíce u červených kamen! A teď si představte, že to střílení je nekonečné — pěkná měsíční noc, kdy vše zalito tím zelenavým — básníci říkají »magickým světlem« — že i poznáš na 300 metrů stín nebo něco se míhá — a při tom nutná práce — povinnost jeti třeba s vozejčkem, který nám Franta K. udělal — ovšem, že se to řádně zalilo — do Prunay přes pole — nebo silnicí, kde ale jsou zrádné díry obusové a vozík dělá náramný rámus, zvláště nebyl-li namazán — anebo nositi kůly — kuliče na opevnění, nebo kopati přední stráže, běhati

*) Bylo napsáno na zvláštním útržku papíru a bez názvu.

tak na pláni, jako kdyby ani Němce tam nebylo. Ale to už si řekneš: Ale pro mě není ještě kulička ulitá, a jdeš smrti, která se ti šklebí vstříc, s ironií, s pohrdáním jí i svým životem! A jsi vesel! Vždyť při takové práci — jedině to udrží odvahu! A ta noc, po dnu ztráveném v zákopech neb v dírách, třeba že je mrazivá dosud, je nám hodem — hodem volného pohybu na volném vzduchu. —

Nu, a takový jeden večer šel Fricek — nikdo jej jinak jiným jménem nejmenoval, než tak — společně s druhými mými kamarády mé čety pro kuliče na stavbu přístřeší pro mitrajky! Přirozeně. Kdo by se tlouk' průkopem — kde v koutech se těžko otočíš — raději po silnici. Oni Němci slyšeti nebudou. Oni tak rádi, jak my — že večer jest, si zapracují. — Zajisté. — —

(Nedokončeno)

MEZI NÁMI!*)

Když bývalo nejhůře — zpívalo se! Bylo-li dobře, zpívalo se ještě více než za zlých časů! V našich písních jsme zapomněli na všecko. To nám dodávalo sílu — vytrvalost!

Někdy, vracejíce se ze zákopů, kde jsme obyčejně zůstali 20 dní — celé tři týdny v první linii, nějakých 50 m od Němců — pracujíce celé noce — konajíce hlídky — patroly — v ustavičném pocitu nebezpečí — jehož ovzduší dýcháš — šli jsme tak znaveni do blízké vesnice na kýžený odpočinek, že se nám ani do zpěvu nechtělo! Ale přesto, že jsi měl na zádech věci vážící nejméně 25—30 kg a věrnou společnici života se 150 ostrými — sotva že jsme došli za kanál, kdež jsme již byli z dohledu Němců, tak na 13 set metrů, některý z těch, kteří drželi celý morál kumpačky, začal notovat třeba naši válečnou — »Když jsem já šel do Vršovic na posvícení«. — Znáte ji. — — Obyčejně vynikal sám s počátku, nedávaje nic na pokřiky »dej nám pokoj — sotva nohy táhnem a ještě zpívat«, ale nic nepomohlo! A ke konci refrain — zpívala již celá četa — — celá kumpačka, přesto, že, ohnutí pod nákladem a potící se v největší zimě — jsme sotva nohama pletli — ale taková naše píseň narovnala záda a šlo se! Nevím, co si Němci tak mysleli, když slyšeli naše písně! A bylo je slyšet — přesto, že se jen zpívalo — nehulákalo se. Někdy, když jsme byli u kanálu jako záložní vojsko, tu zpívalo se sborem vybraných z 250 a to již za účasti důstojnictva a mužstva druhých pluků — a —

---

*) Nalezeno v pozůstalosti.

pochvalovali si. Obyčejně se potom vypilo pár lahví »blahobytu« — vína. Naše sborové písně, jen slušně zazpívané, jsou jistě krásné; mají něco, co pro ně je cizí — tím nedostižitelné — a při tom zajímavé. — — —

A zpívalo se všecko! Veselé, smutné — i odrhovačky — ale co chcete. Neměli jsme nikoho mezi námi, kdož by byl ve svém citu uražen a náš cit? — — Víte, vojna — je zkouška, zhrubí vše v člověku — a zatlačí všecky dobré věci někam hluboko, odkudž je po válce budem vytahovati. — A hleděli jsme je očistiti, jako staré kameny a stříbro, kteréž při tom, že jest zaprášeno časem, přec zachová si svoje pravé jádro a svoji pravou cenu. Tak je to s námi. Válka nás zhrubne — zdivočí — ale jednou u nás doma zase budeme, jako jsme byli, svoji. — — —

Když se zpíval »Kde domov můj« — kterýž se obyčejně zpíval poslední, bylo nám smutno. Roztesknilo nám to vždy naše duše a rozešli jsme se obyčejně hned do svých děr — a zde vzpomínali. — A představte si — jak nám bylo veselo, když jedenkrát, jsouce na odpočinku v jedné z vesniček v Champagni — náš br. Bělobor — mladý, věčně veselý — ale jinak přímý, ukázněný Sokol, nám přišel zazpívat do všech světnic svoji skladbu na jednu dosti známou melodii.

Jest v tom vše, celé naše chápání situace, ve které se nalézáme.

A ty písně, což je naše největší bohatství duše, jdou s námi, neseme si je v srdcích a tím nesem s sebou stále tu krásu a bohatství naší země, — od Severního moře až k stěnám švýcarských Alp, z Elsaska až do Šampaně — a odtud až na Sommu a všude v bouři, řádění boje

znějí naše písně — po bitvách konejší bol nad ztrátou našich kamarádů. A nejen zde ve Francii zvučí naše písně, ale i na Rusi, na Balkáně — v Salonice — v středu Maroka — všude, kde jest boj, a kde jdeme napřed *nezadržitelni, silni* — — se zpěvem! *Jen my snad po 2 letech ještě zpíváme. Jen my jsme si udrželi stále to přesvědčení — — a víru v šťastný návrat přesto, že nás již jen čtvrtina!* Ale jdeme — — *znáte ty chorály naše sokolské?*

Jenom dál, stále dál,
za sokolským praporem,
dokud boj kolem zní,
v poutech úpí rodná zem,
dokud bouř vůkol nás
každý na své stráži buď,
a kdo se odrodí —
čepelem v tu zrádnou hruď
a každý na svém místě buď,
a tak se jde stále — — —

a jistě s tou písní na rtech se vrátíme.

NAŠE SLOVANSTVÍ*)

Nikde jsem se nesetkal s tolika Slovany, tak jako na vojně! Nikde jsem neměl takovou příležitost studovat povahy lidí a zvláště Slovanů — tak jako na vojně! Již v cizineckém pluku jsem byl pohromadě, kamarád Rusů, Poláků — Srbů! V samostatné naší setnině bylo několik Srbů, kteří nás opustili v podzimku 1915 a šli si odbýti poslední zbytek toho jejich žití domů! Od těch dob nemáme od nich žádného té nejmenší zprávy. Možná, že ten tragický ústup přes Albanii se jim stal osudným.

Nejčastější a nejužší styk byl s Poláky. To jest již naše geografická poloha zemí, příbuznost jazyka, kterýmž si rozumíme nejsnadněji. Bylo to v Bayonnu, kdež my a Poláci tvoříme svoje setniny, čistě národní. Zde Poláci dostali prapor — bílá polská orlice v modrém poli — dar to od biskupa bayonnského — jednu neděli, za veliké duchovní slávy v cathédrale města Bayonnu. My dostali jsme našeho lva — na vojenském cvičišti od dam bayonnských, který nám slavnostně odevzdal starosta města a poslanec Garat za účasti notáblů a obyvatelstva celého města, kteréž se toho aktu, pro nás tak čestného, zúčastnilo. — — A ač i Poláci — většinou inteligenti — studenti — tvoří svoji setninu plnou, přece naše je nedostižitelná! Jdeme-li někam, jsme v čele bataillonu — naše písně znějí do pochodu a když si hrajeme na nějaký skutečný útok, vždy my vyjdeme vítězi!

Dlouhá doba války zmizela. Poláci zaplatili

*) Nalezeno v pozůstalosti.

svoji povinnost nejkrvavěji. A když dnes se sejdeme někde náhodou s tou neb onou tváří reformovaného bratra Poláka — — líbáme se, jak bratři rodné krve! Tak úzký byl poměr mezi námi. Když se odjíždělo do bitvy u Arrasu na jaře (v máji) 1915 — my česky, Poláci po svém zpívali naše písně — — a šli jsme s voláním »napřed, bratři Poláci« a v odpověď nám »napřed, bratři Češi«. — — Rusové, kteří též hojně byli zastoupeni — — zpívali sami někde slezlí v zahradách přeplněných vesniček — svoje táhlé dumné písně — — Volga, Volga ruskaja.

Nebylo v tom ničem tolik našeho života, síly, radosti, smutku! Jen my dovedeme zahýbat usedlou krví a zatančit i před posledním dnem! — My se smějem světu, smrti v tvář, pro nás jen život, doba přítomnosti! Takoví my a Poláci!

Vzpomínám, jak jsem se setkal s Rusy — »revolucionáři«, kteří všichni byli jako dobrovolci od prvých dnů vojny v cizineckém pluku. Většinou lidé vysoce vzdělaní, inteligenti, a mnoho se jich vrátilo! I dovedli fanaticky zemřít za ideu jejich vstoupení ve vojsko (většinou antimilitaristé) — jako dovedli tvrdě a fanaticky hlásat svoje doktriny revolucionářské, za které byli vypovězeni z Bílé Rusi! — — A jak, že jsme se spolu všichni Slované smluvili? — My česky, Poláci polsky, Rusové rusky, Srbové srbsky a div divoucí, sami někdy jsme se divili, sdělujíce si, jak snadno si my všichni rozumíme. Ano — — jen každý po svém zkuste to, a uvidíte, že si rozumíte se všemi Slovany.

Mám plno všude v zápiskách zajímavých příhod setkání se slovanským živlem. —

TEN NÁŠ PŘÍŠTÍ STÁT*)

Jak to bude vypadat? Jedenkrát, sedíce za zimních dnů v našich děrách podzemních, kde nám nescházelo nic — ani kamna — jenže nám kouř šel hodně do světnice — jsme snili nahlas a sdělovali si jeden druhému svoje názory, jak by to asi mělo být a jak to asi bude, až jako budeme organisovat ten náš stát.

Toť se zná, že nejdříve musíme vyhnat tu b .... hrabat a knížat, kteří se u nás po bělohorské katastrofě usadili — dostávajíce darem od starého Ferdinanda, který si jistě v ničem nezadal s přítomným Františkem Procházkou — nejkrásnější zámky, panství našich nejlepších lidí, kteří, nechtíce si to rozházeti se svým svědomím, opustili rodnou zemi, anebo volili popravní špalek na Staroměstském rynku! Tak na bývalých statcích Roháčů z Dubé — pánů ze Žirotic se usadila smečka dobrodružných Mansfeldů, Liechtensteinů — Fürstenberků a konec konců i Habsburků, kteří, ač nenáviděli lid té země, přece si vyhlídli kousek toho našeho ráje jako je Konopiště, kde mrtvý následník trůnu kul zrádné plány k úplnému zotročení našeho národa se strýcem Vilímkem, a odkudž asi přišly jistě první plány k této evropské válce. — — —

Pak nesmíme zapomenout obrovské panství arcibiskupství pražského a samo sebou i všech těch biskupků — Hradeckého, Budějovického, Litoměřického a těch všech prelátů klášterů — Jesuitů — farářů chudých vesniček — jejich bo-

---

*) Nalezeno v pozůstalosti.

hatství není zrovna k přirovnání s jejich mistrem Kristem — on neměl, kam by hlavu položil!

Ale jak, že to uděláme? — — —

Čtenáři, nehledej nikdy něco komplikovat, dělat něco nepochopitelným — k neporozumění. Vždyť vše co jest na světě, jest od základu tak jednoduché, že každé dítě vše chápe. Nejlépe teda dívati se na to očima dítěte. Vždyť náš Horký, jehož články nás většina čte s dychtivostí a radostí — onehdy takhle nějak napsal: Chce-li být člověk velikým, musí být jednoduchý a prostý jako dítě! A nemá pravdu? K čemu to dlouhé komplikované diplomatické vyjednávání v této válce na př. s Řeckem? A konec konců věc jednoduchá. Řekové půjdou s námi. A tak my se na vše díváme, — a po vojně jim doma řeknem: Jelikož a protože Vám podle práva nepatří tolik panství — bylo Vám dáno císařským slovem za to, že jste nás na Bílé Hoře pobíjeli — a že jsi dovedl vyhánět Amose Komenského, buďte tak hodný (budem s nimi nejdříve jednati slušně) a jděte k Vašim — a hezky rychle. — Samo sebou, že bude rámus ale to bychom měli míti krev starých našich robotníků, kteří po staletí dřeli pánům za pár ran důtkami, anebo je vzbudili z jejich mechem obrostlých hrobů a jim řekli — vypořádejte si to s nimi! Ale myslím, že u nás doma i ten oráč, který oral panské lány za mizerných 10 krejcarů denně, by popadl bičiště a řezal pány až k nim do Němec jen což. A nebo že i stará babka, která olámovala souše v panských lesích, by si s radostí smlsla za to, že panský hajný ji kolikrát s nůší na zem povalil, nůši rozšlapal a naši babičku sprostými slovy a s klac-

kem v ruce z lesa vyhnal — ať si bába zmrzne — — on slouží.

Jednoduše. — — Vyvlastniti půdu naší země, jež z jedné třetiny náleží světské a duchovní hierarchii. — Nejkrásnější panství, doly, luka, lesy jsou v državě bandy cizáků Němců — rozdělme to mezi naše malé lidi.

Což, že to jest nemožné — ale to se musí státi. Pak k čemu by zase ten náš stát vypadal? *Když již budeme stavět, ať jest to pořádné — naše a hlavně demokratické.* Někdy se mluví, co vlastně to bude. Někteří chtějí království — jiní republiku — jiní svaz uniový atd., ale na konec si říkáme: *nejdříve naši národní a politickou svobodu.*

SLOVNÍČEK FRANCOUZSKÝCH JMEN

abri — útulek, kryté místo
activité — činnost
adjudant — pobočník
aile — křídlo
air — vzduch, en l'air = do vzduchu
ajouter — připojiti
alarme — poplach
alert — z franc. alerte = poplach
alliés — Spojenci (Dohoda)
ambuskada — z franc. embuscade = záloha, léčka
août — srpen
appareil de chasse — stíhací letoun
appel — výzva
armée — armáda, vojsko
arrière (en-) — vzadu
as — eso; výtečník
atak — z franc. attaque — útok
atakovati — z francouz. attaquer = útočiti
atterrissage — přistání
avant — před

bajonet au canon — z franc. baionnette au canon = s nasazeným bodákem
bas — nízký
béquille — berla; ostruha u avionu
bidon — polní láhev
bien — dobře
bimoták — z franc. bimoteur = s dvěma motory
biplace — dvojmístný
biplan — dvojplošník
bois des Zouaves — les Zuavů (koloniální vojsko)
bombardement — bombardování
boulot — tlusťoučký; práce
boyau — spojovací zákop
brevet — diplom, vysvědčení
breveté — kdo obdržel diplom
bureau de renseignements — informační kancelář

cafard — stesk
camp — tábor
campagne — venkov, válečné tažení
capitaine — setník, kapitán
ça y est — a je to
centre d'aviation — letecké ústředí
cérémonial — obřad
chambre — světnice
changement — změna, výměna
chargeur — zásobník
chiffon de papier — cár papíru
cinéma — biograf
colonel — plukovník
commandant — major
commandement — velení

communiqé — úřední sdělení
confiture — zavařenina
conquête des ouvrages blancs — dobytí bílých opevnění (provedených z vápeniny a jíloviny)
consigne — domácí vězení
convalescent — zotavující se
convoyer — doprovázeti
convoyeur — průvodce
corvée des vivres — služba dopravy zásob do zákopů
crapouillot — malé zákopové dělo, minomet
créneau — cimbuří, střílna
croix de guerre — válečný kříž

debarkující — z franc. débarquer = vyloditi, vystoupiti na břeh
début — první vystoupení
debutovati — z franc. débuter = poprve vystoupiti
déception — zklamání
decise — z franc. decision = rozhodnutí
delicat — jemný
démoli — zbořený, zničený
dépôt — doplňovací velitelství
depression — stlačení
disponible — připraven, vhodný k něčemu
double commande — dvojí řízení

éclat — výbuch, úlomek (granátu)
effort — nápor
ecrasovati — z franc. écraser = rozdrtiti
embuské — z franc. embusqué = v záloze; voják v týlu, ulejvák
emplacement — umístění
engagement — vstup do armády
entrainement — cvičení
épreuve — zkouška
eskadrila — z francouz. escadrille = letka
eskuáda — z francouz. escouade = četa
évènement — událost
étage — poschodí

filon — štěstí, dobrá příležitost
fils — syn
fronta — z franc. front = bojová čára
fusée — raketa

garda — z franc. garde = stráž
gare — nádraží
génie — technické vojenské oddíly
glissade sur l'aile — klouzání po křídle
grade — stupeň, hodnost
grand — veliký

halte qui vive! — stůj!
hélice — lodní šroub, vrtule

imbécile — darebák
inapte — neschopný k něčemu

incliné — nakloněn
infirmerie — obvaziště, nemocnice

juillet — červenec

kabany — z franc. cabane = chýše, úkryt
kamp — z franc. camp = tábor
kapota — z franc. capote = vojenský plášť
kapotovati — z franc. capoter = převrhnouti se
kárek — z franc. quart = malá nádobka
kolonel — z franc. colonel = plukovník
konfitura — z franc. confiture = zavařenina
kulas — z franc. culasse = závěr děla (nebo ručnice)

lieutenant — poručík
livré — vydaný (na pospas); zrazený

malaise — nevolnost, nesnáz
marmity — z franc. marmite = hrnec; granát
mecano — z franc. mécanicien = strojník
mère — matka
midi — poledne; jižní (Francie)
mitrajeza — z franc. mitrailleuse = strojní puška, kulomet
mois — měsíc
monitér — z franc. moniteur = cvičitel

mouvement — pohyb
museta — z franc. musette = chlebník

observateur — pozorovatel
obusy — z franc. obus = dělový náboj
ordre du jour — denní rozkaz

paon blanc — bílý páv
parapet — okraj zákopu
patrouille — hlídka
paperasserie — přílišný byrokratismus
percutant — vybuchující nárazem
perfectionné — zdokonalený
perfectionnement — zdokonalení se
permise — z franc. permission = dovolená
piste — závodiště, letiště
plafond — strop
poire — hruška; hlupák
poste d'écoute — stráž před zákopy
près — u, blízko
proposé — navržen
proposice — z franc. proposition = návrh
protection — ochrana

rabio — z franc. rabiot nebo rabiau = služba na víc, přebytky
radiace — z franc. radiation = vymazání ze seznamu
ravitajovati — z franc. ravitailler = zásobovati

reforma — z franc. réforme = vyřazení z činné vojenské služby
reformovati — z franc. réformer = vyřaditi při vojenské prohlídce
rekonvalescence — zotavená
réligieux — náboženský
remord — výčitka, bolestný pocit
remous — vír, vlnění vzduchu
rendez-vous! — vzdejte se!
renfort — posila
renseignements — zprávy, informace
renversement — převrat
reperovati — z franc. repérer = odkrýti, najíti
repos — odpočinek
retournement — otočení
réunion — schůze
rien d'important — nic důležitého
ruines — zříceniny

sac — tlumok, torna
sacrifice — oběť
salle à manger — jídelna
salle de conférence — přednášková síň
sculpt — z franc. sculpter = socha
secteur — úsek fronty
section du jour — oddíl pro službu ve dne
septembre — září
sergent — četař
service de garde — strážní služba
silence — ticho
soir — večer
sortie — východ
sous — pod; franc. peníz
sousmarinka — z franc. soumarin = ponorka
spontanément — z vlastní vůle
suteren — z franc. souterrain = podzemí
suvák — z franc. sous = peníz

taupinière — krtina
terrain — půda
terrible — hrozný
territorial — pozemní; záložník
théâtre — divadlo
tirajer — z franc. tirailleur = voják z kolonie
tour de piste — (let) jednou kolem cvičiště
train d'atterrissage — podvozek u aparátu
tranše — z franc. tranchée = zákop
très — velmi
triste — smutný

union sacrée — posvátné sjednocení

vendu — prodaný
victoire — vítězství
violemment — prudce
virage à la verticale — otočení, kolmá zatáčka na jednom křídle
vol en groupe — let ve skupině
vol plané — klouzavý let
voilà! — hle!
volontaire — dobrovolník
vrille — vrták, vývrtka.

OBSAH

—

PŘÍLOHY

—

1. Hofmanův rodný domek v Nouzíně
2. Hofmanův otec a nevlastní matka
3. Hofman v pařížském Sokole před válkou
4. Odevzdání praporu setnině »Nazdar« v Bayonnu před odjezdem na frontu
5. Oddíl setniny »Nazdar«
6. Hofman s kamarády v říjnu 1914
7. Hofman jako pilot
8. List z Hofmanova deníku
9. Snímek z Hofmanova dopisu »Poslední apel k Vám«
10. Hofmanův aeroplán v troskách dne 18. března 1917
11. Snímek z Hofmanovy vojenské knížky
12. Hofmanova vyznamenání
13. Snímek dekretu o udělení francouzského vojenského vyznamenání (médaille militaire) Hofmanovi
14. Hofmanův hrob na hřbitově v Roucy
15. Urna s Hofmanovým popelem, uložená dne 18. března 1928 v museu »Památníku odboje« v Troji u Prahy

—

Záhlaví na straně 9. je Hofmanův portret od Aloise Bílka z měsíčníku »Bulletin de la colonie tchèque de France — volontaires tchèque« (»Věstník české kolonie ve Francii — čeští dobrovolníci«) z 2. čísla II. ročníku (duben 1927)

VÁLEČNÝ DENÍK
JEŇDY HOFMANA
LETCE-DOBROVOLCE
(1914—1917)

Vydal
dr. Jan Skalický
Obálka
Josefa Čapka

KNIHOVNY
»VÁLKA A REVOLUCE«
řada
druhá
svazek
1
Vytiskla
»LEGIOGRAFIE«
V PRAZE
pro
»ČIN«
TISKOVÉ A NAKLADATELSKÉ DRUŽSTVO
ČESKOSLOVENSKÝCH LEGIONÁŘŮ
V PRAZE
1928

KNIHOVNĚ „VÁLKA A REVOLUCE“
DOSUD VYŠLO

—

ŘADA PRVNÍ

1

Jaroslav Kratochvíl

CESTA REVOLUCE

Druhé vydání

—

ŘADA DRUHÁ

1

VÁLEČNÝ DENÍK JENDY HOFMANA

LETCE-DOBROVOLCE

Vydal

dr. Jan Skalický